

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

**SEVR ANTLAŞMASININ HAKİMİYET-İ MİLLİYE VE İKDAM
GAZETELERİNE YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
MUSTAFA ŞAHAN

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. MUSTAFA EKİNCİKLİ

ANKARA – 2010

ONAY

Mustafa ŞAHAN tarafından hazırlanan “**Sevr Antlaşmasının Hakimiyet-i Milliye ve İktam Gazetelerine Yansımaları**” başlıklı bu çalışma 23/09/2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonunda oy birliği/oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof.Dr. Mustafa YILMAZ

Üye: Prof. Dr. Mustafa TURAN

Üye: Doç. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ

ÖNSÖZ

Sevr Antlaşması'nın Hakimiyet-i Milliye ve İkdam Gazetelerine Yansımaları başlıklı olarak hazırlanan bu tezde birinci olarak; İkdam Gazetesi ile İstanbul'daki atmosferi yakalamak ve buradaki tepkileri anlamaya çalışmak, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi ile de, Ankara'daki atmosferi yakalamak ve buradaki havayı anlamaya çalışmak amaçlanmıştır. İkinci neden ise her iki gazete de işgale karşı olup, milli yönü ağır basan gazetelerdir. Milli Mücadeleye destek konusunda İkdam'da zaman zaman tereddütler görülmüşse de bunun nedenini işgal altındaki İstanbul'da basımının yapılması ve yer yer sansüre uğramasına bağlamak gerekir. Böylece Ankara ve İstanbul'da Milli yönü ağır basan gazeteler vasıtasıyla Sevr Antlaşması'na olan tepkinin boyutu anlaşılmasına çalışılmıştır.

Çalışmamızda, 1920-1921 arası dönemde Hakimiyet-i Milliye Gazetesinde 91 sayı (10 Ocak 1920- no:1'den başlayan ve 30 Aralık 1920 no:91. sayıya kadar devam eden sayılar); İkdam Gazetesinde yine aynı tarihler arasında 330 sayı (2 Ocak 1920- no:8222'den başlayan ve 31 Aralık 1920 no:8550. sayıya kadar devam eden sayılar) taranmıştır. İki gazete arasında mevcut dönemde bu kadar sayı farkı olmasının nedeni, İkdam Gazetesi günlük olarak çıkan bir gazetedir. Buna karşılık Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 10 Ocak 1920'de yayın hayatına girdiği tarihte başlangıçta, haftada iki gün dört sayfa olarak basılırken, 18 Temmuz'dan sonra, haftada üç gün çıkmaya başlamıştır. Gazete, teknik yetersizliklerden dolayı 6 Eylül 1920-30 Ekim 1920 tarihleri arasında yine haftada iki gün yayınlanmıştır. 6 Şubat 1921'den itibaren ise, Cuma günleri hariç her gün yayınlanmaya başlamıştır.

Söz konusu gazetelerle mevcut dönemdeki tepkileri anlamaya çalışmak amacımız olmuş ise de, bunun dışında özellikle; Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, antlaşmanın maddelerinin her iki gazetede de yoğun bir şekilde tartışılacağını ümit etmiştik, ancak bunun

yerine, Sevr Antlaşmasının genel başlıklar halinde gazete sütunlarında yer aldığını gördük. Bu sürece de en fazla, Sevr Antlaşması'nın imzasından sonra değil de, Antlaşma öncesi dönemde süregelen San Remo Konferansı sürecinde rastladık. Bunda sebep ise; Sevr Antlaşmasının taslağının San Remo konferansında oluşmasına bağlamak gerekir. Sevr Antlaşması'nın imzasından sonra her iki gazete de Sevr Antlaşması ile ilgili olarak beklediğimiz yeterli tepkiyi yansıtmamışlar, bunun yerine Anadolu'daki Yunan ilerleyişi, Doğu Cephesi vb. gibi konulara ağırlık verilmiştir. San Remo sürecinde ise, anlaşmanın maddelerine yönelik olarak teferruatlı tepkilerde bulunulmamış, antlaşmaya genel olarak bakılmış ve bu genel perspektiften daha yüzeysel tepkiler gösterilmiştir.

Yapılan çalışmada bana yardımcı olan Doç. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ'ye teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	26
HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASI	26
A. HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNE GÖRE SAN REMO KONFERANSI VE KONFERANSIN AVRUPA DİPLOMASİSİ ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ	26
B. HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASINA GİDEN SÜREÇ VE SEVR ANTLAŞMASININ İÇERİĞİ HAKKINDA TARTIŞMALAR.....	35
C. İSTANBUL HÜKÜMETİ VE TBMM'NİN SEVR ANTLAŞMASINA YAKLAŞIMI	46
a) <i>Sevr Antlaşması'na İstanbul Hükümetinin Yaklaşımı</i>	46
b) <i>Sevr Antlaşmasına Ankara Hükümetinin Yaklaşımı</i>	48
D. HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASINA İLİŞKİN AVRUPA GAZETELERİNDEN YAPILAN ÇEVİRİ VE AKTARMALAR	57
E. HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASININ PROTESTO EDİLMESİ	66
F. HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASININ UYGULANMASI İLE İLGİLİ YAYINLAR.....	72
İKİNCİ BÖLÜM.....	83
İKDAM GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASI.....	83
A. İKDAM GAZETESİNDE SAN REMO KONFERANSI ÖNCESİ VE SONRASI İÇ VEYA DIŞ SİYASETTEKİ GELİŞMELERLE İLGİLİ YAYINLAR	83
B. İKDAM GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASINA GİDEN SÜREÇ VE SEVR ANTLAŞMASI HAKKINDA TARTIŞMALAR	96
a) <i>Saltanat Şurasının Toplanması</i>	96
b) <i>Sevr Antlaşmasının İmza Sürecinde ve İmza Sonrası Çıkan Haberler</i>	100
C. İKDAM GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASININ UYGULANMASI İLE İLGİLİ YAYINLAR.....	108
D. İKDAM GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASINA İLİŞKİN AVRUPA GAZETELERİNDEN YAPILAN ÇEVİRİ VE AKTARMALAR	120
E. İKDAM GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASI HAKKINDA YAPILAN YORUMLAR	130
SONUÇ.....	144
KAYNAKÇA	149
ÖZET	156
ABSTRACT	157
EKLER.....	158

KISALTMALAR

A.A.M.D: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

a.g.e: adı geçen eser.

A.Ü: Ankara Üniversitesi.

A.Ü.S.B.F: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

A.Ü.S.B.F.D: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.

A.Ü.T.İ.T.E.A.Y.D: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi.

ay: aynı yer.

B.T.T.D: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi.

C: Cilt

Çev: Çeviren

D: Devre

dn: dipnot

Ed: Editör

GCZ: Gizli Celse Zabıtları.

İ: İçtima

Haz: Hazırlayan

no: numara

S: Sayı

s: Sayfa

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi.

TTK: Türk Tarih Kurumu.

T.T.K.B: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

trhz: tarihsiz

vb: ve benzeri

vd: ve diğer(ler)i

vs: vesaire

Z.C: Zabıt Cerideleri.

G.C.Z:

Gizli

Celsi

Zabıtları

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışı XIX. yüzyılda Batı Avrupa'da yaşanan siyasî ve ekonomik gelişmelerle ilişkilendirilmeden anlaşılabilir. Zira bu dönemde ilk olarak İngiltere'de ortaya çıkan sanayileşme, Batı Avrupa'daki hammadde ihtiyacını arttırmış ve bu durum sömürgeciliği ve sömürge yarışını tetiklemiştir. Fransız İhtilali sonrasında, 1870'den itibaren Almanya ve İtalya'nın da millî birliklerini tamamlamaları bu ülkelerin sömürgecilik yarışında İngiltere'yle rekabete girişmelerine neden olmuştur. Esas itibariyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun dasonunu getiren bu rekabetin ortaya çıkardığı siyasî bloklaşma, silahlanma yarışı ve diğer gelişmeler I. Dünya Savaşı'na giden yolu ana hatlarıyla çizmiştir.

28 Haziran 1914 tarihinde patlak veren I. Dünya Savaşı'nda, İngiltere, Fransa, Rusya'nın dâhil olduğu "İtilâf Blok"una karşı; Almanya, Avusturya Macaristan İmparatorluğu ile İtalya'dan oluşan "İttifak Bloku" karşı karşıya gelmiştir. İtalya daha sonra İtilâf devletlerinin toprak vaadine kanarak İtilâf Blok'una geçmiştir. Bunun üzerine, İttifak Blok'unda ortaya çıkan boşluğu ise Bulgaristan ve Osmanlı Devleti doldürmüştür.

Avrupa devletleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşımından¹ başka bir şey olmayan "Şark Meselesi" ile emperyalist güçler, Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerindeki emellerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Osmanlı Devleti'nin 1 Kasım 1914'te savaşa girmesiyle birlikte, emperyalist güçlerin özellikle Osmanlı topraklarının üzerinde yer aldığı Orta ve Yakındoğu üzerindeki emellerini uygulamaları için uygun bir ortam sağlamıştır. İtilâf Devletleri kendi aralarında gizli anlaşmalar yaparak Osmanlı topraklarını

---

¹ Yuluğ Tekin Kurat, **Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması**, Ankara 1983, s. 11-13 ve Sedef Bulut, "*Gizli Anlaşmalar*", **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ed. E. Semih Yalçın, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 103-109. Bu belgeler için ise bkz: Osman Olcay, **Sevr Antlaşması'na Doğru**, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1981, s. LIV-LXVI.

kendi çıkarlarına uygun bir şekilde taksim ederek, gizli paylaşım anlaşmaları imzalamışlardır.

Savaşın sona ermesiyle birlikte, imzalanan gizli anlaşmalar sürecinde İtalya'ya vaad edilen toprakların yalnızca Antalya ve Konya'dan ibaret olmadığını anlaşılması ve bu sahanın İzmir dâhil Ege topraklarının önemli bir kısmını içermesi, anlaşmanın onanmasını İtalyanların hak iddialarına karşı kullanarak,² İngiltere ve Fransa açısından anlaşmanın geçersizleştirilmesini gerekli kılmıştır. Doğu Akdeniz'i kontrol edecek bir İtalya'yı tehdit olarak gören İngiltere, Paris Barış Konferansı'nda sözde Rum nüfusun bölgede çoğunluk teşkil ettiği gerekçesiyle Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesini kabul ettirmiş³ Fransa da buna engel olmamıştır. Bu durum müttefiklerin arasındaki ciddi fikir ayrılığının gün yüzüne çıkmasında ve aralarındaki uyumun bozulmasında başlangıç sayılabilir.

1917 yılında Bolşevik İhtilali sonrası Bolşeviklerin, Çarlık diplomasisinin bütün gizli vesikalarını açığa vurması,⁴ aynı anda farklı kişi ve devletlere birbiriyle çelişen vaatler verildiğini ortaya çıkarmıştır. Gizli antlaşmaların içerikleriyle ilgili haberler 29 Kasım 1918'de İstanbul gazetelerinde de yer almıştır.⁵ Rusya'nın devreden çıkmasıyla Rusya'ya vaat edilen yerlerin geleceğinin belirlenmesi sorusu ayrıca yeni bir anlaşmazlık konusu ortaya çıkarmıştı.⁶ Bolşeviklerin gizli anlaşmaları açıklamalarından sonra, İngiltere Başbakanı Lloyd George bunun etkisini azaltmak için İngiltere'nin gerçekte "Türkiye'yi başkentinden ya da zengin ve ünlü Küçük

---

² Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995, s.210.

³ Bu gelişmelerin ayrıntılı bir anlatımı için bkz: Michael Llewellyn Smith, **Yunan Düşü**, Çev: Halim İnal, Ayraç Yayınevi, Ankara 2002, s. 96-128

⁴ Stanford J. Shaw&Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C: II, Çev: Mehmet Harmancı, e Yayınları, İstanbul, 1983, s. 389; Oral Sander **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü**, **Osmanlı Diplomasi Tarihi**, İmge Kitabevi Ankara 1993, s. 293 ve Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1995)**, İstanbul 2007, s.117 ve Orhan Koloğlu, **Mondros'tan Mudanya'ya Osmanlı'da Son Tartışmalar**, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s. 63.

⁵ İzzet Öztoprak, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, TTK Basımevi, Ankara 1989, s. 2.

⁶ Ömer Budak, "*Sevr Paylaşımı*", **Türkler**, C: 15, Ed: Hasan Celâl Güzel- Kemal Türker- Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 835.

Asya topraklarından Türk ırkını vatanından yoksun etmek amacını gütmediğini” açıkladı.⁷

Diğer taraftan sözü edilen gizli paylaşım tasarıları ile Osmanlı Devleti’nin tasfiyesi problemi çözülmüş gibi görünmekle beraber, Bolşevik devrimi ve ABD’nin İtilaf Devletleri safında savaşa girmesi bunların uygulanabilir olup olmadığını gündeme getirdiği gibi, yeni tartışmaları da tetiklemiştir. I. Dünya Savaşı’na giren Birleşik Amerika “hakka dayanan süreli bir barışın temeli” olmak üzere 14 ilkesini dünyaya açıkladı. ABD Başkanı Thomas Woodrow Wilson’un 8 Ocak 1918’de Amerikan Kongresi’ne sunduğu bu 14 maddelik barış programı Türk aydınları üzerinde Amerika’ya karşı büyük bir sevgi ve umudun doğmasına zemin hazırlamıştır. Ayrıca aydınlar arasında Amerikan mandasının, Avrupa’nın ekalliyetler lehine yaptığı müdahalelere son vereceği ve Türkiye’nin toprak bütünlüğünü sağlayacağı şeklinde yanlış bir kanaatin oluştuğu bilinmektedir.⁸

Milletlerin kendi mukadderatlarını bizzat kendilerinin belirleyebilme hakkı olarak açıklanabilecek olan self determinasyon hakkı, kaynağını Wilson’un ilkelerinden almıştır. Söz konusu ilkenin iki yönü bulunmaktadır: Birincisi devletlerin iç örgütlenmelerine ilişkin olup; bir halkın dilediği yönetim biçimini, herhangi bir dış baskı olmadan seçme hakkı olduğunu belirtir. Bu açıdan en çok siyasi idare biçimiyle ilgili olduğu ve özellikle devlet ve hükümet şekillerinin belirlenmesinde halklara serbestiyet tanınması olarak yorumlanmaktadır. Self determinasyon ilkesinin ikinci önemli yönü ise bağımsız devlet kurma hakkı dâhil bir halkın dilediği devlete bağlı olmayı seçme hakkını belirtiyor olmasıdır. Ancak milletlerarası hukuk bağımsızlığın kazanılması konusunda bazı şartlar -sömürge altında olmak gibi- getirmiştir.⁹ Diğer taraftan “*Avrupa’nın tecrübeli ve haris ihtiyar diplomasisi Yeni*

---

⁷ S. J. Shaw&E. K. Shaw, **a.g.e.**, s. 389.

⁸ Mehmet Şahingöz-Vahdet Keleşyılmaz, “*Milli Mücadele Dönemi Türk Basınında Wilson Prensipleri*”, **AAMD**, C: XII, S: Temmuz 1996, s. 159.

⁹ Ömer Karakaş, “**Lozan Tutanaklarına ve TBMM Zabıt Ceridelerine Göre Lozan’da Azınlık Meselesi**”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Master Tezi, Ankara 2008, s. 73-74

Dünya'nın tecrübesiz idealizmine boyun eğmemiş”,¹⁰ bir başka ifade ile barış konferansında Wilson'un bu ilkelerine çok az önem verilmiştir.

I. Dünya Savaşı'nın seyri 1917'deki gelişmelerden sonra önemli ölçüde değişmiş, ABD'nin savaşa girmesi ve Bolşevik İhtilali'yle beraber Rus Çarlığı'nın savaştan çekilmesi; Venizelos'un İngiltere ve Fransa yardımıyla Yunanistan'a gelerek yeni hükümeti kurması ve arkasından da 26 Haziran 1917 de İttifak devletlerine savaş ilanı gibi gelişmeler savaşın gidişatının İtilaf devletlerinin lehinde sonuçlanmasına tesir etmiştir. Ayrıca, müttefiklerin 1918 Eylül'ündeki toplu saldırılarının ön saflarında bulunan Yunanistan ise bu hizmetlerinin karşılığını alma planları yapmaktaydı.

Esas itibarıyla yaşanan bu gelişmeler, Batı Anadolu topraklarının paylaşımı amacıyla patlak verecek olan Yunanistan-İtalya sürtüşmesinin hazırlayıcısı durumundaydı. Yunanistan'ın savaşa girmesi, Batı Anadolu'da çıkarları çatışan Yunanistan ve İtalya'yı karşı karşıya getirmiştir. Lloyd George'un desteğini arkasına alan Venizelos, savaş sonrasında Epir ve On İki Ada konusunda İtalya ile müzakereye hazır; İzmir konusunu ise tartışmaya dahi yanaşmıyordu.¹¹

Talat Paşa Hükümeti yerine 14 Ekim 1918 tarihinde kurulan İzzet Paşa Hükümeti'nin¹² 19 Ekim günü Mebusan Meclisi'nde okunan hükümet programı; *“ana hatlarıyla içte ve dışta istikrarın temini ve Wilson prensiplerine uygun bir barış antlaşmasının yapılmasını”* da öngörüyordu. İzzet Paşa Hükümeti'nin kurulmasıyla beraber bu doğrultuda bir barış antlaşması yapmak üzere harekete geçildi.¹³ Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda Agamemnon Zırhlısı'nda yapılan görüşmeler sonucu imzalanan ateşkes antlaşması akabinde, müttefiklerin baş temsilcisi Amiral Calthorpe'un,

---

¹⁰ F. Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 109.

¹¹ M. L. Smith, **a.g.e.**, s. 106.

¹² Mütareke dönemi Osmanlı Hükümetleri için bkz: Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C: II, **Mütareke Dönemi, 1918-1922**, Hürriyet Vakfı Yayınları, [İstanbul] 1986, Genişletilmiş İkinci Baskı, s. 9-10, 37 ve Mete Tunçay, *“Siyasal Tarih (1908-1923)”*, **Türkiye Tarihi**, C: IV, **Çağdaş Türkiye, 1908-1980**, Yayın Yön: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 1989, s. 59

¹³ Selahattin Tansel, **Mondrostan Mudanya'ya Kadar**, C: I, İstanbul 1991, s. 29.

hedeflerini, Londra'daki İngiliz-Hindistan grubunun talepleri ile Paris ve Roma'nın isteklerini bağdaştırma gibi zor bir yükümlülüğü vardı.¹⁴ 30 Ekim 1918'de akdedilen antlaşma, 25 madde halinde düzenlenmiş, 31 Ekim 1918 tarihinde öğle vakti yürürlüğe girmiştir.¹⁵

Amiral Calthorpe'un, müzakerelerin yürütülmesi sırasında Türk tarafına verdiği garanti sözleri,¹⁶ Londra'daki amirlerinin müdahalesiyle göz ardı edilmiş ve metin İngiliz Hükümeti tarafından¹⁷ Osmanlı Devleti'nin aleyhine yorumlanarak, Türk kamuoyunda kendini gösteren olumlu havayı¹⁸ dağıtmıştır.

İsmet Paşa'nın anılarında mütareke antlaşmasının dikkat çektiği "her türlü tefsire müsait" ve "müphem" vasıflara¹⁹ sahip olduğunu belirttiği maddelerden en önemlisi ünlü 7. maddeydi. Bu madde "Müttefiklere, kendi güvenliklerini tehdit edecek herhangi bir durum ortaya çıkması halinde, bu güçlere herhangi bir stratejik noktayı işgal etme hakkı" tanıyordu. Mütareke ayrıca, "Çanakkale ve Karadeniz Boğazları kalelerinin Müttefiklerce işgal edilmesi"ni öngörürken, Altı şark ilinde karışıklık çıkarsa, müttefikler bu illerin herhangi bir bölümünü işgal etme hakkını ellerinde tuttuğunu garanti altına alıyor, ordu birliklerinin "geciksiz terhis edilmesi"ni, "tüm limanların, barınakların müttefik gemilerince özgürce kullanılması ve düşman tarafından

---

¹⁴ Alan Palmer, **Osmanlı İmparatorluğu; Son Üç Yüz Yıl, Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, Çev: Belkis Çorakçı Dişbudak, Sabah Kitapları, İstanbul 1993, s. 381-382

¹⁵ Mütarekenin metni birçok yerde yayımlanmıştır. Mesela bkz: Tefik Bıyıklıoğlu, **Türk İstiklal Harbi I: Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi Yayınları, Ankara 1962, s. 41-44; S. L. Meray ve O. Olcay, **Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri**, Ankara 1997, s. 1-5; İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, C: I, **1920-1945**, TTK Basımevi, Ankara 1983, s. 5-15; M. Tunçay, **a.g.e**, C:IV, s. 52-55; Yalçın Doğan, **"Sevr Sürecinin Türk Basınındaki Yansımaları"**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2007, s. 121-123 ve S. Bulut, **"Mondros Mütarekesi"**, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ed. E. Semih Yalçın, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 111-113.

¹⁶ Salâhi R. Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika** C: I, TTK Basımevi, Ankara 1995, s. 8.

¹⁷ Stanford J. Shaw, **"Türk İstiklâl Harbi"**, **Türkler**, C: 15, Ed: Hasan Celâl Güzel- Kemal Türker-Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 850.

¹⁸ Stanford J. Shaw **a.g.m**, s.850; İsmet İnönü, **Hatıralar**, 1. Kitap, Yayına Haz: Sabahattin Selek, İstanbul 1985, s. 164 ve S. R. Sonyel, **a.g.e**, s. 8-12.

¹⁹ İ. İnönü, **a.g.e**, 8-12.

kullanılmasının önlenmesi”ni, “Toros tünellerinin müttefiklerce işgali”ni “Türk makamlarının haberleşmeleri dışında, tüm telsiz telgraf ve kablo istasyonlarının müttefiklerce denetim altına alınması”ni, “sınırlar ve iç güvenliğin temini için gerekli olan askeri birlikler dışında, Türk ordusunun gecikmeksizin terhis edilmesi”ni de öngörüyordu. Dış siyasette padişahın “mutlak” yetkisine atıf yapılıyor, yönetimde İngiltere, padişahın gerekli gördüğü nezaretlere İngiliz müsteşarların atanmasını kabul ediyor ve Avrupa’daki sınır Enez’in batısından Ege Denizi’ne ulaşıyordu. Arap memleketleri ise, sınırlar dışında kalıyordu.

Ateşkesten çok, tam manasıyla bir işgal ve paylaşım karakteri taşıyan Mondros Ateşkes Mütarekesi’nin imzalanmasından kısa bir süre sonra gerçekleşen işgaller, başlangıçta antlaşmanın kamuoyunda oluşan “...korkulan, elverişsiz ve tehlikeli bir mahiyetten uzak ve oldukça müsait telakki edilecek bir karakter taşıdığı” intibasını²⁰ yıkacak mahiyetteydi.

Mustafa Kemal Paşa ise, mütarekeyi Osmanlı Devleti’nin kayıtsız ve şartsız teslimi olarak değerlendirmiş ve hatta bu mütareke imzalanmamış olsa bile itilâf devletlerinin vereceği en son kararın Osmanlı Devleti’ni paylaşmak olabileceğini²¹ ifade etmiştir.

Mondros Ateşkes Mütarekesi’ni imzalamasından sonra müttefik devletler yenilen devletlere imzalatılacak barış anlaşmalarının hazırlanması için 18 Ocak 1919’da Paris Barış Konferansı’nı toplamışlardır. Konferansın kararlarına hâkim olan sadece beş devletti: Amerika, İngiltere, Fransa, Japonya ve İtalya. Bu devletlerin başbakan ve dışişleri bakanlarından meydana gelen bir “Onlar Konseyi” (Conseil des Dix) kuruldu. Ardından konuları önemlerine göre sınıflandırarak sadece hükümet başkanlarının katıldığı “Dörtler Konseyi” oluşturuldu. Ama bu Konseye de esas itibarıyla Fransa ve İngiltere hâkim oldu. Çünkü Konferansa şahsen katılan Başkan Wilson için bütün mesele, milletlerarası münasebetlerde devamlı bir barışı

---

²⁰ İ. İnönü, a.g.e, s.8-12

²¹ S. Tansel, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, C: II, s. 31.

sağlayacak ve koruyacak bir “Milletler Cemiyeti”nin (Cemiyet-i Akvam) kurulmasıydı. Hâlbuki Fransa ve İngiltere, barışı düşünmekten çok, barış düzeninde kendi menfaatlerini en iyi şekilde gerçekleştirecek yolu arama endişesinde idiler.²²

Onlar Konseyi bütün meselelerin esasına karar verdikten sonra, ayrıntıların tesbitini komisyonlara havale etti. Barış antlaşmaları bu şekilde düzenlenip hazırlandı.²³ Bu antlaşmalar; Almanya (Versailles), Avusturya (Saint Germain), Bulgaristan (Neully) ve Macaristan’la (Trianon) yapılan barış antlaşmalarıdır.

Barış Konferansında Asya’da yeni kurulacak bir Türk devleti ve ayrı ayrı ortaya çıkacak Ermeni, Kürt, Mezopotamya Suriye ve Hicaz devletleri meseleleri görüşülecekti. Barış Konferansı, bir taraftan Türkiye’yi, Fransa, İngiltere, Rusya ve İtalya arasında bölen gizli anlaşmalar, diğer taraftan da İngilizlerin Araplara verdiği taahhütlerle karşı karşıyaydı. Paris Barış Konferansı toplandığı zaman Rusya hariç, bütün devletler Türkiye’nin parçalanmasında hemfikirdirler. Boğazlar uluslararası bir yapıya kavuşturulacak, Ermenistan, Suriye, Filistin ve Mezopotamya Osmanlı Devleti’nden ayrılacaktı.²⁴

Almanya ile 28 Haziran 1919’da Versailles Antlaşması imzalandıktan sonra ilgili devletler Osmanlı Devleti ile yapılacak barış antlaşmasının koşullarını müzakereye başladılar. 1 Haziran 1919 tarihinde Damat Ferit Paşa Paris’e davet edildi. İstanbul basını bu davete olumlu tepkiler vererek, savaşta yenilmelerine rağmen büyük devletlerin böyle bir davette bulunmaları Damat Ferit Paşa’nın başarısı olarak sunuldu.²⁵

30 Mayıs 1919’da Paris Barış Konferansı’nda oluşturulan Meclis-i Âli’de (Yüksek Konsey), Damat Ferit Paşa’nın, Türk delegasyonunun barış

---

²² F. Armaoğlu, **a.g.e**, s. 145.

²³ F. Armaoğlu, **a.g.e**, s. 145-146

²⁴ Suat Akgül: “*Paris Konferansı’ndan Sevr Antlaşması’na Türkiye’nin Paylaşılması Meselesi*”, **A.A.M.D**, C: VIII, s. 23 (Mart 1992), s. 382.

²⁵ İ. Öztoprak, **a.g.e**, s. 21.

konferansı tarafından dinlenilmesi için gönderdiği bir yazı müzakere edilmiş, ancak Amerika Başkanı buna sıcak bakmamış, buna rağmen Loyd George, Clemenceau ve Orlando'nun istemesi üzerine Osmanlı Heyeti'nin dinlenilmesine karar verilmiştir.²⁶ Osmanlı Hükümeti'nin Paris Konferansı'na davet edilmesi 2 Haziran 1919 tarihli bir tamim-telgrafla duyurulmuştur.²⁷

Osmanlı Hükümeti'nin Paris Konferansı'na davet edilmesinde; Türkiye'de yapılan mitingler, direnişler, Yunanlıların İzmir'de yaptıkları katliam ve yağmalar, Hintli Müslümanların konferanstaki çabaları etkili olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk de²⁸ Damat Ferit'in barış konferansına davet edilmesini, İzmir'in işgal edilmesiyle ortaya çıkan milletin bağımsızlığı koruma konusundaki azim ve kararının göstergesi olan gelişmelerle açıklamıştır. Diğer etkili bir sebep ise, İngiltere ile Fransa'nın Türkiye üzerindeki çıkar çatışması olmuştur. Bu sayede konferanstan çıkacak sonuca da meşruiyet kazandırılması planlanmıştır. İngilizler ve Fransızlar ise, Paris'te yapılacak görüşmelerde, alınacak kararların reddedilmeyecek, alternatif olmayacak kararlar olacağı konusunda ısrarcı davranarak Osmanlı Hükümeti'ni bir kıskaç içine almayı kendilerine hedef edinmişlerdir.²⁹

İzmir'in işgalinden sonra toplanan saltanat şûrâsında Paris Konferansı'nda "*Türk hak ve çıkarlarının etkili bir şekilde savunulması*" kararı alınmıştır. Bunun sonucunda Osmanlı murahhas heyeti (delegeleri) 6 Haziran 1919'da Fransızların Democratie adlı zırhlısı ile harekete geçerek Toulon üzerinden Paris'e gitmişlerdir. Burada üzerinde durulması gereken diğer bir husus, Osmanlı Heyeti içinde Tevfik Paşa bulunmamıştır. Tevfik Paşa, Damat Ferit ile anlaşamadığı için onunla aynı gemide yolculuk yapmaktan kaçınmıştır. Tevfik Paşa'nın Damat Ferit Paşa'ya karşı tepkisinin temelinde,

---

²⁶ S. Tansel, **a.g.e**, C.I, s.257.

²⁷ Ş. Can Erdem, "**Sadrazam Damad Ferid Paşa, Marmara Üniversitesi**", Türkiyat Araştırma Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002, s. 79.

²⁸ **Nutuk**, I, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, s. 28.

²⁹ İngilizler 21 Haziran'da Ali Kemal'e gönderdikleri bir cevapta şöyle demişlerdir: "*Bu barış Türklerin kabul edebilecekleri veya reddedebilecekleri bir barış değil, belki alternatif olmayan, dikte edilecek bir barış olacaktır.*" Bkz: Gotthard Joeschke, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara 1991, s.24.

Damat Feri Paşa'nın İngilizlere özel bir alaka göstererek, Paris Barış Konferansı müzakerelerini kendi şahsına ait bir başarı olarak sunması vardır. Bu durum ise Tevfik Paşa'yı rahatsız etmiştir.

17 Haziran 1919'da Damat Ferit Paşa, Paris'te Onlar Meclisi'ne Osmanlıların savaş konusunda kabahati olmadığı, kabahatin Almanlarda ve İttihatçılarda olduğu hakkında açıklamalar yaptı, sonra da "Osmanlı Ülkesinin olduğu gibi Osmanlı Saltanat ve Hilafetinin elinde bırakılmasını" isteyen önerisini verdi.³⁰ Damat Ferit'in bu tutumu dönemin reel politiğine tümüyle aykırıydı. Zira itilaf devletlerinin amacı Osmanlı topraklarını paylaşmaktı. Sadrazam bu düşünceleri ile aynı zamanda siyasi olaylardan ne kadar uzak ve hayalperest olduğunu ortaya koyuyordu.

Konferansta, Osmanlı Heyeti'nin hiçbir şey olmamışçasına esas itibariyle savaş öncesi sınırlarını istemesi, müthiş bir haddini ve kendini bilmezlik olarak yorumlandı. İstanbul'daki Times muhabirine göre Osmanlı istekleri "şaşkınlık ve kızgınlık" yaratmıştı. Konferans 17 Haziran tarihli bu muhtıraya cevaben; önce ulusların, hükümetlerinin yaptıklarından sorumlu olduklarını ileri sürerek muhtıraya şiddetle karşı çıkıp reddetti.³¹

Bu konferans öncesi Damat Ferit İngiliz Yüksek Komiserini ziyaret ederek, Trakya ve İzmir bölgesinin halkının çoğunluğunun Türk olduğunu belirterek barış şartlarının halkı Türk olan toprakları Türklere bırakılacak şekilde değiştirilmesini bir kere daha talep etmiş, barış şartları hafifletilse dahi, Türkiye'nin dâhilde çok zayıf bulunması ve etrafının düşman devletler ile çevrilmiş olması sebebi ile yardım edecek kuvvetli bir ele ihtiyacı bulunduğunu, yardım elinin İngiltere'den uzanmasını beklediğini söylemekteydi.³² Bununla birlikte Damat Ferit Hükümete aşırı unsurlar üzerinde etkili olabilmesi için gerekli garanti sağlanmadan antlaşmanın

---

³⁰ Şerafettin Yamaner, **Sevr ve Lozan**, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul 1999, s. 48.

³¹ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cem Yayınevi, [İstanbul] 1983, s. 401.

³² Taner Baytok, **İngiliz Kaynaklarında Türk Savaşı**, Başnur Matbaası, Ankara 1970, s. 122.

imzalanmasının ciddi sorunlar yaratacağını düşünmekteydi. Hükümet eli kolu bağılı olarak bırakılırsa kolaylıkla devrilebilirdi.³³

Paris Konferansı sırasında Osmanlı Heyeti'nin isteklerine tepkiler çok alaycı olmuştur. Bu duruma, Müttefikler arasında en başta İngiltere tepkisini açıkça belli etmiştir. Çünkü onlara göre Osmanlı "verilecek hükmü bekleyen bir suçlu"dur³⁴ ve cezasına razı olmalıdır. Hatta 22 Haziran 1919 tarihli Le Temps gazetesinde *Türkler Yüksekten Dem Vuruyorlar*³⁵ adlı bir haber yayınlanmıştır.

Damat Ferit Paşa'nın sunduğu 17 Haziran 1919 tarihli muhtıranın yanında, Osmanlı Devleti'nin resmi görüşlerini yansıtan 23 Haziran tarihli yeni bir muhtıra konferansa sundu. Müdâfaa-nâme adını alan ve Meclis-i Vükela tarafından kabul edilen bu muhtıra, I. Dünya savaşı sonrası yeni uluslar arası sistemin meşruluk kaynağı olacağı anlaşılan Wilson ilkeleri ile İtilaf devletlerinin söz konusu taksim planları göz önünde bulundurularak hazırlanmış gibiydi. Bir taraftan Wilson ilkelerine uyararak Arap topraklarına özerklik verilebileceğini ilan ederken diğer taraftan da yine Wilson ilkelerine dayanarak belirlediği yeni sınırlarının kabulünü istemekteydi.³⁶

23 Haziran muhtırası 17 Haziran muhtırasına göre devrin reel politiğine daha uygun olan meşruiyetini Wilson ilkelerinden alan ve özellikle Türklere hayat alanı belirlemeye çalışmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nin muhtıralarına 19 ve 28 Haziran'da Fransa Başbakanı Clemenceau tarafından cevap verildi. Clemenceau'nun Osmanlı Devleti'ni ve Türkleri suçlayıcı konuşması, ya da cevabî notası, Türk Hükümeti'ni âdeta bir suçun bedelcisi konumuna getirmiştir.³⁷ Onlar Konseyi, Osmanlılar hakkında acele bir karara varmanın mümkün olamayacağı

---

³³ T. Baytok, **a.g.e.**, s. 123.

³⁴ S. Tansel, **a.g.e.**, C.I, s. 261.

³⁵ Ş. C. Erdem, **a.g.t.**, s.88.

³⁶ Mustafa Budak, "I.Dünya Savaşı Sonrası Yeni Uluslar Arası Düzen Kurma Sürecinde Osmanlı Devletinin Tavrı; Paris Barış Konferansına Sunulan 23 Haziran 1919 Tarihli Muhtıra", **Divan İlmî Araştırmalar Dergisi**, S: 7 1999/2, s. 208-209.

³⁷ Ş. C. Erdem, **a.g.t.**, s.93.

gerekçesiyle Osmanlı Delegeleri'nin Türkiye'ye geri dönmeleri kararına varmıştır.³⁸

İtilaf devletleri açısından Alman ve Avusturya meselelerin önceliği olduğundan Yakındoğu meselesi bir süreliğine ertelenmişti. Bunda Yakındoğu'daki farklı etnik gruplara ait heyetlerin birbiriyle çoğu kez çelişen istekleri etkili olmuştur. Zira Yunanlılar Ermeniler, Türkler, Araplar vs. hepsi birbiriyle çatışan hak iddialarında ısrar etmekteydiler.³⁹ Bununla birlikte itilaf devletlerinin Osmanlı pastasını, aralarında paylaşamamalarından dolayı Osmanlı Devleti ile yapılacak olan antlaşma gecikmiştir.

Nitekim itilaf devletleri I. Dünya Savaşı esnasında kendi aralarında Osmanlı Devletini paylaşmak için gizli anlaşmalar imzalamışlar, ancak savaş hitamı bu gizli anlaşmalar ortaya çıkınca itilaf devletleri kendi aralarındaki anlaşmazlıkları gidermek için Osmanlı Devleti ile yapılacak olan antlaşmayı bir süre ertelemişlerdir.

Yapılan bu gizli anlaşmalardan birincisi, İngiltere Fransa ve Rusya arasında yapılan İstanbul Anlaşmasıdır (Mart-Nisan 1915). Bu antlaşma ile İngiltere ve Fransa arasındaki paylaşımı –Suriye ve Toroslara kadar olan lerlerine Fransa'ya verilmesi– Rusya kabul ediyor, buna karşılık Boğazlar ve Doğu Anadoludaki bazı iller Ruslara bırakılıyordu.⁴⁰

İtalya ile İtilâf Devletleri arasında imzalanan Londra Anlaşması (26 Nisan 1915) ile Antalya iline yakın olan yerler, On İki Ada ve Trablusgarp'taki Osmanlı halifesine ait olan hak ve imtiyazlar İtalya'ya verilecekti. Bu anlaşma ile İtalya, İtilâf Devletleri yanında savaşa katılmıştır.⁴¹

Mc Mahon Mutabakatı (Temmuz 1915-Mart 1916) ile Mekke Şerif Hüseyin, bütün Arap yarımadası ile bütün Suriye'yi ve Irak'ı içine alacak bağımsız bir devlet kurulmasını ve başına da kendisinin geçirilmesini talep

---

³⁸ S. Tansel, **a.g.e.**, C.I, s.263.

³⁹ E. J. Zürcher, **a.g.e.**, s. 211.

⁴⁰ Oral Sander, **Siyasi Tarih (İlkçağlardan-1918'e)**, C: I, İstanbul, 1992, s. 278 ve S. Bulut, "*Gizli Anlaşmalar*", **a.g.m.**, s. 103-104, F. Armaoğlu **a.g.e.**, s. 115.

⁴¹ S. Tansel, s. 158-159

etmiştir. İngiltere ise, Lübnan dışında Şerif Hüseyin'in isteklerini kabul etmiştir.⁴²

İngiltere ile Fransa arasında yapılan Sykes-Picot Anlaşması (9-16 Mart 1915)⁴³ ile Adana, Antalya bölgesi, Suriye kıyıları ve Lübnan Fransa'ya; Musul hariç Irak İngiltere'ye bırakılmıştır. Bu anlaşma, Sevr Antlaşması'nın bölgesel uygulama koşullarının esasını teşkil etmiştir.

Saint Jean de Maurienne Anlaşması (19 Nisan 1917) İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanmıştır. Anlaşma ile İtalya, Antalya, Konya, Aydın, İzmir ve Güneybatı Anadolu bölgesinin ek olarak verilmesi şartı ile Sykes-Picot Anlaşması'ndaki kararları kabul ediyordu. Ancak, Bolşevik İhtilali bunun onaylanmasını engellemiştir.⁴⁴

Bahse konu bu anlaşmalar içeriğinden de anlaşılacağı üzere I. Dünya Savaşı sonunda İtilaf Devletleri arasında görüş ayrılıklarına ve Osmanlı Devletini paylaşmada sorunlara neden olmuş ve Osmanlı Devleti ile yapılacak olan antlaşmayı yaklaşık iki yıl geciktirmiştir. Ancak bu süre dahi itilaf devletleri arasındaki paylaşım problemlerini gidermeye yetmemiştir.

Nihayet Osmanlı Devleti ile yapılacak barış antlaşmasını görüşmek üzere müttefik devletler Paris'ten sonra 12 Şubat 1920'de Londra'da görüşmek üzere bir araya gelmişlerdir.⁴⁵ 12 Şubat'ta saat 11.00'de Downing Street, S.W. 10 numarada (Başbakanlık konutu) başlayan Londra'daki görüşmeler,⁴⁶ İngiltere Başbakanı Lloyd George, Fransa Başkanı Millerand, İtalya Başkanı Nitti ve bu devletlerin dışişleri bakanlarının katılımıyla oluşan Meclis-i Âli'de (Yüce Konsey) yapılmıştır. Kurul Başkanı Lloyd George

---

⁴² F. Armaoğlu, **a.g.e**, s. 116. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: David Fromkin, **Barışa Son veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922**, Çev: Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul 1989, s. 165-179.

⁴³ F. Armaoğlu, **a.g.e**, s. 116-117 ve O. Sander, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü...**, s.293. Söz konusu görüşmeler ve sonucu hakkında ayrıntılı bilgi için ise bkz: D. Fromkin, **a.g.e**, s. 180-195.

⁴⁴ E. J. Zürcher, **a.g.e**, s. 209-210.

⁴⁵ Yuluğ Tekin Kurat, **a.g.e**, s. 85.

⁴⁶ Y. T. Kurat, **a.g.e**, s. 85 ve M. L. Smith, **a.g.e**, s. 175.

olmuştur. Amerikan başkanı Wilson ise görüşmelere katılamayacağını bildirmiştir.⁴⁷

Londra Konferansı'nın başladığı dönem aynı zamanda Anadoludaki direnişin öncülüğünü yapan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Misak-ı Milli çalışmalarını yürüttüğü döneme denk gelmektedir.

Sultan Vahideddin tarafından 21 Aralık 1918'den beri feshedilmiş bulunan Meclis-i Mebusanın toplanması için yapılan seçimlerde Mustafa Kemal Paşa Erzurum mebusu olarak ilk defa parlamento üyesi olmuştu. Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Meclis-i Mebusana seçilen 168 üyenin ancak 72'si İstanbul'da 12 Ocak 1920 tarihinde açılan Meclise katılabildi. Meclis-i Mebusan'ın faaliyet gösterdiği dönem içerisinde aldığı en önemli karar Misak-ı Millî'nin kabul ve ilanıdır. Misak-ı Millî metni Meclis-i Mebusan'ın 22 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda ele alınmış, üzerinde çok az değişiklik yapılarak 28 Ocak 1920 tarihinde kabul edilmiştir. Gizli oturumda kabul edilen Misak-ı Millî esasları 17 Şubat 1920 tarihinde dünya kamuoyuna ilan edilmiştir. Misak-ı Millî'nin metni özetle şu şekildedir;

Osmanlı Devleti'nin, özellikle Arap çoğunluğunun yerleşmiş olduğu, 30 Ekim 1918 günkü Silah Bırakışımı (Mondros Mütarekesi) yapıldığı sırada, düşman ordularının işgali altında kalan kesimlerinin geleceğinin halk oyu uyarınca belirlenmesi gerekir. Söz konusu Silah Bırakışımı çizgisi içinde Osmanlı–İslam çoğunluğunun yerleşmiş bulunduğu kesimlerin tümü, ister bir eylem, ister bir hükümle olsun, hiçbir nedenle, birbirinden ayıramayacak bir bütündür.

Elviye-i Selâse yani Kars, Ardahan ve Batum için gerekirse yeniden halkın serbest oyuna başvurulmalıdır.

Batı Trakya'nın hukuksal durumunun belirlenmesi de, halkının özgürce açıklayacağı oya göre olmalıdır.

---

⁴⁷ O. Olcay, **a.g.e.**, s. 1; Yulug Tekin Kurat, “*Mustafa Kemal'in Londra'da Bekir Sami'ye Talimatı-Londra Konferansı'nın Bu Bilgilerin Işığında Yeniden Değerlendirilmesi ve İvedi Sonuçları*”, **Bellekten**, C. XLVIII, S: 189–190, Ankara 1985, s. 14.

İstanbul ile Marmara Denizi'nin güvenliği her türlü tehlikeden uzak tutulmalıdır. Bu ilke saklı kalmak koşulu ile Akdeniz ve Karadeniz Boğazlarının dünya ticaret ve ulaşımına açılması konusunda, bizimle birlikte, öteki tüm devletlerin oy birliği ile verecekleri karar geçerlidir.

Azınlıkların hakları, komşu ülkelerdeki Müslüman halkların da özdeş haklardan yararlanması umudu ile bizce de benimsenip güvence altına alınacaktır.

Siyasi, hukuki, mali vb. alanlarda gelişmemizi önleyici sınırlamalar (kapitülasyonlar) kabul edilemez.

Misak-ı Millî, İstiklal Harbi sırasında Türk milletinin maksatlarını özetleyen ve Millî Mücadele'nin başından sonuna kadar değişmeyen bir programın adı olmuştur. Misak-ı Millînin kabulünden sonra, Müttefik Devletler Anadolu'da başlayan millî hareketi önlemek ve hazırlanmakta olan barış şartlarını kolaylıkla kabul ettirebilmek için İstanbul'a donanmalarını göndererek 16 Mart 1920 de bu şehri resmen işgal ettiler. Milliyetçi olarak tanınan kimseleri tevkif ederek Malta'ya sürgüne gönderdiler ve Meclis-i Mebusan'ı kapattılar. Aynı gün Mustafa Kemal, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Temsiliyesi adına Müttefik Devletler'in bu davranışını, işgal devletleri ve Amerika Birleşik Devletleri nezdinde protesto etmiş ve 19 Mart 1920 de bütün vilayetlere ve kolordu kumandanlıklarına gönderdiği bir tamim ile olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanması için gerekli seçim hazırlıklarının yapılmasını bildirmişti. Bu tamim üzerine yapılan seçimler sonunda, 23 Nisan 1920'de, Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmış ve 24-25 Nisan'da Mustafa Kemal Meclis ve hükûmet başkanlığına seçilmişti. Ankara Hükûmeti'nin kurulması, Osmanlı Devleti'nin 24 Nisan 1920'de San Remo'da Müttefikler tarafından taksim edilmesiyle aynı döneme rastlar.⁴⁸

Misak-ı Millînin tüm dünyaya ilan edildiği dönemde toplanma aşamasında olan Londra Konferansı'nda üzerinde durulan ağırlıklı konu Osmanlı mirasının paylaşımı olmuştur. Londra Konferansı iki basamaklı

⁴⁸

E. Semih YALÇIN, *Atatürk'ün Milli Dış Siyaseti*, Gazi Kitabevi, 2 Baskı, 2007, s.49-51.

olmuştur. Birinci basamakta kurulacak Türk devleti, ikinci basamakta ise Türk olmayan bölgeler konuları görüşülmüştür.

27 Şubat 1920 tarihinde Meclis-i Âli barış antlaşmasının esaslarını belirlemek üzere toplanmıştır. Fransızlar, İstanbul'un geleceği, boğazlara verilecek biçim ve Sultan halifenin siyasî ve dinsel yetkileri bakımından kendi çıkarlarına göre yayınlarda bulunmuşlardır. Bunun üzerine Hint Müslümanları da ülkelerinde ve temsilcileri aracılığıyla Londra'da yazılar yayınlamaya ve gösteriler düzenleyerek tepki göstermişlerdir. Anadolu'da da en uzak noktaya kadar mitingler düzenlenmiş, işgalci itilaf güçlerine karşı protesto telgrafları ile şiddetli eleştirilerde bulunulmuştur. Londra Konferansı'nın başlamasından sonra da bu tartışmalar sürmüştür.

Londra Konferansı'nın birinci basamağında görüşülen ve karara bağlanan konular şunlardır:⁴⁹ İstanbul ve boğazların sınır ve statüsü ve büyük güçlerin yönetimine bırakılacak olan bölgeler belirlendi. Azınlıklara tanınacak haklar saptandı. Türkiye'yi denetim altında tutacak olan mali komisyon ve Osmanlı borçlarının dağıtımı karara bağlandı. İkinci basamakta karara bağlanan konular ise şunlardır: Türkiye'den koparılan ya da halkı Türk olmayan bölgelerin paylaşılması görüşülüp karara bağlandı. Suriye, Lübnan, Fransız Mandasına, Mezopotamya ve Filistin İngiliz mandasına bırakıldı. İngilizler boğazlar ve İstanbul üstündeki ağırlıklarını sürdürdüler. İzmir bölgesini kaybeden İtalyanlar da kendilerine düşen payı (Antalya ve çevresi) yeterli buldular. Trakya ve İzmir'in Yunanlılara bırakılmasına karar verildi. Türkiye'nin kendisine bırakılacak topraklar, bu topraklar üzerinde bulunduracağı askerler gibi sorunlarda da anlaşmalara varıldı. Türkiye'nin Mısır, Kuzey Afrika, Kıbrıs üstündeki haklarından vazgeçmesi kararı alındı.

10 Nisan 1920'de çalışmalarına ara veren konferans, daha önceden alınan karar gereği bu defa San Remo'da 18-27 Nisan'da İngiliz, Fransız ve İtalyan devlet adamlarının iştirakiyle yeniden görüşmelere başladı. Bu arada Amerikan Başkanı Wilson İtilaf devletlerine Türkiye ile yapılacak barış

---

⁴⁹ Cahit Kayra, **Sevr Dosyası Nasıl Yapıldı, Nasıl Yırtıldı**, Buke Yayınları, 2. Baskı, 2004, s. 57.

antlaşması hakkındaki görüşlerini de içeren bir nota gönderdi. Ancak Avrupalı müttefikler bunu dikkate almadılar. Önceden belirtildiği gibi “Avrupa'nın tecrübeli ve haris ihtiyar diplomasisi Yeni Dünya'nın tecrübesiz idealizmine boyun eğme[miştir.]”⁵⁰

18 Nisan'da toplanan San Remo Konferansı'na Amerika Başkanı Wilson resmen katılmayacağını belirtmiştir.⁵¹ 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevr Antlaşması'nın kararları San Remo Konferansı'nda belirlenmesinden⁵² sonra Osmanlı murahhas heyeti Paris'e davet edilmiştir. 11 Mayıs'ta ise Osmanlı murahhas heyetinin başkanı eski sadrazam Tevfik Paşa'ya, San Remo kararları tevdi edildi. Ancak şartlar o kadar “ağırdı ki Osmanlı heyeti bunları kabul etmeyi reddetti ve anlaşma ancak İstanbul'dan yeni bir heyet gönderil[mesi]” ile mümkün oldu.⁵³ Bir ay kadar sonra ise müttefikler, Hythe görüşmelerinde Kuva-yı Milliyecilerin boğazlara gelmelerine karşı koymak için Yunan saldırısında anlaştı. 22 Haziran'dan sonra başlayan Yunan taarruzu sonucunda Trakya işgal edildi ve Anadolu'da milli kuvvetler geri çekilmek zorunda kaldı. TBMM ise, Misak-ı Milli'yi antlaşma karşısında destekleyeceğini ve İstanbul Hükümetinin imzalayacağı her türlü antlaşmanın geçersiz olduğunu ilan etti. Damat Ferit Paşa, Belçika'daki Spa Konferansı'nda Padişahın hükümeti adına antlaşmayı protesto etti. İstanbul'da müttefik işgali sürdükçe daha fazla bir şey yapmağa muktedir

⁵⁰ F. Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 109.

⁵¹ Yuluğ Tekin Kurat, **a.g.e.**, s. 93.

⁵² Sevr Antlaşması her ne kadar 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanmış ise de antlaşmanın maddelerinin taslağının henüz San Remo Konferansı döneminde ortaya çıktığı anılan gazetelerden anlaşılmaktadır. Nitekim 24 Mayıs 1920 tarihli Hakimiyet-i Milliye'de “*Yaptıkları Sulh Muahedesi Ne Şekilde? Avrupa Zulüm ve Hıyanetinin En Acı Numunesi*”, başlıklı yazıda aynen şu ifadeler yer verilmektedir; “*Muahede melfufat dahil olmadığı halde (433) maddeden ibaretdir. Tarafeyn akdinin hüviyetlerini mübeyyin bir mukaddime faslievvel: Cemiyet-i Akvama müteallik mukavelenameden bahisdir.*” **Hakimiyet-i Milliye 24 Mayıs 1336 (1920) no:32**, yine İkdam Gazetesinde de benzer ifadeleri görmek mümkündür. Nitekim 22 Temmuz 1920 tarihli İkdam'da; San Remo mukarreratının Osmanlı Devletine muahedeyi Sulhiye Layihası şeklinde tebliğ edildiği ifade edildikten sonra bu layihanın kendi tasvir ve intizarlarına çok az muvafık olduğu belirtiliyor ve yazının devamında, protesto ile dahi, yapılacak barış antlaşmasını değiştirmeye imkan kalmadığı ifade ediliyordu “*Hakikat Karşısında, Kararımızı Vermek İçin*” **İkdam**, 22 Temmuz 1920, no:8408. Bu durum ise bize San Remo Konferansı sürecinde tepkilerin artması ve Sevr Antlaşması sürecinde tepkilerin peyderpey azalma gerekçesine açıklık getirmektedir.

⁵³ E. J. Zürcher, **a.g.e.**, s. 214.

değildi. Fakat müttefikler buna aldırış etmeyerek antlaşmanın imzalanmasını dayattılar.⁵⁴ Osmanlı murahhasları bunun karşısında oyalama taktiği güderek antlaşmanın imzalanmasını geciktirmekten başka bir şey yapamadılar. Nihayetinde 22 Temmuz 1920 Tarihli Saltanat Şûrâsı'nda alınan kararla antlaşmanın imzalanmasına karar verildi.

Devlet'in arka arkaya girmiş olduğu savaşlar neticesinde bıkkın ve yorgun düşen halk mütareke döneminde de İtilaf devletlerinin Anadolu'yu bilfiil işgal ettiklerini görmüş ve sulhun biran evvel imzalanması ile Anadolu'da huzurun sağlanacağını düşünmüştür. Ancak itilaf devletleri önce kendi menfaatlerine uygun olan alanları fiili olarak tespit ve işgal etmiş bulunmaktaydı ve bunu Osmanlı Devleti'nin önüne sürecekleri antlaşma ile meşru hale getireceklerdi.⁵⁵

Antlaşma sadece Osmanlı Devleti ile müttefik devletler (Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya) arasında değil, onların yanında ve hatta onlardan da saldırgan olabilen Ermenistan, Yunanistan, Sırp-Hırvat-Sloven, Çekoslavakya, Lehistan, Portekiz, Romanya ve Hicaz devletleri arasında yapılmıştır.⁵⁶ Bu antlaşma tıpkı XI. Yüzyılda bir Müslüman ülkesine karşı Büyük Hıristiyan Güçler tarafından yapılan, Türk ve diğer Müslümanlar tarafından daha önce fethedilmiş olan bölgelerde bulunan Hıristiyan azınlıkların yönetimini amaçlayan uygulamalar gibi empoze edilmiştir. Bu anlamda içerdiği intikam unsurlarıyla, bir yıl önce takatsiz kalmış Almanya'ya dayatılmış olan Versailles Anlaşması'nın çok ötesine geçmiştir. Öyle ki “tamamen pratik amaçlar için bırakılan her şey [dahi] Hıristiyan Avrupa'nın ekonomik ve askeri vesayeti altına sokulmuştur.”⁵⁷

Söz konusu önemde, resmi anlamda Son Osmanlı Mebuslar Meclisi tarafından onaylanmadığı, fiili anlamda da Milli Mücadele direnişi nedeniyle

---

⁵⁴ Roderic H. Davison, “*Mondrostan Lozan'a Kadar Türk Siyaseti*”, Çev: Mine Erol, **A.Ü.T.İ.T.E.A.Y.D**, C: 14, S: 25 (981), s. 92.

⁵⁵ Bkz: Y. T. Kurat, “*Türkiye Toprakları'nın Paylaşılması Hazırlıkları – Sevr*”, **B.T.T.D**, S: 58, 1972.s.6-17.

⁵⁶ Ömer Budak, “*Sevr Paylaşımı*”, s. 836.

⁵⁷ S. J. Shaw, **a.g.e**, s.871.

uygulanamadığı için bir proje niteliğinde kalan Sevr Antlaşması'nı ise genel olarak şu şekilde özetleyebiliriz:

Osmanlı Devleti, İstanbul ve çevresi ile Anadolu'da küçük bir toprak parçasından ibaret olacak, fakat Osmanlılar, antlaşma hükümlerine saygı göstermezler ve uymazlarsa, İstanbul da ellerinden alınacaktı. Osmanlı sınırları Trakya'da, Midye'nin doğusundan başlayarak Büyük Çekmece Gölü'ne inecek, bu hattın batısında kalan Trakya Yunanistan'a verilecekti. Güney sınırı ise, İskenderun Körfezi ile Antalya Körfezi arasında bulunan Karataş Burnu'ndan başlamak suretiyle Antep, Urfa ve Mardin'i dışta bırakarak Irak sınırına varacaktı.

Boğazlar, savaş zamanında bile bütün devletlerin gemilerine açık bulundurulacak ve kendisine mahsus bayrağı ve bütçesi olan bir Avrupa Komisyonu tarafından kontrol edilecekti.

İngiliz, Fransız, İtalyan ve Japonlar'dan kurulacak bir komisyonun, Osmanlı adli kapitülasyonlarının yerine geçmek üzere, koyacağı bir usulü Osmanlılar kabul edeceklerdi. Kapitülâsyonlardan bütün Müttefik tebaası faydalanacaktı.

İngiliz, Fransız, İtalyan ve Osmanlılardan kurulacak bir komisyon, Türkiye'nin servetini idâme ve tezyîd için gerekli tedbirleri alacak, bütçe üzerinde son sözü söylemek yetkisine sahip olacak, Türk parasının cins ve miktarını düzenleyecekti. Bu komisyonun muvafakati olmadıkça Osmanlılar, içte ve dışta borç yapamayacaklardı. Türkiye'nin Bütün servet ve varidatını emrinde bulunduracak olan bu komisyon, elde ettiği paraları sıra ile kendi masraflarını, işgal kuvvetlerinin masraflarını, savaş sırasında zarar görmüş olan Müttefik tebaasının zararlarını karşılamaya ayıracak, geri kalan kısmı da Osmanlılar için harcayacaktı. Bu komisyonda bulunacak olan Osmanlı üyesinin sadece istişârî mâhiyyette bir konuşma hakkı olacaktır.

Azınlıklar, her derecede okul açabileceklerdi.

Türkiye'nin askerî kuvveti, onbeş bini jandarma olmak şartı ile 50.700 kişiden ibaret olacak ve topları bulunmayacaktı, subaylarının da yüzde

onbeş'ini Müttefik veya tarafsız devletler subayları teşkîl edecekti. Türkiye'de mecburî askerlik hizmeti olmayacaktı.

Osmanlı Devleti'nin, 600 tonilâtodan aşağı olmak üzere, 13 Gambot ve Torpido'su olabilecek, fakat kara'da ve deniz'de askerî uçağı bulunmayacaktı.

Türkiye'de her hangi bir tahkimat yapılamayacak ve Türk silâhlı kuvvetleri, Müttefik komisyonlarının kontrolü altında bulunacaktı.

Antlaşmanın uygulanmasına başladıktan bir yıl sonra Kürtler, Doğu Anadolu'da bağımsız bir kuruluş meydana getirmek isterlerse ve onların bu istekleri, Cemiyet-i Akvam tarafından kabul edilip Osmanlılara tavsiye edilirse Osmanlılar bu tavsiyeyi yerine getireceklerdi.

Van, Erzurum, Bitlis ve Trabzon illerinin bulunduğu alanda, bir Ermenistan Devleti Kurulacak, Bu devletin sınırlarının ta'yini Amerika Reisicumhuru'nun hakemliğine bırakılacaktı.

Hicaz bağımsız bir devlet olacak, Osmanlılar Mısır üzerindeki bütün haklarından vaz geçecek, Suriye, İrak ve Filistin için ittihaz olunacak bütün kararları da kabul edeceklerdi.

Oniki Ada, İtalyanlara, Akdenizdeki öteki adalar da Yunanlılara bırakılacaktı.

İzmir şehri ile Tire, Ödemiş, Akhisar ve Bergama'yı da içine alan bir bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti hakkının icrası Yunanistan'a bırakılacak, yalnız Osmanlı hâkimiyetine işaret olmak üzere, İzmir kalelerinden birine Türk bayrağı çekilecekti. Fakat Mahallî Parlamento, beş yıl sonra, çoğunluk kararıyla, İzmir'in Yunanistan'a katılmasını Cemiyet-i Akvam'dan isteyebileceği gibi aynı husus için bir plebisit'e de karar verebilecekti.⁵⁸

---

⁵⁸ Antlaşmanın orijinal tam metni için bkz: Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri. (I Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara, 1953, s. 525-691; Sadeleştirilmiş tam metin için ise bkz: S. L. Meray- O. Olcay, **a.g.e.**, s. 43-185; Konunun ayrıntılı anlatımı için bkz: Paul C. Helmreich, **Sevr Entrikaları. Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi**, Çev. Şerif Erol, Sabah Kitaplar, İstanbul, 1996; Ömer BUDAK, **Sevr Paşlaşımı**, Bilge Yayınevi. Ankara 2001; Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C:III, s. 160-161, ayrıca bkz. Yücel Özkaya, **Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi**, AÜ Tıp Fakültesi, Ankara 1981, s. 103-104; Ömer BUDAK, **Sevr Paşlaşımı**, Bilge Yayınevi. Ankara 2001.

Temas edilen bu koşulların da gösterdiği gibi, bir devlet ancak bu kadar sistematik bir şekilde yok edilebilir ve yok sayılabilir. Ancak antlaşma birçok açıdan uygulanabilir değildi. Bundan dolayıdır ki, onay imzasının daha mürekkebi kurumadan antlaşmada değişiklik yapma çabaları ortaya çıkmıştır.⁵⁹

Yayınlandığı devrin kamuoyu tepkisini yansıtan gazetelerin yakın dönem tarihinin irdelenmesinde kaynak olarak vazgeçilmezliği Türkiye’de de bilinmektedir. Bu bakımdan *Sevr Antlaşmasının Hâkimiyet-i Milliye ve İkdâm Gazetelerine Yansımaları* adını taşıyan söz konusu çalışmada, adı geçen döneme ilişkin telif ve tetkik eserler yardımıyla, bahse konu gazetelerin Sevr Antlaşması öncesi ve sonrası yaklaşımları irdelenmeye çalışılmıştır.

Hakimiyet-i Milliye ve İkdâm Gazeteleri Milli Mücadele taraftarı Gazeteler olması hasebiyle bu kaynaklardan elde edilen bilgilerin birbirini tamamlayıcı mahiyette olduğu söylenebilir. Bir başka deyişle kamuoyunda Sevr Antlaşması’na –İstanbul ve Ankara’da olmaları hasebiyle farklı şartlarda- milli mücadele gözlüğüyle bakanların düşünce, tutum ve davranışlarının incelenmesi açısından söz konusu gazeteler önemlidir. Gerektiğinde başvurulan kaynaklardan olan TBMM Zabıt Cerideleri ise, ismi üstünde 23 Nisan 1920 tarihinde açılan TBMM’nin görüşme tutanaklarıdır. Bu tutanaklar, çeşitli tarihlerde yeni harflerle de yayınlanmıştır.⁶⁰

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadeleyi örgütlemeye başladığında haber iletişiminin kontrolü için önce telgraf ağına el koymuş, sonra da dışarıdan her çeşit haberin ister telgraf ister gazeteler yoluyla girmesini engellemiştir.⁶¹ Mustafa Kemal Paşa, Ankara’ya yerleştikten sonra kurduğu,

---

⁵⁹ Bkz: S. R. Sonyel, **a.g.e.**, II, s. 94-109.

⁶⁰ **TBMM Z.C.**, TBMM Matbaası, Ankara 1959, 3. Basılış; **TBMM G.C.Z.**, Cilt: I, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

⁶¹ Orhan Koloğlu, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın**, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s.61.

tamamen kendi denetiminde ve hedefini çok daha açık olarak yansıtan bir gazete (Hakimiyet-i Milliye) çıkarmayı tercih etmiştir.⁶²

Ankara basınının Millî Mücadele dönemi temelini teşkil eden Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gelişiyle 27 Aralık 1919'da teşkil edilmiş ve 10 Ocak 1920 tarihinden itibaren Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adına yayın hayatına başlamıştır.⁶³ Mustafa Kemal Paşa'nın koyduğu sınırlı bir sermayeyle kurulan gazetenin başlangıçta tüm yazı ve haberleri Mustafa Kemal Paşa tarafından gözden geçirilmiş, yazıların çoğu da gene onun tarafından yazılmıştır.⁶⁴ Mustafa Kemal Paşa, milli mücadelenin temel düşüncesini yayın yoluyla da anlatmak istiyordu. Askeri harekâtla birlikte düşüncelerin de yan yana savaşması gerekiyordu. Ankara'da doğru dürüst bir matbaa bulunamadığından Konya'da bulunan Öğüt Gazetesi'nin matbaası, Meclis'e getirilip meclisin işlerini yaparken aynı zamanda bu gazetenin basım işleri de yürütülmüştür.⁶⁵ Daha sonra Eskişehir'de yayınlanan Yeni Dünya Gazetesi kapanınca, bunun matbaası da Hakimiyet-i Milliye'ye verilmiştir.⁶⁶

Gazetenin ilk günlerinde, havadisleri toplayan yazıları yazan ve tahsisleri yapan Recep Zühtü Bey'dir. Zühtü Bey, Meclis Baş Kâtibi Recep Peker'den yardım almaktadır. Gazeteye birkaç tane yazıcı asker alınmış, bunlar gazetenin işleriyle meşgul olmuşlardır. Bir ara Hakkı Behiç Bey'de gazete ile uğraşmıştır. Gazetede ne muhabir ne muharrir vardır. Tek muharrir vardır, o da İzzet Ulvi Bey'dir. Gazetenin müretteplerinden altısı azınlıklardan üç tanesi de Türklerdendir. Gazete aynı zamanda mürettip sıkıntısı

---

⁶² O.Koloğlu, s. 61.

⁶³ Enver Behnan Şapolya, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın**, Güven Matbaası, Ankara 1969, s.194; İ. Öztoprak, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Serisi No:8 Ankara, 1981 s.xix; Hayati Tüfekçioğlu, **“Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını (Hakimiyet-i Milliye 1 Aralık 1928-31 Aralık 1929)”**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988, s.3.

⁶⁴ H. Tüfekçioğlu, **a.g.t**, s. 3

⁶⁵ Nuri İnuğur, **Türk Basın Tarihi 1919-1989**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1992, s. 25; E. B. Şapolya, **a.g.e**, s. 193

⁶⁶ E. B.Şapolya, **a.g.e**, s.194

çekmektedir. Bunun üzerine Matbuat Müdürü Muhiddin Bey, Ankara'da bir Mürettip Mektebi açarak, mürettip yetiştirmeye çalışmıştır.⁶⁷

Gazetenin yazı işleri müdürlüğü hakkında ihtilaf varsa da 6 Şubat 1921'den itibaren Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü'nden ciddi yardımlar aldığı görülmektedir. Hakimiyet-i Millîye'ye yapılan yüklü miktarda yardım, mecliste tartışmalara yol açmıştır. Tartışmalar karşısında açıklama yapan Ahmet Ağaoğlu, Hakimiyet-i Millîye gazetesi sahipleri ile anlaşma yaptıklarını, gazeteye her ay 1.100 lira verildiğini ve gazetenin buna karşılık hükümetin düşüncelerini yaymayı ve propaganda yapmayı kabul ettiğini bildirmiştir.⁶⁸ 1920 yılı itibariyle basım adedi 2000 olan⁶⁹ gazetenin daha önce basım yeri olarak verilen vilâyet matbaası da değişmiştir. Gazete 'Vilâyet Matbaası'ndan kendi matbaasına taşınmış, sahibi ve mesul müdürü olarak da Recep Zühtü'nün adı, gazetede yer almaya başlamıştır. Diğer taraftan gazetenin baş makalelerinin yazarları imza atmamaktadırlar. Bu da gazetenin yayın kadrosunda kimlerin olduğu sorusuna net bir cevap vermeyi engellemektedir. Ancak değişik kaynaklardan gazetenin yazı işleri ile ilgili olarak isim verecek olursak, 1920 yılı itibariyle yazı kadrosunda; Ahmet Ağaoğlu, Ruşen Eşref, Dr. Adnan, Hüseyin Ragıp, Mahmut Esat, Dr. Tefvik Rüştü, İzzet Ulvi, Yusuf Akçura, Halide Edip, Hüseyin Tefvik, Müfide Ferit gibi imzaların⁷⁰ yer aldığı görülmektedir. Bu yazarlar genellikle politik propaganda türünde makaleler yazmışlardır.

Gazetenin ilk makalesi Atatürk tarafından dikte ettirilmiş olup, makale gazetenin ve Millî Mücadele'nin amacını belirten bir yazı olmuştur. Gazete başlangıçta haftada iki gün dört sayfa olarak basılırken, 18 Temmuz'dan sonra, haftada üç gün, çıkmaya başlamıştır. Gazete, teknik yetersizliklerden dolayı 6 Eylül 1920- 30 Ekim 1920 tarihleri arasında yine haftada iki gün

---

⁶⁷ E. B. Şapolyo, **a.g.e**, s. 196.

⁶⁸ İ. Öztoprak, **Türk ve Batı...**, s. 33.

⁶⁹ H. Tüfekçioğlu, **a.g.t**, s. 4.

⁷⁰ İ. Öztoprak, **Kurtuluş Savaşında...**, s. XIX.

yayınlanmıştır. 6 Şubat 1921'den itibaren ise, Cuma günleri hariç her gün yayınlanmaya başlamıştır.⁷¹

Hakimiyet-i Millîye, Anadolu Gazetelerinin önderi durumundadır. Başyazı ve makaleleri Anadolu Ajansı ile taşra basınına gönderilip, orada resmî tebliğ veya Anadolu Ajansı bültenleri olarak yayınlanmaktadır. Sadece telgrafla bildirilen değil, diğer haberler de Anadolu basını tarafından alınıp, haber diye halka verilmektedir.⁷² Hakimiyet-i Millîye Gazetesi, kamuoyuna Kuva-yı Millîye'nin ne olduğunu ve ne için kurulduğunu, amaçlarını anlatarak önemli görevler yerine getirmiştir. Gazete Hükümet ile Kuva-yı Millîye arasında bir birlik olduğu vurgusunu, sürekli işlemiştir.⁷³ Hakimiyet-i Millîye ile ilgili gelişmeler, askerî makamlarca da takip edilmiş ve bütün askerî birlik ve bölükler bunlardan haberdar edilmiş ve dağıtılmıştır.⁷⁴

Sadece Anadolu ile sınırlı olmayan Hakimiyet-i Millîye Gazetesi'nin dağıtım işi, gizli kanallardan İstanbul'a da yapılmıştır. O günlerde Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından alınan bir kararla, üzerinde Hakimiyet-i Millîye Gazetesi bulunduran her şahıs ölümle cezalandırılıyordu.⁷⁵ Ankara politikalarının önemli merkezi İstanbul'dur. Bununla birlikte Millî Mücadele'nin mesajlarını İstanbul'a taşımak, diğer yandan İstanbul basınından bilgi aktarmak gerekiyordu. İstanbul'la bağlantıyı başlangıçta ajansın örgütü olmadığından Enver Bey'in kurduğu Teşkilat-ı Mahsusa'nın devamı niteliğinde olan MM grubu gibi örgütler yapmışlardır.⁷⁶

---

⁷¹ Bünyamin Ayhan, “**Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı**”, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Araştırma Yöntemleri Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2005, s. 179; Yücel Özkaya, **Millî Mücadelede Atatürk ve Basın II**, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., [İstanbul] 2001, s. 30 ve H. Tüfekçioğlu, **a.g.t.**, s. 3.

⁷² K. Yust, **Kemâlist Anadolu Basını**, Çeviren N.E., Yayına Hazırlayan, Orhan Koloğlu, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara 1995, s. 87.

⁷³ Y. Özkaya,, **a.g.e.**, II, s. 31.

⁷⁴ B. Ayhan, **a.g.t.**, s.180.

⁷⁵ Hayri Bulak, **Anadolu Ajansı 50. Yıl, (1920-1970) Bülteni**, Ankara, 1970 ve B. Ayhan, **a.g.t.**, s.181.

⁷⁶ O. Koloğlu, **a.g.e.**, s. 50.

Gazete, aynı zamanda il ve mevki komutanlarına gönderilip, bölgenin ileri gelenlerine satılarak hem kamuoyu oluşturulmaya, hem de gazetenin bir kısım masrafları karşılanmaya destek olmaya çalışılmıştır. Mustafa Kemâl Paşa, bu nedenden dolayı Hakimiyet-i Millîye'nin her nüshasından yedi yüz adedini Çanakkale mevki kumandanına göndermekteydi. Amaç, bölgenin ileri gelenlerine dağıtılması ve bayilere satılarak abone kaydının yapılmasıydı.⁷⁷

Dağıtımı her tarafta yapılan Hakimiyet-i Millîye Gazetesi müttefik kuvvetleri (İngilizler) tarafından toplattırılan bir gazete olmuştur.⁷⁸

Her ne kadar Ankara'nın propaganda gazetesi olsa da, Hakimiyet-i Millîye de ülkenin olumsuz şartlarından -tabiidir ki- etkilenmiştir. Gazete özellikle kâğıt sorunu yaşamıştır. Binlerce basılan ve dağıtılan bir gazete için günün şartlarında kâğıt bulmak oldukça zor, neredeyse imkânsız bir durumdur. Birkaç kez Ankara çarşısında esnaftan paket kâğıt aranmış bunlardan uygun bulunanlarına gazete basılmıştır.⁷⁹

Mütareke Dönemi, iktidara gelen Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın desteğiyle, Ali Kemâl'in Peyam-ı Sabahı, Refi Cevat Ulunay'ın Alemdar'ı, İngiliz Muhipler Cemiyeti üyesi ve aynı zamanda onların sözcüsü konumunda olan Sait Molla'nın Yeni İstanbul Gazetesi, Millî Mücadele aleyhtarlığıyla ön plâna çıkmışlardır. Daha sonra mizah türünde yayınlanan Refik Halid'in Aydede'si, bu gruba eklenmiştir. Millî Mücadele lehine yayın yapan önemli gazeteler ise, Yeni Gün, Akşam, Vakit, İleri, İkdam, Tasvir-i Efkar, Tanin, Güteryüz, Büyük Mecmua'dır. Görüldüğü gibi Ahmet Cevdet'in çıkardığı İkdam Gazetesi milli mücadele taraftarı yayınlar arasında yer alıyordu. İkdam aynı zamanda Yeni Gazete, Osmanlı ve Servet-i Fünunla beraber İttihat ve Terakkinin karşısında yer alan⁸⁰ gazetelerdendi. İkdam'ın aynı zamanda

---

⁷⁷ Y. Özkaya, **a.g.e**, II, s. 39.

⁷⁸ B. Ayhan, **a.g.t**, 180.

⁷⁹ Mehmet Önder, **Konya Matbuatı Tarihi**, Konya Halkevi, Konya 1994, s. 2453.

⁸⁰ İ.Öztoprak, **Türk ve Batı...**, s. 7.

mütareke döneminde Başkan Wilson ve ABD'ye sempatiyle bakan gazeteler arasında da yer aldığı belirtilmektedir.⁸¹

Söz konusu tezde İstanbul basınına örnek olmak üzere incelenen İkdam Gazetesi, 1894–1928 yılları arasında İstanbul'da çıkmıştır. Başyazarı ve kurucusu Ahmet Cevdet'tir. Hürriyet ve İtilaf Partisini desteklemiştir.⁸² Ahmet Cevdet, İkdam Gazetesi'ni çıkarırken Yıldız Sarayı ile yakın ilişkiler kurmuş ve bu yıllar boyu ilişkilerini başarıyla sürdürmesini bilmiştir.

Mütareke yıllarında gazeteyi Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) yönetmiştir. Anadolu harekâtına sempati ile yaklaşan yazıları yüzünden Divanıharb'e verilmiştir. Yakup Kadri'den ayrı olarak yazı kadrosunda Babanzade İsmail Hakkı, Ali Reşat, Ahmet Rasim, Ahmet Refik, Hüseyin Cahit, Hüseyin Rahmi yer almışlardır. Ali Kemal de Peyami Sabah'ı kurana kadar İkdam'ın yazı kadrosunda yer almıştır.⁸³ Söz konusu dönemde İkdam kadar zengin ve kuvvetli yazı kadrosuna sahip gazete çok azdı. Gazete önce kararsız bir duruş sergilemişse de, zamanla milli mücadeleyi desteklemiştir. Ankara'ya muhabir gönderen ilk İstanbul gazetesi de İkdam olmuştur.⁸⁴ Günlük olarak yayınlanan gazete birçok Batı gazetelerinden alınmış bilgilere yer vermiş, dış haberlere tepkisini çoğu kez başyazılarla göstermiştir.⁸⁵ Yakup Kadri yönetiminde milli mücadeleye sempatiyle bakan İkdam, çeşitli zorluklarla karşılaşmış ve Cumhuriyetin ilanından kapandığı 1928'e kadar da bu sıkıntıları devam etmiştir. Ahmet Cevdet, 1922'de İkdam'ın yönetimini Mecdi Sadrettin'e bırakmış, 1923'de İstiklal Mahkemesi'nde beraat etmesinden sonra 1926'da yine gazetenin başına geçmiş, daha sonra da Ali Naci Karacan'a devretmiştir.⁸⁶

İstanbul'un işgalinden sonra İtilâf Devletleri tarafından Millî Mücadele taraftarı gazeteler sürekli sansüre uğramışlardır. Müttefikler İstanbul'u işgal

---

⁸¹ B. Ayhan, **a.g.t.**, s.168.

⁸² İ. Öztoprak, **Türk ve Batı...**, s. 7.

⁸³ İ. Öztoprak, **Türk Kurtuluş...**, s. xv.

⁸⁴ İ. Öztoprak, **a.g.e.**, s. xv.

⁸⁵ İ. Öztoprak, **a.g.e.**, s. xv.

⁸⁶ M.Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yayınları İstanbul 1999, s. 286.

eder etmez, yayınlanan gazetelerin ruhsatlarını kontrol etmiş, bu kontrol sonucunda bazı gazete ve dergilerin neşrine izin vermemişlerdir.⁸⁷ İkdâm'da söz konusu sansürden nasibini almıştır.

İstanbul'da Millî Mücadele dönemi sansürünün bir diğer çeşidi ise dinî sansürdür. Dini konuları ihtiva eden gazete ve dergiler yayınladıkları her türlü dini bilgiyi önceden dinî tetkik heyetinden geçirmek zorundadırlar. Bilgiler gazeteye 'Heyet'in oluru olmadan basılamazdı. Bazen heyet hoşuna gitmeyen yazıları bekletir veya düzeltme vererek gücünü hissettirirdi.⁸⁸

Sadece İstanbul değil, Ankara da hoşuna gitmeyen yazılar yazan gazeteler için dolaylı sansür uygulamıştır. TBMM'nin Anadolu gazetelerinden muhalif olanların, iç bölgelere posta ile dağıtımını engellemesini, 5 Ocak 1920 tarihli Alemdar'da Ref'i Cevat şikâyet olarak dile getirmiştir.⁸⁹

İstanbul'un işgalinden hemen sonra Anadolu tarafından önemli merkezlerin telgrafhanelerine birer sansür subayı yerleştirilmiştir. Anadolu, Ankara tarafından bir çember içine alınmıştır. Her türlü bilgi ve haberleşme Ankara'nın inisiyatifiyle oluşmaktadır. Gümrüklerden, posta ve telgraflardan izinsiz hiç bir şey geçmemektedir. Dışarıdan gelen her şey, sansüre tabidir. Ancak sansürden geçtikten sonra gelen yazılı materyaller Anadolu'ya girmektedir.

Anadolu harekâtının haberleşmeye sansür koyma nedeni, basından gelen zararların Türk kamuoyunu etkilemesini ve halk arasında bu yüzden karışıklık çıkmasını önlemektir. Bununla birlikte 6 Mayıs 1920'de bir "Sansür Talimatnamesi" çıkarılmış ve 20 Mayıs 1920 tarihli Hakimiyet-i Millîye'de yayınlanmıştır. Sansür talimatnamesine uymayanlar Hıyanet-i Vatanîye Yasası ile cezalandırılacaktır. İstanbul basınının Anadolu'ya girmesi engellenmiş ve bakanlarla resmî kurumlar hariç her türlü haberleşmenin sansüre tabi olması halkta haber ve bilgi alma sıkıntısını meydana getirmiştir.

---

⁸⁷ Tahir'ül Mevlevî Olgun, **Matbuat Aleminde Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri**, Nehir Yayınları, İstanbul, 1991, s. 75.

⁸⁸ T.M. Olgun, **a.g.e.**, s. 91.

⁸⁹ B. Ayhan, **a.g.t.**, s. 213.

Sansürden, sadece Millî Mücadele taraftarları değil, müttefiklerin desteklediği kişilerin gazeteleri de nasibini almışlardır. Sait Molla'nın başyazarlığını yaptığı Türkçe İstanbul Gazetesi, Sosyalist Fırka'nın organı İdrak'ın bildirisini bastığı için kapatılmıştır.⁹⁰ Anadolu'da gazeteler için uygulanan sansür ağırlıklı olarak, sayfalardan ziyade gazetenin yayın politikasını etkileme veya istedik şekilde yayın yapmaya zorlamayla ilgilidir. Millî Mücadele dönemi Anadolu basınını incelediğimiz zaman hiçbir sütun boşluğu ile karşılaşılmamıştır. İstanbul gazetelerinin çoğunluğunda sütun beyazlatma olayı vardır. İstanbul'da ağırlıklı olarak Yunan vahşetleri, politika, Millî Mücadele ile ilgili faaliyetler, dış dünyadan özellikle Rusya'dan haberler sansürün ana konularıdır.⁹¹

BİRİNCİ BÖLÜM

HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASI

---

⁹⁰ T. Z. Tunaya, **a.g.e**, s. 402 -467; B. Ayhan, **a.g.t** s. 216-217.

⁹¹ B. Ayhan, **a.g.t**, s. 217

A. HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNE GÖRE SAN REMO KONFERANSI VE KONFERANSIN AVRUPA DİPLOMASİSİ ÜZERİNDEKİ TESİRLERİ

18-26 Nisan 1920 tarihleri arasında San Remo'da çalışmalarını sürdüren İtilaf devletleri Sevr Antlaşması'na son halini vermişlerdir. İngiltere'yi Londra Konferansı'nda olduğu gibi Lloyd George, Fransa'yı Millerand ve İtalya'yı da Nitti temsil etmiştir. Konferansta bir taraftan antlaşmaya son şekli verilirken, diğer taraftan da antlaşmanın onayı ve uygulamaya sokabilmek için Osmanlı Hükümeti ve Türk halkı üzerine nasıl baskı kurulabileceği de görüşüldü. Hakimiyet-i Milliye, Rumca gazetelere atıfla konferansta Almanya'nın "Türk Meselesi"nin hallinde söz hakkı olduğunu aktarmıştır. Buna göre İtilaf devletlerine başvurarak "Türk meselesinin kendisince ehemmiyet-i hayatiyeyi haiz olduğunu dermeyan ederek sulh şartlarında reyine müracaat edilmesi lüzumunu" ileri sürmüştür. Yine aynı haberde Amerikan Başkanı Wilson'un; "Rusya ve Almanya iştirak ettirilmedikçe şark meselesinin herhangi bir şekilde halli şâyân-ı kabul olamayacağını müttefiklere" bildirdiği bilgisine yer verilmiştir. Rumca gazeteler aktardıkları bu mesele dolayısıyla, çok hararetli bir lisanla Wilson'u eleştirmekteydiler.⁹²

Görüşmeler taraflar arasında önemli fikir ayrılıklarının da olduğunu gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu durum meselenin çözümünde İtalyan ve Fransızlar yaklaşımındaki farklılığın en az Paris Barış Konferansı'na kadar gittiği, Türkiye'nin paylaşımında İngiltere'nin, Yunanistan'ın menfaatlerini ön plana çıkararak Fransa ve İtalya'yı geri plana atmasıyla⁹³ fikir ayrılıklarının görünür hale geldiği söylenebilir. 5 Mayıs tarihli Hakimiyet-i Milliye'de⁹⁴ Fransız basınının, Lloyd George'a mütemadiyen hücum ederek O'nu Alman taraftarlığıyla itham ettiği bildiriliyordu. Türkiye ile ilgili meselelerde Times'e

⁹² **Hâkimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs 1920, no: 29.

⁹³ Bkz: M. L. Smith, **a.g.e.**, s. 96-128 ve 154-198.

⁹⁴ "*Diğer Memleketlerde*", **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Mayıs 1920, no: 27.

atıfla İtalyanların, İngilizlere şüphe ile yaklaştıkları ve İngiltere'yi "hain diye tavsif" ettikleri belirtiliyordu. İngiltere'nin 10 Nisan tarihi itibarıyla Fransa başbakanı Millerand'a sunduğu notanın son fıkrasında; "şayet Fransa istikbalde yalnız başına hareket ederse İngiltere hükümeti Paris Konferansı'ndaki sefirini geri çekecektir."⁹⁵ ibaresi yer alıyordu. İngiltere tarafından Frankfurt işgali sebebiyle verilen tehdit içerikli bu nota üzerine Mösyö Millerand; "nokta-yı nazarında ısrar ederek hin-i hacette Fransa'nın daima doğrudan doğruya hareket hakkını muhafaza eyleyeceğini beyan" ediyordu.⁹⁶

Hakimiyet-i Milliye'nin 9 Mayıs tarihli nüshasında⁹⁷ İngiltere'nin 1919'a kadar Fransa ile beraber hareket ettiğini, Fransa ile müttefik olarak "cihan siyaset ve hürriyetine hâkim" kaldığını, fakat Almanya'nın ezilmesiyle beraber durumun değiştiğine temas ediliyordu. Konferansta İngiltere'nin, Versailles Muahedesi'nin Alman murahhaslarının huzuruyla yeniden tetkik ve tahfif edilmesini talep etmesi üzerine Millerand'ın, İngiltere'nin Fransız amaline muhalefetinden dolayı San Remo Konferansı'nı terkle Paris'e" döndüğü belirtiliyordu.⁹⁸

Aynı tarihli Anadolu Ajansı mahreçli *Fransa-İngiltere İhtilafı*⁹⁹ başlıklı başka bir habere göre, Almanların, Versailles Antlaşması'na aykırı olarak Ruhr havzasına 100 bin kadar asker sevki karşısında, Fransızların anlaşma hükümlerini korumak amacıyla Ren Nehrinin "sağ sahili"nde bir kısım Alman arazisini işgali dolayısıyla verilen İngiliz notası şedit bir dile sahipti. Yarı resmi Le Temps'a göre notada "sulh konferansının mesaisi muahedenin mevki-i tatbiki va'zına müteallik mesele taalluk ettikçe İngiliz sefirinin iştirak edemeyeceği" ve Fransa bundan sonra "müttefikleriyle tamamıyla ahenktâr surette hareket edeceğine dair teminat verinceye kadar İngiltere bu

---

⁹⁵ "Yeni İngiltere", **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Mayıs 1920, no: 28.

⁹⁶ "Diğer Memleketlerde", **Hakimiyet-i Milliye**, 5 Mayıs 1920, no: 27.

⁹⁷ "Yeni İngiltere", **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Mayıs 1920, no: 28.

⁹⁸ **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Mayıs 1920, no: 28.

⁹⁹ "Fransa İngiltere İhtilafı", **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Mayıs 1920, no: 28.

mütehaşşi vaziyetini” koruyacaktı. Buna karşılık Fransa’nın verdiği cevabi notada ise “muahedenin tatbikine taalluk eden bilumum hususâtta müttefiklerinin tasvibini almadan hareket etmek arzusunda olmadığını temin” etmek zorunda kalmıştır. Bu hadiseyle ilgili olarak İngiltere ile Fransa arasında müteaddit cevabi notalar teati edildiği ve meselenin henüz kapanmadığı da belirtilmiştir. Müttefikler arasındaki bu ihtilaf konusunda 16 Nisan tarihli Le Temps’de yayınlanan bir makalede “İstanbul’da İngiliz tefviki ve şarkî Akdeniz’de bir İngiliz-Yunan hegemonyası hâsıl olması”na dikkat çekilmiş ve “yaşayabilir ve müstakil ve müttefiklerin müsavi hukuku haiz olacakları bir Türkiye” talebini dile getirmiştir.¹⁰⁰

İstanbul’daki İtilâf Yüksek Komiserleri, 20 Nisan’da Babıâli’ye gönderdikleri ortak notada, Osmanlı Devletini barış koşullarını almak için bir barış delegasyonunu göndermeye çağırıyordu.¹⁰¹ Kurul, son şekli verilen barış koşulları, 11 Mayıs günü öğleden sonra Versailles Sarayı’nda Millerand tarafından¹⁰² resmen Osmanlı ‘muraahhas heyetine’ tevdi edildi ve bu koşullara bir ay içerisinde yazılı olarak karşılık verilmesi istendi.¹⁰³

Konferansa ait gelişmelerle ilgili olarak Hakimiyet-i Milliye’de¹⁰⁴ İzmir’de çıkan Fransızca *Le Levant* Gazetesi *Times* Gazetesinden naklen yayınladığı bir makaleye göndermede bulunarak İstanbul’da kabine üyeleri arasında “vehim” fikir ayrılıkları olduğunu, sulh şartlarına karşı azalardan bir kısmının mukavemet düşüncesinde olduklarını ve Damat Ferit Paşa’nın memlekete ihanetine alet olamayacaklarını söylediklerini nakletmektedir. Salı günü, İstanbul hükümetine yapılan davet üzerine toplanmış olan ve Reşid, Fahreddin ve Mahmud Bey’den oluşan muraahhas heyetin başkanlığına (Damat Ferit değil), Tevfik Paşa getirilmiştir. Ancak Tevfik Paşa’nın

---

¹⁰⁰ “Müttefikler Arasında İhtilaf”, **Hakimiyet-i Milliye**, 17 Mayıs 1920, no: 30.

¹⁰¹ R. Sonyel, **a.g.e.**, II, s. 79.

¹⁰² Mustafa Önalın, “**Milli Mücadele Döneminde Türk-İngiliz Münasebetleri (1919-1923)**”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, Haziran 2008, s. 67.

¹⁰³ R. Sonyel, **a.g.e.**, II, s.79 ve M. Önalın, **a.g.t.**, s. 67.

¹⁰⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs 1920, no: 29.

başkanlığında toplanan heyet içinde Dâhiliye Nâzırı Reşid Bey, Maarif Nâzırı Fahreddin Bey, Mahmut Muhtar Paşa gibi üyeler dışında, heyet üyelerinden her birinin yanında olmak üzere her daireden birer yazıcıdan oluşan yazıcı heyeti de yer almıştı.¹⁰⁵ 5 Mayıs 1920 tarihli Hakimiyet-i Milliye’de ise, eski sadrazam Tevfik Paşa’nın başkanlığı altında dâhiliye, nafia, harbiye ve maarif nazırlarından oluşan “sulh murahhasları”nın, 1 Mayıs 1920 günü Paris’e gitmek üzere İstanbul’dan Belgrat yoluyla hareket ettikleri haberine yer verilmiştir.¹⁰⁶ Delegelerin Paris’e hareket ettiği sırada Mustafa Kemal, Amerikan Hükümetine ve Müttefik Devletlerin dışişleri başkanlarına Fransızca birer nota göndermiştir. Notada halkın artık ümitlerini Ankara Hükümetine çevirdiğini, bundan sonra İstanbul Hükümetinden ve Padişah’tan bir şey beklenilmediğini, halkın Ankara’da kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne destek verdiğini, bundan sonra yapılacak anlaşmaların Ankara Hükümetiyle yapılması gerektiği bildiriliyordu.¹⁰⁷

Sulh şartlarını “tebliğ etmek üzere” Damat Ferit Paşa’nın gönderdiği söz konusu “Heyet-i Murahhasa”, 6 Mayıs’ta Versailles’a ulaşmıştır.¹⁰⁸ Heyet başkanı Tevfik Paşa’ya 11 Mayıs’ta Fransız Dışişleri Bakanı ve Konferans Başkanı Millerand barış antlaşmasının metnini verdi.¹⁰⁹ Bu durum gazetede “Konferans, şehir-i halin on birinci günü İstanbul hükümeti murahhaslarına yine mukarrerat-ı sulhiyeyi tebliğ etmiş ve tasdik için bir ay mühlet vermiştir.” cümlesiyle geçiştirilmiştir.¹¹⁰ Sulh muahdesiyle ilgili ise Tevfik Paşa’nın Paris’ten Damat Ferit Paşa’ya çektiği telgrafta “mezkûr muahede metnini istiklâl ve devlet mefhumu ile katiyen kabil-i telif olmadığı”nı bildirdiği

---

¹⁰⁵ Elif Çalışkan, **Sevr Antlaşması Görüşmeleri ve Kabulünün İstanbul İle Anadolu Basınındaki Yansımaları**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Konya 2006, s. 133.

¹⁰⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Mayıs 1920, no: 27.

¹⁰⁷ **Hâkimiyet-i Milliye**, 9 Mayıs 1920, no: 28.

¹⁰⁸ “*Türkiye Sulhü*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Mayıs 1920, no: 30.

¹⁰⁹ M. Önalın, **a.g.t.**, s. 67 ve Mustafa Turan, “*Sevr Metni*”, **Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi**, Ed. E. Semih Yalçın, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 260.

¹¹⁰ “*Türkiye Sulhü*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 20 Mayıs 1920, no: 31.

duyurulmuştur.¹¹¹ Kararları çok ağır bularak imzalamayan Tevfik Paşa'nın cevabının İstanbul gazetelerinde uzun uzun neşredildiğinden bahisle Hakimiyet-i Milliye de yayınlamıştır. "Devlet-i Aliye'ye müteallik muahede layihası şiddet itibarıyla hiçbir şeyle mukayese olamaz. Çünkü mevzu bahis edilen, hakikatte taksimden başka bir şey değildir. Mesâha-i sathiyeye [yüzölçümü] itibarıyla Osmanlı İmparatorluğu arazisinin üçte ikisi elden gitmektedir. Ahalinin miktarı itibarıyla da zayıfatı bu kadardır. Milliyet düsturu namına birçok kıt'alar elimizden alındıktan sonra yine aynı milliyet düsturunun hilafına sulh muahedesi bizi Türkiye ile İzmir havalisinden de mahrum etmeye kadar varmaktadır. Servet ve menabi-i tabiye itibarıyla da ziyatı miktarı fevkalade azimdir. Fakat bu kadarla da iktifa olunmayarak Devlet-i Osmaniye'nin istiklâline de en vahim tecavüzât reva görülmektedir. Herhangi bir tecavüze karşı da müdafaada bulunmak hakkı bile" Türklerin elinden alınmaktadır.¹¹² Damat Ferit Paşa, 26 Mayıs'ta Trakya ve İzmir'le ilgili maddelerin kabul ve imza edilemeyeceğini, Müttelik Devletlerin İstanbul Komiserliği'ne bildirmiştir. *Le Temps* Gazetesi de bununla ilgili olarak İngilizlerin, Ferit Paşa'nın yerinde kalması için antlaşmada bazı tadilatlar yaptığını, ancak bunların ciddi şeyler olmadığını belirtmiştir.¹¹³ Bu arada Venizelos; Haziran ayı içinde Anadolu'daki Yunan harekâtı konusunda Amerikan gazetesi Newyork Herald'a verdiği demeçte "Bolşeviklerle Mustafa Kemal kuvvetleri arasında müessir bir ittifak tehlikesi yoktur. Türkler, muharebe esnasında mağlup edildiler, uzun bir muharebeyi idame edecek erzak ve efrada sahip değildiler. Bir Rus iştirak hareketine gelince, Moskova'yı İstanbul'dan ayıran mesafenin uzaklığı ve vesait-i mukabele ve muharebenin adem-i mevcudiyeti hasebiyle bir kaç aydan husulü kabil değildir... Yunan sefer planının nasıl olacağını size söyleyeceğim; fakat Türk milliyetperverlerinin mukavemetini kıracağını, San Remo muahedesiyle gerek

---

¹¹¹ "Türkiye Sulhü", **Hâkimiyet-i Milliye**, 24 Mayıs 1920, no: 32. Ayrıca bkz: Ş. C. Erdem, **a.g.t.**, s. 183.

¹¹² "Tevfik Paşa'nın Cevabı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 2 Ağustos 1920, no: 52.

¹¹³ **Hâkimiyet-i Milliye**, 14 Haziran 1920, no: 38.

Yunanistan, gerekse müttefiklere terk olunan araziyi muhafaza edeceğini” ileri sürüyordu.¹¹⁴

Alınan kararlarla ilgili olarak İtalyanların fevkalade üzgün, Yunanistan ve İngiltere'nin Türk arazisinden daha çok pay çıkarmış olan Fransızlara karşı da son derece gücenmiş oldukları aktarılmıştır.¹¹⁵ Barış koşullarının Türk heyetine verilmesinden sonra, söz konusu metni İstanbul'a ulaştırmakla görevli Eşref Paşa ile Arif Beyin İtalya'da oldukları ve bu ülkedeki grev dolayısıyla da İstanbul'a dönmeleri gecikti. Bu sebeple verilen bir aylık mühletin 12 Haziran'a kadar “muâhedenin tetkikiyle muayyen müddet zarfında” cevap vermeye yetmeyeceği anlaşıldı. Bununla beraber Damat Ferit Paşa, söz konusu mühletin uzatılmasını talep etti. İstanbul'da Fransızca neşredilen *Bosfor Gazetesi*, Damat Ferit'in Osmanlı barışını bizzat imzalamak için Paris'e gideceğini bildirmektedir.¹¹⁶

28 Mayıs'ta Damat Ferit Paşa, San Remo kararlarının bu haliyle imzalanmasının Hükümeti ve padişahı zor duruma düşüreceğini İngiliz Yüksek Komiserine bildirerek, bu kararların yumuşatılmasını istedi. Hakimiyet-i Milliye'nin 5 Temmuz tarihli sayısında Lloyd George'un barış şartlarının tadil edileceği hakkındaki şayiaları kati bir dille reddettiği, buna rağmen bu açık düşmanlık hakkında İstanbul hükümetinin hala siyasî tedbirden dem vurması “garip bir hal” olarak görülmektedir.¹¹⁷ Muahede şartlarının yumuşatılacağı ümidi ile Osmanlı delegeleri 12 Haziran 1920'de İstanbul'dan ayrılarak, 19 Haziran'da Paris'e vardılar, 7 Temmuz'da Spa (Belçika'da)'da yapılan konferansa katıldılar. Spa Konferansı'nda Osmanlı istekleri tekrar ret olundu. İtilâf devletleri tarafından 27 Temmuz akşamına kadar barışın imzalanması için Osmanlı Devleti'ne süre tanındı.¹¹⁸ 9 Temmuz

---

114 “Venizelos'un Beyenatı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 28 Ağustos 1920, no: 59.

115 “Diğer Memleketlerde”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 24 Mayıs 1920, no: 32.

116 “Türkiye Sulhü Hakkında”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 3 Haziran 1920, no: 35.

117 “Lloyd George'nin Ulüvv-i Cenabı!”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Temmuz 1920, no: 43.

118 “Sulh Etrafında Spa Konferansı Açıldı” **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Temmuz, no: 47 ve Abdulkadir Kaya, “Sevr ve Lozan'da Sınırlar ve Toprak Meselesi”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 21.

tarihi itibariyle Paris'teki Osmanlı delegeleri geri döndüler.¹¹⁹ Hakimiyet-i Milliye 20 Temmuz tarihli haberinde, İstanbul Hükümeti'nin San Remo kararlarını tasdik etmeyeceği ve böylece Ankara'nın haklı olduğunu kabul etmek zorunda kaldığını "İtilaf Devletleri tarafından tertip edilmiş olan suikasti... idrak etmeye mecbur" kaldığını belirtmiştir.¹²⁰

Konferansa gelince; Konferansta İtalyan Hariciye Nazırı Kont Sforza Almanya lehinde konuştu ve Almanya'nın "teslihattan tecridi için verilen mühletin" mümkün olduğu kadar ertelenmesi talebinde bulundu. Alman murahhaslar Spa konferansında müttefiklerin teklif ettikleri barış şartlarını imzaladılar.¹²¹ Fakat en önemlisi yukarıda da belirtildiği gibi Osmanlı talepleri reddedildi. Bu reddi bir mektupla beyan eden Millerand'ın sözleri hakaretamizdi: "Hükümet-i Osmaniye gayri Türk unsurlara karşı tebaasını yağma, tecavüz ve cürme karşı muhafaza etmek vazifesinde kusur etmekle kalmıştır. Delail-i kesireye nazaran hükümet-i mezkure himayesine mecbur olduğu ahaliye karşı en vahşiyane tecavüzâtı bizzat tertip ve idare etmek mesuliyetini deruhte eylemiştir. Esbab-ı Anfaya binaen düvel-i müttefika gayri Türk ırkların ve ekseriyet teşkil ettikleri araziye Türk boyunduruğunda tahlise azmetmişlerdir. Gayri Türk birçok ahaliye Kanun-u Osmaniye'nin nüfuzu altında kalmaya icbar etmek ne muvaffak-ı hakkaniyeti olacak ve ne de şark-ı karibde [Yakındoğu'da] adilâne bir sulh tesis edebilecek bir mahiyette bulunacaktır."¹²²

5 Ağustos 1920 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde, Piyer Loti¹²³ imzalı *İftira, Yalan, Hakaret* adlı başmakalede, Millerand'ın notasına cevap verilmiştir. Makalede, verilen notanın İngilizlerin eseri olduğu; ancak imzasının Millerand'ın attığı belirtilmiş ve Millerand bundan dolayı

---

119 "Sulh Etrafında Spa Konferansı Açıldı" **Hakimiyet-i Milliye**, 18 Temmuz, no: 47.

120 "San Remo Sulhunu İstanbul Hükümeti de Tasdik Etmiyor" **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Temmuz, no: 48.

121 "9 Temmuz Tarihli Yunan Gazetelerinden Telgraf", **Hakimiyet-i Milliye**, 5 Ağustos, no: 53.

122 "Avrupa Diplomatlarının Marifeti", **Hâkimiyet-i Milliye**, 13 Ağustos 1920, no: 55.

Millerand'ın cevabının sadeleştirilmiş tam metni için bkz: S. L. Meray- O. Olcay, **a.g.e.**, s. 31-34.

123 **Hakimiyet-i Milliye**, 5 Ağustos 1920, no: 53.

eleştirilmiştir. Ayrıca antlaşma ne kadar acımasız ise İstanbul Hükümeti'nin vermiş olduğu itiraza verilen cevabın da o derece iftira, yalan, hakaret dolu olduğu ifade edilmiştir.

Millerand'ın başkanlık ettiği bir toplantıda Meclis-i Âli'de Türk meselesi dolayısıyla Venizelos da mecliste hazır bulundu. Venizelos Türkler tarafından takdim edilen ve söz konusu kurulun karar vereceği notadaki mütalaayı kabul etmeyerek barış koşullarının kabul edilmesi için Yunan kıt'alarının başarılarından yararlanmak gerektiğini savundu. Lloyd George da bu tartışmaya katılarak Türkiye'nin de Almanya gibi barış koşullarını kabul etmeye mecbur kalacağını ileri sürmüştür. Kont Sforza'nın meseleyi sunuşu ise daha farklı oldu: "Bu günkü Türkiye hükümetini tamamıyla teskin edici bir usul bulmaya çalışarak ve onun yaşamasına müsaade ederek, meseleyi hararetlendirmeksizin hareket etmek daha münasiptir zannederim!"¹²⁴

Müttefikler, daha önceden Osmanlı devletinin antlaşmayı kabul etmeyebileceğini de göz önüne alarak İstanbul'u işgal etmeyi kararlaştırmış ve bunu uygulamışlardı.¹²⁵

İstanbul'dan gelen bir şahısla yapılan mülakatta ise, şu bilgiler vardır: Damat Ferit Paşa geri dönmüştür. Osmanlı Murahhas Heyeti'nin yer aldığı vapuru İngilizler kontrol ederek akşama kadar beklettiler. Heyet ancak geç vakit gemiden çıkabilmiştir. Paris'te heyet üyeleri arasında ihtilaf çıktı ve Avrupa fütühatçılığının Türkiye'yi imhaya ne derecede derin bir hırs ile çalıştığını gören murahhaslarımızdan bazıları önceleri milli harekete muhalif oldukları halde şimdi Damat Ferit'ten ayrılmışlardır. Damat Ferit körü körüne

---

¹²⁴ "Kont Sforza'nın Beyanati", *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Ağustos 1920, no: 56

¹²⁵ Şeraftin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, II, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991, s. 98-99; Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi (1700-1958)*, İstanbul 1998, s. 652 ve Sebahaddin Mihçı, "**Osmanlı Parlamento Tarihinde Son Dönem**", Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2000, s. 136. İstanbul'un işgali ve sonuçları yönünden inceleyen bir tez için bkz: Devrim Vardar, "**İstanbul'un İşgali; İstanbul'un 1918 – 1923 Yılları Arası İtilaf Kuvvetlerince İşgalinin Sosyolojik Açısından Türkiye'nin Yakın Tarihindeki Yeri ve Önemi**", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, 192-216.

ve memleketin elini ayağını bağlayarak Türkiye'yi İngilizlere teslim etmek taraftarı olduğu halde, Tefik Paşa, Ahmet Rıza, Fahrettin ve Dâhiliye Nazırı Reşit Beyler Fransız ve İtalyanları Osmanlı barışının şiddetini gidermeye eğilimli bularak onlarla anlaşmışlardı. Lloyd George bunu haber alınca Damat Ferit'ten bu murahhasların geri çekilmesini talep etmiş ve Damat Ferit de sulhu her şart altında imzalamak için yetki alarak Paris'e gitmiştir. Fakat o aralık Reşid Bey İstanbul'a gelerek meseleyi padişaha anlatınca Ferit Paşa'nın yetkisi geri alınmıştır. Ferit Paşa, Paris'e gitmiş ve barış konferansı huzurunda Türkler ve milli hareket aleyhinde birçok söz beyan etmiş, Fransız ve İtalyan murahhasları bir Türk murahhasının kendi memleketi aleyhindeki böyle sözlerine hayretler ederken Lloyd George kalkıp Damat Ferit'i müdafaa etmiştir. Bunun üzerine isimleri yukarıda zikredilen murahhaslar istifalarını vererek Paris'ten ayrılmıştır. Ferit Paşa da bunların arkasından kendilerine Tulton'da yetişmiş ve Reşit Bey'e irtibat vazifesini görmek üzere Fransa'da kalmasını emrederek İstanbul'a gelmiştir. Ferit Paşa Paris'ten dönerken İstanbul'da bir "şura-yı saltanat" toplayacağını ve sulhu İngilizlerin arzusuna uygun imza ettireceğini vaat etmiştir.¹²⁶ 22 Temmuz'da toplanan Saltanat Şurası'nda da antlaşmanın imzalanması kararlaştırılmıştı. Bunun üzerine Hâdi Paşa, Tefik Bey ve Bern Elçisi Reşat Halis Bey'den oluşan bir heyet, 10 Ağustos 1920'de Paris'e giderek Sevr'de antlaşma metnini imzalamışlardır.¹²⁷

Hakimiyet-i Milliye imzalanan anlaşmanın İstanbul basınındaki yansımalarını İdam Gazetesine atıfla "İstanbul'da Matem" başlıklı bir haberle duyurmuştur. Şu satırlar İstanbul'daki Müslüman ahali açısından genel havayı yansıtmaktadır: "Osmanlı Matbuat Cemiyeti tarafından vaki olan teşebbüsât üzerine, muahedenamenin imza edildiği gün Şirketi Hayriye seyr-i sefâin Haliç ve bilumum Müslüman müessesâtı bir nişâne-i matem olmak üzere kapanacak ve asırlarca şan ve şevketle mevcelenen sevimli

126

"Yeni Gelen Bir Zatla Mülakat", **Hâkimiyet-i Milliye**, 29 Temmuz 1920, no: 51.

127

Mustafa Turan, **a.g.m.**, s. 263.

bayrağımız yarıya indirilecektir. Müslüman sinema tiyatroları gün ve gece sed edileceği gibi Türk gazeteleri bu matem-i umumiye 'o günkü nüshalarını matemli bir çerçeve içinde neşr' etmek suretiyle iştirak eyleyecektir."¹²⁸ Nihayet 23 Ekim tarihli gazete Sevr Antlaşması'nı imzalayan kabinenin başkanı olan Damat Ferit Paşa'nın istifa ettiğini duyurmaktadır.¹²⁹ 7 Kasım tarihli nüshada ise bu konuda neşredilen küçük bir eserden bahsedilmiş ve meş'um bir antlaşma olduğunun anlaşılması için bu eserin okunması tavsiye edilmiştir.¹³⁰

Antlaşmanın imzasından sonra 17 Ağustos tarihli Hakimiyet-i Milliye'nin başyazısında şöyle denilmiştir: "İhtimal hiç elleri titremeksizin hatta belki de şu müziç işi bitirmiş olmaktan mütevellit bir memnuniyet içinde, İstanbul hükümetinin Paris'e gönderdiği murahhaslar sulhu imzaladılar. Ancak imzalatanlar da imzalayanlar da bilmekte olsalar gerektir ki Paris'te imzalanan bu vesikanın hiçbir kıymeti ve ehemmiyeti yoktur. Hukuken bakıldığı takdirde muahede İstanbul kanun-u esasiyesinin tayin ettiği şeraiti ifa edemeyecektir. Çünkü bu muahedenin muteber olması için millet meclisi tarafından tasdik edilmesi lazımdır ki İstanbul Hükümeti için bunu yapmak kabil olmadığı gibi zaten Ankara'da toplanan ve muamelat-ı millete bilfiil vaziyet eden meclis de bu muayedenin kabul edilemeyeceğini birçok defalar söylemiştir."¹³¹

---

¹²⁸ "İstanbul'da Matem", **Hâkimiyet-i Milliye**, 28 Ağustos 1920, no: 59. Bu yazının orijinal tam metni için bkz: ek-4 s.162.

¹²⁹ "Damat Ferit'in Sükutu", **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Ekim (Teşrin-i Evvel) 1920, no: 67. Bu yazının orijinal tam metni için bkz: ek-6 s.164.

¹³⁰ **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Kasım (Teşrin-i Sani) 1920, no: 73. Burada bahsedilen eser **Türk Muahede-i Sulhiyesi ve Mahiyet-i Hakikiyesi** (Vilayet Matbaası, Ankara 1336) adlı 48 sayfalık kitaptır. Eserin tanıtımı ve yeni harflerle basımı için bkz: Mete Tunçay, "Sevr Antlaşması'na Karşı Anadolu'nun Bir Yayını", **A.Ü.S.B.F.D**, C: XXXIV, S:1 (1979), s. 111-146.

¹³¹ *Sulhün İmzası*", **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Ağustos 1920, no: 56.

B. HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASINA GİDEN SÜREÇ VE SEVR ANTLAŞMASININ İÇERİĞİ HAKKINDA TARTIŞMALAR

Birinci Londra Konferans'ında Boğazlar bölgesinde Marmara kıyıları hariç tüm İstanbul, Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştı. Ancak San Remo Konferansı sırasında İstanbul'la ilgili haberler basında yer almaya devam etmiştir. *Chicago Tribuna* Gazetesi Türk barışını konu aldığı bir makalesinde İstanbul'la ilgili olarak müttefiklerin aldığı kararda İstanbul'un 10 km ve bir hinterlant ile İngiliz, Fransız, İtalyan ve şekil aldıktan sonra Rusya ve isterse Amerika'dan oluşan bir ulusal idare altına alınacaktır. Yunanistan, Romanya, Gürcistan, Ermenistan ve Türkiye'ye de bir oy hakkı verilecektir. Bu uluslararası idarenin basında ikişer sene arayla büyük hükümetlerden biri mandatör olacak ilk iki sene İngiltere'ye ait olacaktır. İkinci sene kimin olacağı ise belirtilmemiştir.¹³² Gene aynı gazeteye atıfla İngilizlerin çok ağır olan şartları Türklere kabul ettiremediğinden "Ferit Paşa gibi tamamen kendilerine münkad ve hususi hizmetkârları hükmünde adamlardan müteşekkil lafzî bir Türk hükümetini mevki-i iktidara" getirmek istemektedirler.

Anadolu'nun sözcüsü durumundaki Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, San Remo Konferansı'nın aldığı kararları irdeleyen bir yazısında konferansa giden her devletin farklı fikirlerle gittiğini söylemiştir. Gazete, İtalya'nın, bir taraftan İngiltere'nin baskısı diğer taraftan İtalyan sosyalistlerinden gelen tehditlerle korkup aktif siyaset yapamadığını söylemiştir. Bundan dolayı İtalya'nın konferanstaki yerini "otelci" olarak belirtip San Remo'yu Fransa ve İngiltere'ye kiraya verdiğini hangi taraf yüksek ücret veriyorsa oraya yöneldiğini söylemiştir. Fransa başkanı Millerand ise, konferans sırasında yalnız Versailles Anlaşması'nı düşünüyordu, Almanların vereceği tazminattan, kömürden ve Alman ordusunun silahlarından bahsediyordu.

132

"İngilizlere Göre Şerait-i Sulhiyemiz", *Hâkimiyet-i Milliye*, 23 Nisan 1920, no: 24.

İngiltere ise, bu iki devlete nazaran San Remo Konferansı'na büsbütün başka bir maksatla gitmişti. İngiltere konferansta Türkiye Antlaşması'nı bitirmek istiyordu. İngiltere antlaşmayı kendi planları dairesinde tertip etmeye çalışırken, Fransa ve İtalya da kendi çıkarları doğrultusunda İngiltere'nin her dediğini kabul ediyordu Anlaşıldığı gibi İngiltere, San Remo'da bütün isteklerini yapacak kuklalar bulmuştu. Bunlar yemeği pişirip İngiltere'nin önüne getirecekti. Oysa hem Anadolu'dan hem de ülke dışından gelen tepkiler San Remo'da alınan kararların kolaylıkla uygulanamayacağını göstermekteydi.¹³³

Hakimiyet-i Milliye *Türkiye Sulhü* başlığı altında konferansla ilgili gelişmeler ve haberlere de yer vermiştir. 5 Mayıs 1920 tarihli sayısında¹³⁴ yer alan Roma mahreçli haberinde ise, 26 Nisan tarihi itibariyle konferansta Boğazlar idaresi, İstanbul'un idaresi meselesi ve Türkiye maliyesinin murakabesi, Düyun-ı Osmanî'nin taksimi, Filistin ve İzmir'in usul-i idaresi konusuyula ilgili görüşmelerin yapıldığını haber vermektedir. İstanbul'la ilgili kararlar, antlaşmanın üçüncü bölümünün birinci kısmında 36. maddede yer almıştır. Antlaşma maddesine göre Osmanlı Hükümeti'nin İstanbul üzerindeki haklarına dokunulmamasına, hükümet ile Padişah'ın İstanbul'da oturmasına ve İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin başkenti olarak kalmasına karar verilmiştir. Ancak Türkiye, bu antlaşma ile bunu tamamlayan antlaşmalar gereği özellikle ırk, dil ve dinî azınlıkların hukukuna saygı gösterilmekte kusur ederse Müttefik Devletler, belirtilen hükümleri değiştirme hakkını saklı tutacaktır. Bununla beraber Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazı dâhil olmak üzere boğazların gerek savaşta gerekse barışta bayrak ayrımı yapılmaksızın bütün ticaret ve savaş gemileriyle askeri ve ticari uçaklara açık

¹³³ “*San Remo'nun İçyüzü*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Haziran 1920, no:37. Bu yazının orijinal tam metni için bkz: ek-2 s.160.

¹³⁴ **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Mayıs 1920, no: 27. “*Türkiye Sulhü*”ne **Hakimiyet-i Milliye** ile paralel olan bir başka kuva-yı milliye gazetesinin bakışı için bkz: Vahdet Keleşyılmaz, “*Bir Kuva-yı Milliye Gazetesine Göre Türk Barışı ve İngiltere*”, **A.Ü.T.İ.T.E.A.Y.D.**, V/ 19 (1990), s. 249-264.

bulundurulması ve yukarıda belirtildiği gibi bir komisyon tarafından yönetilmesi kararlaştırılmıştır.¹³⁵

Gazetede yer alan *Öldürücü Muahede Hakkında, Damat Ferit ve Yârânı*,¹³⁶ *Yaptıkları Sulh Muahedesi Ne Şekilde?*¹³⁷ gibi haber başlıkları ile Türkiye'nin küçültülen sınırları ve Türklerin mukavemet edecekleri sınırlar anlatılmakta, ayrıca Damat Ferit'in ülkeye yaptığı kötülöklere binaen vatandaşlıktan çıkarılacağı, "yârân"¹³⁸ hakkında kanunlar çerçevesinde karar çıkacağı belirtilmiştir. Damat Ferit için çalışanlara da Damat Ferit'e de millete yaptıkları fenalıklardan dolayı lânet okunmuştur ve alınan kararın halktan tepki aldığı ifade edilmiştir.

Hakimiyet-i Milliye'nin 5 Mayıs 1920 tarihli sayısında¹³⁹ ayrıca San Remo'daki Meclis-i Âli'nin "Kürdistan"ın önemli bir kısmını da (akşam-ı mühimmesini) içermek üzere Ermenistan'ın bağımsız bir devlet olarak tesis edilmesine ve bu devlete mahrec olmak üzere Batum'un serbest bir limana dönüştürülmesine karar verdiği haberine yer vermiştir. Bu meseleyle ilgili olarak ise "Lazistan'ın Ermenistan'a" ilhak edilmesi hakkındaki şayialar üzerine "Lazistan ahalisi bil-içtima yazdıkları" şiddetli bir "protestoname"yi Trabzon Fransız temsilcisi kanalıyla barış konferansına ve Avrupa basınına ulaştırmışlardır. 18 Temmuz tarihli Hakimiyet-i Milliye'de¹⁴⁰ San Remo kararlarında yer verilen Ermenistan sınırları için; "Ermenistan hatta şimdiye kadar en katil, Ermeni komitecisinin bile tahayyül edemediği bir nispet kesb ediyor. Ermenistan hudutlarında asker bulundurmak suretiyle hîn-i hacette

¹³⁵ "Bizi Nasıl Parçalıyorlar", **Hâkimiyet-i Milliye**, 12 Temmuz 1920, no: 45. Bu yazının orijinal tam metni için bkz: ek-3 s.161.

¹³⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**, 31 Mayıs 1920, no: 34.

¹³⁷ **Hâkimiyet-i Milliye**, 24 Mayıs 1920, no: 32.

¹³⁸ Mebuslar tarafından "Damat Ferit Paşa yârânı" adını taşıyan grup, Âyan Mesclisi'nde yer alan Damat Ferit Paşa taraftarlarıdır. Bu grup içersinde Sevr Antlaşmasında imzası bulunan "Feylesof" Rıza Tefvik, İzmir Rumlarını temsilen mecliste yer alan Aristidi Paşa, Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, Şûra-yı Devlet Başkanı Abdurrahman Şeref Efendi, İzzed Fuad Paşa ve Adil Bey gibi isimler en başta dikkat çeken şahıslardı. Pelin Böke, **Son Osmanlı Meclisi'nin Son Günleri**, Doğan Kitap, İstanbul 2008, s. 95.

¹³⁹ "Türkiye Sulhü", **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Mayıs 1920, no: 27.

¹⁴⁰ "San Remo Muahedesi: Yunanistan ve Ermenistan", **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Temmuz 1920, no: 47.

hudutlarımızı muhafaza hakkı bile bizden” alınıyor. Daha da “garibi şu ki bize böyle bir muahede verirken bilhassa İngilizler müttefiklerin Türkiye’yi mahvetmek niyetinde olduğunu söylüyorlar.” denilmektedir. 26 Temmuz tarihli gazetede yayınlanan antlaşmanın altıncı kısmında Ermenistan ile ilgili olarak 88. madde ve sonraki diğer maddelere yer verilmiştir. Bu maddelere göre Türkiye Ermenistan’ı müstakil bir devlet olarak tasdik etmiş, Ermenistan hududunun tayini hususu Amerika Hükümeti’nin “reis-i hâkemliğine” bırakılmıştır. Türkiye’nin Ermenistan üzerindeki tarihi haklarından da feragât ettirilmiştir.¹⁴¹ Ermenistan’a verilen haklar sulh şartlarında çok geniş yer kaplamıştır. Çünkü; itilaf devletleri Ermenileri yıllarca bağımsız bir devlet vaadiyle kandırarak Osmanlı Devleti’ne karşı bir koz olarak kullanmışlardır. Şartları hazırlanan sulh antlaşmasında bu vaatlerini yerine getirmeleri gerektiğini bildikleri için Ermenilere ayrıcalıklı haklar vermekten çekinmedikleri anlaşılmaktadır.

23 Nisan tarihli Hakimiyet-i Milliye’de *Chigago Tribune* Gazetesine atfen barış şartlarında İzmir’le ilgili olarak; Aydın Vilayeti’nin Yunanistan’a verileceği, İzmir şehrinin Yunan idaresinde serbest bir şehir olarak kalacağı, içinde güya serbest bir Türk mahallesinin ayrılacağı bildirmiştir.¹⁴² 9 Mayıs tarihli gazetede İtalyan ajansı kaynak gösterilerek San Remo Konferansı sırasında İzmir’in Osmanlı egemenliğinde kalarak Yunan Hükümetinin idaresine verildiğini ve daha sonra halkoylamasına müracaatla aidiyetinin kat’i olarak tayinin kararlaştırıldığı, bu karardan Yunanlılar memnun oldukları, fakat “Menderes Nehri boyunca Aydın ve havalisinden mahrum kalacaklarından dolayı” üzgün oldukları nakledilmiştir.¹⁴³ 13 Mayıs tarihli *Türkiye Sulhu* başlıklı yazıda ise,¹⁴⁴ İzmir’de çıkan Yunan gazeteleri kaynak gösterilerek konferanstaki gelişmeler hakkında kamuoyuna bilgi vermeyi sürdürülmüştür. “Sulh Konferansı’nın verdiği karara göre İzmir hâkimiyet-i

---

141 **Hâkimiyet-i Milliye**, 26 Temmuz 1920, no: 50.

142 “İngilizlere Göre Şerait-i Sulhiyemiz”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 23 Nisan 1920, no: 24

143 “Türkiye Sulhü”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 9 Mayıs 1920, no: 28.

144 **Hâkimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs 1920, no: 29.

Osmaniye altında olarak Yunan idaresine” bırakıldığı tekrar edilerek şehrin kendisine özgü bir Meclisi olacak, iki veya beş sene sonra halkoyu ile şehrin kati aidiyetine karar verilecekti. Batı Anadolu’da Yunanlılara verilen arazinin hududu ise, Edremit Körfezi ortasından başlanarak Akhisar’ı da içine alacak, bu şehrin doğusundan hemen güneye Aynacık ve bu sınırı takiben Kuşadası’nın kuzeyine uzanacaktır. Bunun dışında on güne kadar batı ve doğu Trakya’yı işgal edecekleri bildirilmektedir. 17 Mayıs tarihli yazıda ise; Avrupa basınının genelde “Sulh Konferansı”nın Türk hâkimiyeti altındaki İzmir’de Yunan idaresinin tesisine karar verdiğini ve Osmanlı egemenliğindeki kalelerden birinin üzerine Osmanlı bayrağı dikileceğini ilan ettiğini, vaktiyle Girit’te de böyle bayrağımızın bir direkte bulunduğunu hatırlatmaktadır: “Avrupa’nın ve Hıristiyan âleminin istila siyaseti esası dâhilinde memleketimizi taksim etmek niyetiyle verilen bu nev’i kararları biz, millî vahdetimizle ve kırılmaz azim ve imanımızla biavn (ilahi) teala yırtacağımızı temin edebiliriz.”¹⁴⁵ 20 Mayıs tarihli gazetede San Remo Konferansı kararlarının gazetelerin önceden verdiği malumata uygun düştüğü tespiti yapılmış ve Yunanlılar tarafından Aydın’ın tahliyesinin İzmir hakkındaki kararın tatbikiyle ilgili olduğunun bildirildiği belirtilmiştir. Trakya’yla ilgili olarak ise, Balkan komitesinin Trakya’nın Cemiyet-i Akvam tarafından idaresinin en iyi uygulanabilir bir hareket olacağını tavsiye ettiği Times’e göndermede bulunularak ifade edilmektedir.¹⁴⁶ Barış konferansında elde ettikleri muhtelif “hak ve adalet-i mukarreratın kendisine ait aksamını gümrükten mal kaçırırçasına alelacele mevki-i tatbiki” çalışan Yunanistan’ın, 3 Haziran 1920 tarihli gazeteye göre işgale teşebbüs ettiği duyurulmuş ve “Trakya ahalisinin bu haksızlığa boyun eğmeyeceklerinin zaten malûm” olduğunun altı çizilmiştir. Mustafa Kemal de Mecliste yaptığı konuşmada; İstanbul Hükümetini barış koşullarını kabule zorlamak için Yunanlıların Trakya’ya taarruzla işgale başladığını vurgulamıştır. Hakimiyet-i Milliye İzmir basınına

---

¹⁴⁵ **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Mayıs 1920, no: 30.

¹⁴⁶ **Hâkimiyet-i Milliye**, 20 Mayıs 1920, no: 31.

atıfta bulunarak, aslında hiçbir hükümetin tam olarak kabul etmediği antlaşma şartlarının İngilizler tarafından cebren kabul ettirilmesi için Yunan kuvvetlerinin ileri sürüleceği belirtilmiştir.¹⁴⁷

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde, İzmir'in Yunanlılara verilmesine çok sert tepkiler içeren yazılara da rastlamak mümkündür. İzmir'i milliyet, din ve lisan prensiplerini bir tarafa bırakarak her ne surette olursa olsun mutlaka Yunanistan'a vermeye kararlı olan İtilâf devletlerinin memleketi yani İzmir'i doğrudan doğruya Yunan idaresine sevk etmeleri kabul edilemeyecek bir mevzu olarak değerlendirilmiştir: “..İzmir kendiliğinden Yunanistan'a ilân-ı ilhak eylesin! Şerâitin bu derecesi hakikaten gayr-i kabil tasavvurdur! Muahede, İzmir şehrini Anadolu'dan oldukça uzak geniş bir arazi dâhilinde ayırıyor. 66. maddenin tayin ettiği hudutlar harita üzerinde tetkik edilecek olunursa bu cihet anlaşılır. İtilaf devletlerinin ve bilhassa İngiltere'nin bundan maksadı ekalliyetlerin [azınlıkların] haklarını müdafaa etmek değil, belki de bütün Anadolu Türklerini parçalamak gibi hususi bir gayedir. Eğer maksat sırf ekalliyetleri himaye olmuş olsa idi, bütün Anadolu'yu Yunanistan'a ilhak icap ederdi. Çünkü Anadolu'nun her tarafında beş on Rum bulmak kabildi. Hâlbuki bilhassa İngiltere için asıl maksat yalnız ve yalnız Türkleri parçalamak ve onları yok etmektir. İşte İzmir hakkındaki kararda bu maksadı temin için takip edilen usulün doğurduğu bir vasıttan başka bir şey değildir ve bütün muahedenin her tarafı bunlarla doludur.”¹⁴⁸ İzmir ve çevresinin Yunanlılara ilhakının 65. ve 66. maddelerde kabul edildiği görülmektedir. Bu maddelerle ilgili olarak Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin 26 Temmuz 1920 tarihli sayısında İzmir şehrinin ve Yunanlılara verilecek Ege Bölgesi'ndeki yerlerin sınırları detaylı bir şekilde sulh anlaşmasının 67. ve 68. maddelerinde belirtilmiştir.¹⁴⁹ Diğer maddelerde de Yunan Hükümeti'ne ilhak edilen İzmir arazisinin idaresinde memurlar yine Yunan hükümeti tarafından belirlenen heyetçe

---

¹⁴⁷ “Türkiye Sulhü Hakkında”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 3 Haziran 1920, no: 35.

¹⁴⁸ **Hâkimiyet-i Milliye**, 26 Temmuz 1920, no: 50.

¹⁴⁹ **Hâkimiyet-i Milliye**, 26 Temmuz 1920, no: 50.

idare edilecektir. İzmir ve çevresinde uygulanacak olan kanunların Yunan idaresince belirlenmesine karar verilmiştir.

Sulh antlaşmasının beşinci kısmında ise, Osmanlı Devleti Avrupa'da bulunan arazisi üzerindeki bütün haklarından Yunanistan lehine vazgeçtiğini kabul etmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki adalar meselesi ile ilgili olarak da Türkiye İmroz ve Bozcaada üzerindeki haklarından vazgeçmeyi yine kabul etmiştir.¹⁵⁰

Türk kamuoyunda üzerinde en çok durulan mesele İstanbul ve bununla ilgili olarak hilafet ve boğazlar meselesi olmuştur.¹⁵¹ 30 Nisan tarihli Times'a atıfla İngilizlerin hilafetin Araplara geçmesi için büyük bir propaganda yaptıkları bildirilmektedir. Gene bu gazeteye göre Faysal'ın biraderi Emir Abdullah'a ithafen neşredilen bir mülakatta "istiklalini kaybeden zat-ı şahanenin hilafeti[nin] sahih olamayacağı" belirtilmişti. Aynı başlıktaki haberde Anadolu Ajansı'na dayanılarak; "İngilizler evvela İstanbul'u işgal ile padişahın istiklalini aldıktan sonra şeriatı ileri sürerek hilafete karşı ikinci darbeyi hazırlıyorlar. O halde zat-ı şahaneyi müstakil bıraksınlar. Maksatları hilafeti kendi elleri ve nüfuzları altında bulundurmaktır." denilmektedir.¹⁵² 5 Temmuz tarihli "Türk Sulhü: Papalığa Benzetiyorlar" başlıklı başyazıda¹⁵³ San Remo kararlarıyla İstanbul ve Boğazların, içinde Yunanlılar, Romanyalılar ve Japonlarında bulunduğu bir heyet tarafından yönetileceğine dikkat çekilerek, halifenin hiçbir salahiyeti kalmayacağını ve "halifeyi Boğaziçi'nde hudutları sarayının duvarlarına aşamayan bir esir vaziyetine getirdikten sonra, ona papaya verildiği kadar muhafız tayin" edileceği belirtiliyor. 5 Eylül tarihli sayıda ise, İstanbul'un kamuoyunda payitaht olarak bırakılacağına zannedildiğini, fakat gerek bunun ve gerekse Boğazların durumunun belirsiz olduğuna¹⁵⁴ dikkat çekilmektedir. Bunun yanında

---

150 **Hâkimiyet-i Milliye**, 26 Temmuz 1920, no: 50.

151 İ. Öztoprak, **Türk ve Batı...**, s. 6-75.

152 "Düşmanlarımız ve Müslümanlık", **Hâkimiyet-i Milliye**, 20 Mayıs 1920, no: 31.

153 **Hakimiyet-i Milliye**, 5 Temmuz 1920, no: 43.

154 "İstanbul Hakkındaki Ahkâm", **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Eylül 1920, no: 61.

İngilizler konferansta, boğazların kontrolünü tek başlarına kendileri kontrol etmek ve Gelibolu'yu da beynelmilel bırakmak esasını gündeme almaya çalışıyorlardı.¹⁵⁵

18 Temmuz tarihli Hakimiyet-i Milliye'de¹⁵⁶ ise, San Remo kararları "İstanbul'u sıkı bir kontrol altına alarak bize ancak lafzi bir hakimiyet bırakan hudutlarımızı din, lisan ve adet ve ahlâk itibarıyla Türk olan bir çok memleketleri birbirinden ayırmak suretiyle çizen muahede, bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de Yunanistan ve Ermenistan hakkında vâz' ettiği ahkâm ile bizi ezmeğe lüzum görmüştür. İstanbul'un hemen garbına kadar uzanan Yunanistan'a İzmir'i bahşeden muahede bununla da kalmayarak her tarafta Yunanistan'ın bize karşı fâik [üstün] bir mevkiye bulunmasını temin ediyor. Bütün siyasi nüfuzları ona veriyor. İktisaden hâkim noktaların mühim bir kısmı ona geçiyor. Hülâsa Türkiye ile Yunanistan karşı karşıya geliyorlar ki; Yunanistan istediği zaman bizi ezebilecek, fakat biz hattı müdafaa için bile elimizi kaldırmaya muvaffak olamayacağız!" şeklinde yorumlanmaktadır.

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin *Bizi Nasıl Parçalıyorlar?* adlı makalesinde, sulh şartları ile İtilâf Devletleri tarafından Osmanlı Devleti'nin nasıl paylaşıldığı detaylı olarak anlatılmaktadır. Bu makalede özellikle Boğazlar Komisyonu ile ilgili olarak tatbik olunacak kararlar şu şekilde verilmiştir: "1. Boğazlar komisyonunun riyâseti ikişer re'ye mâlik olan komisyon azâsı tarafından sırasıyla ikişer sene ifâ olunacaktır. Komisyon ekseriyetî-ârâ ile karar verecek reisin re'yi hâkim olacaktır. 2. Komisyon azasının meşâ'âtı zaman zaman komisyonda temsil edilen devletler arasında bir ittihâd-ı tâm ile kabul ve tâdil edilecek erkâm dâiresinde kendilerini tâyin eden devletler tarafından tesviye olunacaktır. 3. 48'inci maddede mevzuubahs polis-i zâbitanın ve 51. madde mucîbince tayin olacak diğer bütün zâbitân ve memurînin tahsisâtı ve kezâlik 48. maddede müsella-i millî polislerin mâ'shâtı sefâ'ine vaz' ve tarh edilen rüsum ve teklifâtından tesviye

¹⁵⁵ **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Mayıs 1920, no: 30.

¹⁵⁶ "San Remo Muahedesi: Yunanistan ve Ermenistan", **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Temmuz 1920, no: 47.

olunacaktır. 4. Komisyon, bâb-ı hâzır ve merbuta-i hâzırının ahkâmına tevfikeyn vazifeyi ifâ için icâb eden sefâ'ine mâlik olacaktır. 5. Komisyon bâb-ı hâzırın ve merbuta-i hazırının ahkâmı ve bunda tespit edilen hudud mucîbince deruhte etmiş olduğu vazifeyi ifâ için icâb eden ahkâm ve nizâmâtı hazırlamak, ilân ve tatbik etmek selâhiyetine haiz olacaktır. Bu salahiyet, icap ederse elyevm mevcud nizâmâtın ve ihkâmâta ilâve yapmak veyâhud bunları lağv etmek hakkını da muhtevîdir. 6. Komisyon kendi kontrolü altına konulan bütün vâridatın ve bütün sarfiyatın hesâbâtı nasıl tutulacağına ve hesâbâtının tasfiyesine dâir nizâmâtı tanzim edecek ve bu hususta her sene bir rapor neşr eyleyecektir.”¹⁵⁷

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde yayınlanan bu haberde, Boğazların idaresinin bir komisyona verilmesi ve bu komisyonun boğazlar üzerinde geniş haklara sahip olmasına dair bilgiler verilmiştir. Bu ağır şartlara Avrupa gazetelerinden bile tepkiler geldiği yine Hâkimiyet-i Milliye'de yayınlanan haberler arasındadır. Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan azınlıkları kışkırtmaktan dahi çekinmeyen Avrupa gazetelerinin bile şartlarını ağır bulduğu bu barış antlaşması ile ilgili meseleler, Avrupa'nın emperyalist arzularla tatbik etmek istediği, hatta Türklere cebren imza ettirildiği şeklindeki haberlerle Hâkimiyet-i Milliye'de sıklıkla vurgulanan önemli hususlardır.

Filistin ve Irak'ın İngiltere'ye, Suriye'nin Fransa yönetimine bırakıldığı, bunlara karşılık, İtalya'ya zirai ve iktisadi bazı imtiyazları da içeren Edremit'ten Afyonkarahisar'a Konya ve Antalya'yı kapsayan güney mıntikasının tahsis olunduğu ve Ereğli-Zonguldak kömür madeni havzasının işletilmesinin de İtalyanlara verildiği duyurulmaktadır.¹⁵⁸ Paris mahreçli bir haberde bildirildiğine göre ise Suriye ve Kilikya'nın katiyetle mukadderatının tayini bilahare Fransız ve İngiliz Hükümetleri arasında cereyan edecek müzakerelere bırakılmıştır.¹⁵⁹

---

¹⁵⁷ Hâkimiyet-i Milliye, 15 Temmuz 1920, no: 46.

¹⁵⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 13 Mayıs 1920, no: 29.

¹⁵⁹ Hâkimiyet-i Milliye, 17 Mayıs 1920, no: 30.

Sulh konferansında alınan kararların ortaya çıkması ve Türk heyetine bildirilmesiyle birlikte konferansta alınan kararların bazıları da okuyuculara duyurulmuştur. Buna göre 17 Mayıs tarihli *Alemdar* Gazetesine atfen; “Batum’un; Gürcistan, Azerbaycan, İran ve Ermenistan arasında müştereken ve ayrıca Trabzon’un Ermenistan’a münferiden Karadeniz’e meharic ittihaz edildiği ve Türkiye’nin kendisinden muahede-i sulhiye ile nez’ edilen [koparılan] arazi üzerinde serbest transit hakkına malik olduğu ve limanlarından da istifade edileceği, Cemiyet-i Akvam’a dahil bütün devletlerin İstanbul limanlarından ve Haydarpaşa, İzmir, İskenderun, Hayfa, Basra, Trabzon ve Batum’dan serbestçe istifade edebilecekleri ve bu limanlar etrafında rusüm-u hafiyeye tabi serbest mıntikalara ihdas edilebileceği sulh muahedesi ahkamından olduğunu”¹⁶⁰ yazmıştır.

Yine “sulh muahedesine” göre, Türkiye ordusu lağvedilerek, içte düzen ve asayişin temini için 30.000 kişilik bir Jandarma kuvvetiyle 15.000 kişilik bir askeri kuvvetin istihdam edinilebileceği, Suriye, Irak ve Filistin’in birer manda altında müstakil olacağı, “zat-ı şahanenin asâkir-i hassası”nın yedi yüz neferi geçmeyeceği, aynı şekilde Türk donanmasının ilga edilerek mevcut Türk harp gemilerinin itilaf kuvvetlerine teslim edileceği kararlaştırılmıştır. Antlaşmanın diğer maddeleri hakkında malumat elde edildikçe okurların bilgilendirileceği belirtilmiştir. Bunun yanında *Daily Telegraf* Gazetesi Türkiye Sulhü ile ilgili olarak müttefiklerin öne sürdüğü, barış koşullarının Türk delegeler tarafından imza edilmeyecek kadar ağır olduğunu ve İstanbul’daki yabancı idaresi bunu İstanbul’daki Türk hükümetine zorla imzalatsa bile “Türkiye’nin yegâne müstakil mümessili gibi görünen Mustafa Kemal Paşa ile rüfekâsının mevki-i âlem-i İslam’da ve Türkiye’de büyük bir kıymet ve kudrete haiz bulunduğunu” İtalya basınına atfen ifade etmektedir.

Gazete bu yayınıyla yetinmeyerek yukarıda zikredilen sulh kararları ile ilgili yayını sürdürmüştür. 24 Mayıs tarihinden başlayarak söz konusu

¹⁶⁰

Hâkimiyet-i Milliye, 23 Ekim 1920, no: 67.

kararların metni peyderpey yayınlanmaya başlanmıştı. TBMM'nin 22 Mayıs tarihli on dokuzuncu içtimasında da okunan bu metinde¹⁶¹ alınan kararlara göre, Türkiye'nin hudutları, İstanbul ve boğazların durumu, İzmir'in durumu, Ermenistan'ın durumu ve Ermenistan'a devredilecek arazi, Arap memleketlerinin durumu, getirilen askeri ve mali kısıtlamalar, ekalliyetlerle ilgili hükümler gibi belli başlı hükümlerin metni yer almaktadır. Hakimiyet-i Milliye'de anılan konular *Yaptıkları Sulh Muahedesi Ne Şekilde Avrupa Zulüm ve Hıyanetinin En Acı Numunesi* başlığıyla yayınlanmış ancak, antlaşmanın sadece ikinci ve üçüncü faslına yer verilmiştir.¹⁶² 31 Mayıs tarihli sayıda *Maliye Hakkında Kararlar* başlıklı haberde Duyun-u Umumiye'nin devam edeceği belirtilip, İstanbul basınına atıfla konu hakkında bazı ayrıntıları sıralanmakta ve müttefikler Türkiye'nin önce müttefiklerin kuracakları maliye komisyonu masraflarını ve ikincisi yine "beynelmüttefikîn işgal-i askeri mesarifinin" ödenmesini istedikleri belirtilerek, "su başını tutacaklar ve bize canları istedikçe kaşıkla su vermeyi lütuf sayacaklar" yorumu getirilmiştir.¹⁶³ 1 Temmuz tarihli gazetede San Remo kararlarıyla çizilen sınırların İtilaf devletlerinin menfaatlerine uygun hazırlandığı vurgulanarak, sadece çizilen hudutların bile "Anadolu Türklerini mahvetmeye kafi" olduğu belirtilmiştir. Zira "Anadolu Türklerini birbirinden ayıran bu hudutlar o kadar iblisâne bir maharetle çizilmiş ki geride kalan kesif ve mütecanis Türk kütelleri için dahi selamet yoktur. Ermenistan bize şark penceresini kapamış, boğazlar ve Marmara Havzasının hususî şekli-i idaresi bizi Avrupa'dan denizden ve İstanbul'dan ayırmış, İzmir ise aynı suretle garbı sed etmiş, cenupta ise aynı hal vaki olmuştur. Şu halde zahirde en çok rahat olarak bize bırakılan Ankara, Kastamonu gibi vilayetlerde dahi bizim için hayat ve inkişaf imkânı kalmamış bulunuyor. Etrafımız düşman bir çemberden ibaret, bütün pencereler ve kapılar kapalı hatta teneffüse bile

---

¹⁶¹ TBMM Z.C., D:1, C:2, İ:19, s. 13-22.

¹⁶² Hâkimiyet-i Milliye, 24 Mayıs 1920, no: 32.

¹⁶³ Hâkimiyet-i Milliye, 31 Mayıs 1920, no: 34.

imkân yok nasıl kabil olur ki böyle bir memleket yaşayabilsin?” denilmektedir.¹⁶⁴

Yine 31 Mayıs tarihli sayıda hudutlarla ilgili maddeler¹⁶⁵, 12 Temmuz’da İstanbul ve Boğazlarla ilgili maddeler (36-61)¹⁶⁶ nakledilmiştir. Bilahare İstanbul’un kamuoyunda payitaht olarak bırakılacağına zannedildiği, fakat gerek bunun ve gerekse Boğazların durumunun belirsiz olduğuna dikkat çekilmiştir.¹⁶⁷

C. İSTANBUL HÜKÜMETİ VE TBMM’NİN SEVR ANTLAŞMASINA YAKLAŞIMI

a) Sevr Antlaşması’na İstanbul Hükümetinin Yaklaşımı

Spa Konferansı sırasında barış şartlarının tadil edilmesine dair İstanbul Hükümeti’nin talepleri reddedilmişti. Bunu reddi bir mektupla beyan eden Millerand; “Hükümet-i Osmaniye gayri Türk unsurlara karşı tebaasını yağma, tecavüz ve cürme karşı muhafaza etmek vazifesinde kusur etmekle kalmıştır.(...H)ükümet-i mezkure himayesine mecbur olduğu ahaliye karşı en vahşiyane tecavüzatı bizzat tertip ve idare etmek mesuliyetini deruhte eylemiştir.”¹⁶⁸ diyordu. Millerand’ın ifadesinden de anlaşılacağı üzere batıda bu dönemde gelişen fikirlere göre, “Türkler vahşi” sürülerdi. Osmanlılar zaten Müslüman veya Hristiyan çeşitli milletleri ve ülkeleri medenî ölçüler içinde yönetememişlerdi. Bu meyanda müttefikler gayrimüslimler başta olmak üzere çeşitli milletleri Osmanlı tutsaklığından kurtarmak kararlılığında idiler.

¹⁶⁴ “Sulh Muahedesi-1- Türkiye’nin Hudutları”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 31 Mayıs 1920, no: 34.

¹⁶⁵ “Hudutlarımız Nereden Olacak”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 31 Mayıs 1920, no: 34.

¹⁶⁶ “Bizi Nasıl Parçalıyorlar”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 12 Temmuz 1920, no: 45 ve 15 Temmuz 1920, no: 46.

¹⁶⁷ “İstanbul Hakkındaki Ahkam”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Eylül 1920, no: 61.

¹⁶⁸ “Avrupa Diplomatlarının Marifeti”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 13 Ağustos 1920, no: 55.

Kıstırılan “Türkiye” dedikleri Osmanlı İmparatorluğu’nu mutlaka cezalandıracaklardı.¹⁶⁹

İstanbul hükümeti bu cezaya razı bir tutum sergilemiştir. Fakat ne var ki bu cezanın hafifletilmesi de gerekiyordu. Ceza haksız ve adaletsizdi. Zira savaş sonrasında mağlupların hiçbirine böyle bir ceza verilmemişti. Bu sebeple gerek San Remo kararlarının tebliği ve gerekse sonrasında müttefiklerden kararları hafifletmek için isteklerde bulunulmuştu.

Bir diğer husus ise müttefiklerin az veya çok Sevr Antlaşması’nı değiştirmeye meyilli oldukları bir dönemde, silahlı direniş göstermek de yanlış kabul ediliyordu. Böyle bir tavır Barış Konferansında şansları azaltabilirdi. Bundan dolayı İngilizlerle işbirliği yaparak Kuva-yı İnzibatiyeyi Ankara hükümeti üzerine göndermekte tereddüt etmedi. Bunun yanında İstanbul Hükümetinin tabiriyle “Kuva-yı Bağiyeye” dedikleri Kuva-yı Milliye taraftarı olanlar, polis marifetiyle yakalanıyor, yakalanan öğretmen, din adamı vs. kendilerinin suçsuzluğunu ispat etmek zorunda kalıyordu.¹⁷⁰

Barış temaslarının yürütülmesi ve Sevr Antlaşması’nın imzalanması beşinci Damat Ferit Paşa hükümeti tarafından gerçekleştirilmiştir. Damat Ferit Paşa azılı bir İngiliz taraftarı olması bir yana, yine onlar tarafından sadarete getirilmiştir. Damat Ferit, İngiliz isteklerini yerine getirerek de bazı tavizler koparılabilceği ve barış şartlarının hafifletilebileceği kanısındaydı. Fransız yayın organlarına da yansıdığı şekliyle Fransızlar onun açıkça İngilizlere yakın tutumuna kızmışlardır. Hakimiyet-i Milliye’de bunu gösteren bol sayıda yazı ve habere de rastlanmaktadır.

Hakimiyet-i Milliye’de Damat Ferit Paşa’nın bu teslimiyetçi ve İngiliz taraftarı tutumu çeşitli vesilelerle sert bir dille eleştirilmiştir: “Yazık o kaleme ki koca bir Müslüman âleminin boğulmasını emreden bir muahede altına imza koyacak! O kalem Hazreti Hüseyin’in mazlumkâr dinine uzanan kılıçtan daha pek şen’i bir canidir. Çünkü koca bir İslam âlemine hükm-i idam

¹⁶⁹ T. Z. Tunaya, *a.g.e.*, s. 26-27.

¹⁷⁰ Yücel Özkaya, “*Ulusal bağımsızlık Savaşında Anadolu’nun ve Kamuoyunun Durumu*”, *A.Ü.T.İ.T.E.A.Y.D.*, II/ 5 (1990), s. 163.

çizecek! Vay o kaleme ve onu yürütecek ele! Görelim, öyle bir kalem ve böyle bir el çıkar mı?”¹⁷¹

*Resmi Vesaik-i Hıyanet; Satılmış Vicdanlardan Biri*¹⁷² başlıklı yazıda ise, Fransız Meclisi’ndeki görüşmelerde Damat Ferit’in İngiltere’nin himayesinde sadarete getirildiği belirtildikten sonra yazı şöyle bağlanmıştır: “İstanbul’daki Ferit Paşa Yaranı’nın İngiliz parasıyla Türk ve İslam memleketlerinde din ve kan kardeşlerini birbirine öldürtmek için çevirmekte olduğu entrikalar bu gün taa Fransız Meclis-i Mebusan’ına kadar aksetmiş ve bütün âlemce duyulmuştur. Bu alçak heriflerin mahvetmek istediği Türkiye halkı elbette bu hakikatleri her vakit göz önünde bulunduracak ve bunlara ilelebet lanet edecektir.”

Antlaşmanın imzalanmasından sonra yazılan bir başyazıda ise İstanbul hükümetini oluşturan rical ve tutumu hakkında şu ifadeler yer verilmiştir: “[B]ir müddetten beri bütün beşeriyet muvacehesinde oynanmakta olan komedyaya, yeni bir fasıl daha ilave olunmak isteniyor. Dessâs Britanya hükümetinin kanlı ellerinde kukladan başka bir mahiyet ve kıymet gösterememiş olan İstanbul hükümetinin, sırma yakalı ve fakat kısa görüşlü ricalinden hiç olmazsa o dram komedinin eşhâsı olmamalarını beklemek Anadolu’nun pek celî bir hakkı idi. Fakat eseplerle tekrar etmek mecburiyetindeyiz ki o rical, en ednâ bir şeref ve haysiyet duygusuna bile malik olduklarını gösterememiş ve el’an mensup bulunduğu milletin hürriyet ve istiklali katiline hizmetten feragat etmek gibi ufak bir gayret ve şerefi bile idrake yaklaşmamıştır.”¹⁷³

b) Sevr Antlaşmasına Ankara Hükümetinin Yaklaşımı

---

¹⁷¹ “*Sulh Muahedesi Muvacehesinde Biz ve Damat Ferit Kabinesi*” *Hakimiyet-i Milliye*, **Hakimiyet-i Milliye**, 7 Mayıs 1920, no: 33.

¹⁷² **Hakimiyet-i Milliye**, 6 Eylül 1920, no: 61.

¹⁷³ “*Tarih Nazarında İstanbul Hükümeti*”, **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Eylül 1920, no: 60. Bu yazının orijinal tam metni için bkz: ek-5 s.163.

20 Mayıs tarihli Hakimiyet-i Milliye’de İstanbul’daki yabancı idaresi antlaşmayı İstanbul Hükümeti’ne zorla imzalatırsa bile “Türkiye’nin yegane müstakim mümessili gibi görünen Mustafa Kemal Paşa ile rüfekâsının, mevki-i alem-i İslam’da ve Türkiye’de büyük bir kıymet ve kudrete haiz bulunduğu” İtalya basınına atfen ifade edilmektedir.¹⁷⁴ Gerçekten de batı basınında tartışılan en önemli meselelerden biri antlaşmanın nasıl uygulanacağı meselesiydi ve bu durum bu konuda endişelerin var olduğunun belirtisidir.¹⁷⁵ Hâkimiyet-i Milliye’de de batı basınından alınarak yayınlanan kimi yazılar üzerinden de bunu takip etmek mümkündür.

13 Mayıs tarihli gazetede, “mevcudiyet ve istiklalini muhafaza maksadıyla Ankara’da içtima eden Büyük Millet Meclisi’nin kendi mümessillerinden başka heyetlerle yapılacak muahedeyi tanımayacağını bütün hükümetlerin hariciye nezaretlerine nota ile tebliğ edildiğine nazaran devletlerin kendi kendilerine verdikleri ve Ferit Paşa hükümetinin kabul edeceği bu kararlar keenlemyekün (yok) hükmündedir”¹⁷⁶ denilmekteydi. Bu mesele, TBMM’de açılışından hemen sonra en başta alınan kararlardan biri olup, çok yönlülüğü hasebiyle konuyla ilgili birçok karar alınması ihtiyacı doğmuştur. Zira TBMM’nin açılmasıyla ortaya çıkan en önemli problemlerden biri “meşruiyet” meselesidir. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin, açılışının akabinde göze çarpan ilk icraatlarından biri, Padişahı Meclisi tanıma ve kararlarına saygılı olmaya davet kararı almış ve bu kararını bir metin halinde işgal altındaki saraya sunmuştur.¹⁷⁷ 1 Mayıs 1920 tarihli gazete nüshasında¹⁷⁸ TBMM’nin “evvelki günkü celsesinde gayet mühim bir meseleye dair müteaddit takrirler” verildiğini ve “İstanbul’da hükümet namını

---

174 **Hâkimiyet-i Milliye**, 20 Mayıs 1920, no: 31.

175 İ. Öztoprak, **a.g.e.**, s.96-103.

176 “*Türkiye Sulhü*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs 1920, no: 29

177 “*Zişan-ı Halifemiz Efendimize Milletin Sadakati, Büyük Millet Meclisi’nden Atiye-i Seniyyeye Takdim Kılınan Arıza*”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 1 Mayıs 1920, no:26. Bu yazının orijinal tam metni için bkz: ek-1 s.159 ve Adem Köprülüoğlu, “**Kastamonu Vilayet Gazetesinde Milli Mücadelenin Yansımaları**”, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007, s. 106-108.

178 **Hâkimiyet-i Milliye**, 1 Mayıs 1920, no: 26

taşıyan gayrı meşru heyetin tarih-i işgal olan 12 Mart tarihinden itibaren akd ettiği ve edeceği dahili ve harici bilcümle uhud ve ukut ve mukavelât ve itilafât ve mukarrerâtın keenlemyekün addedilmesi” istendiği belirtilmiştir. Meclisin toplandığı günlerde, milli mücadeleciler aleyhinde türlü dedikodular çıkarıldı. TBMM’nin meşru olmadığı yolunda iddialar ortaya atıldı. Bu nedenle, bu iddiaları ve bu iddialara dayanan aleyhteki çabaları tez elden önlemek, durdurmak, kökünden yok etmek ve Büyük Millet Meclisinin meşruluğunu kanunlaştırıp herkese kabul ettirme gereği ortaya çıkmıştır.¹⁷⁹ Bu yolda ilk girişim Karahisarı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey’den gelmiştir. Meclisin 25 Nisan 1920’de gerçekleşen üçüncü toplantısında Karahisarı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey’in “hıyaneti vataniyeye ceza tayinine dair” bir kanun teklifi olduğu bildirilir ve oldukça önemli görüldüğünden bu teklifin okunmasına karar verilir.¹⁸⁰ Verdiği önergeyle ilgili olarak teklifi hakkında bir açıklama yapan Mehmet Şükrü bilerek vatana ihanet içerisinde bulunanlara karşı müsamahakâr ve müsaadekâr davranılması halinde, ya da eldeki mevcut kanunlarla cezalandırma yoluna gidilirse yıllarca süren mahkemelerden dolayı bundan bir sonuç alınamayacağını, dolayısıyla etkili bir yaptırımın tayin edilmesi gerektiğini ileri sürdü. Mehmet Şükrü Bey’in “Hıyaneti Vataniyeye Ceza Tayinine Dair” bu teklifi Layiha Encümenine havale edildi.¹⁸¹ Söz konusu kanun tasarısı “Hıyanet-i Vataniye Kanunu” adıyla 25-29 Nisan 1920 tarihleri arasında görüşülerek kesin şeklini aldı.¹⁸² Bu kanuna göre; “Makamı muallâyı hilafet ve saltanatı ve memaliki mahrusa-i şahane-i yed-i ecanipten tahlise ve taaarruzâtı defi maksadına mâtuf olarak teşekkül eden Büyük Millet Meclisi’nin meşruiyetine isyanı mutazammın kavlen ve fiilen veya tahriren muhalefet veya ifsadâta bulunan”lar (md. 1) ve

---

¹⁷⁹ Enise Aslı Öztürk, “**Tunalı Hilmi Bey’in I. TBMM’deki Yasal Faaliyetleri**”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı T.C. Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2006, s. 148

¹⁸⁰ **TBMM Z.C**, D:1, C:1, İ:3, s.63.

¹⁸¹ **TBMM Z.C**, D:1, C:1, İ:3, s.63.

¹⁸² **TBMM Z.C**, D:1, C:1, İ:7, s.137-145. Kanun metni için bkz: **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Mayıs 1920, no: 26.

“Vaiz ve hitabet suretiyle alenen veya ezminci muhtelifede eşhası muhtelifeyi sırran ve kavlen hiyanet-i vataniye cürmüne tahrik ve teşvik edenlerle işbu tahrik ve teşviki suver ve vesait-i muhtelifeye ile tahriren ve tersimen irtikap eyleyenler”ler (md. 3) vatan haini sayılacaklardı ve nasıl cezalandırılacakları bu kanunla belirleniyordu.¹⁸³

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 29 Nisan 1920 günü “İstanbul'un ve Halifenin esareti dolayısıyla toplanan Meclisi Âli ilerde müşkül bir vaziyette kalmamak için ecnebi tesiri altında bulunan İstanbul'daki hükümetin ittihaz ettiği ve edeceği her türlü taahhüdat ve mukarreratına kabul edilemeyeceğine” dair aldığı bir karar¹⁸⁴ gereğince de yabancı ülkelere bir nota verilerek bundan böyle ülkede sadece meclisin söz ve karar sahibi olduğu tüm dünyaya ilân edildi. Bu notada TBMM'nin 29 Nisan 1920 tarihinde kabul edilen “nokta-i nazar”ı ilgili ülkelere dikkate sunulmaktadır.¹⁸⁵

19 Mayıs 1920 tarihli celsede başka bir teklifte Tokat Mebusu Rifat Bey ve arkadaşları ise, İstanbul'a kimsenin bırakılmaması ve oradan gelecek yolcuların da içeriye alınmamasıyla ilgili tavrini vermiş ve bu teklif icra heyetine havale edilmiştir.¹⁸⁶ 21 Temmuz 1920 tarihli teklifinde Elaziz Mebusu Hüseyin Bey, “Damat Ferit Hükümeti zamanında Dersaadet Divanı Harp Örfisi'nde verilen hükümlerin keenlemyekün addolunması”nı istemiştir. Önerge, “zaten keenlemyekün” sesleri arasında Lâyiha encümenine gönderilmiştir.¹⁸⁷ 8 Temmuz 1920 tarihli celsede Karahisar Şarkî Mebusu Mustafa Bey bir adım daha ileri giderek “makamı hilafet ve saltanata ait hukukun Büyük Millet Meclisine aidiyetine dair” teklif verilmiş ve bu önerinin tartışmalardan sonra Kanunu Esasi Encümeni'ne havale edilmesi kararı alınmıştır.¹⁸⁸ 14 Ağustos 1920 tarihli kırk sekizinci içtimada ise, Bolu Mebusu

---

¹⁸³ Kanunun kabul edilmesiyle ilgili gelişmelerin topluca sunumu için bkz: E. A. Öztürk, **a.g.t.**, s. 148-161.

¹⁸⁴ **TBMM Z.C.**, D:1, C:1, İ:7, s. 145-146 ve D:1, C. 2, İ:5, s. 145-147.

¹⁸⁵ Bu metin için bkz: Adem Köprülüoğlu, **a.g.t.**, s. 108-109.

¹⁸⁶ **TBMM Z.C.**, D:1, C:1, İ:18, s. 353.

¹⁸⁷ **TBMM Z.C.**, D:1, C:2, İ: 38, s. 370.

¹⁸⁸ **TBMM Z.C.**, D:1, C:2, İ: 3, s. 208-209

Tunalı Hilmi Bey İstanbul Hükümetince Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından dolayı "Türkiye Büyük Millet Meclisinin gayesini henüz anlayamamış birtakım iblislerin iğfâlatına kapılmış, vatan ve milleti kurtarmaya çalışan mücahidimizin makam-ı hilafete karşı isyan ederek milleti İslamiye aleyhine harp etmekte oldukları zannına" sahip olanlara karşı İrşat Encümenince millete hitaben bir beyanname kaleme alınmasını isteyen bir "takrir" vermiştir. Yine aynı celse de Biga Mebusu, İstanbul Hükümetince imzalanan barış antlaşmasının Büyük Millet Meclisi tarafından kabul olunmayacağına dair Türk milletine ve İslam âlemine bir beyanname neşredilmesine dair "takrir" vermiştir.¹⁸⁹ 9 Mayıs'ta bu takririn "dâhil ve hariçte neşrine karar" verilmiştir.¹⁹⁰

Bu beyannamede şöyle denilmektedir: "Sulhü hazırlamak için payitaht işgal edildi. Sulhü hazırlamak için meşru hükümetlerimiz indirildi. Sulhü hazırlamak için İngiliz himayesi altına imzasını koymuş, her şeyi garbın adalet ve merhametinden bekleyecek kadar anlayışsız, iradesiz bir adam yeniden sadarete getirildi. Anadolu mukavemetini kırmak için kendi hükümetimizi, kendi milletimiz aleyhine teslid etmek, makam-ı ifta-yı şerifi İslam [Şeyhülislamlık makamı] için kanını akıtan mücahitlerin aleyhine kullanmak gibi iblisâne bir fikri saha-i tatbike koydular. İdraksizlik ve cehl ve gayz ile gözleri kapanmış olan birkaç adamı Anadolu kuvvetlerini arkadan vurmaya üzere harekete geçtiler. Orduyu terhis etmek, köylülere Kuva-yi Milliye'yi asi tanıtmak, milleti kendine şeref veren en asil civanmert evladına karşı şüphe ve tereddüde düşürmek, sulhu hazırlamak için İngiliz emri altında çalışan vatansızların ilk işi oldu."¹⁹¹

TBMM'nin 22 Mayıs 1920 tarihli on dokuzuncu içtimasında, *İleri Gazetesi*'nde yayınlanan metin okundu. Bu metin antlaşmanın belirlediği

---

¹⁸⁹ TBMM Z.C., D:1, C:3, İ:48, s. 213-217.

¹⁹⁰ Metin için bkz: **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs, no: 29 "*Alem-i İslama Hitap*" başlıklı metin için ise bkz: **Hakimiyet-i Milliye**, 17 Mayıs 1920, no: 30.

¹⁹¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs 1920, no: 29

Türkiye'nin hudutları, İstanbul ve boğazların durumu, İzmir'in durumu,¹⁹² Ermenistan'ın durumu ve Ermenistan'a devredilecek arazi, Arap memleketlerinin durumu, getirilen askeri ve mali kısıtlamalar, ekalliyetlerle ilgili hükümler gibi belli başlı hükümleri içermekteydi. Metnin okunmasından sonra mecliste hararetli bir tartışma başlamış ve milletvekilleri konu ile ilgili düşüncelerini açıklamışlardır.¹⁹³

Tartışmayı "Boşuna yorulmuşlar. Türkiye yok diye idiler daha iyi ederlerdi." diyerek Karahisar-ı Sahip Mebusu Nebil Efendi açtı. Söz alan Erzurum mebusu Necati Bey ise, Avrupa medeniyeti hakkındaki eleştirileri, Wilson Prensipleri'nin bir kandırmaca olduğunun anlaşıldığı gibi hususlara değindikten sonra doğrudan anlaşmayla ilgili olarak şöyle diyordu: "...Şimdi böyle bir vatanda, dört bin seneden beri ecdadımızın hükümlerinde olduğu bir memlekette başka bir hükümet kurmak istiyorlar. Bu hukukla adaletle, hürriyet ve istiklal sözleri ile nasıl telif kabul eder? İzmir Yunanlılara veriliyor. Hangi hakla? İzmir gittikten sonra, İstanbul bu vaziyete girdikten sonra Kilikya şu şekilde sokulduktan sonra hangi Türkiye'den bahis olunuyor? Efendiler bizim izzeti nefsimizle mevcudiyetimizle istihza olunuyor. Bu mukavele değildir. Hangi Hükümet-i Osmaniye...? Ortada ne hükümet kalıyor ne bir şey, böyle yapacaklarına o efendilere isma edelim ki, hayır efendiler biz böyle zelilâne ölmeyeceğiz! Eğer bizim idamımıza karar veriyorsanız bu şekilde bu kararı tatbik edemezsiniz öldürmek için Avustralya adalarından birkaç milyon vahşi getiriniz kadınlarımızı harem saraylarınızda, çocuklarımızı beşiklerde, bizi de namus ve mukaddesatımızı muhafazası uğrunda mahvediniz (sürekli alkışlar) ve ondan sonra baştan başa mezaristan haline gelecek olan Anadolu'da milletlere kâşaneler kurunuz. (Şiddetli alkışlar.) Bundan başka hiçbir sureti kabul etmiyoruz. (Alkış tufanı.)"¹⁹⁴ şeklinde cümlelerle düşüncelerini ifade ediyordu.

---

¹⁹² TBMM Z.C., D:1, C:2, İ:19, s. 13-22.

¹⁹³ TBMM Z.C., D:1, C:2, İ:19, s. 15-22.

¹⁹⁴ TBMM Z.C., D:1, C:2, İ:19, s. 16.

Antalya mebusu Rasih Efendi, ekalliyetlerin hukuku aranırken “Türkiye’nin yerli asil Milleti”nin haklarının gasp edilmesine isyanını İstanbul’un durumu, sınırlar gibi konular üzerinden ifade ederek sözlerini şöyle noktalıyordu: “Çanakkale müdafaası bu milleti yeniden diriltmiştir, orada verdiğimiz milyonlarca şehit bu milletin hakkı hayatını tarihe bihakkın yazmış ve ilelebet bu millet yaşayacaktır. Bunu düşmanlarımız bilsinler, yaşamak isteyen bu milleti kaldırmak isteyenler ellerinden geliyorsa kaldırınsınlar. (Alkışlar)”¹⁹⁵ diyerek tepkisini dile getiriyordu.

Konya mebusu Refik Bey, “...Türk tarihini kuran, Türk saltanatını kuran, asırlardan beri İslamiyet’in muhafazası için milyonlarca evladını bu uğurda feda eden Türkler hiçbir vakit bu zillet, bu meskenete tahammül edemeyecekler ve sonuna kadar kendi saltanatlarını müdafaa için hiçbir kuvvete boyun eğmeyecek kadar kabiliyet göstereceklerdir” diyordu.

Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey, “...istitlâat kabilinden olan şu vesikayı hiç de nazarı dikkate almamak lazım gelir kanaatindeyim” diyerek konuşmasına başlıyordu. Soğukkanlı ve sakin bir üslupla yaptığı uzun konuşmasında batı kamuoyundaki gelişmeleri takip ettiği belli olan A. Şükrü Bey, sözlerini şöyle tamamlıyordu: “...şimdiye kadar siz alemdarân-ı İslâm idiniz, rayet-i peygamberiye hiçbir leke bulaştırmaksızın, asırlarca bütün kanınızla, hayatınızla, malınızla müdafaa ettiniz. (...)...mademki biz bu âna kadar rayet-i peygamberi hiçbir vakit sernigûn etmedik ve hiçbir zaman onu bulaştırmadık, yine biz onu elimizde, omzumuzda tutacağız. Omzumuzda tutmak için çalışacağız. Hiçbir vakit o yere düşmeyecektir efendiler” diyerek konuşmasını bitiriyordu.¹⁹⁶

Saruhan mebusu Mustafa Necati Bey ise, “Türk’ün tarihini İslam’ın şeref ve haysiyetini yakan muahede bu gün okunurken kalbimizden kopan bir feryatla isyan ediyorum ve diyorum ki; ‘Ey Avrupa! Ey İngiltere! Senin vazettiğin esası kabul etmeyecek bir Türk ve İslamiyet vardır. O Türkiye ve

---

¹⁹⁵ TBMM G.C.Z, D:1, C:2, İ:19, s. 16-17.

¹⁹⁶ TBMM G.C.Z, D:1, C:2, İ:19, s. 17-19.

İslamiyet topu ile tüfeğiyle Yunan zulmüne karşı isyan etmiştir. Bu isyan susmuyor, bu isyan susmadan muahede arz edilemez” diye başladığı konuşmasında özellikle İzmir’in Yunanlılara verilmesinin üzerinde durarak isyanını dile getiriyordu.¹⁹⁷

Antalya Mebusu Hamdullah Subhi Bey ise, özellikle Lloyd George’un İstanbul’un işgalinden önce irad ettiği nutukta Anadolu yerine İstanbul’da olacak bir payitahtı tercih ettiğini belirterek, “...asil İstanbul’un ruhunu daha kuvvetli olarak bize yani hâlâsı mücahitlerine rabt etmiştir” demektedir. Bunun dışında Mustafa Necati Bey İzmir ile ilgili meselelere değinerek, İstanbul’da yapılacak mitinglerden birinin daha yapılacağını hatırlatıyor ve “Bundan ne çıkacak? Bir tarafta hain Rumlardan Ermenilerden müteşekkil bir İstanbul parçası var. O şimdi bayram yapıyor. Hâlbuki bizim zavallı kardeşlerimiz, bizim babalarımız, kadınlarımız, şimdi ağlıyor. Onların başlarına yıldırım inmiştir. İstanbul tehlike içindedir.” diyerek Bulgarlarla ve Rusya ile ittifaklar yapılarak hareket edeceklerini belirttikten sonra“ üzerlerinde kelime-i şahadet yazılı olan bayraklarıyla kardeşlerimiz geliyor. Kırgızlar geliyor, Başkırdlar geliyor, Kafkasya’nın Müslümanları geliyor, onlarla birleşeceğiz, onlarla Anadolu’nun topraklarından, sahillerinden düşmanlarımızı kovuncaya kadar muharebe edeceğiz. Bu sulh paçavrasını bize uzattıkları vakit kanlı kılıçlarımızı göstereceğiz. İşte size son cevabımız!” diyerek “sürekli alkışlar” altında cümlesini tamamlıyor ve “Reis Paşa” tarafından celse tatil ediliyordu.¹⁹⁸

Özetini sunduğumuz bu görüşme Hakimiyet-i Milliye’nin 24 Mayıs tarihli nüshasında¹⁹⁹ “*Büyük Millet Meclisi’nde Millî Galeyan*” başlığı altında okuyuculara duyurulduğu gibi, 27 Mayıs tarihli nüshasında ise²⁰⁰ “*Milletvekillerinin Heyecanı*” başlığı altında bu görüşmelerin bir kısmı yayınlanmıştır. Söz konusu haberde şöyle denilmektedir:“... celse açıldıktan

---

197 **TBMM G.C.Z**, D:1, C:2, İ:19, s. 19-20.

198 **TBMM G.C.Z**, D:1, C:2, İ:19, s.20-22.

199 **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Mayıs 1920, no: 32.

200 **Hakimiyet-i Milliye**, 27 Mayıs 1920, no: 33.

sonra ve muamelat-ı saireye ait bir iki meselenin kiraat ve kararını müteakip sulh şeraitimizi havi bulunan muahedename müsveddesi okundu. Bu muahedename Çatalca'ya kadar bütün Rumeli topraklarımızla Akhisar'ı da şamil olduğu halde bütün İzmir ve Manisa havalisini ve bütün Cezayir-i Bahr-i Sefid'i Yunanistan'a veriyor, Şile'den İzmit ve İzmit'i de muhtevi olmak üzere Edremit'te müntehi bir hattın Garb tarafındaki bütün Marmara havzasını beynelmilel bir hükümet haline kalp ediyor, Van, Bitlis ve Erzurum'da mahreci Trabzon olacak bir Ermenistan teşkil eyliyor. Antep, Urfa'dan başka Mardin'i de şamil bir Kilikya hududu ile anayurdunu baltalıyor ve bunlardan sonra da geriye kalacak laşey hükmündeki parçalar üzerinde kahir bir hâkimiyet-i ecnebiye tesis ederek milliyet ve İslamiyetimizin şeref ve haysiyetinden eser bırakmıyordu.”

“Bu vesika-i zulm ve şenaat daha kiraati esnasında meclisin yer yer dalgalanan gayz ve galeyani ile karşılanmakta idi. Birçok hatipler birer birer kürsüye çıkarak idam ve efnamızı kasteden bu şeraite karşı milletin hissiyatına pek belîğ surette tercüman olan ateşin sözlerle mukabele ettiklerinde meclisin galeyani tufan derecelerini geçti. Her hatip mesele-i hayat ve memadımızın bir noktasını teşrih ediyor ve Avrupa'nın tahsis-i hayat-i selamiyeyi öldürmek arzusunda cümleden ileri giden İngiltere'nin zulm ve hıyanetini dünyaya tahakküm etmek daiyesinde bulunan zalimlerin yüzlerine paçavra halinde atıyor idi.”²⁰¹

Yine TBMM'de çeşitli oturumlarda söz konusu kararları kabul eden Damat Ferit Paşa hakkında söz alan mebuslar çeşitli önerilerde de bulunmuşlardır.²⁰² Bu gelişmelerle ilgili olarak 24 Mayıs tarihli Hakimiyet-i Milliye'de Damat Ferit Paşa'nın memlekete ettiği kötülükler dolayısıyla kendisi ve “yârânı” için geçerli olmak üzere TBMM'de alınan kararla vatandaşlıktan çıkarıldığı haber verilmiş²⁰³ ve meclisin aldığı bu kararı

---

²⁰¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Mayıs 1920, no: 32.

²⁰² Bkz: **TBMM G.C.Z**, D:1, C:2, İ:1, s. 49, **TBMM Z.C.**, D:1, C:1, İ:18, s. 342-344, **TBMM GCZ**, D:1, C:2, İ:1, s. 49-50; **TBMM G.C.Z**, D:1, C:2, İ:2, s. 74.

²⁰³ “*Damat Ferit ve Yaranı*”, **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Mayıs 1920, no: 32.

alkışladıklarını ifade etmiştir. “*Sulh Muahedesi Muvacehesince Biz ve Damat Ferit Kabinesi*” başlıklı bir makalede “Damat Ferit’in murahhaslarına tebliğ edilen barış koşullarının teferruata müteallik çeşitli örneklerle“ ‘Türkler[i] Avrupa’dan Asya’ya tard’ programını son noktasına kadar tatbik kararı”ndan başka bir şey olmadığı ifade ediliyordu.²⁰⁴

Sevr Antlaşması’nın imzalanmasından sonra da TBMM’nin tepkisi değişmiyor ve TBMM 19 Ağustos 1920 tarihinde yapılan toplantıda Sevr Antlaşması’nı imzalayanları ve antlaşmanın kabulü için Saltanat Şûrası’nda olumlu oy kullananları vatan haini ilan ediyordu.²⁰⁵ Hakimiyet-i Milliye’nin 2 Eylül tarihli nüshasında yayınlanan *Tarih Nazarında İstanbul Hükümeti* başlıklı başyazısında Sevr Antlaşması’nı kabul edenlere şu şekilde hitap ediliyordu: “Her türlü ıstırapı, yoksulluğu, perişanlığı milletinin istirahatı için ihtiyar eden ve İskenderler gibi ebedi hayat, saltanat-ı cihan için değil mahza-i millete hizmet aşkının sevkiyle bîaram olan bu devletin kıyamete kadar devamını temenni ve ümit eyleyen Hazreti Yavuz [Sultan Selim] o mualla ve mukaddes tahtın milletin esaret ve zillet hacetine vaz’-ı imza edecek kadar küçüldüğü, din ve vatan düşmanlarına alet olacak derecede alçaldığı karşısında acaba nasıl ıstıraplar duymaktadır? Bu elim sükûta vasıta olanlarla kendi arasında acaba en ufak bir münasebeti bile kabul edecek mi? İşte susmaz sadâsı, milli vicdanın değişmez hükmü: Sulh muahedenamesi imza edenler mücrimdir, tarihimizle münasebetleri yoktur, neslimizden değildir...”²⁰⁶

---

204 **Hakimiyet-i Milliye**, 27 Mayıs 1920, no: 33.

205 **TBMM G.C.Z**, D:1, C:3, İ:53,

206 **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Eylül 1920, no: 60.

D. HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASINA İLİŞKİN AVRUPA GAZETELERİNDEN YAPILAN ÇEVİRİ VE AKTARMALAR

Batı basınında San Remo Konferansı'nda belirlenen barış koşulları nasıl karşılandı. Ne tür yaklaşım ve eleştiriler ortaya çıktı. Eleştiriler hangi meselelerde yoğunlaştı. Bu tür meselelerle ilgili Avrupa basınında çıkan birçok yorum ağırlıklı makale Türk basınında, kaynak olarak kullanıldığı gibi, yer yer aynen çevirileri de yayınlanmıştır. Türk basınında genel olarak San Remo Konferansıyla ilgili haberler büyük çoğunlukla İngiliz ve Fransız gazetelerine dayanmaktaydı.²⁰⁷ Hakimiyet-i Milliye gazetesi de dış haberlerinde bu kaynakları yaygın olarak kullanmış ve özellikle yarı resmi Fransız gazetesi *Le Temps*'dan yoğun çeviriler yapmıştır.

28 Mart tarihli Fransız Gazetesi *Humanite*'de yayınlanan baş makale Hakimiyet-i Milliye'de *Türkiye'nin Mukasemesi* başlığı altında yayınlanmıştır. Bu makale'de bir gün İngiltere'nin İstanbul'a yerleşeceğini kimsenin önceden tahmin edemediğine değinilerek, "Rus emperyalizmi ortadan kalkınca ve Almanya'nın Türkiye üzerindeki vesayet-i siyasiye ve iktisadiyesi hitam bulunca Londra kabinesi kimsenin hatır ve hayaline gelmeyen bir fikir ve tasavvurda bulundu. Bu da İstanbul ve boğazları İngiltere temellükâtına ilhak eylemek" olduğu ileri sürülüyordu. Bunun Hint Müslümanları ve diğer Müslümanlar açısından sonuçlarına değinen gazete Kilikya ve Maraş işgali sırasındaki Fransız zayıatlarından bahisle, mevcut durumda Fransızların Mustafa Kemal'e karşı mücadeleye nasıl girişeceği soruluyordu. "Taksim olunmak üzere bulunan Türkiye'den bir hisse kapmak, Lloyd George'un bize İstanbul'da oynadığı oyunun Fransa'da hâsıl ettiği tesiri izale ve askeri kumandanlarımızın.... sünuf-ı müdiremizin emperyalist amalini tatmin için Fransa Hükümet-i Cumhuriyesi şarkta yeniden harp açıyor." denildikten

---

207

İ. Öztoprak, a.g.e, s. 96.

sonra Őu sorular sorulmaktadır: “Hükümet milletin reyini istimzaç etti mi? Őarka gönderdiği kuvvetleri ne gibi mehâlike maruz kıldığını müdrük midir? İngiltere’yi Hindistan’da ve Fransa’yı Őimali Amerika’da tehdit edebilen âlem-i İslam’ın galibiyetini hesaba kattı mı? Şark seferi her hangi nokta-i nazardan tetkik ediliyorsa edilsin cinaî bir teşebbüstür. Hâlbuki bize: ‘Türkiye sulhünü hazırlıyoruz’ deyip duruyorlardı.”²⁰⁸

20 Nisan tarihli Fransızca yarı-resmi Le Temps Gazetesi²⁰⁹ “Türk meselesi”nde ortaya çıkan zorluğun nasıl halledilebileceğini soruyordu. Gazeteye göre Fransa, bağımsız yaşayabilecek bir Türkiye’nin muhafazasını istiyordu. Fransa’nın menfaatleri ve genel barışın menfaatleri bunu gerektiriyordu. “Türkiye meselesinin halli yeni İstanbul Hükümeti tarafından Sulh Muahedenamesi’nin imza edilmesinden ibaret olan değildir. Belki bu hükümetin bilfiil haiz-i kudret ve nüfuz[u] olmadığı Trakya ve Anadolu’da iş bu muahedename ahkâmına tatbik imkânı olup olmadığı meselesidir.” denilerek, barışın nasıl tesis edilebileceğinin koşullarına atıfta bulunuyordu.

Le Temps’ın 30 Nisan tarihli başmakalesinde barış koşullarının 10 Mayıs’ta tebliğinden sonra neşredileceği belirtilerek Türk barışının kıymetinin iki Şeye bağılı olduğu belirtilmiştir. “Birincisi muahedenin, Türkler tarafından henüz terk edilmemiş ve edilmek de istenilmeyen yerlerde nasıl tatbik olunacağı. İkincisi, Türklerin kaybetmeye bizzarure razı oldukları yerlerde Fransız hukuku ne suretle muhafaza edildiği”. Türklerin terk etmemekte ve muhafazada ısrar ettikleri yerler hakkında San Remo konferansı fazla bir mesuliyet almıştır. Buna göre Terkos Gölü’ne ve “Çatalca hattı” denilen yere kadar Trakya’nın bütün batısı ve doğusu Yunanistan’a terk edilecektir. Gelibolu Yunanistan’a verileceğine göre İzmir meselesinin çıkardığı zorluğa böylece Trakya meselesi de eklenmiştir. Türklerin karşı koymalarına “Bulgarların da husumeti manzum oluyor.” Bulgarlar Karadeniz’den “İstroma” Nehri Vadisine kadar bir Yunan kuşağıyla çevrilmiş olmayı asla

---

²⁰⁸ “Türkiye’nin Mukasemesi”, **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Mayıs 1920, no: 28.

²⁰⁹ “Türkiye Sulhü”, **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs 1920, no: 29.

hazmetmeyeceklerdir. Bu şartlar altında “müttefikler kendi kararlarına nasıl riayet ettirebileceklerdir? Unutmamalı ki İngiliz müfrezeleri daha geçenlerde İzmit civarında Türk milliyetperverleri tarafından mağlub edildiler ve Adapazarı asilerden alındığı gibi, Bandırma dahi istirdad edildi. Türk milliyetperverlerini Ankara ve Sivas'ta mağlub etmeyi kim üstüne alacak?”

Görüldüğü gibi *Le Temps* antlaşma koşullarının nasıl uygulanacağını gündeme getirmiştir. Yunanistan ve İtalya'ya verilen yerlerden söz ettikten sonra bu durumun Doğu'daki eski Fransız nüfuz alanıyla çelişkili görüldüğüne değinilerek, bunun Türk Temsilcilerinin dikkatini çekebileceği ifade ediliyordu. Buna neden olarak ise, açık bir şekilde İstanbul Hükümeti'nin İngilizlerle işbirliği içinde olduğu belirtilerek Damat Ferit'in bağımsız hareket ettiğine dair kuşkuya değinilmiş ve ülkedeki otorite boşluğunun su yüzüne çıktığı savunulmuştur. Söz konusu yazıda Anzavur'a yapılan teçhizat yardımı vb. gibi olaylara atıf yapılarak, İstanbul Hükümeti'nin gücünün tıkanıdığı kanısından hareketle Türk temsilcilerinin imzasının değeri olup olmadığı sorgulanıyordu. Ayrıca Türklerin çekilmeye razı oldukları Arap vilayetleri konusunda meseleyi bölgedeki petrol yataklarındaki Fransa'nın yüzdelik payı üzerinden bakan *Le Temps*, yeniden Türkiye konusuna değinerek, konuyu şöyle bağlıyordu: “Müttefiklerimiz Türkiye'de mütarekeden sonra tekmil silahları toplamayı ihmal ettiler, ... muzafferiyetimizin nüfuzunu heba eylediler, müttefikler arasındaki teavün ve tesanüdü unuttular ve nihayet, Türkiye'yi azami derecede parçalamak projesini ileri sürerlerken, zecr ve tazyik vesaiti asgari dereceye düştü.” diyerek söz konusu zorlukların nedenine temas etmektedir.²¹⁰

San Remo Konferansı henüz daha bitmeden 25 Nisan 1920 tarihinde *Le Temps*'de Türk barış şartlarının nasıl uygulanacağı üzerinde bir kez daha durulmaktaydı. Uygulama sırasında ortaya çıkabilecek güçlüğü Türklerin muhtemel direnişinden kaynaklanabileceği belirtiliyordu. Ayrıca Bulgarların memnun olmayışları Asya'daki Müslümanların heyecanları, Rus

²¹⁰

“*Sulh Muahedesi: Fransız Nokta-i Nazarı*”, **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Mayıs 1920, no: 32

Bolşeviklerinin harekâtı ve şartların uygulanması sırasında gerekecek olan askeri gücü sağlayacak imkânların İtilaf Devletleri'nce karşılanmasının zorluğu da diğer önemli meselelerdendi. Gazetede Türklerin doğuda topraklarını koruyabilmelerinin Ermenilerle uyuşmalarını gerektireceği, aksi durumun çıkarlarına uygun olmayacağı ileri sürülüyor, benzer durumun Ermeniler için de geçerli olduğu üzerinde durularak Türklerle Ermenilerin anlaşmaları öneriliyordu. Yunanlılara Batı Anadolu'da geniş bir arazinin bırakıldığı hatırlatılarak, bunun nasıl sağlanacağı soruluyordu. İstanbul'un işgal edilmesi Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin başa geçirilmesi ve Anzavur ayaklanmasının tertibi gibi uygulamalar, İngilizlerin barış şartlarını dayatma girişimlerinin örnekleriydi.²¹¹ Le Temps gözlemlerinde yanılmamıştı. Çünkü daha sonra antlaşmanın imzalanmasıyla ilgili gelişmeler sırasında meydana gelen hadiseler Fransız gazetesini haklı çıkarmıştı. Sadece doğu bölgelerinde değil, batı bölgelerinde de antlaşma şartları uygulanırken birçok engellerle karşılaşılacaktı.

Yine 13 Mayıs tarihli Hakimiyet-i Milliye 8 Mayıs tarihli *Le Temps*'dan naklen *Türkiye'nin Taksimi* başlıklı bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazıda da aynı şekilde Versailles'da kendilerine tevdi edilmesi kararlaştırılan sulh projesini beklerken, bu murahhasların temsil ettikleri hükümetin ve İstanbul'un İngilizler karşısında bağımsızlık derecesi ve memleketin diğer bölgelerindeki nüfuz ve yetkileri sorgulanmaktadır. Devamında ise şöyle denmektedir: "İngilizlerin, Türk milliyetperverlerinin reisi olan Mustafa Kemal Paşa nezdine murahhaslar gönderdikleri ve onun nokta-i nazarını öğrenmek istedikleri doğru ise, belki onlar milliyetperverlerin emelleri ve kuvvetleri hakkında daha sarîh malumata maliktir. Bu malûmat Kilikya da Fransız kuvvetlerine karşı Türklerin neden bu kadar vâsi ve devamlı hareketleri tertip ettiklerini anlamakta duçâr-ı müşkilat olan Fransa için pek faydalı olacaktır. Biz bu muammanın ukdesini çözecek sözü bekleyerek, İstanbul hükümetinin hayali

---

²¹¹ "Öldürücü Muahede Hakkında Yine Avrupalıların Nokta-i Nazarı: Türkiye Muahedesinin Tatbiki", **Hakimiyet-i Milliye**, 31 Mayıs 1920, no: 34

bir kuvvetten ibaret olduğunu ve buna binâen Kilikya da harbi tevkif edemeyeceğini ve binnetice Paris'te sulhu akdetmek salâhiyeti olmadığını müşâhede etmekten kendimizi men edemeyiz.

İleri sürdüğümüz endişeler, bazı İngiltereli dostlarımıza gayrı vârid görünebilir. Biz bunları icab ettiği kadar çok tekrar etmekle Fransa menafine olduğu kadar İngiltere'nin hakiki menafine de hizmet ettiğimize kaniiz. Türk murahhaslarına tevdi edilecek sulh projesi, nağmesi Müslüman, alâti Bolşevik, harekâtı Alman olan düşman propagandasının elinde müthiş bir silah olacaktır. Bolşevikler kendilerini garbi İran ve Anadolu Müslümanlarından ayıran Kafkas seddini atlamış bulunuyorlar. Hazar denizinin şarkında, Afganistan'la temas ederek Hindistan'a karşı yaklaşma ameliyatına devam ediyorlar. Bu havali Müslümanlarından biri, İkbâl Ali Şah, Zinirist isimindeki İngiliz mecmuasında sekiz gün evvel 'dalga Hindistan'a doğru kabarıyor. Onu nasıl tevkif edeceğiz?' diyordu. Troçki'nin "İngiltere'yi ancak Hindistan dâhilinde de verebiliriz." sözü üzerinden çok zaman geçmemiştir. Hindistan bekçileri ne yapıyorlar?"²¹²

10 Haziran 1920 tarihli Le Temps gazetesinin başyazısında²¹³ ise, Rusların faaliyetleri sonucu İran ve Mısır'da sıkılmakta olan Büyük Britanya'nın artık "şark meselesi"ni kat'î olarak halletmek zorunda olduğu belirtilerek, 16 Mart'ta İstanbul'a hakim olan General Milne'nin, İstanbul'da aynı zamanda Damat Ferit'i sadarete getirdiği ve kuva-yı inzibatiyeyi²¹⁴ teşkile çalıştığı belirtilmektedir. Bunun sonucunda ise "Türkler sulh muhadenamesine vakıf olur olmaz Osmanlı Hükümetinin milliyetperverler aleyhine yeni bir ordu teşkili için adam toplaması imkânsız olmaya başladı. Türkiye'de hiçbir kimse yoktur ki Edirne'yi, Gelibolu'yu ve İzmir'i Türklerden

212 "Türkiye'nin Taksimi", **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs 1920, no: 34

213 "Şarkta İngiliz Siyaseti", **Hakimiyet-i Milliye**, 28 Haziran 1920, no: 41.

214 Kuva-yı İnzibatiye ve Anzavur hakkında tafsilatlı bilgi için bkz: Özcan Mert, "Aznavurun İlk Ayaklanmasına Ait Belgeler" **Bellekten**, C: LVI, S: 217 (Aralık 1992), s. 847-961. Damat Ferit'in Anadolu'yu geri alma çalışmalarının değerlendirilmesi için ise bkz: Ali Arslan, "Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği- IV ve V. Damat Ferit Hükümetlerinin Anadolu'daki Yönetimi Büyük Millet Meclisi'nden Geri Alma Teşebbüsü (1920)", **AÜTİTEAD**, Cilt: IV, S: 16 (1995), s. 443-453.

alacak bir siyasete hizmet etsin. Son ayın nihayetine doğru İstanbul hükümeti tarafından İzmit civarına kadar gönderilen hükümet kuvvetleri daima silahsız olarak gönderildiler. Ve bunlar bir kere silahlarını alınca grup grup milliyetperverlere iltihak etmeye başladılar. İstanbul hükümeti sulhu imza etse bile bu sulhu tatbik edecek kuvveti yoktur. Milne siyaseti suya düşmüştür. Gerek Trakya'da gerek garbî Anadolu'da hareket edebilecek yegâne kuvvet Yunan kuvvetidir. Şüphesiz Mösyö Venizelos yakın zamanda Londra ve Paris'e gelecektir. Ve orada söyleyecektir ki Yunan ordusunun yaptığı seferberliğe Yunan hükümeti daha uzun müddet dayanacak bir halde değildir. Bunun için en iyi çare Damat Paşa'yı terk etmek ve milliyetperverler tarafından kabul olacak bir hükümetin teşekkül etmesi için İstanbul Türklerine müsaade etmek ve bütün Türkler tarafından tanınacak bir hükümetin imza edebileceği vech ile sulh muahedesini tebdil etmektedir. Bu suretle müstakil bir Türkiye yeniden tesis edilecek ve Türkiye Rus istilasına karşı muvâzenet vücuda getirecektir" denilmektedir.

Yukarıda *Le Temps*'de zikredilen "İstanbul hükümeti tarafından İzmit civarına kadar gönderilen hükümet kuvvetleri"nin, "silahlarını alınca grup grup milliyetperverlere iltihak etmeleriyle ilgili meseleyi şu şekilde açıklayabiliriz: Padişahın sayısı 4.000'i bulan ve İzmit yakınlarında konuşlanan Kuva-yı İnzibatiye'si, Anzavur'a destek vermek için doğuya doğru ilerlediyse de, yenildi ve geri çekilmek zorunda kaldı. 14 Haziran 1920'de ise millî kuvvetler saldırıya geçtiler Kuva-yı İnzibatiye'nin bir kısmı ise taraf değiştirerek millî kuvvetlere iltihak etti. Kuva-yı İnzibatiye ise, 25 Haziran tarihi itibarıyla resmen dağıtıldı. Kuva-yı İnzibatiye'nin yenildiği bu çarpışma ciddi sonuçlar doğurdu. İngiliz güçleri millî kuvvetlere ateş açtı ve üstlerine bombalar yağdırdı. İstanbul'dan ancak bu şekilde uzaklaştırılabildiler.²¹⁵ *Le Temps*'in yorumu bu gelişmelerin Fransız kamuoyunu etkilediğini göstermektedir.

Spa Konferansı toplanmadan önce *Le Temps*, -İngiliz Daily Telegraph gazetesine atfen- Asya'da harbin yeniden başladığını belirterek, İngiltere'nin

---

215

A.Mango, a.g.e, s.274.

doğuda teferruatını sıraladığı kuvvetlerinin 150.000 olduğunu ve bunun iki milyar franga mâl olduğunu belirtiyordu. Şimdiye kadar bu konunun bir bütün olarak ele alınıp Türkiye sorunu için şu üç öneriye yer verildiği ifade ediliyordu: 1-Türk andlaşmalarının tekrar gözden geçirilmesi 2- Bir uluslar arası örgüt deneyimi 3- Yunan ordusunun vesaiti. Devamında ise zikredilen birinci maddeyi destekleyen düşüncelere yer verilerek, İngiltere’de de benzer düşüncelere sahip olanların var olduğu dile getiriliyordu. “İşte Türk suret-i halli. Şimdi beynelmilel suret-i hale geçelim: Manş Denizi’nin öte sahilinde büyük askerî mesarifatı sevmiyorlar ve dolayısıyla müttefiklerin bugün Türkiye’deki siyasetlerini beğenmiyorlar. Fakat Türkleri de katiyen sevmiyorlar. Onlar Gladstone’un Türkler hakkında düşündüklerini düşünüyorlar: ‘Türkler katliamcıdırlar. Mevkilerini Hıristiyanlara terk etmelidirler.’ Binaenaleyh Türk muahedesini üzerlerine bir fütühatçılık veya bir harp mesuliyeti almadan mevki-i icraya vaz’ etmek istiyorlar.” Diğer taraftan *Daily Chronicle*’ın İzmir muhabiri Sir Phlip Jeysis’in Yunan kuvvetleri baş kumandanı General Paraski Vopulos ile yaptığı mülakattan topladığı “ümitbahş beyanat”ı aktarıyor: “Mustafa Kemal’in kuvvetleri mühimmat ve kabiliyet-i harbiyeden mahrumdurlar. Eğer devletler ilerlememize müsaade etmiş olsalardı gezerek bir baştan bir başa geçecek ve Mustafa Kemal’i iki günde ezecektik!”²¹⁶

Yine Le Temps, 25 Haziran tarihli başmakalesinde; “Doğuda cereyan eden mücadele; yalnız Türk milliyetçilerine, Arap bağımsızlığı taraftarlarına veya İranlılara karşı değildir. Bütün bu İslam kuvvetlerinin müşterek bir müttefiki vardır. O, Sovyet Rusya’dır. Geçen sene Türk milliyetçileriyle Rusya arasındaki anlaşma gizliyen, şimdi büsbütün meydana çıkmıştır.” 18 Haziran tarihiyle Moskova’dan tamim edilmiş olan bir telsiz telgraf Çiçerin’in Sovyet Cumhuriyeti icrâ heyet-i merkeziyesi önünde vâki olan beyânâtını ilan ediyor. Bu beyânâтта Sovyet Hariciye Nazırı, Rusya’nın Şark memleketleriyle vaki olan münasebat-ı dostânesini kaydettikten sonra, İngiliz fütühatçıları aleyhine

²¹⁶

“Şark Meselesi Karşısında Müttefikler”, **Hakimiyet-i Milliye**, 29 Temmuz 1920, no: 51.

şiddetle hücum ediyor. Ve 14 Haziran'da Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği bir nota da, Ankara Hükümeti'nin siyaset-i hariciyesini tamamıyla tasvip ettikten sonra, istiklal için mücadele eden Türkiye'nin maksadında muvaffak olmasına dair temenniyat-ı mahsusa da bulunuyor"²¹⁷ denilmektedir. Bu yazıda zikredilen, Mustafa Kemal'in 26 Nisan 1920 tarihinde Lenin'e yazmış olduğu dostluk ve işbirliği öneren mektubuna 2 Haziran 1920 tarihini taşıyan Çiçerin tarafından gönderilen 2 Haziran 1920 tarihli cevaptır. Temmuz başında yayınlanan mektup 8 Temmuz'da Hâkimiyet-i Milliye ve farklı tarihlerde diğer Anadolu basınında yayınlanmıştı.²¹⁸ Türkiye İle Sovyet Rusya arasındaki bu yakınlaşma elbette ki San Remo kararlarının Türklere empoze edildiği günlere rastlaması tesadüf değildi.²¹⁹

28 Haziran 1920 tarihli Le Temps'in başmakalesinde²²⁰ müttefiklerin şark siyasetlerini belirlediği vurgulanarak, İngilizler tarafından Yunan taarruzlarıyla barış şartlarının kabul ettirilmeye çalışıldığı fakat Fransız Hükümetinin buna iştirak etmediği ve tekrarlar "Londra ve San Remo'da tanzim edilen Türk muâhadesinin tatbiki" konusunda şüphesi olduğu belirtilmektedir. Yunan taarruzunun başlamasından sonra Le Temps'da yayınlanan askerlikle ilgili bir makalede²²¹ ise İtilaf devletleri eliyle tanzim edilerek talime tabi tutulan Yunan ordusunun lazımı kadar kıymetten mahrum olmamakla beraber birbirinden ayrı ve hatta büsbütün müstakil bir halde tecanüsten ve kumanda birliğinden mahrum olan derme çatma ordu ile boy ölçüşeceği belirtilerek, "Yunan ordusunun elinde bulunan vasıtalarla kavi bir suretle sevk olunacak müşterek bir hareket karşısında pek güçlkle

---

²¹⁷ "Tan [Le Temps] Ne Diyor", **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Temmuz 1920, no: 49.

²¹⁸ "Türkler ve Müttehit Rus Cumhuriyeti Münasebeti", **Hakimiyet-i Milliye**, 8 Temmuz 1920, no: 44 ve İ. Öztoprak, **a.g.e.**, s.103.

²¹⁹ Taha Akyol'un, **Ama Hangi Atatürk**, (Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2008) adlı eseri, Atatürk'ün millî mücadelede İtilaf devletlerine karşı bir denge unsuru olarak Rusya'ya yönelmesi konusuna eğilmiştir.

²²⁰ "Şark Siyaseti", **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Ağustos 1920, no: 57.

²²¹ "Yunan Tecavüzü Hakkında Bir Mütâa-yı Askeri", **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Ağustos 1920, no:58.

tutunabil”diği ileri sürülüyordu. Bununla beraber yazıdaki tonlamadan Yunan ordusuna tam bir güvenin olmadığı da kendini hissettirmektedir.

İzmir’de neşredilen Fransızca *Le Levant* Gazetesinden aktararak İngiliz *Times* Gazetesinden yer verdiği bir fıkrada²²² Hakimiyet-i Milliye, İstanbul’da kabine üyeleri arasında fikir ayrılığı olduğunu, barış şartlarına karşı üyelerden bir kısmının mukavemet fikrinde bulduklarını ve Damat Ferit Paşa’nın memlekete ihanetine alet olamayacaklarını söylediklerini yazıyordu. Yine aynı fıkrada Almanya’nın İtilaf devletlerine başvurarak “Türk Meselesi”nin kendilerine göre de hayati öneme sahip olduğu belirtilerek, barış şartlarının belirlenmesinde oy’una başvurulması gerektiği belirtiliyordu. Bununla beraber “Amerika Reisi Wilson, Rusya ve Almanya iştirak ettirilmedikçe şark meselesinin herhangi bir şekilde halli şâyân-ı kabul olamayacağını” düşünmekteydi.

İngiliz *Sunday Times* ise Arap Lawrens olarak bilinen “Miralay Lawrens”ın şark meseleleri ile ilgili mevzulara dair mütalaalarına yer vermiştir. Lawrens Türk barışının uygulanabilir olmadığını şu şekilde ifade etmiştir: “Türk sulhu şartları, tertip-i tanzimine iştirak edenlerce bile tatbiki, gayrikabil addediliyor. Ne eski Türkiye İmparatorluğundaki şerâit-i fiiliye nazar-ı dikkate alınmış ve ne de bu memleketi zabt ve istila edecek hükümetin mali ve askeri kuvvetleri hesaba katılmıştır. Sulh şartları tetkik edilirse, herkesin ne mümkün olursa onu koparmaya ve komşusuna koparılması en müşkil olanı vermeye gayret etmiş olduğu görülüyor. Bütün bu muâhede dosyası galiplerin ne kadar aç gözlü olduğunu ilandan başka bir şey değildir. Bu muâhedenin bir maddesi bile üç senelik tatbikat tecrübesine tahammül edebilecek bir halde değildir.”²²³

9 Temmuz tarihli İtalyanca *Nepoko* Gazetesinde Venizelos’un Türkiye’nin her kararına hayır talebinin Şarklıları Türkiye lehine harekete geçirmek için bir bahane oluşturduğunu, Venizelos’un Batı Anadolu’ya yaptığı

---

²²² “*Türkiye Sulhi*”, **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs 1920, no: 29.

²²³ “*Şarkta İngiltere*”, **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Temmuz 1920, no: 49.

saldırının avantajıyla İtilaf devletlerine her istediğini kabul ettirmeyi başardığını, fakat antlaşmayı uygulamanın mümkün olmadığı ifade ediliyordu.²²⁴ Nitekim 10 Temmuz tarihli İtalyanca Sekolo Gazetesi'nde "Bu iş fena neticelenecektir.(...) Türkiye'nin hücumuna karşı kendilerini müdafaa ettiklerini beyan eden Venizolos'un Yunanistan'ın fütühat arzuları Anadolu'yu işgal ve elde etmek gibi muhataralı bir kuruntusu olmadığını ve hedefinin Türklere Yunan sulhunu değil ve fakat müttefiklerin sulhunu kabul ettirmek olduğunu müttefiklere anlatmaya çalışan sözleri" inandırıcı bulunmayarak eleştirilmektedir.²²⁵

Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra, Paris'te yayınlanan *Radikal* Gazetesinde *İslam Mesaili ve Yunan Bulutu* başlığıyla yayınlanan bir başyazıda, Yunanlıların Anadolu'ya Lloyd George tarafından saldırtılmasının nedeni; Türklerin Sevr Antlaşması'nın ağır koşullarına karşı gösterecekleri önceden kuvvetten düşürme gayreti ile açıklanarak, barışın gerçekleşebilmesi için antlaşma koşullarının değiştirilmesi gerektiği ileri sürülüyordu. Aksi durumda Anadolu'da çatışmanın sürmesinin Afrika'daki Fransız sömürgelerine örnek olacağını ve yayılma sahasının genişleyeceği düşüncesine de yer veriliyordu. İslam dünyasının bu antlaşmaya karşı tutumu ise şöyle özetlenmekteydi: "Türk Milletinin ve âlem-i İslam'ın Damat Ferit'i tanıyamamasının sebebi ancak, İngilizlerin aleti olması yüzündendir. Delhi'den Londra'ya vürûd eden haberlere göre eğer muahede tadil edilmezse Ağustos'ta umumi grev başlayacaktır... Hindistan'dan gelmiş hilafet heyeti murahhası reisi Mehmet Ali, Damat Ferit Paşa'yı görüp kendisine bu muahedeyi imza etmekle halifenin kendi kendini ıskat edeceğini ve hiçbir vakit Hindistan'ın buna rıza göstermeyeceğini söylediğini beyan etmiştir. Diğer taraftan İran, Irak, Türkiye ve Anadolu'da İngiliz ordusunun

---

²²⁴ "Şark Hatası", **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Ağustos 1920 no:55.

²²⁵ "Türkiye'de Yunan Sergüzeşti", **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Ağustos 1920 no:54.

hemen kaffesini teşkil eden Hintli askerlerin hareket-ı müstâkilesi endişe ile beklenmektedir...²²⁶

E. HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASININ PROTESTO EDİLMESİ

Lloyd Georg'un İstanbul gazetelerinde de yer alan 4 Ocak 1920 tarihli İstanbul ve Boğazlar hakkındaki nutkunda²²⁷ özetle; İstanbul ve Boğazların uluslar arası bir komisyona havale edileceği, Fransa ve İngiltere'nin boğazlar üzerinde hâkimiyetinin olacağı, Türk Hükümetinin yeni merkezinin Anadolu'da bir yere nakledileceği, Sultan'ın, Müslümanların halifesi olarak tanınacağı ve İstanbul İslam'ın dini payitahtı kalacağı belirtiliyordu. 20 Ocak 1920 tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesinin başyazısında²²⁸ bu nutkun eleştirisi yapılmış, Mustafa Kemal Paşa, gazetelere ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne gönderdiği 11.1.1920 tarihli telgrafta bu durumu protesto etmiştir.²²⁹ Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen protesto telgrafları 20 Ocak 1920 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinde *Lloyd George'un Nutuk'u ve Protestolar* başlığıyla yer almıştır. Kastamonu,²³⁰ Nevşehir, Niğde ve Terme gibi yurdun farklı köşelerinde Lloyd George'un İstanbul ve Boğazlarla ilgili bu nutkuna karşı duyulan tepkinin bir ifadesi olarak protesto gösterileri yapılmıştır.²³¹ Dolayısıyla 10 Ocak'ta yayına başlayan Hakimiyet-i Milliye'de İtilaf devletlerinin işgal ve aldıkları kimi kararları protesto etmeye teşvik etmiş ve bu konuda haber, telgraf ve sair protesto metinlerine yer vermiştir.

226 “*Muahedenâme ve Avrupa*”, **Hakimiyet-i Milliye**, 2 ve 5 Eylül 1920, no: 60 ve 61.

227 Bu tartışmaların genel bir sunumu için bkz: İ. Öztoprak, **a.g.e.**, s. 60-75.

228 “*Türkiye Mukadderatı ve Boğazlar*”, **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Ocak 1920 no:3

229 Bu telgrafın metni için bkz: **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Derleyen: Nimet Arslan, c. IV, Ankara 1964, s. 161-162.

230 Bkz: A. Köprülüoğlu, **a.g.t.**, s. 79-84.

231 **Hâkimiyet-i Milliye**, 20 Ocak 1920, no: 3.

Sevr Antlaşması'nın maddelerinin, San Remo Konferansı'nda tam şeklini alması ve yayınlanmasıyla beraber kararlar büyük tepki ve protestolara sahne olmuştur. Durum İstanbul Hükümeti'nin istediğinin tam aksi doğrultuda gelişmiştir. Antlaşma kararlarının belirlenmesiyle yurdun birçok yerinden gelen protesto haberleri, Anadolu'nun temsilcisi sıfatıyla Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde geniş yer tutmuştur. 5 Mayıs 1920 tarihli *Diyarbakırlıların Müracaatı* başlığıyla sunulan protesto metninde;²³² "Diyarbakır ulema ve meşayih ve eşrafı umumen akdettikleri hararetli bir içtima neticesinde" müttefik devletlerin kabulü mümkün olmayan şartları ihtiva eden barış kararlarının kabulü arifesinde Damat Ferit'in iktidar mevkiine getirilmesini²³³ protesto etmişlerdir. Aynı şekilde Diyarbakırlılar Amerika, Fransa ve İtalya sefaretlerine verilmek üzere Antalya'daki İtalyan temsilciğine bir telgraf göndererek Ferit Paşa'nın İngilizlerce himayesi ve hükümete getirilmesini protesto edilmiştir. Diyarbakırlılar, Ferit Paşa'nın akdedeceği siyasi akdi tanımayacaklarını kâinata ilan etmişlerdir.

3 Haziran 1920 tarihli Hâkimiyet-i Milliye'de, Kayseri'de, kararları protesto eden bir miting yapıldığı ayrıca; Beypazarı, Ereğli, Mahmudiye, Karacasu, Koçhisar, İnebolu, Seydişehir, Nazilli kasabalarından gelen telgraflardan, gerek İzmir'in işgalinin yıl dönümü gerekse haksızca uygulanmak istenen antlaşma kararlarına karşı mitingler düzenlendiği bildirilmiştir.²³⁴ TBMM'ye çekilen telgraf haberlerinde Anadolu'nun birçok şehrinde halkın dükkânlarını kapatıp antlaşma kararlarını protesto için toplantılar yaptığı ve müttefiklere karşı mücadeleye karar verdikleri belirtilmiştir.²³⁵ Antlaşma kararlarına bir protesto telgrafı da Elazığ halkından gelmiştir. Halk, Türklerin milli sınırlarını parçalamak isteyen kararları protesto için dükkânlarını kapatıp toplantılar yaptıklarını, kararların uygulanmaması

---

²³² **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Mayıs 1920, no: 27.

²³³ Damat Ferit Paşa'nın sadarete getirilme tarihi 5 Nisan'dır. Bkz: T. Z. Tunaya, **a.g.e.**, s. 37 ve M. Tunçay, **a.g.e.**, C:IV, s. 59.

²³⁴ "Öldürücü Sulh Hakkında", **Hâkimiyet-i Milliye**, 3 Haziran 1920, no:35.

²³⁵ "Hıyanete Karşı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Haziran 1920, no.36.

için her şeyi yapmaya hazır olduklarını bildirmiştir.²³⁶

10 Haziran tarihli Hâkimiyet-i Milliye'de²³⁷ kararlar, *Zalim Sulhü Protesto* başlığıyla şu şekilde verilmiştir: “Muahede, İngiltere'nin yarınki fedâisi olmaya hazırlanan Yunanistan ve Ermenistan'da her merasim damağını kamaştıracak bir şekilde idi, hatta bizzat Fransa ile İtalya dahi tuzağa düştüler, fakat şu Versailles Muahedesi yine bir türlü hâl edilemedi. İstanbul'u işgal eden İngiltere, mebuslarımızı kâtil ve haydud yakalar gibi Malta'nın zindanlarına gönderen İngiltere, padişah sarayını toplarıyla tehdit eden O, Türkleri birbiri aleyhine sevk için silâh ve para dağıtan yine O, satın aldığı ağızlarla İstanbul'da “İngiliz Himayesi” propagandası yaptıran da yine o, -fakat dikkat ediyor musunuz?- bizimle mücadele yapmayan, resmen bitaraf davranan da yine kendisidir. San Remo Konferansı'nda Kilikya'yı Fransa'ya, Antalya ve havalisini İtalya'ya verirken kendisi için bir şey almıyordu. Çünkü almak istediği bütün Osmanlı ülkesi idi, o istiyordu ki bunun için evvelâ biz Türkler; Fransızlar, İtalyanlar, Yunanlılar, Ermeniler ve hatta ve hatta birbirimizle vuruşalım, kızalım, sonra da meydan İngiliz süvarileri için boş kalsın. Kendisi ortada gözükmessin, başkaları onun hesabına çalışsın. Sonra da her şey pişmiş olduğu halde önüne gelsin! İşte San Remo Konferansı'nın anlamı bundan ibaretti ve bunda şimdiye kadar herkes İngiltere'nin istediğini yapmış oldu.

İngiltere'nin tuzağı ne kadar mahirane olursa olsun San Remo Konferansı'nın doğurduğu muahede yaşamayacaktır. Fransa ve İtalya anlasa da anlamasa da Türkler kendilerini kurtaracaklar, bundan kimsenin şüphesi olmasın. Dünya'da İngiltere'nin tuzağına düşmekte körcesine ısrar eden milletlerin adedi pek azalmıştır. Ve bunlar da bu körlüklerinin cezalarını bugün birer birer görüyorlar. İngiltere'yi anlamış, onun siyasetini tanımış, bütün bu mazlum beşeriyeti tehdit eden geçmiş ve gelecek felâketlerin

²³⁶

“Öldürücü Sulh”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 24 Haziran 1920, no:40.

²³⁷

Hâkimiyet-i Milliye, 10 Haziran 1920, no:37

emellerini keşfetmiş milletler ise birden, ondan çok fazladır. Türk Milleti bunların başında bulunuyor.” denilmektedir.

14 Haziran 1920 tarihli makalesinde ise, antlaşma kararlarını Le Temps’a atıfla “bu muahede[nin] Türkiye’ye yaşamak imkânı bırakan bir muahede” olmadığını belirterek eleştirmiştir. Gazete Almanya, Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan’a karşı da pek ağır şartlar yüklendiğini; ancak bu ağır şartların bu milletleri mahvedecek derecede olmadığını sonuçta bağımsız birer devlet olma imkânı verildiğini söylemiştir. Oysa Türkiye’ye sunulan antlaşmanın böyle olmadığını yaşama hakkının elinden alındığını belirterek antlaşmanın Türkiye’ye yaşama hakkı bırakmadığını bildirmiştir. Hâkimiyet-i Milliye, verilen kararlara karşı durmak gerektiğini, ölmek için yaşamak ve bu uğurda mücadele etmek gerektiğini vurgulamıştır.²³⁸

Söz konusu barış koşullarının ölüm fermanından kalır yanının olmadığı bundan dolayı Anadolu’dan gelen ortak duygunun bağımsız bir şekilde yaşamak olduğu, gerek yapılan mitinglerde gerekse çekilen protesto telgraflarında haykırırcasına söylenmiştir. Müttefiklerin Sevr Antlaşması’nın maddelerini belirlediği San Remo konferansının kararlarının Tefik Paşa tarafından İstanbul’a yollanmasıyla birlikte bu durum halk tarafından çeşitli tepkilerle karşılanmıştır. Gelen tepkilerin belki de en büyüğü 22 Mayıs 1920 tarihinde San Remo kararlarının TBMM’de okunmasıyla olmuştur. Yukarıda tafsilatını verdiğimiz üzere kararlar okunduktan sonra birçok milletvekili sırayla kürsüye çıkarak idam hükmünde olan antlaşma kararlarını kabul etmeyeceklerini belirtmişlerdir.²³⁹

27 Ağustos 1920 tarihli Hâkimiyet-i Milliye’de *Sulh Muahedesi – Türkiye ve İslam Âleminde Galeyan*²⁴⁰ başlığıyla çıkan makalede milletin antlaşmayı kabul etmediğini, Damat Ferit Hükümeti’nin bu son hareketiyle memlekette derin bir karışıklığa sebep olduğu vurgulanmıştır. Gazete, bu durum karşısında Anadolu’nun kendisini İslam’ın gövdesine dayandırarak bu ölüm

²³⁸ “Yaşamak İçin”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 14 Haziran 1921, no: 38.

²³⁹ “Büyük Millet Meclisi’nde Millî Galeyan”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 24 Mayıs 1920, no: 32.

²⁴⁰ **Hakimiye-i Milliye**, 28 Ağustos, 1920, no: 59.

kararını reddettiğini ifade etmiştir. Yine aynı yazıda Damat Ferit'in yapmış olduğu Sevr Antlaşması'nın kabulü harekâtına karşı Tokat, Amasya, Çankırı, Kırşehir, Beypazarı, Koçhisar, Antalya ve ayrıca memleketin birçok yerinden gelen telgraflarda Türk halkı vatana karşı indirilmek istenen ölüm darbesini reddedeceğini ve Sivas ve Erzurum kongrelerinde tespit edilen milli sınırlar dışında hiçbir anlaşmayı kabul etmeyeceğini, vatanın selametini Millet Meclisinden beklediğini bildirmiştir. Adapazarı'ndan gönderilen diğer bir telgrafta ise, “[S]ulh muahedesi namı verilen ehemmiyetten arî vesikanın hiçbir sıfata haiz olamayan bazı adamlar tarafından imza edilmesi dolayısıyla ahalinin” Yeni Cami civarında toplanarak aşağıdaki kararları aldıkları ifade edilmektedir:

“1-Bursa'da imza edilen bu vesika Millet-i Osmaniye'yi hiçbir hakkından feragate ve hiçbir taahhüde merbudiyyete sevk edemez.

2-Millet-i Osmaniye mütarekenâmede ve Sivas ve Erzurum Kongrelerinde tesbit edilen hudut-ı milliyesi ve şerait-i malume haricinde hiçbir sulhu kabul edemez.

3-Böyle bir sulhu kabul ve imzaya ancak Millet-i Osmaniye'ye ittihaz eden Büyük Millet Meclisi murahhasları mezundur.

4-Hukuk ve hudud-u milliyemiz taht-ı temine alınıncaya kadar bu mücahede-i mukaddeseye devam edilecektir.

5-Bâlâdaki mukarrerat dâhil ve hariç vatan efkâr-ı umumiyesine arz ve ilan edilecektir.”

Yine aynı yazıda Geyve'de Cuma namazından sonra halk tarafından, “Hatip Harun Efendi'nin nutkunu müteakip ciddi bir teheyyc ile Damat Ferit'in imzaladığı ölüm kararını mahşere kadar kabul etmemek hususunda ahd ve misak edildiği” bildirilmektedir.

Hakimiyet-i Milliye'de antlaşmanın imzasından sonra da “vatanın her köşesinden yağdırılan red ve protesto telgraf nameleriyle İstanbul da İngilizler elinde alet olarak milleti öldürmek isteyenlerin millet namına söz söylemeye, imza vermeye salahiyettar olmadığını aleme ilan ettiği” belirtilerek;

Boğazlıyan'dan gelen bir telgrafa göndermede bulunularak, Sevr Antlaşması reddedilerek, "ecdadımızın celadetine ve hakkın ebediyetine kail olarak" sonuna kadar mücadele kararı verildiği bildirilmiştir.²⁴¹

Bununla beraber Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi pek çok haberle sürekli olarak Sevr Antlaşması kararlarına, bunu imzalayanlara ve onaylayanlara, destek verenlere ve bu durumdan başka çıkar yol yokmuş gibi gösterenlere, vatanın milletin kendi azim ve kudretine dayanarak kurtulacağına inanmayanlara karşı sert bir dille tepki göstererek protesto etmiş ve her fırsatta bunu yinelemiştir. *Güzel İzmirî Bizden Nasıl Ayırıyor?* başlıkla yazıda; "...İtilaf Devletleri şimdiye kadar her yerde musalaha için esas olarak kabul edilen milliyet, din ve lisan prensiplerini bir tarafa bırakarak İzmir'i her ne suretle olursa olsun mutlaka Yunanistan'a vermeye ahd etmiştir!..." denilmekte ve Almanya konusunda toralanslı davranıldığını "...Halbuki İzmir hakkında böyle yapmayarak memleketi evvel emirde doğrudan doğruya Yunan idaresine devir" ettiklerini, "reylerin tezahürünü de sonraya" bıraktıklarını söylüyor ve "Ta ki Yunan hükümeti geçen zaman zarfında dünyanın dört köşesinden toplayacağı Yunanlıları İzmir'e göndersin, orada ekseriyeti elde etsin ve edemezse bile resmi teşkilatını o kadar kuvvetlendirsin ki zaman gelince İzmir kendiliğinden Yunanistan'a ilan-ı ilhak eylesin!"²⁴² diyerek tepki gösteriyordu. *Zâlim Sulhü Protesto* başlıklı bir başka yazıda ise; Hint Heyeti Reisi Muhammet Ali Han'ın "Bu muahede tâdîl olunmaz ve halife devletinin parçalanmasında ısrar olunursa dünya halifenin bayrağının rengine boyanacaktır, bu lakırdıları üç yüz milyon halk namına söylüyorum" şeklindeki sözünü alıntı yapıyordu.²⁴³ *Müttefiklerimiz*²⁴⁴ başlıklı bir diğer yazıda; Anadoludaki Yunan tehdidine işaret ediliyor ve "Yunana bozgun vermek sade Sultan Osman'ın mübarek namını ve mukaddes türbesini kurtarmak ve onunla beraber yüz binlerce kardeşimiz cellat bıçaklarından almak"

---

241 "Muahede ve Millet", **Hakimiyet-i Milliye**, 60 Eylül 1920 no: 61.

242 **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Temmuz 1920, no: 48.

243 **Hakimiyet-i Milliye**, 18 Temmuz 1920, no:47.

244 **Hakimiyet-i Milliye**, 15 Temmuz 1920, no: 46.

olmadığını, “bölgede bütün dünya kurtuluşuna tarihin en büyük, en şerefli ve şanlı hizmetini yapmak demek” olduğunu belirtiyor ve makaleyi “Türkler! Ayaklanınız!” diyerek bitiriyordu.

F. HAKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASININ UYGULANMASI İLE İLGİLİ YAYINLAR

9 Temmuz tarihli *Kurye Raditalya* Gazetesi'ne atıfla Hakimiyet-i Milliye Gazetesi²⁴⁵ Venizelos'un, “İzmir ve Trakya üzerinde berdevam [eden] Türk hakimiyetini tekraren” tanıdığını ve Türkiye hükümetinin “Arap hükümetleri hududunda; İskenderun yeni Türk arazisi dâhilinde kalmak üzere hakikat bazı tadilat icra edilmek şartıyla Türkiye Hükümetinin muahedeyi imzaya hazır olduğunu” ifade etmiştir. Bununla beraber Osmanlı Hükümeti'nin 26 Mayıs tarihli muhtırasında arz ve talep edilen tadilatla beraber muahedemizin tatbikinin temdidini talep etmiştir. Gazete Sadrazam Damat Ferit'in o sırada niçin İngiltere'nin arzusu hilafına Paris'te kaldığını ve şerefine Fransız hükümeti tarafından büyük hüsn-ü kabuller yapıldığını ve kendisine muahedenin tamamen tatbiki, şarkta Fransız siyasetinin tamamen iflasının icap ettiğinin beyan ederek muhakkak ve ciddi hafifletmeler vaat ettiğini sormak gerektiğini ifade etmiştir. Gazete devamla Paris'te Fransız hariciye dairesindekiler “Yunan ve İngiliz” emperyalizminin uygulamaya konulmasının şarkta Fransız hâkimiyetine meş'um bir darbe vurduğunu anladıklarını ve Türk murahhaslarına kendilerine teklif edilen şartlarda değişiklikler yapılmazsa Fransa'nın kendisini mağlup addedeceğini beyan ediyordu. Gazetede ayrıca Fransızların da pek ciddi bir surette onları teşvik ve hedeflerini ele geçirdiklerinin söylenemeyeceği belirtiliyordu.

Gazetenin belirttiğine göre Osmanlı Hükümeti, Mısır üzerinde herhangi bir iddiadan kaçınmaya ve ufacak bir müstakil Ermenistan'ı tanımaya hazırды. Fakat Türkiye, müttefiklerin isteklerine uymadığı takdirde İstanbul'un elinden

245

“Türkiye Müsahası Hakkında”, *Hakimiyet-i Milliye*, 19 Ağustos 1920, no: 57.

alınacağı tehdidini ihtiva eden maddenin tadili üzerinde “itilafkâr” görünmüyordu. Türkiye ayrıca boğazlar için tespit edilmiş olan “usul-i idare”nin diğer hükümetlerle eşit hukuku haiz bir Türk Komisyonunu ihtiva etmesi suretiyle tadilini talep ediyordu.

Adı geçen Fransız gazetesinde ileri sürüldüğü gibi söz konusu meselelerde Türkiye lehine tadilatlar yapılmadı. Gazetenin üzerinde durduğu bu hususlar, antlaşmanın uygulanmasındaki zorlukları gündeme getirmektedir. Daha önce bahsettiğimiz Avrupa gazeteleri, münhasıran Fransız *Le Temps* Gazetesinin de baştan beri meselenin bu yönüne dikkat çektiğine temas etmiştik ki zaten Yunanlıların 22 Haziran 1920 tarihinden itibaren “Milne Hattı”²⁴⁶ geçerek batı Anadolu’da taarruza geçmeleri,²⁴⁷ 20 Temmuz 1920 tarihinden itibaren Meriç Nehri’ni geçerek Doğu Trakya’ya saldırmaları, Ereğli ve Tekirdağ üzerine yaptıkları çıkarmalarla Çatalca’ya kadar olan yerlerin 25 Temmuz’a kadarki sürede işgal edilmesi²⁴⁸ İtilaf devletlerinin Sevr Antlaşması’nı Türkiye’ye zorla kabul ettireceğine dair delillerdi. Bu aynı zamanda kendi içinde bölünmüş olan İstanbul Hükümeti içinde İngilizlerin açık desteğiyle Damat Ferit’in elini kuvvetlendirmeye yönelikti.

Meselenin bu yönü bir yana, imzalanan antlaşmanın nasıl uygulanacağı da önemli bir meseleydi. Yine yukarıda zikredilen Avrupa basınında ve gerekse Türk kamuoyunda Doğu Anadolu ve Ermenistan’la ilgili maddelerin nasıl uygulanacağını muamma olduğu, dikkat çekilen önemli konulardan biriydi. 24 Eylül’de başlayan ve gittikçe yoğunlaşan Ermeni saldırıları karşısında TBMM’nin emrindeki Doğu Cephesi Komutanlığı’nın 28

---

²⁴⁶ Paris Konferansı’nda Yunan ilerleyişinin sınırlandırılması kararlaştırılmıştı. İtilaf devletlerinin kuvvetleriyle Türk millî kuvvetleri arasında bir sınır çizilmesi kararı doğrultusunda General Milne tarafından oluşturulan sınıra, adı geçen generalin ismine izafeten “Milne Hattı” adı verilmiştir. 3 km derinliğinde olan bu hat Kuşadası- Aydın-Ödemiş-Kasaba-Manisa-Bergama hattının ilerisinde bulunmaktaydı. Mustafa Turan, “Siyasi Hesaplar ve İşgallerin Başlaması”, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ed. E. Semih Yalçın, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 137.

²⁴⁷ M. Turan, **a.g.m.**, s.138.

²⁴⁸ M. Turan, “*Askeri Mücadele ve Cepheler*”, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ed. E. Semih Yalçın, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 240.

Eylül'den itibaren karşılık vererek Kars ve Gümrü'yü almasıyla Ermeniler, 17 Kasım'da Gümrü Antlaşması'na rıza gösterdiler. Bu TBMM'nin Sevr Antlaşması'na karşı "eylemsel olarak yanıtı"ydı.²⁴⁹

Antlaşmanın "Anadolu'nun yiğitçe müdafaası" dolayısıyla uygulanması konusunda ortaya çıkardığı zorluğa dikkat çeken Hakimiyet-i Milliye,²⁵⁰ antlaşmanın uygulanması için Damat Ferit Paşa'nın faaliyetlerine dikkat çekiyordu: "Ferit Paşa bittabî Anadolu'nun bu yiğitçe müdafaasını ümit etmiyordu. O İngilizlere memleketi kolaylıkla teslim edeceğini ve işi süratle bitirerek ötede millet zincir-i esaret altında inlerken Boğaziçi'ndeki yalısına çekilerek rahat rahat zevk ü sefa süreceğini zannediyordu. Maksadını kendi vesaiti ile elde edemeyince Yunanlılarla ittifak etti. Paris'e giderken Venizelos'tan mülâkat rica etti ve Anadolu'nun milli azmini kırmak için Yunanlıları hücumu teşvik etti. İzmir'e koyduğu kendi gibi dinsiz vatansız bir vali ile ahaliyi uyutarak o güzel şehri paryalara teslim etti ve Anzavurlarını Yunan ordusuyla müştereken harekete memur etti. Artık ümitsizlik içinde kalan bu hainin, Trakya mukavemetini kırmak için oradaki orduyu ifsat edici entrikalarını gördük. İzmit cephesinde İngiliz neferlerini üzerimize saldırmak için gönderdiği mutasarrıfın İslam kadınlarını İngilizlere peşkeş çekmesine şahit olduk. Kendi elleriyle memleketi düşmana teslim etmeleri için dâhilde isyan tertip etmek maksadıyla Ferit Paşa'nın gönderdiği fesatçıların işi de meydana çıktı. Yunan idaresi size hak ve adalet getirecek diye propaganda yaptırılarak İslam türbe ve camilerinin Yunanlılar tarafından telvis edildiğini, İslam kadınlarının ırzına laternacılar tarafından akurâne [kudurmuşcasına] bir surette tecavüz edildiğini millet müşahede etti ve bu suretle Ferit Paşa ve Yârânları'nın sözleri dinlendiği takdirde millet başına ne akıbetler geleceğini yakında[n] anladı ve çare-i selametini Anadolu'daki namus ve varlık mücadelesinde olduğuna kanaat getirdi. Bugün görüyoruz ki Ferit Paşa hükümeti artık maskesini yüzünden atmaktadır. İstanbul'da artık Türk

---

²⁴⁹ İ. Öztoprak, *a.g.e.*, s. 117.

²⁵⁰ "Biz ve Onlar" *Hakimiyet-i Milliye*, 2 Eylül 1920, no:60.

saltanatı var mı yok mu? Bu böyle daire-i şüpheyeye girmiştir. Çünkü en ufak memurların tayini bile düşmanların müdahalesiyle oluyor. İşte Damat Ferit bu suretle devletin her türlü istiklalini feda etmiş ve umur-ı dâhiliyemizin en ufak noktalarına kadar düşman müdahalesini kabul etmiş demektir. Fakat Anadolu müstakil bir Devlet-i Osmaniye fikrinden vazgeçmiyor ve vazgeçmeyecek. Çünkü bu devletin vücudu hem Türk milleti için hem de bütün âlem-i İslam için lazım.”

“Anadolu müstakil Türk hükümeti fikrinden İstanbul’un vezir ve paşaları vazgeçmişse de vazgeçmeyecek, çünkü Anadolu, İstanbul paşalarının düşmanlara teslim ettikleri yerlerde zavallı Türk ve İslamların başına neler geldiğini pekâlâ biliyor. Denî düşmanlarımızın zalim idaresinden kaçarak Anadolu’nun sine-i şefkatine iltica etmiş ve aç ve çıplak Türk ve Müslüman memleketine can atmış olan milyonlarca biçare muhacirlerden Anadolu halkına düşman idaresinin ne olduğunu öğretmiştir. Tabii memleketi satmaları mukabilinde alacakları paralarla İstanbul paşaları yine Boğaziçi’ndeki keyiflerine, güzel kadınlarla iş ve işrete devam edecekler. Fakat öbür tarafta düşman istilasına maruz kalan yerlerde Türk’ün ve Müslüman’ın ırzı ve namusu İternacıların elinde oyuncak olacak, hakk-ı hayatı kalmayacak ve sefil ve perişan olacak. İşte Anadolu bu hakikatleri bildiği için kıymetdâr istiklâlini hakimiyetini kanıyla müdafaa edecek, ölecek fakat bir takım dinsizler tarafından satılarak ecnebi boyunduruğu altına girmeyi kabul etmeyecek.”

Antlaşmanın mâli ve askeri yönüne gelince; 23 Ağustos tarihli Hakimiyet-i Milliye’de yer alan *Damat Ferid ve Muahede-i Sulhiye*²⁵¹ başlıklı haberde bunun üzerinde duruluyordu: Barış Antlaşmasının maliye ile ilgili kısımlarına nazaran icap eden ıslahatın tespit ve yeni kanunların tanzimi için İstanbul’da Maliye Nezareti’nce yeni bir komisyon teşkili ve bu konuda tanzim olunan bir kanun layihasının Meclis-i Vükelâ tarafından tetkik edilmek üzere sadaret makamına takdimi gerçekleştirilmişti. Antlaşmanın tatbiki için

251

Hakimiyet-i Milliye, 23 Ağustos 1920, no:58.

teşekkül eden tatbikat komisyonu ilk toplantısını Sadaret Müsteşarı Cemal Bey'in başkanlığında icra etmişti. Komisyona Dâhiliye Nezareti'nden İdare-i Umumiye Vilayât Müdürü Nazmi, Hariciye Nezareti namına Müsteşar Muavini Halil Bey'e vekâleten İstişare Odası Müdürü Nusret, Maarif Nezareti namına meclis-i maarif azasından Şefik, Ticaret Nezareti'nden Maden Müdürü Kenan, adliye nezaretinden Umur-ı Hukukiye Müdür Muavini Cevdet, Defter-i Hakanî Emini Refik, Bahriye Nezareti namına Miralay Hakkı, Evkaf namına Hukuk Müşaviri Seyfeddin, maliye namına Müfettiş Kazım, Şura-yı Devlet namına azadan Ethem, sıhhiye müdüriyeti namına Cevdet Beyler katılmışlardı. Bu komisyona cihet-i askeriyeden Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Birinci Şube Müdürü ve Tahdid-i Hudut Komisyonu Reisi Erkan-ı Harb Kaymakamı Hazım Bey tayin edilmiştir. Hükümetçe bilumum devirlerde "tensikat icrasına" devam edilecektir.

Antlaşmanın askerlikle ilgili şartlarının tatbiki zımında teşkil eden "şura-yı askeriyenin" ise, sonradan muntazaman Erkan-ı Harbiye-i Umumiye dairesinde içtimaa devam etmesi kararlaştırılmıştır. Fakat bu çabaların sonuçsuz kaldığı bilinmektedir.

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Sevr Antlaşması'nın maddeleri arasında yer alan Ermenilerle ilgili haberlere baktığımızda; 27 Mayıs 1920 tarihli Hakimiyet-i Milliye'de, yorum yazısı olduğu değerlendirilen *Sulh Muâhedeşi Muvâcehesinde Biz ve Damat Ferit Kabines*²⁵² başlıklı yazıda, bazı Türk Vilayetleri'nin Ermenistan'a verilmesine tepki gösterilerek; "Trabzon'un İsviçre'ye benzeyen ve karış karış işlenen sahilleri dünyanın en çalışkan ahalisinden cebren alınıp bir avuç galiz baykuş Ermenilere verilecek. O Ermeniler ki onların "hunhar" bir kavim olduklarını İngiliz Hariciye Nazırı Lord (Curzon) bir kaç ay evvel resmen ve alenen nutkunda söylemişti. O Ermeniler ki onlardan bu yerlerde bir tek kişi bulunmadığını (Lloyd George) defaatle itiraf etmişti. Erzurum, bu atalar yurdu, atalarımızın bu ilk göçtükleri konak, pûlâd seciyeli serhaddimiz yine salib kolu Ermenilerin buyruğuna

sokuluyor. Adana'mızın şarkını hala kahramanca dövüşen (Antep), (Maraş) ve (Urfa)mızı, (Mardin)imizi elimizden alıyorlar....ve daha, daha, daha..." şeklinde sitem dolu bir yazı dikkat çekmekteydi.

1 Temmuz tarihli yazıda²⁵³ ise, San Remo Konferansının Türkiye için çizdiği hudutlara dikkat çekiliyor ve Türkiye'den Ermeniler için ayrılan kısımda adeta hiç Ermeni bulunmadığı, bununla birlikte pek çok Türk'ün bulunduğu bildiriliyordu. 18 Temmuz tarihli Hakimiyet-i Milliye Gazetesinde San Remo Konferansı üzerinden Ermenistan Meselesi'ne değiniliyor ve "Ermenistan hatta şimdiye kadar en katil, Ermeni komitecisinin bile tahayyül edemediği bir nispet kesb ediyor. Ermenistan hudutlarında asker bulundurmamak suretiyle hîn-i hacette hudutlarımızı muhafaza hakkı bile bizden nezi ediliyor!"²⁵⁴ deniliyordu. Bununla birlikte Hakimiyet-i Milliye 19 Ekim 1920 tarihli bir yazısında ise; Ermeni, Rum, Yahudi kim olursa olsun beraber bu topraklar üzerinde çalışarak aynı nispette bu toprağın mahsulünden istifadeye karar verirse dost olduğunu, kim fesatlar tertip eder; silah kullanır, kan döker, muhalefet ederse, aynı suretle düşman olduğu belirtiliyordu.²⁵⁵ "*Şark Harekatı*" başlıklı bir başka yazıda ise, Ermenilere karşı Şark hareketinin haklılığı anlatılmaya çalışılıyordu: "...Ermenistan ile şark ordumuz arasındaki mücadelenin sebebi malumdur; bu şark vilayetlerimizi istila ve aralarda yaşayan Türkleri tamamen mahvetmek isteyen Ermeni komitecilerinin iki seneden beri müthiş bir kan dökücülükle tatbikine itina ettikleri imha siyasetinden kan kardeşlerimizi kurtarmak arzusundan neş'et ediyordu: Bundan başka ikinci bir sebep daha vardı ki birinci kadar mühimdi; Ermeni komitecileri, Sevr muahedelerini tatbik etmek arzusuyla hudutlarımızı mücavir etmek arzusunda idiler. Garpdan bize karşı Yunanistan ne vaziyette idiyse Şarkta'da Ermeniler aynı vaziyette idiler, Garptan gelen istilayı, şarktan harekete başlayan ve aynı ruh ile mütehassis ikinci bir istila takip edecekti. Binaenaleyh Anadolu Türkleri, kendilerini şarktan olsun, emniyet altında

253

"Türkiye'nin Hudutları", **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Temmuz 1920 no:42

254

"Yunanistan ve Ermenistan", **Hakimiyet-i Milliye**, 18 Temmuz 1920, no:47

255

"Yeni Anadolu Unsurları", **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Ekim 1920, no:66

bulundurmak için bu hareketi yapmaya mecbur idiler, yaptılar, muvaffak oldular, artık şark vilayetlerimiz emperyalist Taşnakların her dakika harekete hazır istila tehditleri altında değildir.”²⁵⁶

Hakimiyet-i Milleye, 29 Ekim 1920 tarihli *Ermeni Hükümeti Sevr Muahedesi'ni Reddetti* başlıklı yazısında; Ermenilerin Sevr Antlaşmasını reddettiğini yazıyor ve şöyle diyordu: “Sevr Muahedesinin elen lem yakın addedilmesi hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti Heyet-i Murahhasası tarafından Ermeni Murahhaslarına vaka olan tahrir-i teklife Ermeniler suret-i altında cevabı vermiştir. Sevr Muahedesini Türkiye'nin mutlaka hayatiyetine menafi ve mazur addeden Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Ermenistan Hükümetinin haris ve setkafı ve ona hürmet etmekle beraber Ermenistan'ın inkişaf ve tealası için teminat-ı hakikiye vermeye amade bulunduğunu beyan eylesine nazaran iki devlet arasında... 20 Teşrin-i Sanı 336 ba'du zeval saat dörtte addedilen birinci itimada tarafınızdan vakur tahrir-i teklife cevaben Sevr muahedesinin reddedileceğini beyan eyler.”²⁵⁷

Boğazlar meselesi ile ilgili olarak; 20 Ocak 1920 tarihli yazıda, boğazların uluslararası bir komisyona devrinin teessürle görüldüğü, bu durum karşısında galeyana gelen halkın miting tertip ettiği yazıyordu.²⁵⁸

10 Mart tarihli Hakimiyet-i Milliye'de, boğazların Türklerde kalması gerektiği²⁵⁹ belirtiliyordu. 17 Mayıs tarihli Hakimiyet-i Milliye'de²⁶⁰ ise “İngilizler (in) sulh konferansında boğazların kontrolünü müstakilen kendileri deruhte ve ita eylemek ve Gelibolu'yu da beynelmilel bırakmak esasını terevvüç ettirmeye çalış..”tıkları belirtiliyordu. Ancak konu ile ilgili herhangi bir yorumda bulunulmamıştır.

---

²⁵⁶ “Şark Harekatı”, **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Kasım 1920, no:71.

²⁵⁷ **Hakimiyet-i Milliye**, 29 Ekim 1920 no:81

²⁵⁸ “Lloyd George'nin Nutku ve Protestolar Nevşehir'den”, **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Ocak 1920, no: 3.

²⁵⁹ “Esbab-ı Nifak”, **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Mart 1920 no:14

²⁶⁰ “Türkiye Sulhü”, **Hakimiyet-i Milliye**, 17 Mayıs 1920 no:30.

Hakimiyet-i Milliye'de 24 Mayıs tarihli *İleri* Gazetesinden derc edilen bir yazıda²⁶¹ antlaşma taslağında yer alan boğazların mukadderatı ilgili maddeler ayrıntılı olarak aktarılmış ancak; antlaşmanın maddeleri üzerinde detaylı yorum yapılmamıştır. 13 Ağustos tarihli bir yazıda ise, Türkiye'nin "yeni bir ihanet vukuu'nu men" için tedbir almaya hakkı olduğu ifade edilmektedir.²⁶² 19 Ağustos 1920 tarihli "Zavallı Türkler" başlıklı yazıda,²⁶³ "Boğazlar Komisyonu'nun salahiyeti altına vaz edilen yerlerde elbise-i resmîyeyi lâbis her Osmanlı neferinin esir-i harb addedileceği usûlen tebliğ edilmiştir." denilmekte ve Boğazlar Komisyonu sorumluluğunda bulunan yerlerdeki Türk askerlerinin harb esiri muamelesi yapılacağı belirtiliyordu.

Hakimiyet-i Milliye'de Kürtlerle ilgili konularda diğerlerinden farklı olarak Kürtlere bir güvenin mevcut olduğu, O'nların Osmanlı Devleti'nden ayrılmayacağı ve Türklere ihanet etmeyeceği yönünde bir anlayışın olduğunu görmek mümkündür.

Nitekim 10 Ocak 1920 tarihli yazıda, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bazı bölgelerde bazı Zât'ların müstakil bir Kürdistan kurma emelleri peşine düştüklerini, Damat Ferit Paşa'nın izlediği siyaset gereği bu emele destek verdiği belirtildikten sonra Türklere Kürtlerin kardeş oldukları ve asla Türklere ayrılmayacakları ifade edilerek şu cümlelere yer veriliyordu: "...Hakikat-i halde ise işin iç yüzü büsbütün makus idi. Kürt vatandaşlarımız asırlardan beri bu toprağın zaferlerine, felaketlerine bu tarihin cereyan hadisatına Osmanlılık camiasının silsileyi ananatına, din-i İslamın tesis ettiği uhuvet-i samimiye ile Türklere hissiyat ve muaşeretine o kadar derinden karışmış, o kadar bu memleketin hakiki evlatları olmuştur ki, ne mukabilinde olursa olsun onları bu topraktan ayırmak anadan ayırmak demektir. Hususiyle dünyayı kaplayan emperyalizm ihtirasatı arasında başlı başına hiçbir küçük hükümetin muhafaza-i istiklal ve mevcudiyet edemeyeceği

---

²⁶¹ "Yaptıkları Sulh Muahedesi Ne Şekilde? Avrupa Zulüm ve Hıyanetinin En Acı Numunesi", **Hakimiyet-i Milliye**, 24 Mayıs 1920, no:32

²⁶² "Avrupalı Diplomatların Marifeti", **Hakimiyet-i Milliye**, 13 Ağustos 1920, no: 55.

²⁶³ **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Ağustos 1920, no: 57.

hakikatini Türkler ve bütün milletler gibi Kürtlerde bütün manasıyla takdir edecek bir zihniyete maliktirler. Binaenaleyh ne Ferit Paşa'nın melunane siyasetine ne Şerif Paşa'nın müstakbel prensliği için kurmak istediği zerrin merdivene alet olmadılar.

Bugün de kendilerine has bir açık kalplilikle daima ve daima Osmanlı oğlu Osmanlı olduklarını ve müebbeden öyle kalacaklarını, Osmanlılığın menafii namına her fedakarlığı ihtiyardan çekinmeyeceklerini bütün cihana ilan ediyorlar.” denilmekte ve 22 Aralık 1920 tarihli Belediye Reisi Hamdi, Siirt Müdafaa-i Hukuk Reisi Müftü Halil, Azadan Fehmi, Hamza, Sıtkı, Mebus-ı Sabık Nusret ve Azadan Nasip Abdulkerim tarafından Heyet-i Temsiliye'ye çekilen telgraf derc edilmekteydi. Bu telgrafta anılan şahıslar, Kürtlerin Osmanlı Devletine ihanet içinde olamayacaklarını, Osmanlı'dan ayrıldıkları vakit mahvolacaklarını ifade ediyorlardı.²⁶⁴

3 Mart 1920 tarihli *Kürdistan ve Sulh Konferansı* başlıklı yazıda ise; Şerif Paşa'nın Kürtleri Osmanlı'dan ayırma girişiminin Kürtler tarafından protesto edildiği yazılıyordu.²⁶⁵ 23 Mart 1920 tarihli Hakimiyet-i Milliye'de ise İngilizlerin Ayandan Abdülkadir Efendiyi Kürdistan'a göndereceği belirtiliyor, ancak “Kürt kardeşlerimizin böyle bir-iki ihtiras sahibi tarafından yayılacak ifsadata kapılarak vahdeti mukaddeseyi Osmaniyeyi ihlal edeme”yecekleri ifade ediliyordu.²⁶⁶

29 Mart tarihli Hakimiyet-i Milliye'de ise Kürtlerle Ermenilerin ittifak yaptığı yalanını Şerif Paşa'nın uydurduğu belirtiliyor ve Kürtlerin asla böyle bir girişiminin olmadığı savunuluyordu: “..güya Kürtlerle Ermenilerin itilaf ettiklerine ve ayrıca bir Kürdistan hükûmeti teşkil edildiğine Van, Bitlis, Erzurum ve Trabzonun Ermenilere verildiğine dair olan ve anasır-ı İslam arasına tefrika ve nifak sokmak mahiyetinde bulunan beyannameler Şerif Paşa ve emsali gibi vicdanını düşman paralarına satmış olan vatan haini

---

²⁶⁴ “*Kürdistan Ahvali*”, **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Ocak 1920 no: 1.

²⁶⁵ **Hakimiyet-i Milliye**, 3 Mart 1920, no: 13.

²⁶⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Mart 1920, no: 17.

kimselerin hiçbir hak vekaleti haiz olmadığı ve Kürtler namına söz söyleyemeyeceği ve Kürtler hiçbir suretle Camia-yı Osmaniyeden ayrılmayacakları bütün Kürdler tarafından her tarafa bilhassa İtilaf hükümetlerine müteaddid defalar ilan ve Şerif Paşa emsalini temin etmiş bulunduğu büyük bir hiddet ve nefretle karşılanmış ve bu hallerde mevcut olan galeyan ve heyecanı teşdit eylemiştir.²⁶⁷

17 Nisan 1920 tarihli *Kürtlerin Sadakati* başlıklı Hakimiyet-i Milliye Gazetesinde “Aygın Aşiret Reisi Şakir, Belediye Reisi Abdülgani, Yaban Aşiret Reisi Reşit, Kösan Aşiret Reisi Hacı Ferso, Kivret Aşiret Reisi Anku Talip, Aşiret Reisi Seyfi, Marşik Aşiret Reisi Aysi” tarafından gönderilen yazıda söz konusu şahısların, Şerif Paşa’yi kendilerinin Murahhas tayin etmediklerini, kendilerinin Türk idaresinde kalmak istediklerini belirtiyorlardı.²⁶⁸ *Kürdistan* başlıklı bir diğer yazıda ise İngiltere’nin Kürtlerle Türkleri ayırma girişiminin her iki milletin fikrine ters olduğu ifade ediliyor ve bunun İngiltere’nin çıkarları gereği ortaya çıkmış bir sorun olduğu ifade edilmeye çalışılıyordu.²⁶⁹

Hakimiyet-i Milliye Gazetesinin Sevr Antlaşması’na yaklaşımı ile ilgili kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse; gazete işgal güçlerinin her türlü eylemine karşı tepkisini aşırı sert bir üslupla ifade etmiştir. Bununla birlikte, itilaf devletlerini destekleyicisi gazeteler karşısında Milli Mücadeleyi destekleyen müthiş bir propaganda gazetesi olmuştur. Zaten gazetenin amacının da belirtilen bu iki hususu gerçekleştirmeye çalışmak olsa gerektir. Hakimiyet-i Milliye, incelenilen dönem içerisinde, işgale tepki ve propaganda faaliyetlerini başarıyla sütunlarına yansıtmıştır. Sevr Antlaşması ile ilgili yorum ve haberler San Remo Konferansı süreci öncesi ve sonrasında yoğun olarak görülmektedir. Bunda Sevr Antlaşması’nın içeriğinin daha antlaşma imzalanmadan önce, San Remo Konferansında taslağının ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Sevr Antlaşması’nın imzalandığı birkaç

²⁶⁷ “*Kıtalı Kimler Yapıyor*”, **Hakimiyet-i Milliye**, 29 Mart 1920 no: 18

²⁶⁸ “*Kürtlerin Sadakati*”, **Hakimiyet-i Milliye**, 17 Nisan 1920 no:20

²⁶⁹ “*Kürdistan*”, **Hakimiyet-i Milliye**, no: 61.

günden sonraki gösterilen sert tepki akabinde antlaşma ve maddeleri üzerinde pek durulmamıştır. San Romo Konferansı sürecinde antlaşma üzerinde yoğunlaşılmasının sebebi anılan konferans sürecinde ağır şartları ortaya çıkan Sevr Antlaşması'nın imza öncesi dönemde gösterilen sert tepkiyle belki şartlarına yön verme hedefi olduğu düşünülebilir. Zira antlaşmanın imzasından sonraki haberlerin azlığı bu düşüncüyü güçlendirmektedir. Bununla beraber gazete sütunları Sevr Antlaşması ile ilgili konuları yakından takip etmekle birlikte, antlaşmanın imzasından sonra daha çok Ankara'da kurulan hükümetin faaliyetleri ve Anadolu'daki Yunan harekâtı konularına ağırlık vermiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

İKDAM GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASI

A. İKDAM GAZETESİNDE SAN REMO KONFERANSI ÖNCESİ VE SONRASI İÇ VEYA DIŞ SİYASETTEKİ GELİŞMELERLE İLGİLİ YAYINLAR

Müttefikler, Türk Barışı'nın tesisi için önce Londra Konferansı'nda (12 Şubat- 23 Nisan 1920) çözüm aradı. Londra Konferansı'nda başvekillerin konferansı terk etmelerinden sonra ise Wilson, İtilaf Devletlerine Türk barışı konusunda görüşlerini yansıtan bir nota gönderdi.²⁷⁰ Amerikan Başkanı Wilson'un Türkiye Barışı hakkındaki görüşlerini belirttiği bu notası, Nisan ayının ilk haftasında basında yer almış ve İkdam Gazetesi'nin 2–3 Nisan tarihli sayılarında neşredilmiştir. Bu notaya karşılık müttefik devletler, cevap niteliğinde bir nota bildirmiştir. Notaya genel olarak baktığımızda Türkiye meselesi ile ilgili düşünceler şu şekilde yer almıştır:

“Amerikan Hükümeti Türklerin İstanbul'da kalması lehindeki kararı takdir eder. Ancak bunun karşıt görüşlerinin de bir takım delillere dayandığını zanneder. Amerikan Hükümeti İstanbul ve Boğazların uluslararası denetim komisyonuna Rus delegelerinin de kabul edilmesiyle ilgili müttefik devletlerin savaş zamanında boğazların idaresinde Rusya'nın kararı konusunun askıda bırakılmasını memnuniyetle karşılamıştır.

Ermenistan'a gelince, Amerikan Hükümeti bu 'mağdur' millete en cömert muamelenin edilmesini talep etmektedir. Sınırlarına ise Ermeni milletinin istekleri doğrultusunda şekil verilmelidir. Ermenistan'ın Lazistan üzerinde bir takım hakları olmalı, ayrıca gerek Yunan Başbakanı

270

İ. Öztoprak, a.g.e, s. 81-82.

Venizelos'un, gerek Rum halkının Türklerden ziyade Ermenilerle birlikte geçinme isteği dikkate alınıp Trabzon Ermenistan'a verilmelidir.

Trakya konusunda ise Doğu Trakya Bulgaristan'a verilmelidir. Çünkü bu eyaletin halkı Bulgar'dır. Edirne, Kırkkilise (Kırklareli) ve çevresi Bulgaristan'a verilmelidir. Irak, Arabistan, Filistin, Suriye ve Adalar hakkında Avusturya'ya uygulanan usulün Türkiye'de de uygulanması Amerikan Hükümetince münasip bulunmaktadır.

İzmir meselesiyle ilgili de Amerikan Hükümetinin bu konuda tam bir bilgiye sahip olmadığı, bunun için bu ciddi konuda düşüncesini belirtmemektedir. Amerikan Hükümeti Türk meselesinde yer alan iktisadi konularda yapılacak düzenlemeleri memnuniyetle kabul edecektir. Türkiye'nin Araplarla olan güney sınırıyla ilgili karardan haberdar olmak istediğini de belirtmiştir.²⁷¹

Wilson Prensiplerinin ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını (selfdeterminasyon) dile getiren 12. maddesine²⁷² aykırı olduğu açık olan Amerika Başkanı Wilson'un Türkiye meselesine dair bu notasına karşılık müttefik devletler de cevap niteliğinde bir nota hazırladılar. San Remo'da ilk olarak da bu notaya cevap niteliğinde bir karar alındı. San Remo Konferansı'nda Wilson'un notasına verilen cevaptan önce Fransızlar, Wilson'un notasındaki Ermenistan ile ilgili görüşlerini eleştirerek, bu konuyla ilgili olarak Wilson'a: "Mademki Ermenistan sizi bu kadar alakadar ediyor, niçin Ermenistan mandasını kabul etmiyorsunuz? Gidip oralarda neşri-medeniyet etseniz olmaz mı?" cevabını vermiştir.²⁷³ Amerika, Ermenistan'ın kurulmasını istediği gibi diğer taraftan mandatörlüğünü teklif eden müttefiklere bunu kabul edemeyeceğini söylemiştir. Bir devletin mandatörlüğünü kabul etmek o devlete ayrıca askeri, siyasî ve ekonomik destek vermek demektir. Meselenin bu yönünden dolayı Amerika dâhil

²⁷¹ **İkdam**, 2 Nisan 1920, no: 8309.

²⁷² Wilson Prensipleri ve 12. madde için bkz: S. J. Shaw&E. K. Shaw, **a.g.e**, s. 382-397; O. Sander, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü...**, s. 293; F. Armaoğlu, **a.g.e**, s. 138-139; İ. Öztoprak, **a.g.e**, s. 4; Şahingöz-Keleşyılmaz, **a.g.m**, s. 357-358 ve İhsan Şerif Kaymaz, "*Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm*", **A.A.M.D.**, Cilt: XXIII, S: 67-68-69, Mart-Temmuz-Kasım 2007, s. 145-179.

²⁷³ **İkdam**, 6 Nisan 1920, no: 8313.

müttefik devletler bu durumda çekimser bir tavır sergiliyorlardı. San Remo'da Amerikan Başkanı Wilson'a verilecek cevap niteliğinde ele alınan bu mesele, yani karşı nota 22 Nisan Roma çıkışlı haberde yer almıştır. İtalyan gazetelerine göre Amerikan Başkanı'nın, Türkiye meselesi hakkındaki vermiş olduğu nota kesin bir senet olarak algılanmamalıydı. Amerika'nın hiçbir zaman Türkiye ile savaşmadığı, müttefik devletlerin Türkiye'ye dair görüşmelerine hiçbir zaman katılmadığı belirtilmiş ve başvekilin fikirlerinin hayal olduğu söylenmiştir.²⁷⁴ Böylece müttefik devletler, Başkan Wilson'a verdiği cevapla, notanın dikkate alınmadığını göstermiştir.

I. Londra Konferansı'nın devam ettiği sıralarda Meclis-i Âli bundan sonraki konferansın İtalya-Fransa sınırı yakınındaki San Remo'da toplanacağı kararını bildirmişti.²⁷⁵ San Remo'da yapılan konferansta alınan kararlar arasında Osmanlı Devleti'nin Paris'e daveti de bulunmaktaydı. Bunun sonucu müttefikler, görüşmelerini tamamlayıp anlaşmaya son şeklini verdikten sonra Osmanlı Devleti'ni Paris'e davet etmiştir. Bu arada eski sadrazam Tevfik Paşa İstanbul'a davet edilerek kendisiyle uzun bir görüşme yapılmış ve oluşturulacak heyetin başına getirilmiştir. Diğer murahhaslar (delegeler) ise, Reşit Bey (Dâhiliye Nazırı), Fahrettin Bey (Maarif Nazırı) ve Mahmut Muhtar Paşa'dır. Ayrıca Murahhas Heyeti'nde her dairenden bir uzman ve bir yazıcı heyeti bulunacaktır.²⁷⁶ Murahhas Heyeti'ne seçilen Harbiye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa'ya bir telgraf çekilerek Paris'e gitmesi istenmiştir.²⁷⁷

1 Mayıs tarihli Paris mahreçli bir haberde²⁷⁸ ise, Fransız Başbakanı Millerand'ın konferans mesaisi hakkındaki sözleri nakledilmektedir: "...icrasına muvafakat gösterebileceğimiz hafif bazı tadilat müstesna olmak şartıyla Türk Murahhaslarının muahedeyi müzakere etmeksizin imza edebileceklerini zannedirim. San Remo'da görülen işin mükemmel olduğunu

²⁷⁴ **İkdam**, 24 Nisan 1920, no: 8331.

²⁷⁵ **İkdam**, 10 Mart 1920, no: 8288.

²⁷⁶ **İkdam**, 23 Nisan 1920, no: 8330.

²⁷⁷ **İkdam**, 28 Nisan 1920, no: 8335.

²⁷⁸ "Türkiye Musalahası Hakkında Mösyö Millerand'ın Beyanati", **İkdam**, 1 Mayıs 1920, no: 8338.

söyleyebiliyorum. Fakat bu iş vaziyet-i hazırada en iyi olarak yapılabilen şeydir. Türkiye sulh muahedesinde mevcut (...) mevadın kabul edilebileceğini zannedirim.”

Murahhas Heyeti'nin seçileceği günlerde Tevfik Paşa, İkdâm Gazetesi muhabiri ile bu konuda bir görüşme yapmıştır.²⁷⁹ Tevfik Paşa İkdâm muhabiri ile yapmış olduğu görüşmede Murahhas Heyeti'ne refakat edecek uzmanların belli olmadığını söyledikten üç gün sonra Murahhas Heyeti'ne refakat edecek uzmanların kimlerden olacağına dair karar verilmiştir. Buna göre: Hariciyeden: Hukuk Müşaviri Münir Bey, Maliyeden: Müfettiş Kazım Bey ve Davut Efendi, Bayındırlıktan: Muhtar Bey (geçici Bayındırlık Müsteşarı), Adliyeden: Abdurrahman Münip Bey (geçici Adliye İşleri Müdürü), Harbiyeden: Kaymakam Kadri Bey ve Damat Binbaşı İsmail Hakkı Bey, Evkaftan: Seniyüddün Bey (hukuk müşaviri)²⁸⁰ 30 Nisan tarihli haberde;²⁸¹ 1 Mayıs'ta Paris'e gidecek Murahhas Heyetin 31 kişiden ibaret olduğu,²⁸² eski sadrazam Tevfik Paşa'nın başkanlığındaki heyette, Dahiliye Nazırı Reşid Bey, Maarif Nazırı Fahreddin Bey ve Nafia Nazırı Cemil Paşa'nın da yer aldığı, söz konusu yetkililerin 28 Nisan tarihinde “arz ve veda” için padişah katına çıktıkları bildirilmektedir.

Söz konusu heyetin Paris'e gitmesine kadar ve 1 Mayıs'ta Paris'e hareket etmelerinden sonraki gelişmeler de İkdâm'da günü güne okuyuculara duyurulmuştur. 8 Mayıs tarihli haberde²⁸³ Paris'e varan söz konusu heyetin Çatalca hududunu geri almaya çalışacağı ve Anadolu'nun siyaseten birliğinin bozulmamasını talep edeceği bildirilmektedir.

San Remo Konferansı'nın bitmesiyle, alınan kararların Osmanlı Devletine verilmesi için Murahhas Heyeti Paris'e çağrıldı. İstanbul'daki Times muhabirinin belirttiğine göre savaşta mağlup gibi değil, galip gibi Paris'e

²⁷⁹ **İkdâm**, 25 Nisan 1920, no: 8332.

²⁸⁰ **İkdâm**, 27 Nisan 1920, no: 8334.

²⁸¹ “Hey'et-i Murahhasa”, **İkdâm**, 30 Nisan 1920, no: 8337.

²⁸² “Türkiye Murahhasları Bugün Paris'e Müteveccihan Hareket Ediyorlar”, **İkdâm**, 1 Mayıs 1920, no: 8338; “Murahhaslarımız Dün Sabah Hareket Ettiler”, **İkdâm**, 2 Mayıs 1920, no: 8339.

²⁸³ “Türkiye Hey'et-i Murahhasası Paris'te”, **İkdâm**, 8 Mayıs 1920, no: 8345

hareket eden heyet,²⁸⁴ 1 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılmıştır. 11 Mayıs'ta Osmanlı Heyeti'ne düzenlenen kısa bir törenden sonra antlaşma metni Fransız Başbakanı Millerand tarafından heyet başkanı Tevfik Paşa'ya tevdi edilmiş ve cevap için bir ay mühlet verilmiştir. Millerand, tören sırasında kısa bir konuşma yapmıştı. Bu konuşmada Osmanlı Hükümeti'nin 1914'te dış güçlere kapılarak Birinci Dünya Savaşı'na girmesinin savasın birkaç ay uzamasına sebep olduğunu, bunun bir daha tekrarlanmaması için İtilaf devletlerinin önlemleri almak vazifesinde olduğunu söylemiştir. Ayrıca Boğazların bütün devletlere serbest olması yanında, İstanbul'da ise Padişah'ın egemenliğine karar verdiğini ve Osmanlı Devleti'yle adil bir barış yapmak arzusunda olduklarını bildirmiştir.²⁸⁵

Tevfik Paşa, verilen kararı çekmiş olduğu bir telgrafla Osmanlı Hükümeti'ne bildirmiştir. Telgrafta, barış şartlarının kabulü veya tatbiki halinde milletin hayatını sürdürmesinin imkânsız olduğunu, barış şartlarının siyasi, mali, idari ve adli içerik itibariyle ağır bir anlaşma olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca telgrafta bizim için hayati derecede bulunan iki konu hakkında verilen kararların kabul edilemeyeceğini belirtmiştir. Bu iki konu: Batı sınırimız, İstanbul, Boğazlar ve çevresinin idaresidir.

Tevfik Paşa, 12 Mayıs 1920 tarihli telgrafta barış şartlarının içeriğiyle ilgili olarak "devlet ve istiklal mefhumları ile katiyen kabil-i telif görülmeyen mevzubahis muahedenin başlıca ahkamı"ndan bahsediyordu.²⁸⁶ Antlaşma metninin gelmesiyle nazırlardan ve meclis azalarından oluşan bir komisyon Yıldız Sarayı'nda bir toplantı yapmıştır. Yapılan toplantıda Paris'teki Murahhas Heyeti'ne gönderilmek üzere müttefik devletlere verilecek cevabın esasları belirlenmiştir.²⁸⁷ Sözü edilen antlaşma kararlarının İstanbul basınında yer almasından sonra Vakit, İkdâm, Peyam-ı Sabah gibi çeşitli

²⁸⁴ S. Akşin, a.g.e, s. 401.

²⁸⁵ "Muahedeyi Tedkik", **İkdâm**, 6 Haziran 1920, no: 8374 ve **İkdâm**, 15 Mayıs 1920, no: 8352.

²⁸⁶ **İkdâm**, 15 Mayıs 1920, no: 8352. Bu yazının orijinal tam metni için bkz: ek-7 s.165.

²⁸⁷ **İkdâm**, 22 Mayıs 1920, no: 8359.

basın organlarında, söz konusu antlaşma kararlarını irdeleyen çeşitli yazılar yayınlanmıştır.²⁸⁸

15 Mayıs 1920 tarihli İkdâm Gazetesi, barış şartlarını irdelediği *Şerâit-i Sulhiyemiz* başlıklı makalesinde²⁸⁹ Sulh Heyet-i Murahhasa Reisi Tevfik Paşa'nın barış koşullarının ağır olduğuna dair fikirlerini şu şekilde beyan etmiştir: "Bu şerâit-i sulhiyenin kabul ve tatbiki halinde bir devlet ve millet halinde yaşamak imkânı mevcut değildir. Heyet-i Murahhasamız Reisi Tevfik Paşa dahi, mevzu-u bahsimiz olan telgrafnâmesinde, bu ciheti vazihen ve alenen beyânından ihtirâz etmeyip bize tebliğ edilen şerâit-i sulhiyenin devlet ve istiklâl mefhûmları ile katiyyen kabil-i telif olmadığını itirâf etmiştir. Şerâiti sulhiyemiz, siyâsî, idârî, mâlî, adlî mâhiyetde birtakım mevadî ihtivâ etmekte ve bunların kâffesi bizim için pek çok tetkik ve muhakemeye lâayık bulunmakta ise de bundan evvel bu sütunlarda birkaç defa arz ve izah ettiğimiz vechile şerâit-i mezkûrenin arazi ve hudutlarımıza ve istiklâlimize aid olan aksamı bizce hepsinden daha mühim olmak üzere telakki edilmekte ve sulh işimizi de mesailerin meselesi mahiyetinde mesele-i hissiyatına alarak bütün fikir ve ruhumuzu menfî eylemektedir. ... garb hududumuz ile İstanbul havâlisinin idâresine mütedâir olan meseleler hakkındaki şerâit-i sulhiye, devlet ve istiklâl mefhûmlarıyla kabil-i telif olacak surette bir tarz-ı tesviyeye... ise artık diğer şerâit hakkında, evvelcede beyan etmiş olduğumuz vechille müzakerâta bulunmak ve tarz-ı itilâf aramak mühim bir iş olmuş olur"

Paris Sulh Konferansı'na Maliye Nâzırı Reşad Bey, Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi, Şûrâ-yı Devlet Reis Vekîli Ethem Bey, âyândan Hadi Paşa, Keçecizâde İzzet Fuad dışında Zeki Paşa'nın da katılmak üzere hazır bulunduğu bildirilmektedir. Yapılan ilk toplantıda muahede-i sulhiyenin Cemiyet-i Akvâm'a ait olan kısmı ile uğraşılmış, daha sonra yeni bir komisyon kurularak, komisyondaki herkesin kendi dâireleri ile ilgili bilgilendirme ile meşgul olacakları söylenmiştir. Paris'e bu şartlar altında giden heyetten herhangi bir haberin alınmadığı öğrenilmektedir.²⁹⁰ Giden heyet içerisinde

²⁸⁸ İ. Öztoprak, *a.g.e.*, s. 92.

²⁸⁹ *İkdâm*, 15 Mayıs 1920, no: 8352.

²⁹⁰ *İkdâm*, 3 Haziran 1920, no: 8371.

sadece Tevfik Paşa Sevr Antlaşması koşullarını kabul etmemiştir. Tevfik Paşa'nın antlaşma koşullarını reddetmesinin nedenleri ise; antlaşma metninin istenilen tarihte değil on yedi gün sonra İstanbul'a gelmiş olması, Osmanlı Heyeti'nin, tanınan mühletin 11 Temmuz'a değin uzatılmasını talep etmesine rağmen 15 günlük bir uzatma süresinin tanınmasıdır. Tevfik Paşa, Osmanlı Hükümeti ile eşitlik içerisinde antlaşma koşullarının hazırlanamaması üzerine antlaşmayı imzalamaktan vazgeçerek geri dönmüştür.

Sevr Antlaşması'nın maddeleri San Remo Konferansı'nda tam şeklini aldıktan sonra yayınlanmış ve kararlar büyük tepki ve protestolara sahne olmuştur. Evkaf Nazırı Osman Rıfat Paşa, İstanbul'da çıkan Fransızca *Journal D'Orient* Gazetesi yazarlarından birini kabul ederek konferans kararlarıyla ilgili hükümetin tavrını anlatmıştır. Hükümetin konferans kararlarıyla ilgili hususları halka bildireceğini böylece halkın akıl ve mantık dairesinde hareket edeceğini belirtmiştir. Osman Rıfat, halkın telaşa düşmemesi gerektiğini hükümetin milletin selametini sağlayacak bir antlaşma imzalamaya çalışacağını bildirmiştir.²⁹¹

21 Mayıs 1920 tarihinde ise İstanbul'da Sultanahmet Meydanı'nda protesto amaçlı bir miting yapıldı. Miting sonunda alınan kararda; Trakya ve İzmir'in yabancı bir devlete verilemeyeceği, Arabistan kıtasının Osmanlı sınırları dışında bırakılmış olmasına karşın adı geçen yerlerin Osmanlı hâkimiyetinde kalmasının gerekli olduğu, kapitülasyonların kaldırılmasının gerektiği, diğer mağlup devletlere karşı yapılan işlemlerin Osmanlı Devleti'ne yapılması gerektiği, bunlar dışındaki diğer aksaklıkların da düzeltilmesinin önemli bir ihtiyaç olduğu ifade ediliyordu. Miting kararları, İtilâf Devletleri temsilcilerine ve Barış Konferansı'na da iletilecekti.²⁹²

3 Haziran 1920 tarihli İkdâm Gazetesi haberin devamında Paris Konferansı'nda alınacak kararların tatbikatını, malîye komisyonunun teşkilini, Amerikan Başkanı Wilson'un Ermenistan hududunu tayin etme teklifini kabul ettiğini bildirmektedir. Anadolu ve Rumeli'de Türkiye'ye teklif edilen

²⁹¹ **İkdâm**, 22 Mayıs 1920, no: 8359.

²⁹² “Sultan Ahmet ve Ayasofya Arasında: Dünkü Tezahürat-ı Milliye”, **İkdâm**, 22 Mayıs 1920, no: 8359.

Ermenistan ve Kürdistan hudutları hakkında Wilson'un Paris Konferansı'na bir nota göndereceği, ancak Ermeni hududu ile ilgili Türkiye'ye verilecek kararlara müdahalede bulunmak istemediği, Paris Konferansı'nda Osmanlı murahhaslarının "muahedenâme"yi imzalamak için verilen müddetin iki ay daha uzatılmasını talep ettiği, ancak buna yönelik bir haberin alınmadığı, "muahede-i sulhiye"yi tetkik komisyonlarının şeyhülislâm riyasetinde müzakerede bulunulduğu İkdam'da geçen haberler arasındadır.²⁹³ Tefvik Paşa, Reşid ve Fahreddin Bey'le birlikte Paris Barış Konferansı sırasında herhangi bir şikâyetle bulunmaksızın ve bir şey söylemeksizin "muahede" metnini almıştır.²⁹⁴ Ancak muahede şartlarını gören Tefvik Paşa'nın tepkisi bundan sonra başlamıştır. Paris Konferansı'nda doğu hududumuz ile ilgili müstakil bir Ermenistan'ı kapsayan, Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis vilayetlerini de içine alan taleplerde bulunulmuştur. Kurulması istenilen Ermenistan için Wilson'un hakemlik kararında bulunmasının gerekliliği ve Türkiye'nin cevap müddetinin ve itiraz hakkının mümkün olduğunca yok edilmeye çalışıldığı verilen haberlerden anlaşılmaktadır. Paris Barış Konferansı kararlarına verilen müddetin on beş gün daha yani 26 Haziran'a kadar uzatılmasına karar verilmiştir. Dâhiliye Nâzırı Reşid Bey ile Nafi'a Nâzırı Cemil Paşa'nın sulh şartlarını tetkik ettikten sonra cevap vereceği, Damat Ferit Paşa'nın da Paris'e gitme ihtimalinin olduğu belirtilmiştir. Bu arada verilen mühletli yetersiz gören "heyet-i murahhasamız", bir aylık yeni mühlet verilmesi teklifi ise, reddedilmiştir.

İkdam 13 Haziran'da²⁹⁵ Damat Ferit Paşa'nın Paris'e hareket ettiğini, yeni mühlet verilmesinin söz konusu olmadığını haber vermektedir. Paşa'nın ve heyetin Paris'e gidişi İkdam tarafından da takip edilmiştir. 17 Haziran tarihli sayıda²⁹⁶ ise "Bazı mehafil-i siyasiyede Türkiye muahede-i sulhiyesinde ciddi tadilat icrasına intizar edileceği" duyurulmuştur. Aynı duyuru bir gün

²⁹³ **İkdam**, 3 Haziran 1920, no: 8371.

²⁹⁴ **İkdam**, 6 Haziran 1920, no: 8374.

²⁹⁵ "Sadrazam Paşa'nın Paris'e Müteveccihan Şehrimizden Hareketi", **İkdam**, 13 Haziran 1920, no:8381.

²⁹⁶ "Sulh Murahhasımız- Sulh Haberleri", **İkdam**, 17 Haziran, no:8385.

sonraki nüshada da yer almıştır. 21 Haziran'da²⁹⁷ ise Meclis-i Âli'nin *Le Temps* Gazetesine atfen tadilatı nazar-ı itibara aldığı haberi vardır. 24 Haziran'da²⁹⁸ ise İtalyan matbuatının tadil talebinde bulunduğu ve Temmuz'dan evvel antlaşmanın imzalanacağı ifade edilmiştir.

Bu arada Venizelos, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın kendisiyle görüşmek istediği haberi üzerine yaptığı açıklamada, güçlü bir devleti temsil eden bir devlet adamı edasıyla şu cümleleri sarf etmiştir: "Konuşmak mümkündür. Fakat muahede şeraiti hakkında değil?... Damat Ferit Paşa, milliyetperver mehafilin telkinatı ile hareket etmezde sulhü imza eder. Çünkü, anlamlıdır ki, muahedenin reddi pek hoş olmayan netaici muciptir..." Venizelos aynı demecinde Türklerin ancak yürütmeye ait bazı ayrıntı hakkında değişiklik yapılabileceğini, yoksa antlaşmanın esasını oluşturan genel hükümlerin olduğu gibi kalacağını belirtmiştir.²⁹⁹

Damat Ferit, Osmanlı'nın barış koşulları hakkındaki yanıtını verdikten bir süre sonra İstanbul'a dönmüştür. Ancak İstanbul'la irtibatta bulunmak üzere İçişleri Nazırı Reşit Bey, Hukuk Müşaviri Münir Bey, İdare Müdürü Şevki Bey, Kâtip Nizamettin Bey, daktilograf Selahattin Bey, Paris'te kalmışlardır.³⁰⁰

Osmanlı Devletinin resmi görüşü, 16 Temmuz tarihli bir muhtıra ile konferansa sunuldu. Bu muhtıra metni *Peyam-ı Sabah*, *Alemdar* ve *Vakit* gibi gazetelerde yayımlandığı³⁰¹ gibi *İkdam*'da da yayımlandı.³⁰² Meclis-i Vükelâ tarafından kabul edilen bu muhtıra, I. Dünya savaşı sonrası yeni uluslar arası

²⁹⁷ "Sulha Doğru", *İkdam*, 21 Haziran, no: 8387.

²⁹⁸ "Sulhumuz Ne Zaman İmza Edilecek?", *İkdam*, 24 Haziran, no: 8390. Bu yazının orijinal tam metni için bkz: ek-8 s.166.

²⁹⁹ "Venizelos'un Seyahati", *İkdam*, 21 Haziran 1920, no: 8387.

³⁰⁰ *İkdam*, 15 Temmuz 1920, no: 8402.

³⁰¹ S. L. Meray- O. Olcay, *a.g.e*, s. 7 ve K. Yakut, "Mütareke Döneminde Yapılan Saltanat Soruları", *A.A.M.D*, C: XXI, S: 61, Mart 2005, s. 118, dn. 113.

³⁰² "Sulh Konferansına Hey'et-i Murahhasamızın Cevabı Layihası", *İkdam*, 18 Temmuz 1920, no: 8405; Bu yazının orijinal tam metni için bkz: ek-9 s.167, ayrıca benzer konular için bkz; 17 Temmuz 1920, no: 8404; 18 Temmuz 1920, no: 8405; 19 Temmuz 1920, no: 8406 ve 20 Temmuz 1920, no:8407. Sadeleştirilmiş metin için bkz: S. L. Meray- O. Olcay, *a.g.e*, s. 7-30. Bu cevap metni, Lozan'ın öncülü olarak selamlamıştır. Baskın Oran, "Lozan'ın Öncülü Bir Onur Anıtı: Müttefiklerin Sevr Barış Antlaşması Tasarısına Osmanlı Hariciyesinin Yanıtı", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç. Ankara, 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, (Haz: İsmail Soysal) TTK, Ankara 1999, s. 259.

sistemin meşruluk kaynağı olacağı anlaşılan Wilson ilkelerinin öngördüğü kendi kaderini tayin hakkı (self-determinasyon) ile İtilaf devletlerinin söz konusu taksim planları göz önünde bulundurulmuş gibiydi. Bir taraftan Wilson ilkelerine uyarak Arap topraklarına özerklik verilebileceğini ilan ederken, diğer taraftan da yine Wilson ilkelerine dayanarak belirlediği yeni sınırlarının kabulünü istemekteydi. Söz konusu metinde self-determinasyon dışında, “eşit haklar ilkesinin koruyuculuğu altında uluslar arasında, güvenlik, karşılıklı saygı ve dayanışma duyguları”, “adalet ve hak”, Almanya ve diğer İttifak mağlup devletlerle yapılan antlaşmalara atıfla “eşitlik” gibi kavramlar üzerinden, Türk ve Müslüman nüfusun hukuku savunulmaktaydı. Boğazlar, askerlik, İzmir ve Trakya’nın Yunanistan’a bırakılması, Ermenistan’a terk edilen arazi, kapitülasyonlar vs. gibi konulardaki itirazlar söz konusu kavramlar çerçevesinde dile getirilmiştir. Baskın Oran³⁰³ bu metnin “zerre kadar eziklik, katlanış ve yakarış izi” taşımadığı gibi, öz bakımından belgeyi yazanların o günkü uluslar arası belge, bilgi ve gelişmeleri eksiksiz takip ettiklerini, ayrıca “çok güçlü bir mantık ve çok sağlam bir uluslar arası hukuk” bilgisine dayandığını, kullanılan kanıtların, “Batının tanınmış yazarlarına, bilim adamlarına, politikacılarına, hukuk kurumlarına ve nihayet ünlü ilkelerine,” “çok sayıda atıfla” zenginleştirildiğini belirterek, Lozan’ın öncülü olarak vasıflandırmıştır.

16 Temmuz tarihli İldam’da ayrıca, Spa Konferansında verilen cevabî notaya karşı da bir nota hazırlandığı, 15 ve 17 Temmuz’da ise “sulh konferansı kitabetine muahede-i sulhiyeye Hükümet-i Osmaniye’nin cevabını itmam ve ikmal eden ikinci bir nota tevdi” edildiği de duyurulmuştur. Yine aynı gazetede “Meclis-i Âli Cevabı Tasdik Etti” başlığı altında Meclis-i Âli’nin Türkiye’nin itirazlarını içeren “cevabî projeyi tasdik ettiği ve barış şartlarının Osmanlı murahhaslarına cumartesi günü tevdi edileceği belirtilmiştir. Söz konusu notada ifade edilen taleplerin reddedileceği ise, daha Spa konferansı toplanmasından bir gün önce Atina mahreçli bir haberde “Spa Konferansının Türk heyet-i murahhasının itirazâtının bila-istisna tamamen reddine karar

303

B. Oran, **a.g.m.**, s. 259-260.

verdiği”ni duyurmuştur.³⁰⁴ 22 Temmuz tarihli gazetede³⁰⁵ ise, Millerand’ın verdiği karşı cevaba yer verilmiştir.³⁰⁶

Tevfik Paşa’nın geri dönmesinden sonra Paris’e giden Damat Ferit Paşa, Tevfik Paşa’nın yukarıda zikredilen itirazlarında ifade edilen hususlara rağmen, 21 Haziran’da İtilaf Devletlerinin hazırladıkları antlaşma koşullarını kabul edeceğini beyan etti.³⁰⁷

20 Haziran tarihli “İkinci Hythe” görüşmeleri sonucu Millerand ve Lloyd George, Yunanistan’ın Trakya ve Anadolu’da taarruza geçmesine izin vermiştir.³⁰⁸ Bundaki amaç ise; İstanbul Hükümetini anlaşmayı imzalamaya zorlamaktır. Bunun sonucu 22 Haziran’dan itibaren Yunan taarruzu başladı. 27 Haziran tarihli İkdâm’da Meclis-i Vükelâ tarafından Yunan taarruzunun protesto edildiği duyurulmaktadır. Bu arada 5 Temmuz tarihli İkdâm’da sulh hakkındaki kararın tecil edileceği belirtilmektedir. 20 Temmuz tarihli İkdâm’da ise, on günlük ek sürenin verileceği duyurulmuştur.³⁰⁹

Spa (Belçika) Konferansı Fransız Başbakanı Millerand’ın başkanlığında açıldı. Konferansta Paris’te Osmanlı Delegationleri’nin anlaşmaya vermiş oldukları itiraz niteliğindeki yanıtın reddedildiğine değinilmişti. Bu kararın İngiliz Başvekili Lloyd George’un ısrarı üzerine verildiği, Lloyd George’un antlaşma hakkında hiçbir münakaşa ve görüşmeyi kabul etmeyeceğini bildirdiği söylenmiştir.³¹⁰ *Matin* Gazetesi de, konferansta Türklerle ilgili bir değişiklik yapıldığını, boğazlar komisyonunda Türkiye’nin bir delege bulundurabileceğini ancak, antlaşma imzalanmadığı takdirde Türklerin İstanbul’dan çıkarılacağı belirtilmiştir.³¹¹

Millerand’ın notasıyla ilgili olarak çeşitli gazetelerde yayınlar ortaya çıktı. Mesela, *Journal des Débats* Gazetesi bir başmakalesinde,³¹² İstanbul

³⁰⁴ “*Bila İstisna Reddedilecek İmiş*”, **İkdâm**, 15 Temmuz 1920, no: 8402.

³⁰⁵ “*Konferansın Verdiği Cevabı Nota*”, **İkdâm**, 22 Temmuz 1920, no: 8408.

³⁰⁶ Bu cevabın sadeleştirilmiş metni için bkz: S. L. Meray-O. Olcay, **a.g.e.**, s. 31-34.

³⁰⁷ İ. Öztoprak, **a.g.e.**, s. 107.

³⁰⁸ Görüşme tutanağı için bkz: O. Olcay, **a.g.e.**, s. 587-588.

³⁰⁹ “*Murahhaslarımıza On Gün Mühlet Verildi*”, **İkdâm**, 20 Temmuz 1920, no: 8407.

³¹⁰ **İkdâm**, 19 Temmuz 1920, no: 8406.

³¹¹ **İkdâm**, 31 Temmuz 1920, no: 8417.

³¹² **İkdâm**, 31 Temmuz 1920, no: 8417.

Hükümeti'nin imzaya davet edildiği bu günlerde antlaşmanın eksik yerlerini kapatmaya çalışmanın bu saatten sonra boşuna olduğunu, bundan dolayı yapılan eleştirilerin hiçbir şeye yaramayacağını bildirmiştir. Gazete en büyük kabahati bu kadar çok vakit kaybetmeye bağlayarak: "...Türkler ilk mağlup olduğu zaman hareket edilseydi daha iyi bir sonuç alınabilirdi. Oysa böyle yapılmadı, aylarca görüşmeler yapılarak vakit geçirildi. Böylece anlaşmazlıklar ortaya çıktı..."

Gazete, müttefik hükümetlerin, "Türkiye'nin şikâyet etme hakkı yoktur" sözünde haklı olduğunu söylemiştir. Bunu da şöyle açıklamıştır: "Türkiye'nin sebep ve mazereti olmadığı halde savaşa girmesi, güya birçok katliamlar yapmasından dolayı şikâyet etme hakkını ortadan kaldırmıştır. Onun için Türkler verilen yerlere razı gelmeli aksi takdirde şikâyet ederlerse durum daha kötü olacaktır." Sonuç olarak gazete, imzayı yapanların akıllı kişiler olacağını çünkü bu anlaşmayı imzalamakla düşmekten kurtulacağını, Türklerin asıl düşmanlarının antlaşmayı imza etmemesi için onları teşvik edenler olduğunu iddia etmiştir. Ancak *Journal des Débats*'in antlaşma hakkında iyi hisler beslemesi, -bazı azınlık gruplarının propaganda yayın organları dışında- bir istisna teşkil etmekteydi.³¹³ Ana akımı oluşturan yayın organları genelde Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması meselesini çözümlene tarzına olumlu gözle bakmamaktaydı. Gerek -Katolik olsun veya olmasın- sağ basın gerekse sol basın "Sultan'ın Hükümeti" ile akdedilen "Barış Antlaşması"nın insafsız bulduğu gibi, başarısızlığa da mahkum görüyordu.³¹⁴

Millerand tarafından İtilaf devletleri adına verilen ültimatın niteliğindeki nota, yarı resmi Fransız Gazetesi *Le Temps*'de *Müttefiklerin Cevabı*³¹⁵ başlıklı yazıyla irdelenmiştir: Doğunun geleceğini belirleyecek meseleler; -Amerika Birleşik Devletleri'nin iç sorunlarıyla ilgili olduğu, Sovyet Rusya'nın Bolşevizm'le boğuştuğu, İtalya'nın Adriyatik sorununun dışında

³¹³ Paul Dumont, **Mustafa Kemal Atatürk**, Çev: Zeki Çelikkol, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1993, s. 60.

³¹⁴ P. Dumont, **a.g.e.**, s. 61.

³¹⁵ **İkdam**, 31 Temmuz 1920, no: 8417.

çeşitli sosyo-ekonomik zorluklarla karşı karşıya bulunduğu ve Fransa'nın Versailles Antlaşması'nı uygulamayı temin için sürekli müteyakkız durumda bulunduğu bir sırada- çözülecekti. Daha sonra ise notada ileri sürülen iddialara değinilerek, Ermeniler konusunda daha önce hiçbir milletin yapamadığını Fransa'nın halen de sürdürdüğüne, Yunanistan'ın isteklerinin notanın genel havası içinde duyulduğuna temas ediliyordu ve bu şartlar altında Osmanlı temsilcilerinin taleplerinden bazılarının kabulünü öneriyordu. Ayrıca boğazlar komisyonuna bir temsilci vermelerinin verilecek kararların oylanmasından dolayı hiçbir anlam taşımadığı ifade ediliyordu.

İngilizlerin hazırladığı ve Millerand'ın imzasını attığı, hakaret ve yalan içerikli notasına basından tekzip geldiği halde, Osmanlı tarafından bir cevap verilmemesi dikkat çekmektedir. Osmanlı tarafı notaya cevap vermeyip, anlaşmayı imzalamak için Osmanlı saltanat şurasını toplamaya karar vermiştir.

Antlaşmanın imzalanmasına az bir zaman kala basında çeşitli yorumlar yoğunluk kazanmışken Paris'e gitmek için yola çıkan Murahhas Heyeti Paris'e ulaşmıştı. Fransız gazeteleri, Türkiye antlaşmasının büyük ihtimalle Sevr İmalathaneleri Sarayı'nda imza edileceğini ancak imza muamelesi için gerekli düzenlemeler tamamlanmadığından antlaşmanın gecikmeye uğrayacağını bildirmiştir.³¹⁶

Anlaşmanın "Türkiye Muahedesi" adı altında kabul ettirilmeye çalışılmasına en büyük ve en önemli tepki ise, Hindistan Müslümanlarından geldi.

Hindistan Müslümanları Türk Milleti'ne kabul ettirilmeye çalışılan Paris Sulh Konferansı kararları ile ilgili Londra'daki bir gazete muhabirine şu malumatı vermiştir: "Hükümetin yeniden daha sâdık tâbiyesi yoktur. Bu sadakât sebebiyledir ki düşündüklerini serbestçe söylemek lüzumunu hissediyorum. Türkiye muahedesinin başvekili Lord George'un 1918'deki nutkuna mugayir olamayacağını zannediyorduk. Trakya ve İzmir'de kahhar bir Türk ekseriyeti vardır. Buralar Türklerin taht-ı idaresinde bırakılmalıdır.

316

İkdam, 29 Temmuz 1920, no: 8415.

Bundan başka her muhteremin, Türkiye hükümdarı olan halife-i siyâsinin zîr-î idaresine verilmelidir. Muahede başvekilinin mezkûr nutku mefâdine mugâyir bir surette tanzim edilecek olursa Müslümanların kalbinde pek derin bir yara açılacaktır. (...) Müslümanlar gibi hissiyât-ı dinîyeleri olan insanlar için bu hususta pek ziyâde itinâ etmek lazımdır”³¹⁷

Sulh konferansında sürekli olarak bir Ermenistan ve Kürdistan teşkili konusu, özellikle de Ermenistan’ın vekâletinin Amerika’nın garantisi altında olmasının kabul ettirmeye çalışılması da konferans sırasında beliren önemli bir konudur. Diğer İtilâf devletlerinin üzerlerine almak istemedikleri yukarıda zikredilen Ermenistan mandatörlüğü konusuna gelince; Ermenistan için belirlenen sınırların deniz ile irtibatının olmaması, İtilâf devletlerin gerekli ordu ve silah yardımında bulunamayacak durumda olmaları gibi nedenlerle bu yük savaşa katılmamış olan Amerika’nın üzerine bırakılmaya çalışılmıştır. Paris’e gitmeden önce bir takım sulh hazırlıkları yapan Osmanlı Murahhasa Heyeti’nin kendisine dayatılan konuları lehimize çeviremeyeceğini anlayarak daha fazla mühlet almak suretiyle İtilâf devletlerini oyalama gayreti³¹⁸ içine girdikleri anlaşılmaktadır. Ancak bütün bu çabalar sonuç vermemiştir. Zira İtilâf devletlerinin temsilcilerinin Türkleri yok etme konusundaki kesin kararlılığı buna engeldi.

B. İKDAM GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASINA GİDEN SÜREÇ VE SEVR ANTLAŞMASI HAKKINDA TARTIŞMALAR

a. Saltanat Şurasının Toplanması

Mütareke döneminde ilk saltanat şurası, İzmir’in işgali, bu işgalin toplumda yarattığı infial ve ülkenin parçalanmaktan kurtarılması gibi hayati konuları görüşmek üzere toplandı. İkincisi ise, 22 Temmuz 1920 Perşembe günü, öğleden sonra saat üçte, Yıldız Sarayı’nın tören salonunda Sevr

³¹⁷ **İkdam**, 9 Haziran 1920, no: 8377.

³¹⁸ **İkdam**, 23 Haziran 1920, no: 8391.

Antlaşması'nın kabul edilmesi, ya da edilmemesi sorununu tartışmak üzere çalışmalarına başladı.³¹⁹ 15 Temmuz tarihli İkdam'da³²⁰ yer alan bir haberin alt başlıklarından birinde bazı gazetelerin şûrâ-yı saltanat teşkil edileceğinden bahsettikleri ancak, böyle bir kararın olmadığı belirtilmektedir. Fakat yüksek mahfillerde (mehafil-i âliyede) antlaşmanın imzasının devlet ve milletin hayat ve "mukadderat-ı esasiye"siyle ilgili olduğundan bu mühim meselenin şurayı saltanatta tetkik ve müzakeresinin muhtemel olduğu bildirilmektedir. Antlaşmanın parlamento tarafından onaylanması gerekiyordu. Onun için müttefik devletleri bu antlaşmayı hem kendi parlamentolarına hem de Osmanlı parlamentosuna onaylatmak zorundaydı. Hâlbuki bunların ikisi de kolay olmayacaktı. Çünkü her şeyden önce o günkü Osmanlı Anayasasının 7. maddesi barışla ilgili antlaşmanın parlamentoca onaylanmasını ön görüyordu; fakat ortada parlamento yoktu. Hükümet, Kanun-ı Esâsî'nin 7. maddesine atfen bu şûrâyı yapmıştır.³²¹ Kanun-ı Esâsî'nin bu maddesinde; "Kanun-ı Esâsîde ilhak ve redd-i arâziyi tazammun eden muahedatın akdi Meclis-i Milliye'nin kabulüne mütevakıf olduğu münderic ise de milletin efkâr-ı hakikiyesine tercüman olabilecek Mebusan'ın cem'î ve meşru' ve kanunî bir intihâb icrası halen mümkün olmadığı vâreste-i izâh bulunduğu ve meşrutiyet ancak vatanımızın vücuduyla kâim olabileceğinden harb ilânı veya sulh akdi hakkı yine Kanun-ı Esâsî ile zat-ı şevket-meâb hazret-i padişahiye tevdi edilmiş(tir.)"³²² denilmekteydi. Sadrazam Damat Ferit Paşa ve Padişah Vahideddin, saltanat şûrâsıyla aynı zamanda çok ağır koşullar taşıyan bu antlaşmanın sorumluluğunu geniş bir kitleye yayma amacını gütmüşlerdir.³²³

³¹⁹ K. Yakut, **a.g.m.**, s. 90; Münir Sirel, "Sevr Antlaşması'nın Kabul Eden Saltanat Şurası Tutanağı", **B.T.T.D.**, S: 4, (Ocak 1968), s. 16; T. Z. Tunaya, **a.g.e.**, s. 17-18.

³²⁰ "Murahaslarımızın Avdeti ve Mühlet Meselesi", **İkdam**, 15 Temmuz 1920, no: 8402.

³²¹ K. Yakut, **a.g.m.**, s. 91.

³²² Osmanlı Anayasasının 7.maddesi için bkz. Kemal Yakut, **a.g.m.**, s. 118, dn., 123 ve C. Kayra, **a.g.e.**, 1997,s. 56.

³²³ K. Yakut, **a.g.m.**, s. 91.

Şûrâ müzakere ve kararları 24 ve 25 Temmuz tarihli İkdâm'da yayınlanmıştır.³²⁴

Damat Ferit Hükümeti, devletin parçalanması anlamına gelen antlaşmanın onaylanacağı şûrâyâ, kendisine destek olabilecek kişileri çağırdı. Bu yolla antlaşmanın oy birliği ile onaylandığını kamuoyuna göstermek istedi. Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin, temsilcileri aracılığıyla şûrâyâ doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemesine izin vermedi. Hatta şûrâyâ çağrılanlar seçilirken, siyasî kimliklerinde ve geçmişlerinde İttihatçılık damgasının bulunmamasına dikkat edildi.³²⁵ Saltanat Şûrâsı'na hükümet üyeleri dışında yüksek rütbeli subaylar, ayân üyeleri, eski sadrazamlar, ilmiye ve bürokrasinin ileri gelenleri çağrıldı.³²⁶

Saltanat şûrâsı, Padişah Vahideddin'in başkanlığında, 22 Temmuz 1920 Perşembe günü, öğleden sonra saat üçte, Yıldız Sarayı'nın tören salonunda çalışmalarına başladı.³²⁷ Hükümet, 20 Temmuz 1920 tarihli toplantısında saltanat şûrâsının amaçlarından birinin antlaşmanın imzalanmasının kaçınılmaz olduğunun gösterilmesi ve hiç olmazsa antlaşmanın koşullarının çok ağır olduğunu "bir kere daha sulh meclis-i

³²⁴ "Huzur-u Hümayun'da Akd Olunan Meclis-i Âli Müzakereleri", **İkdâm**, 24 Temmuz 1920, no: 8410 ve "Meclis-i Âli Mukarrerâtı", **İkdâm**, 25 Temmuz 1920, no: 8411. Bu müzakere ve kararların sadeleştirilmiş metni için bkz: S. L. Meray- O. Olcay, **a.g.e.**, s. 35-40. T. Z. Tunaya'nın özeti için ise bkz: **a.g.e.**, s. 18-20.

³²⁵ K. Yakut, **a.g.m.**, s.95; T. Z. Tunaya, **a.g.e.**, s. 18.

³²⁶ Şûrâyâ katılanların listesi şöyledir: Padişah Vahideddin, Veliâht Abdülmecid Efendi, Sadrazam, Hariciye ve Harbiye Nazırı Vekili Damat Ferit Paşa, Şeyhülislâm Dürriyade Abdullah, Bahriye Nazırı Mehmet Sait Paşa, Adliye Nazırı Ali Rüşti Efendi, Şûrâ-yı Devlet Reisi ve Ticaret ve Ziraat Nazırı Vekili Edhem Bey, Maliye Nazırı ve Dahiliye Nazırı Vekili Mehmet Reşat Bey, Maarif Nazırı Fahrettin Bey, Nafia Nazırı Cemal Paşa, Evkaf-ı Hümayün Nazırı Osman Rifat Paşa, Eski Sadrazam ve Ayan Meclisi Reisi Tevfik Paşa, Eski Sadrazam İzzet Paşa, Eski Sadrazam Ali Rıza Paşa, Eski Sadrazam Salih Hulusi Paşa, Eski Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi, Müşir Fuat Paşa, Müşir Osman Paşa, Müşir Ömer Rüşti Paşa, Birinci Ferik Süleyman Paşa, Abdurrahman Şeref Bey, Refet Bey, Topçu Feriki Rıza Paşa, Aristidi Paşa, Seyyid Abdülkadir Efendi, Eski Maliye Nazırı Tevfik Bey, Hadi Paşa, Rıza Tefvik Bey, Mustafa Efendi, Adil Bey, Vasfi Efendi, Hamdi Efendi, Mustafa Asım Efendi, Mavroyani Bey, İzzet Fuat, Abdülkadir Hamit Bey, Azaryan Efendi, Bohor Efendi, Aram Efendi, Dilber Efendi, Zeynelabidin Efendi, Müşir Zeki Paşa, Müşir Kazım Efendi, Müşir Nuri Paşa, Kadıasker Mehmet Nuri Bey, Fetva Emmini Ali Rıza Efendi, Meclis-i Tetkikat-ı Şer'îye Reisi Mehmet Tefvik Efendi, Erkân-ı Harbiye Reisi Ferik Hamdi Paşa, Birinci Ferik Zeki Paşa, Erkân-ı Harbiye ve Temyiz-i Askerî Eski Reisi Ferik Fuat Paşa, Emekli Ferik Muhsin Paşa, Emekli Topçu Feriki Fuat Paşa, Emekli Topçu Dairesi Reisi Ali Refik Paşa, Topkapı Sarayı Hümayunu Muhafızı Emekli Ferik Rıza Paşa, Emekli Ferik Şakir Paşa, Emekli Ferik Galip Paşa. Takvim-i Vekâyî, 24 Temmuz 1336 (1920), No: 3911, s. 5'den naklen S. L. Meray- O. Olcay, **a.g.e.**, s. 39-40 ve K. Yakut, **a.g.m.**, s. 120, dn. 127.

³²⁷ K. Yakut, **a.g.m.**, s.93.

kebirinin nazar-ı nesafet ve hakkaniyetine irâe” edilmesi olduğunu açıklamıştı.

Toplantıya, Paris’teki Osmanlı temsilcisi Dâhiliye Nâzırı Reşit Bey’in hükümetin hazırladığı cevabî tasarının Spa Konferansı’nda İtilâf devletleri tarafından kabul edilmediğini ve bu devletlerin kayıtsız şartsız antlaşmanın onaylanmasını istediklerini içeren 17 Temmuz tarihli telgrafı okunarak başlandı. Ardından, hükümetin 20 Temmuz’da yaptığı toplantının tutanağı okundu. Hükümetin antlaşmayı onaylamaktan başka bir seçenek göremediği açıklandı. Onaylanmadığı takdirde Trakya’nın çok küçük bir parçası ile Anadolu’nun ortasını içine alan Türk Devleti’nin de kurulmasına izin verilmeyeceği ve Osmanlı Devleti’nin kesin bir biçimde ortadan kaldırılacağı, toplantıda hazır olanlara bildirildi. Bu tehdit dolu açıklama Dâhiliye Nâzırı Reşit Bey’in 20 Temmuz tarihli başka bir telgrafının okunmasıyla sürdürüldü. Reşit Bey bu telgrafında, İtilâf Devletleri’nin antlaşmanın onaylanmaması halinde Yunan askerî birliklerini İstanbul’a çıkartma kararı aldıklarını belirtiyordu.

Çaresizliği açığa çıkaran bu belgeler okunduktan sonra Sadrazam Damat Ferit Paşa, kısa bir açış konuşması yaparak karşı karşıya bulunulan durumu kendi penceresinden anlattı. Damat Ferit Paşa, konuşmasında özetle şu noktaların üzerinde duruyordu: Dünya, Roma İmparatorluğu’nun 1700 yıl önce yıkılmasından sonra ikinci kez yeni bir tarihî olay ile karşı karşıya kalmaktadır. Osmanlı Devleti on yıllık korkunç hatalar yüzünden bu hale geldi. Padişah’a duyulan büyük saygının sonucu olarak İstanbul, Osmanlılara bırakıldı ve “Osmanlı Devleti’ne bir mevcudiyet” tanındı. Ülke, var olma ve yok olma sorunuyla yüz yüze gelmiş bulunmaktadır. Damat Ferit Paşa, son olarak, devletin devamından yana olanların görüşlerini kısa bir şekilde sözlü ya da yazılı olarak bildirip, zabtı imzalamalarını dile getirdi. Söz almayan kişilerin ise “devletin varoluşunu ve varlığını sürdürmesini yok olmaya üstün tutanlardan” sayılacağını ilân etti. Damat Ferit Paşanın ısrarlı bir şekilde antlaşmanın onaylanmasını içeren konuşmasından sonra, bazı kişilerin de aynı yönde görüş bildirmeleri, şûrânın tartışma yapılmadan geçeceğini ortaya koydu.

Sadrazamın konuşmasından sonra söz alanlar antlaşma taslağını irdelemek ve karşı çıkmak yerine, kabulünün zorunluluğu üzerinde durdular. Âyandan Mustafa Sabri Efendi, şûrâda okunan resmi belgelerin içinde bulunulan durumu bütün çıplaklığıyla ortaya koyduğunu ve antlaşmayı onaylamaktan başka çare olmadığını belirtti. Hadi Paşa, sorunun var olmak ya da var olmamak noktasına geldiğini söyleyerek, gerçeklikten uzak şu değerlendirmeyi yaptı: “Hal ne kadar elim olursa olsun meyusiyete mağlup olmayalım. Tasavvur buyurulsun, bir ağacın dalları budanmakla onun kökünü çıkarıp atmak mı lazımdır? Kökü yerde oldukça o ağaç elbette taze hayat bulur. Bunun gibi, cennetmekân Sultan Osman Gazinin semeresi olan şecere-i tayyibe-i saltanat-ı seniyye, bugün kâmilten budanmış olmakla beraber kat-i ümid etmek, meyus olmak lazım gelmez. Buna iyi bakacak olur isek inkırazına mani’ olur isek mürur-ı zaman ile neşv ü nema bulur, yaşar”.

Şûrâdaki eğilimin antlaşma taslağının kabul edilmesi yönünde belirginleşmesine karşın, Rıza Paşa ve Abdurrahman Şeref Bey, bazı konularda hükümetten açıklayıcı bilgiler istemişlerdir. Rıza Paşa, hükümetten antlaşmada iki şartın yerine getirilmemesi halinde Türklerin İstanbul’dan çıkarılmasının nasıl değerlendirileceğini sordu. Müşir Kâzım ve Osman, Ayân’dan Rauf Paşa, gene Ayân’dan (son vakanüvis) Abdurrahman Şeref Bey ise, “muahede Anadolu’da tatbik olunmadığı takdirde “muahedename metninde bulunan bazı kayıtlara karşı nasıl bir hatt-ı hareket(in)” olacağını sordu. Damat Ferit Paşa, bu çarpıcı soru karşısında her zamanki tutumunu takınmış ve Anadolu hareketinin bastırılması zorunluluğundan söz etmiştir: “Hep birden elbirliğiyle çalışarak Anadolu’da isyanı bastıralım ve hem de Cenab-ı Hak’tan ümit ederim ki bastırırız. Hiç değilse, böyle bir ümit kapısı açık bulunur”. Sadrazam’ın eğilimi Mustafa Asım Efendi tarafından da benimsendi. Görüşlerin açıklanmasından sonra şûrâya katılanlar devletin geleceğini derinden etkileyen antlaşma taslağını kabul ettiler.

b. Sevr Antlaşmasının İmza Sürecinde ve İmza Sonrası Çıkan Haberler

San Remo sürecinde Sevr Antlaşması'nın taslağının ortaya çıkmasıyla birlikte Avrupa kamuoyu bile Sevr Antlaşması'nın çok ağır ve adaletsiz olduğunu kabul eden haberler yayınlamaya başlamıştır. Ancak buna rağmen İtalya, Fransa, Yunanistan gibi batılı devletler bu antlaşmayı onaylamakta tereddüt etmemişlerdir. Sevr Antlaşması Birinci Dünya Savaşı'nın asıl suçlusunu olarak görülen Almanya ile imzalanan Versailles Antlaşması'ndan bile daha ağır olmuştur.

Spa Konferansı'nın yapıldığı günlerden itibaren Barış Antlaşmasının (Muahede-i Sulhiye) imzalanacağına dair basında haberlere rastlanmaktadır. 17 Temmuz tarihli gazetede *Sulh İmza Edilecek mi?*³²⁸ sorusu başlığı altında resmi çevrelerde Türkiye'nin antlaşmayı imza edeceğinin konuşulduğunu duyurmuştur.

28 Temmuz tarihli *Sulh Yarın İmza Ediliyor*³²⁹ başlıklı haberde ise, sulhün imzası için mühletin dün gece dolduğu fakat, murahhasların henüz Paris'e varmadıklarından imza töreninin ertelendiğini bildiriliyordu. Bunun yanında Paris'te bulunan Osmanlı hükümeti murahhaslarından Reşit Bey tarafından "sulhün imzasının esas itibarıyla Hükümet-i Osmaniyece kabul ve tervec edildiği"nin de konferansa sunulduğu belirtilmektedir.

29 Temmuz'da ise bazı kaynaklara göre "Türk muahedesini"nin imzalanmasının biraz ertelendiği, "çünkü imza muamelesi için lazım gelen tertibat"ın henüz tamamlanamadığı belirtilmektedir. 30 Temmuz tarihli *Sulh Dün İmza Edildi mi?*³³⁰ başlıklı haberde Osmanlı murahhaslarının Paris'e varmış oldukları bildirilerek, "...Bu babda malumat-ı resmiye istihsal kabul olamamış aldığımız malumata göre dün akşam geç vakte kadar murahhaslarımız tarafından keyfiyet-i imza... malumat varit olmamıştır..."

³²⁸ **İkdam**, 17 Temmuz 1920, no: 8385.

³²⁹ **İkdam**, 28 Temmuz, 1920, no: 8414.

³³⁰ **İkdam**, 30 Temmuz 1920, no: 8416.

Mamafih .... sulhün.... dün behemehal imza edileceğinden bahseylemesine nazaran dün sulh muahedenamesinin imza edilmiş olmasına muhakkak nazarıyla bakılıyor” denilmektedir.

Paris mahreçli 31 Temmuz 1920 tarihli *Sulhümüzün İmzası Tehir mi Ediliyor?*³³¹ başlıklı haberde ise bu defa murahhasların henüz Paris’e ulaşmadıkları belirtilerek önceki haber düzeltilmiş, muahedenin Pazar gününden (1 Ağustos) evvel imza edilemeyeceği duyurulmuştur. 1 Ağustos tarihli *Sulhün İmzasına Dair Henüz Bir Haber Gelmemiştir*³³² başlıklı haberde de, murahhasların Paris’e kavuştukları ve imzanın bir kaç gün daha gecikeceği belirtilmektedir.

Muahede-i Sulhiye Henüz İmza edilmedi,³³³ *Sulhün Tarihi İmzası Tekerrür Etmemiştir*,³³⁴ *Sulhün Perşembe Günü İmzası Muhtemeldir*,³³⁵ *Sulhün İmzasına Dâir Yeni Bir Haber Gelmemiştir*,³³⁶ *Sulhün İmzasına Dâir Dün de Haber Gelmedi*³³⁷ şeklindeki haberlerde imzalanacak olan sulh şartları hakkında haber gelmediğine ya da imza günü hakkında çelişkili haberlerin verildiğine rastlanılmaktadır.

5 Ağustos 1920 tarihli İkdâm Gazetesi’nde Osmanlı “Muahede-i Sulhiyesi”nin kesin olarak 6 Ağustos’ta imzalanacağı söylenirken, aynı tarihli gazetede haberde imzanın gelecek hafta ortalarında imzalanmasının muhtemel olmadığı söylenmektedir. Ayrıca muahedeyi sulhiyenin uygulanması konusunda kesin bir haberin alınmadığı, İngiltere’nin İtalya ile Yunanistan arasındaki ihtilâf sona ermedikçe Türk “muahedenâme”sini imzalamayacağı yolunda haberler verilmektedir.

6 Ağustos 1920 tarihli İkdâm’da “muahede-i sulhiye”nin imzasına yönelik pek çok telgrafın geldiği, bu telgraflardan anlaşıldığı üzere gelecek hafta zarfında imzanın gerçekleşeceği söylenmektedir. Hadi Paşa, Rıza

331 **İkdâm**, 31 Temmuz, 1920, no:8417.

332 **İkdâm**, 1 Temmuz 1920, no: 8418.

333 **İkdâm**, 2 Ağustos 1920, no: 8419.

334 **İkdâm**, 3 Ağustos 1920, no: 8420.

335 **İkdâm**, 4 Ağustos 1920, no: 8421.

336 **İkdâm**, 5 Ağustos 1920, no: 8422.

337 **İkdâm**, 6 Ağustos 1920, no: 8423.

Tevfik ve Reşat Halis Beyler'den müteşekkil Osmanlı "Heyet-i Murahhasa"sının Paris'te olduğu ve Sevr Kasrı'nda Türkiye Muahedesini imza edecekleri, imza sırasında herhangi bir merasime gerek duyulmayacağı, imza gerçekleşikten sonra Perşembe günü veyahut en geç hafta sonunda Osmanlı Heyeti'nin muahedeyi samimi bir surette tatbik edeceği söylenmiştir.

7 Ağustos 1920 tarihli *İkdam*'da *Muahedemiz Bugün mü İmzalanıyor?* haberiyle duyulan endişe dile getirilmektedir. Muahede-i Sulhiye'nin imza merasiminin Paris'deki Sevr Porselen Müzesi'nin merasim salonunda icra olunacağı haber verilmektedir.³³⁸ Yine aynı tarihli *İkdam*'da *Journal des Débats* isimli gazetede *Türkiye Meselesi* adı altında çıkan bir makalede; "Kemalistleri bir sabun köpüğü gibi patlatan Yunan ordusu sayesinde Türkiye Meclis-i Âlî tarafından kendisine tevdi edilmiş muahede-i sulhiyeyi imzaya rıza gösteriyor" haberiyle Mustafa Kemal Atatürk ve haklı davası, saltanat ve hilâfet taraftarlarına hedef gösterilmektedir.³³⁹

8 Ağustos tarihli *Sulhün Yarın İmzası Muhtemeldir*³⁴⁰ başlıklı yazıda *Journal des Débats* Gazetesine atfen sulhün imzasının tehir edildiği, hatta imzanın bir süre daha tehir edilebileceği bildirilmektedir.

*Sulh Bir Hafta Daha Tehir Ediyor*³⁴¹ haber başlığıyla Venizelos'un isteğinden dolayı "muahede-i sulhiye"nin imzasının ertelendiği, Paris'te bulunan murahhaslarımızdan sulhün imzasına dair hiçbir malumat gelmediği söylenmekte, *Sulhün İmzasına Dair Bir Haber Gelmemiştir*³⁴² başlıklı haberde ise, Sadrazam Paşa'ya mühim ve müsbet bir telgrafnâmenin gelmediği bu telgrafların da şifreli olduğu, daha sonraki bir haberde ise Türk "muahede-i sulhiye"sinin Salı günü imza edileceği, Bogos Nubar Paşa'nın da muahedeyi imza etmek istediği ancak Osmanlı "Heyet-i Murahhasası"nın talebi üzerine Nubar Paşa'nın imzası konusunda ısrar edilmeyeceği söylenmiştir.

³³⁸ **İkdam**, 7 Ağustos 1920, no: 8424.

³³⁹ "Türkiye Meselesi", **İkdam**, 7 Ağustos, 1920, no: 8424.

³⁴⁰ **İkdam**, 8 Ağustos, 1920, no: 8425.

³⁴¹ **İkdam**, 9 Ağustos 1920, no: 8426.

³⁴² **İkdam**, 10 Ağustos 1920, no: 8427.

*Sulh Dün İmza Edildi mi?*³⁴³ başlıklı haberde “muahede-i sulhiye”nin 10 Ağustos 1920 tarihinde imza edilmiş olacağı bildiriliyor. Sulhün 10 Ağustos 1920’de imzalandığı tarihte Avrupa gazetelerinde sulh muahedesini ile ilgili çıkan haberlerin Türk gazetelerine yansıtılmasıyla sulh haberlerinin imza tarihi doğrulanmaktadır. 11 Ağustos tarihli *Sulh Dün İmza edildi mi?*³⁴⁴ başlıklı habernde Babiâli’ye bir gün önce saat dörde kadar resmi malumat gelmediği, fakat diğer taraftan bir gün önce sulhün imzalandığına dair haberler alındığı bildirilmiştir. 12 Ağustos 1920 tarihinde İkdâm Gazetesinde çerçeve içerisinde Sevr Antlaşması’nın imzalandığına ilişkin olarak resmi tebliğ yer almıştır.³⁴⁵ Yunan Hükümeti’nin kendi çıkarları için yaptığı bütün itirazlara rağmen düvel-i muazzama tarafından Sevr Antlaşması resmî tebliğ ile Osmanlı Heyeti Başkanı Hadi Paşa’ya bildirilerek, 22 aydan beri devam eden mütarekenâme koşulları tartışmalarına son verilmiştir. Söz konusu resmi tebliğde Orhan Koloğlu’nun³⁴⁶ dikkat çektiği gibi barış antlaşmasının içeriği değil niçin geciktiği üzerinde durulması da ilginçtir. “Son günlerde Yunan Hükümeti barış antlaşmasını imzadan çekinmiş ve buna karşı Babiâli tarafından İtilaf devletleri nezdinde gerekli girişimde bulunmuştu.... Yunanistan’ın imzaya karar verdiği Osmanlı Murahhas Heyeti Reisi Hâdi Paşa Hazretleri tarafından bildirilmekte, Osmanlı hükümeti murahhaslarının dahi imza atmaya izinli oldukları, Babiâli’den telgrafla kendilerine tebliğ edilmiş ve yirmi iki aydan beri Mütareke namı altında devam eden karışıklık ve kararsızlığa son verilmiştir.”³⁴⁷

Hadi Paşa’nın 10 Ağustos 1920 tarihinde çektiği telgrafta, sulh muahedenâmesinin 10 Ağustos 1920 tarihinde saat dörtte imzalandığı

³⁴³ **İkdâm**, 11 Ağustos 1920, no: 8428.

³⁴⁴ **İkdâm**, 11 Ağustos 1920, no: 8428.

³⁴⁵ **İkdâm**, 12 Ağustos 1920, no: 8429. Elif Çalışkan, **Sevr Antlaşması Görüşmeleri ve Kabulünün İstanbul İle Anadolu Basınındaki Yansımaları**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Konya 2006, s. 200. Yazar bu metni “haberi[in] büyük ve müjdeli bir habermiş gibi” verildiğini belirtmiştir. Bu tebliğ, aynı tarihte, diğer İstanbul gazetelerinde de yer almıştır. Orhan Koloğlu, **Mondros’tan Mudanya’ya...**, s. 149.

³⁴⁶ O. Koloğlu, **a.g.e**, s. 149.

³⁴⁷ O. Koloğlu’nun (**a.g.e**, s.149) sadeleştirdiği metin tercih edilmiştir.

bildirilmektedir. *İmzâ Merâsimi Hakkında Tafsilât*³⁴⁸ başlıklı haberde 10 Ağustos 1920'deki "muahede-i sulhiye"yi dördü sekiz geçte imzalayan ilk kişinin Hadi Paşa olduğu daha sonra da müttefik devlet temsilcileri tarafından imzalandığı, İtalya ve Yunan murahhaslarının en son imzaladığı, Sırbistan ve Macar Hükümetlerinin ise imzada bulunmadıkları haber verilmektedir. Hadi Paşa Sulh imzalandıktan sonra bir beyânatta bulunmuştur. Bu beyânatında: "Biz bir seyahat yaptık ve devrân eden şâibât hilâfına olarak şâyân-ı zikr vukuâta mevzu kalmadık. Cuma günü Fransız torpidosu Köstence'ye geldi. Yunan harekâtı dolayısıyla duçar-ı tavâf olan Dersâdet Paris tarikine ihtiyâr edemedik. Cumartesi günü Bükreş'e vasıl olduk ise de, trende bir yer bulamadığımızdan dolayı şehir-i mezkûrede kalmaya mecbûr olduk... öğleden sonra Rezarubar Oteli'ne vâsıl olduk... Harp esnasında ittihatçılara karşı icrâ eylediğimiz muhâlefetle muahede-i sulhiyeyi imzaya, düvel-i itilâfiye ile dostane ve sadıkâne münasebat tesis eylemek üzere geldik"³⁴⁹ sözleriyle zaten Sevr Antlaşması'nı kabule hazır olduklarını bunu tasdik etmek için Paris'e gitmek istediklerinde de ummadıkları durumlarla karşılaştıklarını söylemektedir. Ayrıca Hadi Paşa'nın son cümledeki İttihatçılara muhalefetle antlaşmayı imzaya ve itilaf devletleri ile sadıkane ilişki kurmaya geldiğini belirtirifadesi ilginçtir

İkdam Gazetesi'nde de Sevr Antlaşması imzalandıktan sonra çok ciddi bir tepki verilmiştir. Bu durum milletin tarih içerisinde başına gelen "en talihsiz olay" olarak değerlendirilmiş, devamında ise; "...bugün bu saatte bu elim hakikât her Osmanlı'nın kalbinde bir çıban gibi sancıyor. Daha dün ne büyük bir millet idik! Ne âzimetli bir devlete mensûb idik. Bugün neyiz? Ne olduğumuzu söylemeye dilimiz varmıyor. İnsanlar için, devletler için inkıraz hiç değişmeden bir alinyasıdır. Bugün gazetelerin bir köşesinde muahedenin imzalandığına dâ'ir görünen iki üç satırlık telgraf haberi bu muazzam tarihe, vâkı'anın yegâne âks-i sedâsıdır! Vâkı'a dünyanın her tarafında, nev-i beşerîye mensub bütün muhlikânın gözleri bizim gözlerimiz gibi bir an için bu iki üç satır üzerinde tevâfuk edecek fakat hiçbir ağızdan ne

³⁴⁸ **İkdam**, 12 Ağustos 1920, no: 8429.

³⁴⁹ **İkdam**, 13 Ağustos 1920, no: 8430.

bir hayret, ne de bir elim ses çıkacaktır. Daha bundan beş on sene evvel zannediliyordu ki devlet bu âkibete dûçâr olurken küre-i arz sarsılacak, denizler çalkalanacak ve enkâzının tozu dumanı semâları saracak, halbuki gördük, bunların hiç biri olmadı. Avrupalılar'ın senelerden sulh diye tebliğ ettikleri bu şerâitler bu aziz vatan için ayıp değil midir ki evlâdlarının lâkâyd kulları üzerinde bugünkü feci ihtilâlcilerle kıvranıp dursun! Hiç olmazsa bugün gözlerimizi her türlü sefâlî dünya alametlerinden tecrit ile düşünelim, hiç olmazsa bugün için meyhanelerde çalgılar sussun, kalblerden ihtirâslar dinsin. Adeta canavar şekli bir hayvanın uluyan ağzı hiç olmazsa bugün için ve biz yaşayabilelim diye ölenlerin ruhu kendilerini sevenlerin, kendilerini düşünenlerin etrafında bir lâhzâ dolaşmak fırsatını bulsun. Ecdâdımızın kemikleri bütün bu cinâyetlerimize mukâbil bizden vatanın felâketi önünde hiç değilse bu kadar hürmet bekliyor³⁵⁰ sözleriyle Sevr Muahedesi'ne karşı olan hissiyat ve tipki dile getirilmiş ve antlaşmayı imzalamanın bu vatan toprakları için ölen ecdâdımıza yapılabilecek en büyük saygısızlık olduğu, bu muahedeye tepki vermek için vatanın her yerinde bir mâtem havası ile hissiyatın gösterilmesi gerektiği ve bu olumsuzluklardan kurtuluş ümitleri aranılması zarureti vurgulanmıştır.

İkdam Gazetesi'nin *Sulhün İmzâsı*³⁵¹ başlıklı haberinde sulhün çok ağır şartlarının kabulü ve imzasından başka çarenin olmadığı, bizim muahede-i sulhiyeye kabul ve imzaya karar verdiğimiz anda, o şerâit-i sulhiyenin artık bizim için hükmen imza edilmiş olduğu kabullenilmiş anlamına geldiği ifade ediliyordu ve gazeteye göre bunun yükü "bizim omuzlarımıza yüklenmiş"ti. "Bu andan itibaren artık bir emr-i vâki' karşısında bulunulduğu, ve Yunanlıların Edirne'ye asker çıkarmalarıyla" Sevr Muahedesi uygulanmaya başlanmıştı. "Muahedenin kabul ve imzasına artık resmen ve hukuken son verildiği böylece hukukî bir sulhe nail olunduğunu bu şartların tatbikinin ve icrasının samimi olarak kabul edilip düvel-i galibenin güvenini

³⁵⁰ "Murahhaslarımız, Devlet-i Âliye'nin Taksimine Dair Karara Nihayet Evvelisi Gün Ba'del Zeval

Saat 4'te İmza Ettiler", **İkdam**, 12 Ağustos 1920, no: 8429. Bu yazının orijinal tam metni için bkz: ek-10 s.168.

³⁵¹ **İkdam**, 11 Ağustos 1920, no: 8428.

kazanmamız” gerektiği yolundaki sözler, İkdâm Gazetesi’nin İstanbul Hükümeti’nin baskısına maruz olduğunu ve tarafsız ve gerçekçi yorumlarından uzaklaştığını düşündürmektedir.

İkdâm Gazetesinin *Bugün Mâtem Merâsimi İcrâ Edeceğiz*³⁵² başlıklı haberinde ise, “Bugün bizi birçok kıymetli ve millî arazimizden mahrûm eden, birçok hukukî milliye ve istiklâlimizi tehdid eyleyen sulh muahedesinin efkâr-ı umumiyemize yevm-i tebliğ olduğu için umum-u âlîce bir yevm-i mâtem olmuş ve bu umumi milli mateme milletin bütün efrâdı tamamen iştirâk eylemiştir. Bunun için şehrimizde Türk ve Müslüman ticarethaneleri, milli şirketler saat birde bir müdde-i tabii işgâl edecek seyr-i sefâin, şirket-i hayrîye bir zaman için tâdil ve seyr-ü sefer eyleyeceklerdir. Bayrağımız dahi yarıya indirilecektir” gibi tepkili haberlerin çıkması İkdâm’ın bazı haberlerinde sulh şartlarını kabulden başka çare olmadığı yönündeki serzenişlerinin İstanbul Hükümeti’nin baskı ve etkisiyle olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. *Dünkü Matem-i Millî Sulh Hakkında Tafsilat*³⁵³ başlığıyla verilen haberini ise, 12 Ağustos 1920 tarihinde yapılan matem-i millîye tatiline herkesin iştirak ettiğini, milletin pek hazin bir matem günü geçirdiğini, siyah çerçeve içerisinde sulhün imza haberinin verildiğini, bayrağın yarıya indirildiğini, “Cuma-i şerîfede huzur-u Hakk’da, niyâz ve tezâhürâtta bulunulduğunu, harpte evlatlarını şehit verenlerin bu akibet karşısında aziz şehitlerini hâzin hâzin yâd ettikleri”ni ifade etmiştir.

Sevr Antlaşması’nın imzasından önce, İstanbul Hükümeti, 28 Temmuz 1920’de gerçekleştiren saltanat şûrâsından dört gün sonra, “şerâit-i sulhiyyenin her daire-i devlete taalluk eden ahkâmının tetkik ve tefrikiyle heyet-i umûmiyesinin suret-i tatbikiyesine mutedâir muamelatı” gerçekleştirmek üzere sadaret müsteşarının başkanlığında, nezaretlerden gönderilecek birer memurun katılımıyla bir komisyon oluşturdu. Buna bağlı olarak Sadaret de, 19 Ağustos 1920’de tüm nezaretlere bir tezkire göndererek hükümlerin uygulanması sırasında karışıklık çıkmaması için, her nezaretin müsteşarı başkanlığında bir başka komisyonun kurulmasına ve bu

³⁵² **İkdâm**, 11 Ağustos 1920, no: 8428.

³⁵³ **İkdâm**, 13 Ağustos 1920, no: 8430.

komisyonların konuyla ilgili incelemelerini ve değerlendirmelerini Sadarete göndermelerini istemektedir.³⁵⁴ Ancak Hariciye Nazırı Safa Bey'in 18 Kasım 1920'de Sadaret'e yazdığı yazıdan, komisyon veya komisyonların işlevlerini yitirdiği, geçen süre içinde yeterli çalışma yapılmadığı ve sonuçların değerlendirilmediği anlaşılmaktadır.³⁵⁵

İkdam Gazetesi'nde Sevr Antlaşması'nın imzasından sonraki süreçte, 15 Temmuz 1920 tarihli "*Muahede-i Sulhiye Tatbikati*",³⁵⁶ 19 Ağustos 1920 tarihli "*Muahede-i Sulhiyenin Rusûmatâ Aid Tatbikati*",³⁵⁷ 4 Eylül tarihli "*Maliyede*"³⁵⁸ gibi haberlerde barış koşullarının uygulanmasına yönelik alınan karar ve gelişmelere değinilmektedir.

C. İKDAM GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASININ UYGULANMASI İLE İLGİLİ YAYINLAR

Londra Konferansı'nın sürdüğü günlerde Müttefik Devletlerin Türkiye'ye dair aldığı kararlar, özet olarak Londra'da yayınlanan *Daily Telegraph* Gazetesinde yer almıştı. Alınan kararlar şöyleydi:

1. Türk unsurunun ekseriyet teşkil ettiği her yerde padişahın hükümlerine hukuku devam edecektir.
2. Müttefik Devletlerinin yardımıyla, Türkiye Hükümeti'nde idari, mali, adli mahiyette ıslahat yapılacaktır.
3. Bursa, Ankara Vilayeti ile Konya'nın Kuzey kısımlarında Osmanlı Hükümeti doğrudan doğruya etkili olacaktır.
4. İzmir'de Yunanistan'ın, Antalya civarında İtalya'nın, Kilikya'da Fransa'nın çıkarları sağlanmalı ve muhafaza edilmeli ayrıca, buralarda menafi-i muhtelif arasında bir ahenk ve itilaf husule gelmelidir.

³⁵⁴ K. Yakut, **a.g.m.**, s.114.

³⁵⁵ K. Yakut, **a.g.m.**, s.115.

³⁵⁶ **İkdam**, 15 Ağustos 1920, no: 8432.

³⁵⁷ **İkdam**, 19 Ağustos 1920, no: 8436.

³⁵⁸ **İkdam**, 4 Eylül 1920, no: 8444.

5. Ermenistan için bir devletin himayesi veyahut uluslararası bir yönetim oluşturulmalı fakat, bu durum hiçbir devlet için cazibedar değildir.

6. Suriye, Irak ve Filistin'de Fransa, İngiltere ve Arap Hükümetlerinin çıkarlarıyla Siyonizm amaçlarına denge oluşturacak bir çözüm getirilmelidir.

7. Bütün bu kararlar üzerinde Cemiyet-i Akvam rol oynayacak durumda bulunmalıdır.³⁵⁹

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon 11 Mart 1920 tarihli Avam Kamarası'ndaki bir toplantıda irad ettiği nutukta; mütarekeden başlayarak Türkiye'de meydana gelen gelişmeleri anlatmış ve Mart ayı sonuna değin Türk Barış Antlaşmasının hazırlanacağından ümitli olduğunu belirtmişti.³⁶⁰

Londra Konferansı sona erdiği zaman alınan kararlar açıklandı. Türk basını bu süreçte alınan kararları, başka örneklerde de görüldüğü gibi dış basından alarak vermiştir. 10 Mart 1920 tarihli İkdam Gazetesi, konferansın son günlerinde vermiş olduğu haberde Meclis-i Ali'nin (Yüksek Konsey'in) bundan sonra İtalya-Fransa sınırı yakınlarında bulunan San Remo'da toplanacağını bildirmiştir. Ayrıca San Remo'da Türk meselesinin kesin bir karara bağlanacağını söylemiştir.³⁶¹

İngiliz, Fransız ve İtalyan devlet adamları San Remo'da toplanmalarından sonra 20 Nisan'dan itibaren görüşülecek konuların müzakeresine başladı. Bu arada alınan kararlar gereği, Osmanlı Murahhas Heyeti'ne barış antlaşmasının verilmesi için Paris'e davet edilecekti. Meclis-i Âli daha sonraki oturumlarında mali konularla Kürdistan meselesini görüşmüştü. San Remo'da, Boğazlar sorununun görüşüldüğüne dair haberler de gelmekteydi. Buna göre; Boğazlar uluslararası bir yönetime sokulmakta, İstanbul'da İtilaf devletleri eşitlik ilkesine uygun bir şekilde yer almakta, Çanakkale'nin denetimi de yine batılı güçlere devredilmekteydi. Bunun dışında Osmanlı borçları konusunda yine İtilaf devletlerinin temsilcilerinden oluşan bir mali denetleme komisyonu kurulacaktı.³⁶² Zikredilen Osmanlı

³⁵⁹ **İkdam**, 2 Mart 1920. no:8282.

³⁶⁰ İ. Öztoprak, **a.g.e.**, s. 83.

³⁶¹ **İkdam**, 10 Mart 1920, no:8288.

³⁶² **İkdam**, 23 Nisan 1920, no: 8332 .

İmparatorluğu ve buna bağlı meseleler dışında Rusya meselesi, Almanya meselesi ve Adriyatik meselesinin tayini de gerekmektedir.³⁶³

Fransız gazetesi *Le Matin*'den alınarak yayınlanan makale tercümesi, 3 Mayıs 1920 tarihli *İkdam*'da³⁶⁴ yayınlandı. Bu kaynağa göre, İtilaf devletlerinin San Remo'da saptadığı barış koşulları özetle şöyleydi: Türkiye'nin güneyindeki büyük bir toprak parçası kendisinden kopararak Suriye, Filistin, Arabistan ve Irak Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları dışında kalıyordu. Şimdilik bağımsız hükümetler olarak tanınan Suriye ve Irak İngiliz mandasına girecekti. Filistin bütünüyle İngiliz koruyuculuğuna alınıyordu. Kürdistan özel bir anayasadan yararlanıyor, Ermenistan ise Wilson'un önerdiği kadar büyük olmamakla beraber hür yaşayabilecek bir toprağa sahip oluyordu. Trabzon, Karadeniz'e "meharic" (çıkan) olarak Ermenistan'a bırakılıyor, Batum Limanı ise Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan ve İran'ın Karadeniz'e ortak "meharic"i oluyordu.

İzmir'de kurulacak bir çeşit meclis beş yıl şehri yönettikten sonra, söz konusu sürenin bitiminde onun arzusuna uygun bir şekilde Yunanistan'a dâhil olacaktı. Adana ve Antalya yöreleri gerilerindeki topraklarla birlikte Fransa ve İtalya'nın ekonomik etkinlik alanlarına dönüştürülecekti.

İstanbul ve Boğazların yönetimi milletlerarası bir yönetime tabi olacak, bu bölge yansız bir hale getirilecekti. Boğazlar savaş ve barış zamanlarında bütün savaş ve ticaret gemilerine açık bulunacaktı.

Türkiye'nin ordusu olmayacaktı. Sadece içte barış ve düzenin korunması için 35. 000 kişilik bir jandarma kuvvetiyle 15. 000 kişilik bir askeri güç görev yapabilecekti. Donanma kaldırılacak, sadece kıyıları koruyacak hafif deniz gücü bulundurulacaktı. Cemiyet-i Akvam'a katılmış bütün devletler İstanbul (Haydarpaşa), İzmir, İskenderun, Hayfa, Basra, Trabzon ve Batum limanlarından yararlanabileceklerdi. *Le Matin*'e göre Ermenistan'a tanınan bu ayrıcalıklar, ortaya çıkan Bolşeviklik tehlikesi ve Türk direnişini yönetenlere karşı tampon devlet oluşturmak düşüncesinin sonucuydu.

³⁶³ *İkdam*, 23 Nisan 1920, no: 8330.

³⁶⁴ *İkdam*, 3 Mayıs 1920, no:8340.

Bu genel haber dışında 2 Mayıs tarihinden itibaren San Remo kararları ile ilgili meselelerin, İkdam'da haber olarak duyurulduğu görülmektedir. 15 Mayıs tarihli gazetede³⁶⁵ *Türkiye Muahedesi Metninin Hulasası: Devleti Osmaniye'nin Taksimi* başlıklı haberde ve bir gün sonraki bazı haberlerde söz konusu kararların çeşitli yönleri anlatılmaktadır. 17 Mayıs'ta³⁶⁶ ise 11 Mayıs'ta Tevfik Paşa'ya verilen antlaşmanın orijinal metninin beklendiği haber verilmektedir. 20 Mayıs'ta³⁶⁷ antlaşma metniyle ilgili olarak gönderilen yeni telgrafın şifreli gönderilmesinden dolayı antlaşma metninde bazı noksanlar mevcut olduğu, bu nedenle Tevfik Paşa'nın metni aynen iki mütehasısla İstanbul'a göndereceği bildirilmektedir. 28 Mayıs tarihli *Muahedenin İmzası Mühleti*³⁶⁸ başlıklı haberde, aradan 17 gün geçtikten sonra imza için 13 gün kaldığı ve imza için ek mühletin isteneceğinin muhakkak olduğu bildirilmektedir. 28 Mayıs tarihli haberde de adı geçen mütehasısların henüz İstanbul'a gelmediği bilgisine yer verilmekte, 30 Mayıs'ta³⁶⁹ bir ay daha ek sürenin talep edileceği belirtilmekte, 9 Haziran'daki³⁷⁰ nüshada ise, 15 gün daha, 26 Haziran'a kadar ek süre verildiği duyurulmaktadır. 10 Haziran'da³⁷¹ ise, Babıâli'nin cevap hazırladığı belirtilmektedir.

Sözü edilen gelişmeler sonucu antlaşma orijinal metnin İstanbul'a gelmesinin gecikmesinden dolayı, bu metnin (metn-i aslî) yayınlanması da gecikmiştir. İkdam'da antlaşmanın tam metninin tefrika edilmesine 3 Haziran gününde başlanmış ve 8 Haziran'da sona ermiştir.

10 Ağustos 1920'de imzalanmış olan; Sevr Antlaşması'nın kararları San Remo Konferansı'nda belirlenmiş ancak, Müttefik Devletlerin aralarında

³⁶⁵ **İkdam**, 15 Mayıs 1920, no: 8352.

³⁶⁶ “*Muahedenamemizin Metn-i Aslîsi Bekleniyor*”, **İkdam**, 17 Mayıs 1920, no: 8354.

³⁶⁷ “*Muahede-i Sulhiyemizin Metnine Dair heyet-i Murahhasa'nın Telgrafnamesi*”, **İkdam**, 20 Mayıs 1920, no: 8357.

³⁶⁸ **İkdam**, 28 Mayıs 1928, no: 8365.

³⁶⁹ “*İki Murahhasımız da İstanbul'a Geliyor*”, **İkdam**, 30 Mayıs 1920, no: 8367.

³⁷⁰ “*Cevap İçin Verilen Müddetin Temdidi*”, **İkdam**, 9 Haziran 1920, no: 8377.

³⁷¹ “*Muahede-i Sulhiyenin Muhtelif Devairde Tedkikine Devam Olunuyor*”, **İkdam**, 10 Haziran 1920, no: 8378.

tam bir uyum sağlanamaması ve gelen tepkilerin de büyük olması sebebiyle imzalanma süresi 1920 yılı Ağustos ayına kadar uzamıştır.

Lloyd George'un 'Boğazlar, İstanbul ve Halife-Sultan' hakkındaki Pall Mall Gazete'ye verdiği beyanatın 4 Ocak 1920'de Türk basınında yer almasından itibaren İstanbul ve buna bağlı meseleler yoğun olarak yer almış ve tartışılmıştır. Zira bu demeçte Lloyd George, İstanbul ve Boğazlara uluslar arası bir statü verilmesi gerektiği, Türk Hükümetinin Anadolu'ya gönderileceği, padişahın tüm Müslümanların başkanı olduğu düşüncesiyle İstanbul'un salt bir dinî merkeze dönüştürülebileceği şeklinde beyanlarda bulunuyordu.³⁷²

Londra Konferansında ise İstanbul'la ilgili kararlar yavaş yavaş gelmeye başlayınca İstanbul'un Türklerde kalacağına dair beyanlar gazetelerde yer almıştır. Lloyd George Avam Kamarasında konuyla ilgili vermiş olduğu beyanatta, Türkleri İstanbul'dan atmaya karar vermenin "hem fevaidi hem de mahzuru vardır." diyordu. İkdam'da söz konusu kararlar ilgili olarak; "Müttefikler konferansı bilcümle ahval ve vakayii uzun uzadıya ve müttefikane bu surette tetkik ettikten sonra umumi bir surette olarak Türklerin İstanbul'da muhafazasının daha iyi olduğu neticesine vasil oldu."³⁷³ haberine yer veriliyordu.

15 Mart 1920 tarihli İkdam Gazetesi'nde de Lord Curzon'un bu konuyla ilgili hükümetin Türkiye'ye karşı takip ettiği siyaset hakkında beyanatı şu şekilde yer almıştır: "Müttefiklerce Türklerin İstanbul'da kalmasına karar verilmiştir. Çünkü bu ekseriyetle hükümetlerin ve müttefiklerin nokta-i nazarına tevafuk etmekte idi."³⁷⁴

Lloyd George'un "asil dostum" dediği Cecil'in; İstanbul'dan Türkleri kovmak istediklerini belirttiği beyanatına karşın, Fransız ve İtalyanların ısrarlı tepkileri ve ayrıca Fransa'daki sosyalistlerin de Türkiye lehindeki kararları neticesinde Türklerin İstanbul'da kalması kararlaştırıldı. Bu kararın çıkmasıyla muhaliflerin tepkileri gazetelerde yer almıştır. Özellikle Yunan

³⁷² İ. Öztoprak, a.g.e, s. 61.

³⁷³ İkdam, 28 Şubat 1920, no:8279.

³⁷⁴ İkdam, 15 Mart 1920, no:8293.

delegesi Venizelos, bu kararlarla Rum ahalisinin bir kısmının Türk hâkimiyetinde kalması durumuna itiraz edeceğini bildirmiştir.³⁷⁵

İstanbul konusunda Londra'dan olumlu karar çıkarken boğazlar konusunda böyle bir karar çıkmamıştır. Bütün devletler, boğazların uluslar arası bir hale gelmesi konusunda anlaşmışlardı. 5 Mart tarihli Londra çıkışlı bir yazıda müttefiklerin Karadeniz Boğazı ve Marmara sahillerinde Türkiye'nin kuvvetlerinin bulundurulmasını reddettiği haberi yer alıyordu. Ayrıca boğazlardan geçiş, uluslararası bir kurul tarafından güven altına alınacak ve bu kurul barış ve savaşta Boğazların açık ve serbest bulundurulması konusunda Sultan adına tam bir yetkiye sahip olacaktı.³⁷⁶

27 Şubat'ta tarihli Londra çıkışlı bir haberde de Lloyd George'un konferans sırasında Çanakkale Boğazı'nın idaresinin kimde olacağıyla ilgili olarak önceden söylediği, "Artık aynı bekçi değil diğer bir bekçi olacaktır." sözüne ilaveten konferansta ortaya çıkan bazı amaçlardan bahsettiği İkdâm'de şöyle yer almıştır: "Bu gayelerin birincisi, Boğazların serbestîsidir; ikincisi, Türk olmayan bilcümle cemaatlerin hükümet-i Osmaniye'den kurtarılmasıdır. Türklere anasır Türk olan cemaatler için istiklal-i idare itası gayet mühim iki şartı ihtiva etmektedir. Evvela mazide Türkler tarafından tazyik edilmiş olan ekalliyetlerin himayesi için elimizde ciddi teminat bulunmalıdır. Sanien Türk hâkimiyeti altında bulunan Bahr-i Sefid hususunda muhalefette bulunmak salahiyetinden mahrum edilmelidir."³⁷⁷

22 Nisan Roma çıkışlı haberde Meclis-i Âli'nin Türkiye meselesine dair İstanbul hakkında karar verdiği böylece Türklerin İstanbul'da kalacağı³⁷⁸ ve İstanbul'un başkent olarak bir komisyon tarafından idare edileceği belirtilmiştir.³⁷⁹

³⁷⁵ **İkdâm**, 28 Şubat 1920, no: 8279.

³⁷⁶ Boğazlar konusunda kurulan komisyonda, Fransa, İngiltere ve İtalya bazı durumlarda ABD ile Rusya delegeleri yer alacak her birinin ikişer oyu olacak, Yunanistan, Romanya ve belki Bulgaristan da birer oy sahibi temsilci bulundurabilecekti. **İkdâm**, 10 Mart 1920, no: 8288; Laurence Evans, **Türkiye'nin Paylaşılması**, Çeviren: Tevfik Alanay, Milliyet Yayınları, İstanbul 1972, s. 275.

³⁷⁷ **İkdâm**, 1 Mart 1920 no:8281

³⁷⁸ **İkdâm**, 25 Nisan 1920, no: 8332

³⁷⁹ **İkdâm**, 15 Mayıs 1920, no:8352.

Boğazlar ile ilgili haberlere baktığımızda 21 Nisan San Remo çıkışlı haberde, yapılan toplantıda boğazların idare usulü görüşülmüştür. Görüşmelerde boğazların uluslararası bir idareye tabi olacağı kararı alınmıştır. Boğazlar meselesiyle ilgili alınan kararlar, *Journal des Débats* gazetesinde şu şekilde yer almıştır: “Elhâsıl Bahr-i Sefid ile Karadeniz arasında sefainin serbestçe seyrüsefer etmelerini temin etmek maksadı istihdaf edildiğinden sulh ve müsâlemet devresinde ifa-i vazife edecek olan kontrol heyetinin askeri olmayıp siyasi bir mahiyette olması ve mahiyetinde icraata memur, harbiyeye ve bahriyeye mensup memurlar bulunması icap eder...”³⁸⁰ 22 Nisan Roma çıkışlı habere göre boğazlarla ilgili yapılan görüşmeler sonucunda Çanakkale Boğazı kontrolü üç devlet (İngiltere, Fransa, İtalya) tarafından sağlanacaktır.³⁸¹ *La Matin* Gazetesinin başyazısına yer veren 3 Mayıs 1920 tarihli İkdâm’da San Remo konferansında Türklerle ilgili bir değişiklik yapıldığı, boğazlar komisyonunda Türkiye’nin bir delege bulundurabileceği haberi verilmiştir.³⁸² 15 Mayıs tarihli haberde ise, Boğazlar için bir komisyon oluşturulacak, bu komisyonda İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan bulunacak; İngiltere, İtalya, Fransa ve Japonya’nın ikişer diğerlerinin birer delegesi bulunacaktır.³⁸³

İkdâm’da yer alan 24 Temmuz 1920 tarihli haberde³⁸⁴ ise, boğazların idaresinin şu şekilde tanzim edildiği duyurulmuştur: “Boğazların idâresini tanzim ederken devletler herhangi bir Türk Hükümeti tarafından medeniyete karşı yeni hiyânet itikâb olmasına mâni tedâbir ittihâzından gayri duramazlar. Binâenâleyh düvel-i müşârüliyleh boğazların serbestisini temin için tesis-i bihâk ve meşrû tarz-ı idârenin hudud-u esâsiyesini tebeddül etmeyeceklerdir. Mamafih Devlet-i Âlîye’nin boğazlar komisyonunda temsil edilmesi hususunda Heyet-i Murahhasa-i Osmaniye’nin vâki olan mülâhazâtını büsbütün kaale almak doğru olmayacağı zannındadırlar. Düvel-i müşârünileh Bulgaristan’a olduğu misüllü sâhildâr buldukça Devlet-i

³⁸⁰ **İkdâm**, 23 Nisan 1920, no: 8332.

³⁸¹ **İkdâm**, 24 Nisan 1920, no:8333.

³⁸² **İkdâm**, 3 Mayıs 1920, no:8340.

³⁸³ **İkdâm**, 15 Mayıs 1920, no: 8352.

³⁸⁴ **İkdâm**, 24 Temmuz 1920, no: 8410.

Âlî'nin de boğazlar komisyonuna bir murahhas göndermesini kabûle karar vermişlerdir. Bu hususa ve mâ-i muharrirci bin iki yüz tondan fazla seyr-ü sefâinin düvel-i müttetikkeye teslîmi misüllü mevvâdın ilgâsına dâir olarak Devlet-i Âlî'ye lehine icrâsı mümkün olan sair mezkûrdur. Devlet-i Âlîye'nin umur-u malîyesi için murâkabe tesisine mütealik ahkâm kendisine taht-ı vesâitine koymak fikrinden değildir. Ahkâm-ı mezkûrenin derc-i devlet müşarünileyhiyi sâbıka tahrîb etmiş olan müsâvi ihlâkiyeden ve ihtikârdan kendisini vefâya ve en nihayet emperyalist cereyanlardan hâlâs edilmiş olan Türk Milleti'nin müsâved-u hüsn-ü idâreye mâlik bir millet olmasını temin etmek gibi büsbütün başka bir gâyeye matufdur.

İzmir'e müteâlik ahkâm İzmir'in ticareti ve Anadolu ile olan mübâdelesini bir veçhile tehdit etmeyecektir. Bilâkis limanın serbestisi muahede ile temin edilmiş olduğundan oradaki ahali İzmir'in arkasındaki arazi tebâanın mahreci olmasından pek ziyâde istifâde edecekler. Namuslu bir hükümetin idâresi tahtında mezkûr liman dâhilînin ihtiyacını her vakitten daha musmir bir surette tatmin edecektir" şeklindeki haberler itilaf devletlerinin Osmanlı Devletinin boğazlar ve limanlar üzerindeki hükümranlığını elinden alarak, kendilerine uygun gördükleri şartlarla yeniden düzenlediklerini göstermektedir.

İkdam'ın 15 Mayıs tarihli başyazısında;³⁸⁵ diğer meseleler yanında İstanbul ve Boğazlar meselesine de temas ediliyordu. Başyazıda, Lloyd George'un kabul ettiği bir Hint Heyeti'ne; Türkiye'ye yapılacak işlemlerin diğer mağlup ve Hıristiyan devletler için uygulanan işlemlerden ayrı ve ağır olmayacağını söylediği hatırlatılarak, İstanbul meselesiyle ilgili olarak; İstanbul'un başkent olarak kalması ve Padişah egemenliğinin sürmesine karar verilmesi yanında, İstanbul ve çevresinin yönetiminin Osmanlı Devletinin temsil edilmediği bir komisyona havale edilmesi hususu eleştiriliyordu. Zira bu durum devlet ve bağımsızlık kavramlarıyla bağdaştırılamazdı. Diğer taraftan şartların aynen uygulanmasının imkânsız

³⁸⁵ **İkdam**, 15 Mayıs 1920, no:8352.

olduğu ileri sürülüyordu. İzzet Öztoprak,³⁸⁶ bu başyazı dolayısıyla İstanbul basınında konuyla ilgili yorumların Anadolu ile ilgili konulara değinmeden yapıldığına temas ederek, bu durumun İkdam'a özgü bir durum olmadığını, İstanbul basınında önceliğin her zaman İstanbul, Boğazlar ve Trakya meselesi gibi konulara hasredildiğini belirtmektedir. Zira devletin geleceğinin öncelikle bu meselelerle ilintili olduğu algısı hâkimdi. İkdam'da Fransız *La Matin* Gazetesine atfen 31 Temmuz 1920 tarihli haber de³⁸⁷ Spa Konferansı ile ilgili olarak da Türklerle ilgili bir değişiklik yapıldığı, boğazlar komisyonunda Türkiye'nin bir delege bulundurabileceği ancak antlaşma imzalanmadığı takdirde Türklerin İstanbul'dan çıkarılacağı tekrar edilmiştir.

Trakya bölgesi, Birinci Londra Konferansı'nda Yunanistan'a verilmiş, ancak Trakya sınırının Çatalca mı, yoksa Midye-Enez Hattı mı olması hakkında tartışmalar olmuştur. Daha sonra sınırın Çatalca Hattı olması kararı alınmıştır. Askeri komitenin; Terkos Gölü'nün İstanbul'un önemli bir su havzası olduğunu, bu yüzden buranın mutlaka müttefik devletlerin kontrolü altında bulunması gerektiğini bildirmeleri üzerine, Çatalca olarak belirlenen sınırın nereden geçirileceği üzerinde bir anlaşmaya varılamamıştır.

San Remo Konferansı'nda (22 Nisan 1920 tarihinde) gündemdeki maddelerin görüşülmesine geçilmeden önce İtalya Başbakanı, Meclis-i Âli'ye Osmanlı Sadrazamı'nın İstanbul'daki Müttefik Yüksek Komiserlerine Trakya, İzmir ve Edirne'deki Müslüman nüfus hakkında Meclis-i Âli'ye sunulması için bir nota vermiş olduğunu bildirdi.³⁸⁸ Trakya meselesinin görüşüldüğü toplantıda delegeler, Trakya bölgesinin Yunanistan'a verilmesi kararını almıştı. Arazisinin % 84'ünün Türklerin tasarrufunda olduğu bu bölgenin Yunanistan'a bırakılması Osmanlı Devletinin var olma, yaşama ve emniyet hakkına olduğu kadar, milletin kendi kaderine hâkim olması hakkına da

³⁸⁶ İ. Öztoprak, *a.g.e.*, s. 94.

³⁸⁷ **İkdam**, 31 Temmuz 1920, no: 8417.

³⁸⁸ Sadrazamın verdiği notada nüfus durumu şöyleydi:

	Genel Nüfus	Müslüman Nüfusu
Batı Trakya	520.574	362.455
Edirne	631.094	360.470
İzmir	1.819.616	1.437.983

Bkz. O. Olcay, *a.g.e.*, s. 511.

tecavüz etmekteydi.³⁸⁹ Bu bağlamda İkdâm'ın 15 Mayıs tarihli başyazısında İstanbul'un durumuyla beraber Doğu Trakya'nın durumu üzerinde de durulmuştur. Zira diğer mağlup devletlerle yapılan antlaşmalarla karşılaştırıldığında bu durum çelişkili bir vaziyet arz etmektedir. Çünkü söz konusu ülkelerde yöresel çoğunluğun istek ve eğilimleri göz önünde tutulmuştu.

Journal des Débats Gazetesi de, İzmir için mahalli bir parlamento oluşturulacağını ve parlamentonun ilk toplantısından iki sene sonra İzmir'in Yunanistan'a verilmesinin Milletler Cemiyeti'nden (Cemiyet-i Akvam'dan) talep edileceğini, fakat bunun kesin bir karar olmadığını; ancak tayin edilen müddetin iki sene yerine beş seneye çıkarılması ihtimalinin olduğunu da belirtmektedir.³⁹⁰ 3 Mayıs 1920 tarihinde Fransız gazetesi *Le Matin*'den çevrilerek İkdâm'da yayınlanan makaleye göre, İzmir'de kurulacak bir çeşit meclis beş yıl şehri yönettikten sonra, söz konusu sürenin bitiminde onun arzusuna uygun bir şekilde Yunanistan'a dâhil olacaktı.

İzmir'in yönetiminin Yunanlılara verilmesiyle bu bölgeyi tamamen Yunanlaştırmak amaçlanmıştır; çünkü yönetim kimin elinde ise o bölgede yapılacak her türlü değişiklik o devletin tekelindedir. Böylece Yunanlılar, bölgede nüfuzlarını artırmak için Yunan nüfusunu buraya çekmeye çalışacaktır.

24 Temmuz 1920 tarihli İkdâm'daki haberde³⁹¹ limanlar ve ticaretle ilgili konulardan dolayı İstanbul ve Boğazlarla ilgili meseleye de atıf vardır: "...İzmir'e müteâlik ahkâm İzmir'in ticareti ve Anadolu ile olan mübâdelesini bir vechile tehdit etmeyecektir. Bilâkis limanın serbestisi muahede ile temin edilmiş olduğundan oradaki ahali İzmir'in arkasındaki arazî tebânın mahreci olmasından pek ziyâde istifâde edecekler. Namuslu bir hükümetin idâresi tahtında mezkûr liman dâhilînin ihtiyâcını her vakitten daha musmir bir suretde tatmin edecektir" Bu ibareden de anlaşılacağı üzere antlaşmayla

³⁸⁹ **İkdâm**, 18 Temmuz 1920, no: 8405.

³⁹⁰ **İkdâm**, 3 Mayıs 1920, no: 8340.

³⁹¹ **İkdâm**, 24 Temmuz 1920, no: 8410

boğazlar ve limanlarımız üzerindeki haklarımız da elimizden alınarak kendi uygun gördükleri şartlarla yeniden düzenlenmiştir.

San Remo'da alınan kararlar arasında yer alan kapitülasyonlar ise, Sevr Antlaşması'nın genel hükümler başlığı altında anlaşmanın 136. maddesinde yer almıştır. Anlaşmaya göre; İngiltere, Fransa ve İtalyan temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından memleketin maliyesi düzenlenip kontrol altına alınacaktı.³⁹² Türkiye'ye yeni bir adli sistem getirilecekti. Bunun için de İngiltere, Fransa, Japonya temsilcilerinden oluşan bir komisyon Osmanlı Devleti'nin oyunu da alarak bu yeni sistemi tasfiye edeceklerdir. Müttefikler kapitülasyonların ne zaman kaldırılıp bu yeni sisteme ne zaman geçileceğini kendi aralarında belirleyeceklerdir. Bu belirsiz süre içinde kapitülasyonlardan anlaşma dışında bulunan ülkeler de yararlanabileceklerdir.³⁹³

İkdam Gazetesinin *Muahede-i Sulhiye Tatbikatı, Tatbikâtı Sulhiyenin Aksâm-ı Malîyesi*³⁹⁴ başlıklı haberinde ekonomik konularla ilgili kurulması gereken komisyona bir an önce gerekli evrakların verilerek uygulamaya geçilmesi istenilmiş ve şu bilgilere yer verilmiştir: "Muahede-i sulhiyenin aksâm-ı malîyesine nazâran kavâinin cedide-i maliye esasını ihzâr etmek üzere teşkil eden komisyonun heyet-i tahririye ve hesabîyesinin fîmâbid her gün muntazaman saat üçden sonra mesaisine devam-ı tekrâr etmiştir. Bâb-ı Âlî'deki muahede-i sulhiye tatbik komisyonunca devâire âid olan hususât meyânında müteâlik mevad dahi malîyede müteşekkil olan bu komisyona tevdi edilmiş ve tedkikâtın mahsûlesi olan mütaalanı tekrâr eylemiştir. Muahede-i Sulhiye'nin 31. maddesi mucibince düvel-i müttefike'nin göstereceği âlâkâdâr komisyon mümessillerine muahedenin mevkiî vaz'ını müteâkib müddet zarfında verilecek evrâk-ı hârîta sûretlerinin 67, 85 ve 93. maddelerine nazâran on beş günde teşkili lazım gelen komisyonlar tarafından talep edilmesi muhtemel olduğundan bunu evrâk haritalarının bir

³⁹² **İkdam**, 25 Nisan 1920, no: 8332.

³⁹³ **İkdam**, 28 Temmuz 1920, no: 8414.

³⁹⁴ **İkdam**, 15 Ağustos 1920, no:8432.

an evvel irsâl-i lüzumu harbe nezâretinin tezkeresi üzerine makâm-ı sadâretten âlâkâdâr tezahürleri bildirilmiştir.”

15 Mayıs 1920 tarihli İkdâm Gazetesi'nde³⁹⁵ *Şerâit-i Sulhiyemize Göre Ordumuz* başlıklı yazıda, ordu ve donanmamızın fesh edildiği, ordumuzun Paris'teki sulh şartlarına göre yirmi beş bin jandarma ile on bin kişiden oluşturulduğu, padişahı korumak için de sekiz yüz askerin görevlendirildiği, bütün deniz gücümüzün elimizden alınacağı sadece güvenlik görevi yapacak hafif teçhizatlı birliklerin bulunacağı aktarılmaktadır. Bu kararın amacının Türk Milleti'ni her türlü ordu gücünden mahrum bırakmak olduğu, devletin içinde bulunduğu koşullar içinde sınırlandırılan ordumuzun yetersiz olduğu, ancak gönüllülerden oluşacak bir kuvvetle devletin ve milletin içine düşürüldüğü bu müşgilâttan kurtulabileceği anlatılmıştır. Ordumuza getirilen bu kısıtlamayla, sağlanmaya çalışılan huzurun engellenmek istendiğinin açıkça ortaya konduğu belirtildikten sonra ordumuzun başka devletleri tehdit edecek hareketlerde bulunmak niyetiyle teşkil edilmediği, sadece İstanbul'da sükûn ve huzuru sağlamak, gümrük hudutlarımızı muhafaza vazifesini ifâ edebilecek bir hâl ve derecede bulunulmasını sağlamak niyetinde olduğu, açıkça ortaya konmasına rağmen müttefik devletler bu konudaki kısıtlamalarından vazgeçemedikleri belirtilmiştir.

Ermenistan meselesiyle ilgili olarak, konferans tam neticelenmeden basında Ermenistan ile ilgili haberler yer almaya başlamıştı. 24 Mart tarihli Avam Kamarası'ndaki toplantıda, İngiliz Başvekili Lloyd George'un vermiş olduğu bir beyanatta Amerika'nın, Ermenistan'ın kurulmasını arzu ettiğini ancak himayesini kabul etmediğini belirtmiştir.³⁹⁶

Daha öncede söylediğimiz gibi müttefik devletlerin hepsi Ermenistan'ın kurulması konusunda hemfikirlerdi ancak; hiçbiri Ermenilere mandatör olmayı kabul etmiyordu. Çünkü bir devletin mandatörü olmak o devlete maddi ve askeri destek vermek demektir. Bundan dolayı kimse bu sorumluluğu üzerine almıyordu. Gelen haberlerde Ermenistan'ın vekâletinin Milletler Cemiyetinin yönetimine verileceği, Milletler Cemiyeti'nin kendisine vekil olarak tarafsız bir

³⁹⁵ **İkdâm**, 15 Mayıs 1920, no: 8352.

³⁹⁶ **İkdâm**, 3 Nisan 1920, no: 8308.

devleti memur edebileceği, Ermenistan için lazım olan idare memurlarının tarafsız bir devlet tarafından seçileceği, Amerika'dan dahi memur ve para alınacağı belirtilmiştir.³⁹⁷ 25 Nisan Paris çıkışlı bir haberde de Ermenistan üzerindeki vekâletin Milletler Cemiyeti'ne bırakılmayacağı, serbest bir devlet halinde teşekkül edecek olan Ermenistan'a yardım etmesi için İsveç ve Norveç'ten bunun talep edileceği³⁹⁸ ayrıca, Ermeni Devleti'nin devamı için on sene zarfında üç yüz milyon frankın lazım olduğu ve para konusunda Amerika'nın yardımının ne derece olacağını Amerika Hükümetine sorulması gerektiği kararı alınmıştır.³⁹⁹

3 Mayıs 1920 tarihli İkdam'da Fransız Gazetesi *Le Matin*'den alınarak yayınlanan bir makalede⁴⁰⁰ San Remo konferansında alınan karara göre, Ermenistan, Wilson'un önerdiği kadar büyük olmamakla beraber hür yaşayabilecek bir toprağa sahip olacaktı. Trabzon, Karadeniz'e "meharic" (çıkan) olarak Ermenistan'a bırakılıyor, Batum limanı ise Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan ve İran'ın Karadeniz'e ortak "meharic"i oluyordu.

Kürdistan meselesi, bazı Kürt gruplarının gerek Paris gerekse Londra konferanslarında Osmanlı Devleti'nden ayrılmak istediklerini belirten yazıları üzerine San Remo'da görüşülmeye başlanmıştır. Konferanstan gelen haberlere göre, yapılan görüşmelerde Kürdistan hakkında bir komisyon tayin edildiği ve görüşmelere başlanıldığı bildirilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucu Kürdistan meselesi halledilmiştir.⁴⁰¹

Kürdistan meselesi, antlaşmanın 62. 63. ve 64. maddelerinde yer almıştır. Bu maddelerde Kürdistan sınırı, Fırat'ın doğusunda gelecekte tespit edilecek Ermenistan'ın güney sınırının güneyi ile Türkiye'yi Suriye ve Irak'tan ayıran sınır çizgisinin kuzeyinde bulunan Kürt unsurunun sayı olarak fazla bulunduğu bölge olarak belirlenecektir. Bu, antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren altı ay içinde İstanbul'da toplanıp İngiltere, Fransa ve İtalya devletlerinden her birinin birer delegesinden oluşan bir komisyon

³⁹⁷ **İkdam**, 23 Nisan 1920, no: 8328.

³⁹⁸ **İkdam**, 27 Nisan 1920, no: 8332.

³⁹⁹ **İkdam**, 3 Mayıs 1920, no: 8340.

⁴⁰⁰ **İkdam**, 3 Mayıs 1920, no: 8340.

⁴⁰¹ **İkdam**, 23 Nisan 1920, no: 8328 ve **İkdam**, 24 Nisan 1920, no: 8329.

tarafından tespit edilecektir. Ayrıca bu plan Süryani, Keldani ve adı geçen diğer azınlıkları himayeye dair taahhütleri kapsayacak, bu amaçla İngiliz, Fransız, İtalyan, İran ve Kürt temsilcilerinden oluşan bir komisyon yerinde inceleme yaparak anlaşma gereğince Türkiye'yi İran'dan ayıran sınır çizgisinde icap ederse düzeltmeler yapılması gerektiğini karara bağlayacaktır. Osmanlı Hükümeti, söz konusu komisyon üyelerinden toplu halde birinin veya diğerinin kararlarını bildirdiği günden itibaren üç ay içinde uygulanacağını şimdiden taahhüt eder.

Barış antlaşmasının getirdiği koşullara göre, ayrıca Türkiye'nin güneyinde Suriye, Filistin, Arabistan ve Irak Osmanlı Devletinden ayrılıyordu. Şimdilik bağımsız hükümetler olarak tanınan Suriye ve Irak, İngiliz mandasına giriyordu.⁴⁰²

D. İKDAM GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASINA İLİŞKİN AVRUPA GAZETELERİNDEN YAPILAN ÇEVİRİ VE AKTARMALAR

Türkiye meselesiyle ilgili 20 Şubat 1920 tarihli *Le Temps* Gazetesinin başmakalesi Türk basınında geniş yer tutmuştur. *Fransa'nın Türkiye'de Menafii* başlıklı söz konusu yazı Türkiye sorununa değinirken, Kuvay-ı Milliye'den de söz etmiştir. Makaleye genel olarak baktığımızda şu düşüncelere yer verdiğini görmekteyiz:

Bugün artık Osmanlı İmparatorluğu'ndan söz edilemeyeceği, sınırları bütünüyle Trakya'da; Balkan devletlerinden, Asya'da; Ermenistan'dan, İran'dan, Kürdistan'dan ve Arabistan'dan ayrılan Türkiye'nin, yaşama yeteneği ve bağımsızlığı bakımından var olmasının Fransa kadar en az İngiltere'nin de çıkarlarına uygun olacağı savunuluyordu.

Bağımsız ve yaşama yeteneği olan bir Türkiye'yi Fransa'nın sürekli bir biçimde savunmaya başlaması denemeye değerdi. Çünkü daha önceki yıllarda tek bir devletin etkinliğinin egemen olduğu hükümet dönemlerinde hiç de olumlu olmayan sonuçlar alınmıştır. Fransız gazetesi bu konuda Kamil

---

402

İkdam, 3 Mayıs 1920, no: 8340.

Paşa ve Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin, İngiltere'nin etkinliği altında ülkeyi yönetmiş olmalarını örnek vererek bu deneyimlerin sonunda Kuvay-ı Milliye'nin ortaya çıktığına değiniyordu. Bugün Türkiye'de gerek orduda gerek yönetim işlerinde kamuoyunu oluşturma ve yönlendirmede Kuvay-ı Milliye'nin yerini alacak hiçbir kuvvetin bulunmadığını da belirtiyordu. Güneydeki gelişmeler karşısında, Fransa'nın bunlardan maddi manevi zarar gördüğünü ve bunu da;

"... Türk milliyetperverlerin meşru davasına hürmetkâr ve bunlarla anlaşmaya müsait olacak derecede kuvvetli bir siyaset takip edilmiş olması"na bağlıyordu. Ayrıca gazete Osmanlı'nın artık bir hiç durumunda olduğunu belirtiyordu.⁴⁰³

Yine Fransız gazetelerinin verdiği bilgiye göre Fransızların Türkiye'ye dair yapmış olduğu bir toplantıda ilk olarak, Fransa'nın şark ordusuna mensup subayı Mösyö Kokonaya söz alarak demiştir ki: "Türkler asırlarca bizim dostlarımız olmuşlardır. Hatalarını affettirdikten sonra yine olacaklardır." Daha sonra, toplantı komitesindeki delegelerden Mösyö Lui Martin de söz sırası kendisine geldiğinde: "Türklerin tarihini ve kendi lehlerindeki delailini bilirim; fakat Türklerin aleyhinde öyle esaslı bir delil vardır ki oda Ermenilerin katilidir. Ancak Fransa'nın bütün küçük milletlerin müdafaa olmasına iptida taraftar bulunduğu cihetle Fransa'nın Türkiye'yi himaye etmesi lazım geldiğini samimiyetle düşünüyorum" demiştir. Lui Martin'in Türklerin Ermenileri katlettiği sözleri bir belgeye dayandırılmadığı için iddia niteliğini aşamamıştır. Yine toplantı komitesi delegelerinden Mösyö Jul Ros da komitenin toplanmasındaki maksadı şöyle belirtmiştir: "Türkiye'de azim Fransız menafi vardır... Bunları müdafaa etmek lazımdır."⁴⁰⁴ Jul Ros'un sözlerinden Fransızların, gerek Türkiye meselesinde, gerekse Almanya meselesinde tabiidir ki çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri görülmektedir

3 Mayıs 1920 tarihli İkdam'da *Morning Post* Gazetesi'nden aktarıldığına göre, Türkiye meselesi için Anglo-Otoman Cemiyeti'nin Londra'da yaptığı bir mitingden bahsedilmiştir. Mitinge katılan cemiyetin

⁴⁰³ "Fransa'nın Türkiye Menafi", **İkdam**, 1 Mart 1920 no:8281.

⁴⁰⁴ **İkdam**, 27 Nisan 1920, no: 8334

delegelerinden Sir Aram Barer yapmış olduğu konuşmada, Türkiye'nin hukukunu savunan bir dost gibi değil, centilmen bir düşman sıfatıyla mitingde bulunduğunu belirtmiştir. İslamiyet için de onu müdafaa eden değil, ona hürmetkâr olan bir sıfatla bahsetmiştir. Ayrıca bu dinin yolunda olup dünya özgürlüğü için İngiltere ile beraber harp eden yüz binlerce Hint askerine de hürmet ettiğini ilave etmiş ve sözlerini şöyle bitirmiştir: “Bir İngiliz'e yakışan şey İngiliz ananesine riayet etmek ve bir Hıristiyan'a yakışan şey de anane-i hıristiyanıyeye sadık kalmaktır ki bu anane insanlara af ile muamele etmek ve insanlar hakkında hayırhah olmaktır” Hint delegelerinden Seyit Muhammed Ali de Türkiye meselesi hakkında Hindistan halkının düşüncelerini belirtmiş İzmir hakkında şu sözlere yer vermiştir: “Eğer düvel-i müttefike Türkiye'nin yaşamasını hakikaten istiyorsa İzmir'in, Türkiye'nin mevcudiyet-i iktisadiyesi için can evi olduğunu tasdik etmelidir” demiştir. Hint delegelerinden Seyit Muhammed Ali Londra'daki mitingde İngiliz Hükümeti'nden Türkiye meselesine dair kararların değiştirilmesini ve şu kararların verilmesini istemiştir.

1. Kilikya ve Ermenistan'a vaki olduğu iddia olunan kıtal hakkında bi- tarafane tetkikat icrası.
2. 1918 Ocağında başvekilin ilan ettiği (Amerikan Başkanı Wilson'un 14 noktasından bahsetmiştir) beyanatın tatbiki.
3. Başvekilin beyanatında zikredilmeyen Memalik-i Osmaniye'nin diğer kıtaları için kendi geleceklerini bizzat kendileri tayin etme hakkının verilmesi.⁴⁰⁵

Yine Fransız gazetesi olan *Le Matin*'den alınarak yayınlanan makale tercümesi de 3 Mayıs 1920 tarihli İkdâm'da⁴⁰⁶ yayınlandı. Makalede önce İtilaf devletlerinin saptadığı barış koşulları özetleniyordu. Bu bağlamda Ermenistan'ın durumunu da zikrediliyordu. Buna göre Ermenistan Wilson'un önerdiği kadar büyük olmamakla beraber hür yaşayabilecek bir toprağa sahip oluyordu. Bu koşullar saptanırken Ermenistan'ın bağımsız bir devlet olarak kurulmuş olması Bolşevikliğe ve Türk direnişini yönetenlere karşı tampon

⁴⁰⁵ **İkdâm**, 3 Mayıs 1920, no: 8340.

⁴⁰⁶ **İkdâm**, 3 Mayıs 1920, no: 8340.

devlet oluşturmak düşüncesiyle ilintili bir mesele olarak ortaya konuyordu. La Matin gazetesine göre, bu amaç gerçekleştiği takdirde Fransa için son derece yararlı bir durum ortaya çıkacaktı. Çünkü kuvvetli bir Ermenistan, Fransa açısından Suriye ve Adana'da askerce tasarruf edilmesi için imkân tanımış olacaktı.

15 Temmuz 1920 tarihli İkdam'da aktarılan⁴⁰⁷ Journal des Débates de ise, barış koşullarının uygulanabilme şansına değinerek, mütarekeden beri geçen zaman içerisinde koşulların değiştiği ve bunların oluşturduğu gelişmelerin yeni gecikmelere neden olabileceği öne sürülmüş, bir an önce İtilâf devletlerinin sürdürdükleri kararsızlığı bırakmaları istenmiştir. Fransız gazetesi, Yunanlıların 22 Haziran'da başlattıkları saldırıya değinerek Batı Anadolu'daki karışık durumu düzeltmeye(!) yardımcı olduğunu fakat bir kıymet vermenin doğru olmayacağını belirtiyordu. Çünkü Kemalistler, Afyonkarahisar yoluyla Konya'ya ulaşan ve Eskişehir'den Ankara'ya uzanan demiryollarını ellerinde bulunduruyorlardı. Gazete bu şartlar altında İtilaf devletlerinin Türk koşullarını sınırlayarak bunların uygulanması konusundaki çabalarının yeterli olmayacağını belirtiyordu.

İkdam, İstanbul Hükümeti'nin barış antlaşmasını imzalanmasına saltanat şurasında karar vermesinden önce *Daily Telegraph*'ta çıkan bir yazıyı alıntı yaparak *Bizim İçin Ne Diyorlar?* başlıklı başyazısıyla⁴⁰⁸ yayınladı. Bu yazıda Damat Ferit Paşa için büyük bir başarı olarak nitelenen barış koşullarının kabulü kararının, Türk milliyetçilerine karşı kazanılmış bir zafer biçiminde yorumlanması gerektiği ileri sürülüyordu. Başyazıda İslâm âleminin göstereceği tepki için ise şöyle denilmektedir: "...Âlem-i İslâm'a anlatılmalıdır ki, Devlet-i Osmaniye'ye tatbik olunan haklı cezaya rağmen İngiltere Akvam-ı İslamiye'ye hürmet ve riayet ile muamele etmekten ibaret siyaset-i ananevisini asla terk etmemiş ve din, âdât ve tesisât-ı İslamiye'ye karşı hiçbir zaman bir ehl-i salip muharebesi açmamıştır. Elyevm vuku bulan şeyler, zaruri ve tabii bir inkişaf-ı tarihiyeden başka bir şey değildir..."

⁴⁰⁷ **İkdam**, 15 Temmuz 1920, no: 8402.

⁴⁰⁸ **İkdam**, 27 Temmuz 1920, no: 8413.

Gazete *Konferans Bugün Cevap Veriyor* başlığı altında *Manchester Guardian* Gazetesinin Asya muhabiri tarafından yazılan bir mektuptan yapılan iktibasa göre; Mösyö Bertelo'nun başkanlığında bulunan uzmanlar komisyonunda güya Türkiye'nin onurunu tatmin edecek surette bazı "müsaadeler"e yer verilecekti. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Boğazlar ve Mürakabe-i Maliye komisyonunda birer mümessil bulundurma hakkından bahsediliyor ve İngiliz Hükümeti'nin "Zat-ı Şahane"nin müstakil hükümdar sıfatı ile Bursa'ya seyahat edebilmeleri -burada hilafet merkezinin Bursa'ya nakledilebileceği ima edilmektedir- için bazı tedbir ve tertibat ittihazı muhtemel olduğu ifade ediliyordu.⁴⁰⁹

Spa Konferansı'nda San Remo kararlarına karşı Osmanlı Hükümetinin verdiği notaya karşılık, Millerand'ın verdiği cevabî notasıyla ilgili olarak *Journal des Déba* Gazetesi bir baş makalesinde,⁴¹⁰ İstanbul Hükümeti'nin imzaya davet edildiği bu günlerde antlaşmanın eksik yerlerini kapatmaya çalışmanın bu saatten sonra boşuna olduğunu, bundan dolayı yapılan eleştirilerin hiçbir şeye yaramayacağını bildirmiştir. Gazete en büyük kabahati bu kadar çok vakit kaybetmeye bağlayarak: "...Türkler ilk mağlup olduğu zaman hareket edilseydi daha iyi bir sonuç alınabilirdi. Oysa böyle yapılmadı, aylarca görüşmeler yapılarak vakit geçirildi. Böylece anlaşmazlıklar ortaya çıktı..." şeklinde yorumda bulunmuştur.

Gazete, müttefik hükümetlerin, "Türkiye'nin şikâyet etme hakkı yoktur" sözünde haklı olduğunu ileri sürmüştü, bunu da şöyle açıklamıştır: "Türkiye'nin sebep ve mazereti olmadığı halde savaşa girmesi, birçok katliamlar yapması şikâyet etme hakkını ortadan kaldırmıştır. Onun için Türkler verilen yerlere razı gelmeli aksi takdirde şikâyet ederlerse durum daha kötü olacaktır". Sonuç olarak gazete, imzayı atanların akıllı kişiler olacağını çünkü bu antlaşmayı imzalamakla düşmekten kurtulacağını, Türklerin asıl düşmanlarının antlaşmayı imza etmemesi için onları teşvik edenler olduğunu iddia etmiştir.

⁴⁰⁹ "Muhtemel Müsaadât", **İkdam**, 17 Temmuz 1920, no: 8404.

⁴¹⁰ "Türkiye ile Sulh", **İkdam**, 31 Temmuz 1920, no:8417.

İkdam, Millerand tarafından İtilaf devletleri adına verilen ulti­matom niteliğindeki notayı Yarı-resmi Fransız Gazetesi *Le Temps*'den alıntı yaparak *Müttefiklerin Cevabı*⁴¹¹ başlıklı yazıyla irdemiştir. Buna göre; Doğunun meselesiyle ilgili konular, -Amerika Birleşik Devletleri'nin iç sorunlarıyla ilgili olduğu, Sovyet Rusya'nın Bolşevizm'le boğuştuğu, İtalya'nın Adriyatik sorununun dışında çeşitli sosyo-ekonomik zorluklarla karşı karşıya bulunduğu ve Fransa'nın Versailles Antlaşması'nı uygulamayı temin için sürekli müteyakkız durumda bulunduğu bir sırada- çözülecekti. Bununla beraber notada ileri sürülen iddialara değinilerek, Ermenilere daha önce hiçbir milletin yapamadığı yardımı Fransa'nın halen de sürdürdüğü, Yunanistan'ın isteklerinin notanın genel havası içinde duyulduğuna temas ediliyordu ve bu şartlar altında Osmanlı temsilcilerinin taleplerinden bazılarının kabulünü öneriyordu. Ayrıca boğazlar komisyonuna bir temsilci vermelerinin verilecek kararların oylanmasından dolayı hiçbir anlam taşımadığı da ifade ediliyordu.

Yunan saldırısının durmasından ve Saltanat Şurası'nın (22 Temmuz 1920) barış antlaşmasının imzalanmasına karar vermesinden sonra, 28 Temmuz tarihinde İkdam'da İngiliz *Orient News* Gazetesinin bir makalesi aktarılıyordu. Antlaşmayı imzalamaya giden delege heyetinin antlaşmayı imzaladıktan sonra nasıl bir Türkiye olacağına dair yazılan bu makalede her şeyin daha iyiye gideceği ileri sürülüyordu. Temmuz sonlarında yayınladığı başyazıda *Orient News*, barış koşullarının uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek zorluklar üzerinde durarak bunların etkinliğinin kırılması gerektiğini belirtiyordu. Bunun için de "vadi-i isyanda temerrüde karar vermişler" olarak nitelendirdiği Anadolu hareketinin bastırılması şarttı. Gazete, Çatalca Hattı'na kadar Yunanistan'a verilen Trakya'nın büsbütün Yunan hâkimiyetine girmesiyle burada daha temiz bir idarenin başlayacağını iddia etmiştir. Gazete ayrıca, antlaşmaya karşı birçok tepkilerin geldiğini ancak bunun yersiz olduğunu, antlaşmayı imzalamak için giden heyetten herkesin ümitli olması gerektiğini çünkü; Türkiye'nin gelecekteki hükümetinin

411

"Müttefiklerin Cevabı", **İkdam**, 31 Temmuz 1920, no:8417.

bu kişilerden meydana geleceğini iddia etmiştir. Türklerin refaha kavuşması için müttefik devletlerle dost olması gerektiğini ancak bu şekilde kurtuluşa ereceğini belirterek "...Türkiye hars ve medeniyetinin garp hars ve medeniyetiyle birlikte çalışmaması ve ondan istifade etmemesi için hiçbir sebep yoktur" şeklinde beyanatta bulunmuştur.⁴¹²

Bazı İngiliz gazeteleri de İzmir meselesine öncelik veriyorlardı. Sevr Antlaşması'nın uygulanmasında en önemli zorluğun İzmir'in Yunanlılara verilmesinden dolayı çıkacağını, bunun Türkler açısından sürekli kızgınlık nedeni olacağını savunan 19 Temmuz tarihli *Morning Post*'da, Trakya'nın Türkiye'den ayrılmasının ise, İzmir sorunu gibi Türk halkı üzerinde etkili olmayacağı, bu meselenin zaman içinde unutulacağını ileri sürüyordu. Türklerin hiçbir zaman kabul etmeyecekleri mesele ise, azınlıkların çoğunluk teşkil ettikleri yerlerde "icra-yı hükümet" teşkil edilmesi olacaktı.⁴¹³

Fransız *Journal de Déba* Gazetesi, imzadan sonra Anadolu halkının Kemalizm hareketini beğenmediğini, çünkü Kemalizm'in Bolşevizm'i kabul ettirmek istediklerini iddia etmiştir. Halkın bundan dolayı " İnsan padişahına karşı isyan ederse, nasıl iyi bir Müslüman olduğunu iddia edebilir?" dediğini ileri sürüyordu.

Gazete Ankara Hükümeti'nin kendilerini mahvolmuş bildiklerini, bu yüzden Avrupa'nın da mahvolması için Bolşevik istilasını davet ettirmek için uğraştıklarını söylemiştir. Ayrıca gazete memleket genelinde bir düzensizlik olduğunu söyleyerek " ...İstanbul Hükümeti için kalben zat-ı şahaneye merbut olan bu ahaliyi tekrar ele almak hususunda pek cüzi bir fedakârlık kâfidir" demiştir.⁴¹⁴

Sevr Antlaşması'nın imzasından sonra dış basında antlaşmaya dair çıkan haberlerde genel olarak; Türkiye'nin bir savaş suçlusunu olduğu, kendisine verilen yerlere razı olması gerektiği, güya barışın tesisinde Anadolu hareketinin bir engel olduğu ancak; halkın Ankara Hükümeti'ne değil padişaha itibar etmesi gerektiği şeklinde halka yön verici bir tutum içerisinde

⁴¹² **İkdam**, 28 Temmuz 1920, no: 8414.

⁴¹³ **İkdam**, 1 Ağustos 1920, no: 8418.

⁴¹⁴ **İkdam**, 30 Eylül 1920, no:8465.

olduğu izlenimini edinmek mümkündür. Antlaşma ile ilgili olarak İstanbul'da yayınlanan yabancı dildeki gazetelerin de benzer tutumu takındıkları söylenebilir. Bu gazetelerden olan İngilizce *Bosphor* Gazetesi, yayınlamış olduğu başmakalesinde anlaşmanın imzalanmasından sonra tasdik edilmeyişinden dolayı Avrupa'nın barış ve huzuruyla oynandığını, İttihat ve Terakkicilere karşı alınan tavrın amacının Türkiye'yi içinde bulunduğu tehlikelerden kurtarmaktan ibaret olduğunu belirtmiş ve 1908 tarihinden beri ülkeye zarar veren bu kişileri kökünden halletmenin ülkenin çıkarına olacağı düşüncesini ileri sürmüştür. Gazeteye göre; ülkenin bundan sonra yapması gereken şey, Anadolu'yu sakinleştirmek, hükümete büyük yetkiler bırakmak ve padişaha imparatorluğun her yerinden hürmet edilmesini sağlamaktır.

Mustafa Kemal'in ülkeye zarar getireceği, onun için de ortadan kaldırılması gerektiğini belirten bu makalede, Sadrazam İzzet Paşa'nın Mustafa Kemal'le uyuşmak istediğini ancak bu düşüncenin iyi bir davranış olmadığını şöyle açıklamıştır: "...İzzet Paşa'nın istediği uyuşma siyaseti, fikrimizce takip edildiği halde neticenin bu felaket-i katiyeye müncer olacağını söylemekten kendimizi alamıyoruz. Mustafa Kemal'le uyuşmak onun irtikap ettiği cinayetlerin asarını sünger ile silmek şu son aylarda icra ettiği kıt'alleri af etmek bir hayduda bir dest uzatmak kabilindedir... Aynı zamanda en kıymetli tesvilatı ihsar etmektedir... Bu suretle ittihatçılık tekrar kemal-i vaka ile mevki-i iktidara gelip 'Berlin' fırladığını yorulmaz bir aşkla yeniden çevirerek barışı ateşe verecektir..."

Gazete, bu memleketin istediğini bilen birine muhtaç olduğunu bu kişinin de Damat Ferit olabileceğini; ancak Damat Ferit'in çok tereddüt eden bir kişi olduğunu söyleyerek "...Lakin Allah aşkına tereddüt etmesin. Düşünmek için çok vakitler zayi oldu, istical etsin, yoksa partiyi kaybetti. Yalnız kendi partisi değil bütün imparatorluğun partisi kaybolacaktır."⁴¹⁵

İngilizlerin maddî desteği ile çıkan aynı gazetenin başka bir başyazısında ise Sait Molla'nın Adliye Müsteşarı olarak görev yaptığı açıklamalarına temas edilmiş, adliyede esaslı ıslahatın yapılması söz konusu

⁴¹⁵ "Türkiye'yi Kurtarmak İçin", **İkdam**, 27 Eylül 1920, no:8462. Bu yazının orijinal tam metni için bkz: ek-11 s.179.

edilerek İstanbul hükümeti ve basın tutumunda bir bütünlük olmadığı, Avrupa'nın adaletsizlikle suçlanması yerinde olmadığı ileriye sürülmüştür. İslahat projelerinin uygulanabilmesi için ülkenin İstanbul'dan yönetilmesi ve bunun böyle kalması gerektiği, Mustafa Kemal'in Anadolu'nun sahibi kaldıkça, Türkiye'nin varlığından söz edilemeyeceği iddia edilerek İmparatorlukta Anadolu Hareketi'nin sona erdirilmesinden sonra gelecek için programlar yapmanın olanaklı olacağı ifade edilmiştir.

TBMM Hükümeti ile Ermenistan'ın isteği üzerine 13 Kasım 1920'de yapılan mütarekeden sonra ise yine aynı gazetede TBMM'nin Ermenistan'a yapmış olduğu önerilerin Bolşeviklerin "muvafakati" ile gerçekleştirildiği ileri sürülmüş, Brest-Litovsk Antlaşması'nın yeniden gündeme getirilmesinin anlamı üzerinde durulduktan sonra ileri sürdüğü öneriyi şu şekilde ifade etmiştir: "...Sevr Antlaşması'nın esas maddelerini Ankara'ya kabul ettirmek mümkün değildir... Müttefikler, Sevr Antlaşması'nı tadil etmeyi düşünmezler... Yapılacak ilk iş, Anadolu Harekâtı'nı idare edenlere, karşılarında müttehit ve kuvvetli bir kitle olduğu tesirini vermektir..."⁴¹⁶

17 Ekim'de Damat Ferit Paşa'nın istifasından sonra ise, daha gerçekçi yorumların ortaya çıktığı görülmektedir. İngiliz *Orient News* Gazetesi başyazısında⁴¹⁷ Damat Ferit'in istifa nedenini antlaşmanın onaylanması konusunda çaba göstermemiş olmasına bağlayarak, başka bir şey yapılmadığını ileri sürüyordu. Gazeteye göre antlaşmada yer alan Osmanlı maliyesine ait hükümleri dikkate almaksızın maliyeye ilişkin herhangi bir şey tartışılması mümkün değildi. Borç para alınması antlaşmadaki malî hükümlere bağlıdır. Memurlara maaşlarını verecek parası olmayan sadrazam, bu koşulların farkında değilmiş gibi davranmıştır. Bunun dışında Anadolu hareketine karşı başarılı da olamamıştı. Gazete Kemalistler Bolşeviklerle ilişki sürdürürken, İstanbul'daki Türklerle de temasını kesmiş bulunuyordu. Bu durum antlaşmaya uygun değildi. Söz konusu zorlukların giderilmesi Türkiye'nin göreviyken İstanbul hükümeti bu konuda bir şey yapmamıştı. Kısacası adı geçen gazete antlaşmanın uygulanması için

⁴¹⁶ **İkdam**, 17 Kasım 1920, no:8511.

⁴¹⁷ **İkdam**, 21 Ekim 1920, no: 8486. Bu yazının orijinal tam metni için bkz: ek-12 s.170.

koşulların uygun olmadığını ileri sürüyordu. Fakat *Le Temps* gibi Fransız gazetelerinin üslubunda görülen ‘antlaşmanın uygulanmasının mümkün olmadığı’ şeklinde bir sunumla değil, bundan İstanbul hükümetini sorumlu tutan bir üslupla iddia ediliyordu.

24 Ekim 1920 tarihinde *İkdam*’da yayınlanan aynı İngiliz gazetesinin başka bir başyazısında,⁴¹⁸ Tevfik Paşa Hükümetinin Anadolu’daki “Kemalistler”i ikna etmek için çaba göstermesinin üzerinde durularak, aksi halde Bolşeviklerin susmasıyla onların sarıldığı son bağı da kopmuş olacağı ve böylelikle, Anadolu direnişinin de sona ereceği ileri sürülüyordu. Yayınlanan başka bir yazıda⁴¹⁹ ise, antlaşmanın geciktirilmesinin mümkün olmadığı ileri sürülerek, Anadolu’nun “içinde bulunduğu karışık durum”dan dolayı onay işleminin geciktirilmesinin neden olarak gösterilmeyeceğini açıkça yazıyordu. Aynı şekilde milletin böyle istediği gerekçesiyle Mustafa Kemal ile anlaşmanın da yanlış olacağı belirtiliyordu. Ayrıca halkın milliyetçilere karşı olduğu ileri sürülerek barışın Sevr Antlaşması’nın uygulanmasından başka bir şey olamayacağı ileri sürülüyordu.

İstanbul’da çıkan Fransızca *Journal D’Orient* Gazetesinde “Tevfik Paşa’nın sadarete getirilmesi⁴²⁰ dolayısıyla kaleme alınan başmakalet⁴²¹ ise, Damat Ferit Paşa’nın “İttihatçılarla Kemalîleri birbirine karıştırıp aynı surette muamele” etmesinin hata olduğu belirtilerek, Tevfik Paşa’nın ne yapması konusunda da şu fikirlere yer veriliyordu: Kemalistlerin aşırı hareketlerine ortak olmaktan uzak durunuz. Onların, tutum ve davranışlarını değiştirmeye sevk ediniz. Onlarla ciddi bir şekilde uyuşmaya çalışınız. Fakat onların siyasî emellerine bağlanmayınız. Kısacası barış antlaşmasının uygulanabilmesinin, Türkler arasında anlaşmanın temin edebilmesi ve iç ve dış barışın sağlanması ile mümkün olacağı belirtiliyordu.

⁴¹⁸ *İkdam*, 24 Ekim 1920, no: 8489.

⁴¹⁹ *İkdam*, 11 Kasım 1920, no:8505.

⁴²⁰ Burada kastedilen Damat Ferit’in 17 Kasım’da istifasından sonra 20 Ekim’de kurulan beşinci Tevfik Paşa kabinesinin (20 Ekim- 4 Kasım 1920) tesisidir. Kabinenin faaliyette bulunduğu tarih için bkz: M. Tunçay, *a.g.e*, C:IV, s. 59.

⁴²¹ *İkdam*, 20 Ekim 1920, no:8485.

E. İKDAM GAZETESİNDE SEVR ANTLAŞMASI HAKKINDA YAPILAN YORUMLAR

27 Nisan 1920 tarihli İkdam'da murahhasların (delegelerin) tayin edildiği günlerde delegelere sunulacak olan şartlar hakkında yazılmış olan makalede⁴²² şu düşüncelere yer verilmiştir: Barışın nasıl bir barış olduğu konusunda derin düşünmeye gerek yoktur. Önceden yapılan üç antlaşmanın (Almanya ile Versailles, Avusturya ile Sen Germen, Bulgaristan ile Nöyyi) içeriğine bakıldığında bir fikir edinilebilir. Bundan önce yapılan antlaşmalarda da mağlup devletler konferansa dâhil olmamış ve görüşmelere katılmamıştır. Daha sonra hâkim karşısına çıkmış bir kabahatli gibi konferans huzurunda bildiriye dinlemiş ve kabul etmiştir.

Bununla birlikte barış kararlarıyla ilgili bazı noktalarda itiraz edilmesi hakkının mağluplarda da olması gerektiğini belirterek, bu noktada delegelerden böyle hizmet beklenildiğini, itiraz haklarının dikkatli ve becerikli bir şekilde belirtilmesi halinde iyi bir netice elde edileceğini söylemiştir. Bunun için delegelerin hazırlık yapması gerektiğini, böylece güç ve iktidarlarını göstermiş olacaklarını, gösterilecek güç ve kuvvetin de heyet içinde bulunacak olan uzman ve danışmanların deneyimli olmasına bağlamıştır. Diğer mağlup devletlerle yapılan barış anlaşmalarında mağlup tarafların kendi barışları hakkında nasıl itiraz ettiğinin iyi bilinmesi gerektiği ve itirazları konferans tarafından kabul edildiyse, kendi itirazlarının da buna göre yapılması gerektiği belirtilmiştir. Yazıda bir Hint heyeti delegesinin, Lloyd George'a müracaatında Türkiye barışının diğer barışlardan bir farkı olup olmayacağını sorduğunda Lloyd George'un verdiği cevaba da temas edilmiştir: Bütün mağlup devletlerin aynı tarz ve surette muameleye tabi tutulacağını, 'Türkiye bir İslam devletidir' diye diğer mağlup Hıristiyan devletlerden ayrı tutulmayacağını örneğin; Avusturya ve Türkiye'nin barışının birbirinden farklı olmayacağına dair bu konuda teminat verdiğini söylemiştir.

422

İkdam, 27 Nisan 1920, no: 8334.

3 Mayıs 1920 tarihli İkdam Gazetesi, murahhas heyetinin Paris'e hareket ettiği günlerde yazmış olduğu *Adalet İsteriz* adlı makalesinde⁴²³ delegelere verilecek olan antlaşma tasarısının -dış kaynaklardan gelen haberler doğrultusunda- koşullarının ağır ve ezici olduğu bildirmiştir. Antlaşma şartlarında Trakya denilen Edirne Vilayeti ile Çatalca Sancağı Osmanlı Devleti'nden alınıp, Yunan sınırına kadar İzmir dâhil Yunanistan idaresine verildiğini bildirerek konuyla ilgili görüşünde, nüfusça Türk ve Müslüman olan ve devletin en önemli yeri olarak görülen Trakya ile İzmir'in Osmanlı'dan alınıp Yunanistan'a verilmesini anlamadıklarını belirtmiştir. Bu konuyla ilgili daha Balkan savaşları sonrasında Bükreş'te yapılan barış konferansında Yunan Başbakanı Venizelos, Trakya'nın Yunanistan'ın dışında olduğunu kabul etmiş ve bunu Atina Meclisi'ndeki konuşmasında da itiraf ettiğini bildirerek, Trakya ve İzmir hakkında belirtilen istatistiklerin uydurma olmadığını tamamen gerçeklere dayandığını ve bu konuda yapılacak istatistiklerden asla korkmadıklarını belirtmiş ve bu doğrultuda Paris'e giden heyetin konferansa "Adalet isteriz" vazifesiyle gittiğini söylemiştir.

15 Mayıs 1920 tarihli İkdam Gazetesi, barış şartlarını irdelediği *Şerâit-i Sulhiyemiz* başlıklı makalesinde⁴²⁴ Sulh Heyet-i Murahhasası Reisi Tevfik Paşa'nın barış koşullarının bağımsızlıkla "kabil-i telif" ve ağır olduğuna dair fikirlerini ayrıntılarıyla aktardıktan sonra, barış şartlarına göre bütün Edirne Vilayeti'nin Yunanlılara verilmesiyle Yunan sınırının İstanbul Surları'na kadar dayandırıldığını belirtmiş ayrıca; hem doğu hem de batı Trakya'nın Yunanistan'a verilmesinin adaletsizlik olduğunu, hâlbuki diğer mağlup devletler ile (Almanya, Avusturya, Bulgaristan) imzalanan barış şartlarındaki arazi meselelerinde milletin iradesinin esas alındığını; ancak Türklere Trakya konusunda böyle davranılmadığını, bunun adaletsizlik olduğunu belirtmiştir. İstanbul konusunda da İstanbul'un başkent olarak kalmasına, padişahın egemenliğine karar verildiği halde İstanbul ve çevresinin içinde Türklerin olmadığı bir komisyonda idare edilmesini haksızlık olarak görmüştür. Bu

⁴²³ **İkdam**, 3 Mayıs 1920, no: 8340.

⁴²⁴ **İkdam**, 15 Mayıs 1920, no: 8352.

konuyla ilgili diğer mağlup devletlere reva görülmeyen muamelelerin Osmanlı Devleti'nde tatbik edilmek istendiğine dikkat çekilmiştir.

Aynı yazıda, batı ve doğu Trakya'nın Yunanistan'a verilmesiyle ilgili alınan kararların diğer mağlup ülkelerle yapılan barış antlaşmalarıyla çeliştiği düşüncesine yer verilerek, söz konusu ülkelerde yapılan antlaşmalarda lokal çoğunluğun istek ve temayüllerinin⁴²⁵ dikkate alındığı vurgusu yapılıyordu. Aynı zamanda Lloyd George kabul ettiği bir Hint heyetine de Türkiye'ye yapılacak işlemlerin diğer mağlup ve Hıristiyan devletler için uygulanan işlemlerden ayrı ve ağır olmayacağını söylediği hatırlatılıyordu. İstanbul meselesiyle ilgili olarak; İstanbul'un başkent olarak kalması ve Padişah egemenliğinin sürmesine karar verilmesi yanında, İstanbul ve çevresinin yönetiminin Osmanlı Devletinin temsil edilmediği bir komisyona havale edilmesinin devlet ve bağımsızlık kavramlarıyla bağdaştırılamayacağı, aynı zamanda şartların aynen uygulanmasının da imkânsız olduğu ifade ediliyordu. Görüldüğü gibi İstanbul ve Trakya meselelerine itiraz edilirken, Anadolu'nun durumuyla ilgilenilmemesi, kaybedilen Arap toprakları ve Doğu Anadolu'da kurulması tasarlanan devletlerle ilgili itirazların yer almaması söz konusudur.

Kararlar açıklanmadan önce müttefik devletler, şartların adil olduğunu diğer mağlup devletlerle yapılan antlaşmalardan bir farkının olmadığını devamlı verdikleri beyanatlarda belirtmişler ancak; kararların açıklanmasıyla durumun hiç de söylendiği gibi olmadığı görülmüştür. İkdâm, barış şartlarının şimdiki haliyle kabul ve imzasının asla mümkün görülmediğini söylemiştir.

*İnşikâk, İttihâd*⁴²⁶ adlı makalede ise, barış şartları olarak bize mukadderatımız ile ilgili olarak teklif edilen zoraki şartların endişe ve heyecana sebep olduğu, bu tarihlere herkesin yalnızca söz konusu şartlar ve onun neticeleri ile ilgilendiği, kendilerinin de siyasî hayata dair son

⁴²⁵ Burada Versailles'in imzasından sonra yapılan plebistlere atıf yapılmaktadır. Almanya, bu Antlaşmayla göre, Saar bölgesi de Fransa'ya terk ediliyordu, ama 15 yıl sonra burada plebisit yapılarak kesin durum tayin edilecekti. Bunun yanında Yukarı Silezya'da, plebisit yapılacaktı. 1920 de yapılan plebisit sonunda, buranın kuzey kısmı Danimarka'ya, güney kısmı Almanya'ya geçti. Bkz. F. Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 145-146.

⁴²⁶ **İkdâm**, 3 Haziran 1920, no: 8371.

günlerde ortaya çıkan bu hadise ile meşgul olduklarını, geleceğimizle ilgili alakadar olan bu büyük hadise hakkında fikir beyan etmemenin mümkün olmayacağından bahsedilmektedir.

İkdam 16 Temmuz tarihli ve *Kararı Beklerken* başlıklı yazısında şöyle diyordu: "... Efkâr-ı Umumiyyemiz sulh istiyor. Hak ve cıalden tamamen müteneffir olan halkımız sulha nail olmaya ve hal-i tabiinin avdet etmesine ve bu hal-i tabii içinde sulh ve salahın bahş ve temin edeceği sükun ve refahı elde etmeye pek ziyade teşne bulunuyor. Mütarekenin akdi, halklarımızın bu husustaki kırılmaz arzu ve temayülünün bir neticesiydi. Mütarekenin akdinden beri mürur ile devrede, halkımızın bu arzu ve temayülü tenakus etmek şöyle dursun bilakis tezayüd eylemiştir. Halkımızın pek ziyade taraftar ve hatta teşne olduğu bu sulhun hal-i tabiiyi iade edecek ve memlekette bir devre-i sükun ve huzur küşâd edecek mahiyette bir sulh olduğunu takdir eden hükümetimiz dahi itirazâtını ve mukabil teklifâtını halkımızın arzusunun ve temayülünü tatmin gayesiyle tertip ve ihzar eylemişti..."⁴²⁷

Osmanlı Devleti'nin arka arkaya girmiş olduğu savaşlar ve en önemlisi I. Dünya Savaşı sonucu bıkkın ve yorgun düşen halk, mütareke döneminde de İtilaf devletlerini Anadolu'yu bilfiil işgal ettiklerini görmüş ve sulhun biran evvel imzalanması ile Anadolu'da huzurun sağlanacağını düşünmüştür. Ancak görünen itilaf devletleri önce kendi menfaatlerine uygun alanları fiili olarak tespit ve işgal etmiş bulunmaktaydı ve bunu Osmanlı Devletinin önüne sürecekleri antlaşma ile meşru hale getireceklerdi.

16 Temmuz tarihli İkdam'ın *Dibace* başlıklı yazısında savaşa İttihatçıların yüzünden girildiği dile getirilmektedir. Bundan dolayı yapılacak sulhun diğer devletlere nazaran daha hafif olacağı ümit edilmekte, filhakika ef'al ve mücazat arasında tespit mütesaviye demek olan adalet bunu icap ederdi.⁴²⁸ denilmekteydi. Yani savaşa ittihatçılar yüzünden girilmesinden halkın mesul tutulamayacağı ve bundan dolayı maddeleri hafif bir antlaşma metninin imzalanacağı düşüncesi hâkimdi. Ancak bunun o günün

⁴²⁷ İkdam, 16 Temmuz 1920, no: 8403.

⁴²⁸ İkdam, 16 Temmuz 1920, no: 8403.

şartlarındaki belirsiz ve kara günlerinde sadece bir umut ve temenni olduğu açıktır.

Bununla birlikte Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından büyük bir beklentinin olduğu da düşünülmemelidir. Zira Mondros Ateşkes Mütarekesi'nin ortaya koymuş olduğu şartlarının ağırlığı ve arkasından gelen fiili işgaller yapılacak olan barış antlaşmasının şartların ne kadar ağır olacağına açık bir kanıtıydı. Türk milletinin gönlüne ve hislerine tercüman olacak bir antlaşma beklentisi hayaller üstü bir durumdu. Nitekim bununla ilgili olarak İkdam'ın 17 Temmuz tarihli *İstedığımız Sulh* adlı bir başyazıda; "...Mütareke sulha doğru atılmış birinci adımdı. Daha o vakitten efkâr-ı umumiyemiz talib-i sulh olmakla beraber, mağlup mevkiinde bulunduğumuzu dahi itiraf ve teslim ederek, öyle mefkurevi bir sulh beklemek hayaller üstülüğünde bulunuyordu. Düvel-i Galibenin harp gayelerine istinaden bizim sulhumuzun dahi bir 'kuvvet sulhu' olmayıp 'adalet sulhu' olacağına itimat ediyordu..."

Bizim arzu ve talep ettiğimiz evsaf ve şeraite haiz bir sulh, bizi taammüt, sükûn ve huzura nail edeceği gibi tamamen kıymet ve ameliyeyi ve kabiliyyet-i tatbikiyyeye dahi hazır bir sulh olacak ve bizim memleketimize tamamen hal-i tabiiye irca edip, Düvel-i Muazzama-i Galibiyeyi dahi memleketimiz mukadderatı hakkında her türlü fikir ve tereddüt ve endişeden azâde kılacak ve muahede-i sulhiyemizin tatbiki hususunda onları hiçbir suretle meşgul etmeyecekti..."⁴²⁹

Fakat Osmanlı Devleti'nin adalet isteği yer ve zaman bakımından uygun değildi. Nitekim murahhas heyetimize Spa konferansı sırasında on günlük bir mühlet verilerek sulh muahedesi Osmanlı devletine dayatılmaktaydı. Bu konu hakkında İkdam Gazetesinin *Hakikat Karşısında Kararımızı Vermek İçin* başlıklı yazısında şu görüşler dile getirilmektedir: "...Bugün bizim pîş kararımıza vaz'ı olunan bu sulh muahedesi hakkında, bizim için artık tenkit ve itiraz ile protesto ile onu hak ve adaleti daha mahrun bir hal ve şekli ifrağa çalışmaya imkân kalmamıştır. Bu meselede artık bütün

429

İkdam, 17 Temmuz 1920, no: 8404.

ümit ve ihtimal kabulleri kapanmıştır. Bizim bu gün sulh muahedesi hakkında vereceğimiz karar için yalnız iki tarik-i küşâde bulunmaktadır. Bunlarda muahedeyi red veya kabul ve imza tarikleridir. Fakat muahedeyi red veya kabul kararları öyle basit ve alelade kararlar mahiyetinde olmayıp gayet vahim netaic ve vaki olan ve gayet ağır mesuliyetleri dahi bulunan gayet mühim kararlardır. İşte biz bu gün bu iki karardan birini hem de 27 Temmuz'a kadar vermek mecburiyet-i elimesinde bulunuyoruz. Bize teklif edilen sulhun adi ve hakka derece-i mukarreratını ve bizim müstakbele inkişafımızı ve kabiliyet-i hayatımızı temin edecek mahiyete haiz olup olmadığı, artık bil-iztirar pîş hasebe olmamış, öteden beri sulh ve sükûna olan meylimiz ve ihtiyacımız şevkiyle bu sulhu kabul ve imza eylemiş olsak bile yine derhal bir hayat sulhu ve memleketimizde hal-i tabiiyeyi iade eylemek imkânına nail olamıyoruz. Zira Konferansın 17 Temmuz tarihli notasında ve muahedeyi kabul ve imzadan sonra Hükümet-i Osmaniye Anadolu'da nüfuzunu iade ve temin hususunda muktedir bulunursa, müttefiklerin muahede mevadına imtisalen bu kararı tekrar tetkik ve bu defa Türkleri ebediyen Avrupa'dan tard eylemek vaziyetine girebilecekleri tehdidi mevcut bulunmaktadır.”⁴³⁰

Yukarıda İkdâm Gazetesi'nin verdiği malumata bakarsak antlaşma hakkında iki yolun olduğu, bunlardan birinin red, diğerinin ise kabul yolu olduğu belirtilmektedir. Bu antlaşma kabul edildiği takdirde Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki nüfuzunu sağlaması ve kudretli olması gerektiği belirtilmekte, eğer kabul edilmez ise bu sefer İtilaf devletlerinin Türkleri Avrupa'dan atacağı ileri sürülerek Osmanlı Devleti'nin ve halkının nasıl çetin bir yol ayrımında olduğu ortaya konulmaktadır. Osmanlı Devleti bu antlaşmayı kabul ettiği takdirde İstanbul Hilafet ve Saltanatın merkezi olarak kalacak, Osmanlıya dayatılan hudutlar dâhilinde Osmanlı küçük bir devlet olarak mevcudiyetini muhafaza edebilecekti. Tabii olarak bunun neticesinde etrafı Ermeni Cumhuriyeti, Rus İmparatorluğu, Romanya, Bulgaristan ve nihayet Yunan devletleri ile çevrili elim bir vaziyette kalacaktı. Yani kısaca İç

430

İkdâm, 22 Temmuz 1920, no: 8408.

Anadolu'ya hâkim bir “Osmanlı” kalacak, bunun yanında çevresinde mütemadiyen kendisine saldırmaya hazır düşmanlar ile çevrilecekti.

Bütün bu şartlara rağmen Osmanlı Devleti çaresiz olduğunu ileri sürerek antlaşmayı imzalamaya karar vermiştir. Konuyla ilgili olarak İkdâm'da şu bilgiler verilmektedir: "Muahede-i Sulhiye hakkındaki kararlarımız artık malum oldu. Onu kabul ve imzadan başka bir çaremiz olmadığını itiraf ve teslim ederek 27 Temmuzda o muahedeyi her türlü ahkâmı şedidesine rağmen bilâ zaruri imza etmeye karar verdik..."⁴³¹

İkdâm Gazetesi'nin *Kabul ve İmza*⁴³² başlıklı adlı yazısında Sulh Konferansı'nın 17 Temmuz'daki Türk isteklerini reddeden notayla aldığı karara göre, “muahede-i sulhiye”de bize teklif ve tebliğ edilen siyasi vesikanın kabul edildiği ve imzalanacağı belirtilmektedir. Bunun yanında hükümetin -bu konuda memleketin dâhiline yaptığı çağrıda- müttefik devletlerin 27 Temmuz'da konferansa vereceğimiz cevabı merakla bekledikleri, kabûl-ü imzâdan başka bir çarenin olmadığı, ağır mesuliyetler altına girerek antlaşmanın imzasının kabul edileceği bildirilmektedir. 17 Temmuz'da yapılan tehditler karşısında bunu reddetmek gibi bir hakkımızın olmadığı, fedakârlığımızı bu sulhü imzalamayı kabul etmekle göstermemiz gerektiği ifade edilmektedir. Millet'in bu ağır ceza karşısında ciddi ve hukuki bir vatanperverlik hissi ile düşünmesi ve bunu millî bir vazife olarak görmesi istenmektedir. Padişahın ve ona bağlı hükümetin ve millet'in el ele vererek Anadolu'da İstanbul Hükümeti'nin yeniden tesisini sağlamaya çalışması gerektiği ve bu gaye için hızlı bir şekilde harekete geçmesi gerektiği ise çare olarak gösterilerek, Ecnebî devletlerin müdahalelerine mahâl vermeden kendi aramızda bu millî vâzifenin çözülmesi gerektiği ifade edilmektedir. Hatta daha da ileri gidilerek kabul ve imza edilecek kararların tatbiki için Anadolu'da 'Düvel-i Muazzama-î Gâlibe'den yardım istenmesi gerektiği konusu ısrarla tekrarlanmaktadır.

Düvel-i Muazzama olarak nitelediği devletlerin yarım asır boyunca Türk Milleti'ne ve devletine neler yaptığını unutarak ileri sürülen bu

⁴³¹ İkdâm, 25 Temmuz 1920, no: 8411.

⁴³² İkdâm, 24 Temmuz 1920, no: 8410.

düşünceler ilginçtir. Ermenileri, Rumları, Bulgarları ve diğer Osmanlı tebaalarını Türk Milleti'ne karşı kışkırtan bu Düvel-i Muazzama'dan yardım istenmesi de dikkate şayandır.

Bu haberde ayrıca "... son yirmi sene zarfında Ermeniler... katliâm edilmişlerdir. Muharebe esnasında Hükümet-i Osmaniye'nin su-i muameleden ibaret olan e'falini fersah fersah tecavüz etmiş, 1912 senesinden beri Hükümet-i Osmaniye bir ihtilâlle müstenid gayr-i makbul bahaneleriyle çocuk, erkek, kadın sekiz yüz bin Ermeni'yi katliam ve iki yüz bin Rum ile iki yüz bin üzerinde vatanperverlerden tehcir ve tebeyyüd eylemiştir" şeklindeki sözlerin doğruluğu bulunmamakla birlikte bu sözlerdeki amacın müttefik devletlere hoş görünmeye, onların sempatisini kazanınca muahede şartlarının hafifletileceğini düşündükleri gerekçesiyle yazıldığı düşüncesi akla gelmektedir.

28 Temmuz tarihli İkdâm'da *Orient News* Gazetesinden bir makale tercümesi yer almaktadır. Bu makale, anlaşmayı imzalamaya giden delege heyetinin anlaşmayı imzaladıktan sonra nasıl bir Türkiye olacağına dairdi. Gazeteye göre her şey daha iyiye gidecekti. Türklerin refaha kavuşması için müttefik devletlerle dost olması gerektiği ancak bu şekilde kurtuluşa ereceği belirtilerek "...Türkiye hars ve medeniyetinin garp hars ve medeniyetiyle birlikte çalışmaması ve ondan istifade etmemesi için hiçbir sebep yoktur" düşüncesine yer veriliyordu. *Orient News*'in bu yazısına karşılık İkdâm Gazetesi, Türkiye'nin müttefik devletleri dost olarak görmemesi gerektiğini, bu devletlere karşı dirayet gösterilmesi gerektiğini ifade ediyordu. Türklerin kendilerine terk edilen yerlerde faaliyetlerini olgun ve akli başında bir şekilde hareket ederek yürütmesi gerektiği de ayrıca vurgulanıyordu.⁴³³ Yine aynı tarihli gazetede; "27 Temmuz günü bütün Türkler için eski bir devrin sonu yeni bir devrin başlangıcıdır. Dünkü büyük ve muhteşem Osmanlı İmparatorluğu enkazı üzerine San Remo kararları adıyla ağır bir mezar kapağı kapandı. Yaşamak, nefes almak, ümitlenmek, ilerlemek ve Osman Gazi'den beri gelmiş geçmiş bütün mübarek isimler bu kapağın altında

433

İkdâm, 28 Temmuz 1920, no: 8414.

kalmıştır. Son zamanlarda tarihin hiçbir safhasında Türk Milleti'nin uğradığı kadar böyle ağır bir olay görülmemiştir. Diğer mağlup devletlerin anlaşmaları da ağırdır. Ancak Türklerden istenen antlaşma kadar ağır ve öldürücü bir antlaşma değildir"⁴³⁴ deniliyordu.

Sulhun imzalanmasına karar verildikten ve murahhas heyetin yola çıkmasından sonra İkdam, antlaşmanın imzası maksadıyla Paris'e gitmek için yola çıkan heyetin Paris'e ulaştığı haberini vermekte ve Fransız gazetelerine atfen, Türkiye antlaşmasının büyük ihtimalle Sevr'de imza edileceğini ancak, imza muamelesi için gerekli düzenlemeler tamamlanmadığından antlaşmanın gecikmeye uğrayacağını bildirilmiştir. Gazete halkı uyarmak amacıyla şu hususlara dikkat çekmiştir: "Sulhun imzasını müteakip dahil olduğumuz yeni devrede muahedenin ahkâmını tatbik ve icra işlerinde ve havletimize yeniden tensik hususlarında uhdemize tertip eden büyük vazifeleri ifa edebilmek için her şeyden evvel ruhlarımızın her türlü heyecan ve infialden mümkün mertebe azade olması lazımdır... Ruhlarımızı heyecan ve infiale düşüren en meşru ve en âli hislerimizi şimdi elimizde boğarak birbirimize karşı her türlü te'zirat ve itirazâtı avutarak tam bir sükun ervahı ile yeni vazifelerimizin ifasını suru' etmek zaruretindeyiz."⁴³⁵

Görüldüğü üzere İkdam halkın milli his ve heyecanlarına hâkim olması ve tam bir sükûn içerisinde üzerine düşen vazifelerini yerine getirmesi, yani şartlarının ağırlığı Mondros Mütarekesinden itibaren belli olan imzalanacak antlaşma şartlarının nasıl olursa olsun kayıtsız şartsız kabul edilmesi, İtilaf devletlerini kızdıracak tutum ve davranışlardan kaçınılması şeklinde uyarılarda bulunmaktaydı. Bunun yanında imzalanacak olan antlaşmaya olan tepki İkdam Gazetesi'nin 31 Temmuz tarihli *Milli Matem Günü Sulh İmza Edildiği Gündür* başlıklı yazısında şöyle yansıtılmaktaydı: "Altı yüz senelik bir devletin feci bir surette yıkıldığı sulhun imzası günü geride kalan biz Türkler, Müslümanlar için ebedi bir matem günüdür. Bizde maziye veda hal ve istikbal içinde intibah hisleri yaşatacak olan o günü bir matem-i milli ile karşılayacağız. Osmanlı matbuatı cemiyeti tarafından vaki olan teşebbüsat

⁴³⁴ **İkdam**, 28 Temmuz 1920, no: 8414.

⁴³⁵ **İkdam**, 29 Temmuz 1920, no: 8415.

üzerine muahedenin imza edildiği gün, Şirket-i Hayriye, seyr-i sefain, haliç ve bilumum Müslüman müessesatı bir nişane-i matem olmak üzere kapanacak ve asırlarca şan ve şevketle mevcelenen sevimli bayrağımız yarıya kadar indirilecektir. Müslüman sinema ve tiyatroları o gün ve nice söz edileceği gibi Türk gazeteleri bu matem-i umumiye o gün nüshalarını matemli bir çerçeve içerisinde neşretmek suretiyle iştirak eyleyecektir. Bu matem-i milliyi kalpgâhından vurulan Türkler, ırkına has vakur ve saket bir vaziyetle karşılayacaktır. Osmanlı Saltanatının mazi-i şaşaadâsına veda ederken müsebbiplerine de bin kere lanet etmek her Türk ve Müslüman için bir vazifedir.”⁴³⁶

Söz konusu edilen yukarıdaki yazılarda açıkça belirtildiği üzere halktan haddi aşacak davranışlarda bulunulmaması istenmekte ancak bunun yanında yapılanlar karşısında kalben buğz ve lanet edilmesi ve bütün müesseselerin kapatılarak sessiz bir tepki gösterilmesi istenmekte ve bunun her Türk ve Müslüman için bir görev olduğu belirtilmekteydi.

İkdâm Gazetesi’nde Sevr Antlaşması’nın ağır şartlarına zaman zaman karşı tepki verildiği, ancak İstanbul hükümetinin getirdiği sansür vb. gibi nedenlerle tepkilerini İstanbul Hükümeti lehine dönüştürdüğü yayınlanan başyazılarda görülmektedir.

Bununla birlikte İstanbul gazetelerinin büyük bir bölümü Mili Mücadele aleyhine yayınlar yapmaktaydı. Özellikle Ali Kemal’in Peyâm-ı Sabah’ı, Refî Cevat [Ulunay]’ın yazdığı Alemdâr gibi günlük gazeteleri bu meyanda zikretmek mümkündür.⁴³⁷

31 Temmuz tarihli *Türkiye ile Sulh* başlıklı yazıda antlaşmanın hala imzalanmamış ve gereksiz yere ileri bir tarihe atılmış olması bir kabahat olarak değerlendiriliyordu. Bir an önce imzalanacak antlaşmanın ülkede sükûneti sağlayacağı belirtiliyor ve şu görüşlere yer veriliyordu. “...Müttefiklerin Türkiye’ye verdiği cevap nasıl olması lazım gelirse öyledir. İstanbul Hükümetinin imzaya davet edildiği muahede-i sulhiyenin

⁴³⁶ **İkdâm**, 31 Temmuz 1920, no: 8417.

⁴³⁷ Söz konusu gazetelerin tutumları için bkz: Yücel Özkaya, **Milli Mücadelede Atatürk ve Basın I**, s.16-39. İ. Öztoprak, **a.g.e**, s. 83-109;

noksanlarını setr etmeye çalışmak beyhudedir... Esasen en büyük kabahat bu kadar çok vakit kaybetmekti... Mümkün olduğu kadar süratle tespit edilecek müzakerat iptidâi sulhiye şarkta muvakkit bir sükunet devresi küşâd ve bilahere bu selamet fikirle ve son bir muahede ile büsbütün takrir ettirilebilirdi. Bunun yerine aylarca müzakerât icra etmek suretiyle vakit geçirildi ve rekabetler tahassül etti... İşte bu sebepten dolayı hakikati kemal-i cesaretle göz önünde bulundurarak Türkiye hükümetinin muahede-i sulhiyeyi imza edeceğini ümit ediyoruz. Eğer Zat-ı Şahanenin müşavirleri âkil kimseler ise muahedeyi imza ederek büyük sükut ve inhidamdan kurtarılması mümkün olan şeyleri kurtarırlar. Türklerin en fena düşmanları onları adem-i imzaya teşvik edenler olacaktır.”⁴³⁸

4 Ağustos 1920 tarihli Lütfi Fikrî Bey imzalı bir yazıda da⁴³⁹ benzer şekilde sulh icraatı için milletin siyasi fikir farklılıklarını bir yana bırakarak duruma tarafsız bir gözle kabulden başka bir çaresinin olmadığına dair düşünceleri sürülmektedir.

Henüz imzalanmadığı halde şartları kabullenilmiş söz konusu antlaşmanın getireceği yeni sınırların dışında kalan Türk ve Müslüman ahalinin durumu için alınacak önlemler belirtilmekte ve bunun mesuliyeti de banilere yüklenmekteydi. Bu konuyla ilgili *Banilik Vazifesi* başlıklı yazıda şöyle denilmektedir: "Bidayette milletin bu günkü felaketlerden mütevellit yaralarını tedavi ile mükellef olan bu müdavilerin vazifesi mümkün mertebe iltiyama-pezir [kapanabilir yara] olmasından sonra banilik vazifesine tahvil edecektir. Zira milleti bu asrın ihtiyacatına muvafık evsaf ve mezaya ile techiz edecek onu bu asırda bir millet halinde yaşatabilmek ve inkişaf ve terakki edebilmek için fikren ve iktisaden ihzar eyleyecek olan amiller ancak o baniler olacaktır." Bunun yanında hariç vatanda kalanların ülkeye dönmemesi istenmekte ve şöyle denilmektedir. "Hariçte kalan kısmi milletin münevver evladı kendi vazifelerinin büyüklüğünü bilir ki, buldukları yerlerden asla hicret etmemek mecburiyetindedirler. Onların hicreti vazifeden firar manasına telakki edileceğinden tarih huzurunda bu muhacir münevverler kararıyla töhmetle

⁴³⁸ **İkdam**, 31 Temmuz, no: 8417.

⁴³⁹ **İkdam**, 4 Ağustos 1920, no: 8430.

itham olunacaktır." Bunun nedeni ise şu şekilde açıklanmaktadır: "Münevverlerden sahib-i mülk olanların Türkiye'ye hicret etmeleri kendi menfaatlerine dahi o kadar muvaffak değildir. Mesela doktor, avukat ve eczası ve emsali gibi erbab-ı mesleklerin oradaki mevkiilerini, müşterilerini hal ve sabıkında muhafaza etmek ve şerait-i cedideye göre ıslah ve terakki ettirmek, hiç şüphe yok ki onların Türkiye'ye gelip, yeniden mevki ve müşteri kazanmak için vakti zayi etmelerinden ve muhakkak olan bir şeyi bırakıp da şüpheli bir işe girişmekten daha hayırlı ve daha menfaatlidir."⁴⁴⁰

İstanbul'da yayınlanmakta olan İkdâm Gazetesi antlaşma öncesi kararsızlık ve ümitsizlik içinde, zaman zaman antlaşmanın şartlarının ağır olacağını düşünerek eleştirmekte, zaman zaman imzalanması muhtemel antlaşmanın kayıtsız şartsız kabul edilmesi gerektiğini ifade etmekte, bazı yazılarda ise, halka dükkân ve ticarethanelerini kapatarak direnişe tepki göstermesi bu acının yürekten hissedilmesi ve kalben buğz edilmesi gerektiğinden bahsetmektedir.

İkdâm Gazetesinin *Murahhaslarımız, Devlet-i Âliye'nin Taksimine Dair Karara Nihayet Evvelisi Gün Ba'del Zeval Saat 4'te İmza Ettiler*⁴⁴¹ başlıklı yazısı, söz konusu devri ve şartlar içinde ortaya çıkan bu haleti ruhiyeyi anlamak bakımından değer ve önemli olduğu bedihidir. Ayrıca bu antlaşmayı imzalayanların gelecek nesiller tarafından lanetle anılacağına belirtilmesi de kayda değer.

İkdâm'ın yine aynı tarihli *Sulhumuzun İmzası* başlıklı yazısında; "... Bizim efkâr-ı Umumiye'nin bu imzayı muamelesinde asıl ehemmiyet ve telakki ettiği cihet şimdiye kadar tehir edilmiş olan bu imza merasiminin akıbeti icra edilmiş olması cihetidir. Zira muahedenin tarikince imzası meselesinde bizim katıyen zan ve tesirimiz olmaksızın bir tehir vakıa olması ve bu tehirin gayri muin devam edip durması bizim efkar-ı umumiyemizi bihakkın duçar indine itmektir..... Muahedeyi kabul ve imza etmekle artık resmen ve hukuken hal-i harbe ve mütarekeye nihayet verilmiş oluyor ise de; biz fiilen ve hakikaten bir hal-i sulha henüz girmiş olmuyoruz. Zira hakiki

⁴⁴⁰ **İkdâm**, 3 Ağustos 1920, no: 8420.

⁴⁴¹ **İkdâm**, 12 Ağustos 1920, no: 8429,

sulha nail olmaklığımızı ve sulhun nimetlerinden istifadeye şüru' edebilmekliğimizi tas'ib ve ta'vig eden bir takım ahval ve şerait içinde bulunuyoruz ki muahedemizin imzasından sonra dahi resmi bir devre-i sulha nail olmaklığımıza rağmen bu şerait ve ahvali te'dip ve refe çalışmak mecburiyetindeyiz. Biz bu mesaimizdeki muvaffakiyeti şerait-i sulhiyenin tatbik ve icrasında tamamen samimi olmak ile temin edebileceğiz. Bu hususta Düvel-i Aliye tarafından dahi mazhur, mazbur teshilat ve muavenat olacağımızı ümit ederiz."⁴⁴² Görüldüğü gibi gazete antlaşmanın imzalanmasının sulhun sağlandığı anlamına gelmediğini, antlaşmanın şartlarla dolu olduğunu, asıl sulhun bundan sonraki dönemde kabul edilen şartların yerine getirilmesiyle mümkün olacağını, Devlet-i Âliye'nin bu şartları yerine getirmeye mecbur olduğunu, bu şartların yerine getirilmemesinin halkın yok olması anlamına geleceğini, söz konusu şartların yerine getirilebilmesi için İtilaf Devletleri'nin yardımının da gerekli olduğunu belirtmek suretiyle İtilaf devletlerinden yardımı dahi ümit etmektedir.

Yukarıdaki yazı söz konusu dönem için üzücü bir yazıdır. Zira Osmanlı Devletini tarihten tamamen silen şartları o kadar ağır bir antlaşma imzalanmış olmasına rağmen, İtilaf devletlerinden hala yardım istemek akıl ile izah edilebilecek bir durum değildir.

Yine İkdâm Gazetesi'nde antlaşma imzalandıktan sonra, çeşitli şekillerde halkın halet-i ruhiyesi de dile getirilmiştir. Yazıdan anlaşıldığı üzere halk imzalanan bu ağır antlaşmaya duyarsız ve tepkisiz kalmadığını, bu duruma çok üzüldüğünü, antlaşmaya tepki olarak ise esnaf ve tüccarın dükkan ve ticarethanelerini kapattığını söylüyordu. Bu durum ise halkın sessiz bir direnişe geçtiğini göstermesi bakımından önemlidir: "Dün bütün millet pek hazin bir matem günü geçirdi. Sabahleyin sulhun imzası haberini gazetelerde siyah çerçeve içerisinde okuyan halkımız derin bir hüznün ve mateme boğuldu. Alâim-i matem olmak üzere Türk ve Müslüman tüccar ve

442

İkdâm, 12 Ağustos 1920, no: 8429

esnafı vakt-i muininde dükkânlarını, ticarethanelerini bir müddet-i muvakkate için olsun kapayıp ahz ve i'tayı tadil ettiler.”⁴⁴³

İkdam Gazetes'inin Sevr Antlaşması'na yönelik tutumu ile ilgili kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse; Gazete Sevr Antlaşması ile ilgili konulara Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde olduğu gibi San Remo Konferansı sürecinde ağırlık vermiştir. İkdam, Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından önceki ve sonraki süreçte genel manada Sevr Antlaşması ile ilgili yorum yazıları yerine doğrudan haberleri yani, itilaf devletlerinin antlaşma ile ilgili hazırlamış olduğu taslak, Türk hükümetlerinin anlaşmaya karşı yaklaşımı, antlaşmanın imzalanıp imzalanmadığı gibi konuları sütunlarına aktarmıştır. İkdam'da anılan dönemde itilaf devletlerini doğrudan hedef alan bir yazı veya Anadolu'daki direnişi destekleyen propaganda yazılarına sık rastlamak mümkün değildir. Gazete bununla birlikte zaman zaman çelişkili yazılar yazmışsa da Anadolu'daki direnişi de karşısına almamıştır. Bunun yerine Anadoludaki gelişmeleri doğrudan haber niteliğinde satırlarına aktarmıştır. İkdam'ın mevcut tutumundaki değişik sebepler var olsa da, bunda en önemli etkenler; işgal altındaki İstanbul ve Damat Ferit Paşa Hükümetinin uyguladığı sıkı sansür olsa gerektir. Öyle ki İkdam'ın bazı sütunları sansür dolayısıyla tamamen boş olarak çıkmış, yine aynı sebeple bazı haber ve yazılarda ise, sık sık kaç satır atlandığı ihbar edilmiştir.⁴⁴⁴

⁴⁴³ **İkdam**, 13 Ağustos 1920, no: 8430

⁴⁴⁴ **İkdam**'ın yazarlarından Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, İstanbul basınının mütarekeden itibaren Milli Mücadele'deki tutumunu, İstanbul'daki şartlarla açıklayan savunması için bkz: Yücel Özkaya, **Milli Mücadelede Atatürk ve Basın I**, s. 37-38.

SONUÇ

XIX. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan İngiltere-Almanya çekişmesi XX. Yüzyılın başlarında I. Dünya Savaşı ile sonuçlanmıştır. Sanayileşmenin getirdiği hammadde ihtiyacından doğan bu rekabetin temelinde yatan meselelerden biri, Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşım sorunu olmuştur. Müttefik Devletler, I. Dünya Savaşı sonrasında mağlup devletler üzerinde uygulamak için kendi aralarında gizli paylaşım anlaşmaları hazırlamışlardır. Bu antlaşmaların en ağırı ve en acımasızını ise, Osmanlı Devleti üzerinde uygulamaya çalışmışlardır. Bu süreçte yapılan hazırlıklar Sevr Antlaşması'nı ortaya çıkarmıştır.

Müttefik Devletler yaptıkları bu sömürgeci paylaşım planlarına, gerek Damat Ferit Hükümeti, gerekse İstanbul basınının bir kısmı destek vermiştir. Diğer taraftan bu emellerin karşısında olan Ankara Hükümeti de Milli Mücadele ile söz konusu planlara karşı durmuş ve savaşmayı tercih etmiştir. Bu tercihte hiç şüphesiz Türk insanında olan bağımsız yaşama ruhu temel etken olmuştur.

XIX. Yüzyıl sonu ve XX. Yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik, siyasi, askeri ve sosyal durum, batılı devlet adamlarının Türklerle kendilerini hiçbir zaman eşit olarak görmemelerine neden olmuştur. Bu durum yalnız Türklere ve Türklüğe has olmayıp, genelde İslam dünyasına karşı işgalci güçlerin tamamında mevcut olan bir durumdur. Bu ve benzeri nedenler Sevr Antlaşması gibi koşulların insafsızlığı konusunda hem fikir olunan bir antlaşmanın imzalanması neticesini doğurmuştur.

Gerek San Remo kararları ve gerekse sonrası gelişmeler sonucunda Osmanlı Devleti tarafından istenilen "tadilat"ın gerçekleşmemesinin altında da sözü edilen bu anlayış yatmaktadır. Bununla beraber müttefik devletlerin, hazırlamış oldukları Sevr Antlaşması konusunda kendi içlerinde bile tam bir

mutabakat sağladıklarını söylemek mümkün değildir. Kamuoyu düzeyinde ise, Fransa ve İtalya kamuoyu, baştan sona kadar antlaşmaya muhalefet etmiş ve bu konuda İngiliz kamuoyunun tersine farklı bir tutum takınmıştır. Onlar daha başlangıçtan itibaren San Remo kararlarını, siyasal gerçeklikten ve uygulanabilir olmaktan uzak olduğu tezini savunmuşlardır.

Türk ve Müslümanlara karşı, “üstünlük hissi” ile hareket eden müttefikler karşısında durarak milli mücadeleyi başlatan Mustafa Kemal Atatürk, bu savaşta yayın faaliyetleri ve buna bağlı kamuoyu oluşturma'nın önemli rol oynadığının farkındaydı. Mustafa Kemal, Sivas Kongresi döneminden başlayarak İstanbul Hükümeti ile Anadolu'nun bağıni kestiği gibi, İstanbul'dan gelen gazete ve telgrafları da denetim altına almıştır. Bu meyanda Temsil Heyeti Başkanı sıfatıyla Ankara'ya geldikten sonra Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'ni kurmuş ve 10 Ocak'tan itibaren gazete faaliyetlerine başlamıştır.

23 Nisan 1920'de açılışından itibaren TBMM'nin resmi yayın organı hüviyeti kazanan Hakimiyet-i Milliye'nin Sevr Antlaşması'na yaklaşımı belirgin ve keskin olmuştur. Tek kelimeyle özetlersek gazete, TBMM gibi tam cepheden karşı çıkma ve muhalefet etme yoluna gitmiştir. Sevr Antlaşması ile ilgili haberlerin “*Öldürücü Muahede*” üst başlığı ile verilmesi, gerek Sevr Antlaşması veya diğer konularda yazılan yazıların- söz konusu politik mücadelenin doğası gereği- propaganda amacıyla kaleme alındığı hemen anlaşılacaktır. Bundaki maksat ise tahmin edileceği üzere işgale karşı halkta direnci artırmak, halkın moral ve motivasyonunu yüksek tutmak ve halkı belirli bir amaç doğrultusunda yönlendirmektir. Yani bilinçli bir propaganda ile belki halkın bilincinde olmaz gibi görünen bağımsızlık ruhunu halka enjekte edebilmektir.

Bu ortam içinde yapılan propogandanın da halkı bir hedef etrafında birleştirmek ve halkın desteğini almaya yönelik olduğu açıktır. TBMM böylece karşıt pozisyonunu belirginleştirmiştir. Bu pozisyon, iki sebeple keskin bir karşıtlığa dayanmak zorundaydı.

Birincisi, Sevr Antlaşması'nın her halükarda kabulü TBMM'nin varlığını gereksiz kılacaktı. Çünkü bu kabul, aynı zamanda meşru hükümetin İstanbul Hükümeti olduğunu da kabul anlamını taşırdı. Her ne kadar gerek söz konusu gazete ve gerekse TBMM'de "Halife"ye sahip çıkan bir söylem varsa da bu, aynı zamanda "İtilaf Devletleri"nin tutsağı olduğu gerekçesiyle onu tanımadığı, padişah iradesinin fiilen (de facto) yok sayıldığı gözden kaçırılmamalıdır. Diğer taraftan TBMM, Sevr Antlaşması'nın karşısında net bir tavırla yer almaması halinde, aynı zamanda Mondros'tan itibaren yürütülen işgallerin ve Sevr Antlaşması'nın meşruluğunu da kabullenmiş olacaktır. İşgallere karşı bilfiil karşı koyan Ankara Hükümeti'nin böyle bir çelişkiye düşmesi ebetteki beklenemezdi.

Bu arada gazetede Sevr Antlaşması'nın imzalanmasına kadarki ve sonrasında ilgili diplomatik süreç, antlaşmanın metni ve içeriğiyle ilgili konular, İstanbul hükümetinin konuyla ilgili faaliyetleri gibi meseleler İstanbul basınına -mesela İkdam'a- nazaran, daha geriden olmakla beraber takip edilmiş, konuyla ilgili açıklayıcı ve Ankara Hükümeti'nin tavrını yansıtan yazılar yayınlanması ihmal edilmemiştir.

Gazetenin en önemli kaynaklarının, Anadolu Ajansı dışında, yine İstanbul basını olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında işgal altındaki İstanbul ve İzmir'deki yabancı dildeki gazeteler ile Batı Avrupa gazeteleri en önemli kaynaklar arasındadır. Yabancı yayın organları içinde en çok Fransız, yayın organlarına yapılan atıf ve çeviriler ön plana çıkmaktadır. Bu durumun bir nedeni, TBMM tarafından Fransızca dışındaki yabancı dildeki gazetelerin ülkeye girmesinin yasaklanmış olması ise, diğer nedeni de, Fransız kamuoyunda Türk sempatisini çağrıştıran bir tonun bulunması olsa gerektir.

Hakimiyet-i Milliye'de en çok makalesi çevrilerek yayınlanan gazetenin yarı resmi Fransız gazetesi Le Temps olması tesadüf değildir. Çünkü bu makalelerin birçoğu müttefikler arasındaki fikir ayrılıklarını yansıttığı gibi, Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından aylar önce dahi temelde uygulanabilir olmadığını savunuyordu. Bu durumun, yani müttefikler arasında fikir ayrılığı

olduğu ve bazı müttefik devletlerin San Remo kararlarını uygulanabilir bulmamalarının okuyucular için bir moral kaynağı olduğunu da ayrıca belirtmeye gerek yoktur. Bununla birlikte Fransız askerlerinin, aynı dönemde güney cephesinde işgallerini sürdürdüklerini ve bu işgaller dolayısıyla Ermenilerle işbirliği halinde Türk köylülerine işkence etmekten sakınmadıklarını göz ardı etmemek gerekir.

İkdam Gazetesi'nin, İstanbul'da basımının yapılmasının avantajıyla olsa gerek, daha gelişmiş ve haber kaynaklarının daha çeşitli olduğunu söylemek mümkündür. Bunun yanında İkdam -ve diğer İstanbul gazeteleri- konuyla ilgili gelişmeleri günü gününe takip etmiş, yine Batı basınından ve özellikle Fransa basınından önemli aktarmalar ve çevirilere yer vermiştir. Gazetelerin en önemli kaynakları ise, İstanbul hükümeti ve en önemlisi çeşitli ajanslar olmuştur.

İstanbul basını sansür ve Damat Ferit'in baskısı altında kötü bir durumda bulunuyordu. Fakat yine de milli mücadele taraftarı olan gazeteler elinden geldikçe desteklerini vermekten geri durmamışlardır. Gerçi incelediğimiz İkdam Gazetesi'nde bunun aksini gösteren örneklere rastlansa da, genelde Sevr Antlaşması'na karşı olduğunu söylemek mümkündür.

Yukarıda bahsedildiği gibi İkdam'ın da Hakimiyet-i Milliye ve diğer Anadolu basını gibi Sevr Antlaşması'na tam cepheden karşı bir tutum takınmasını beklemek mümkün değildir. Bunun sebebi İstanbul Hükümeti'nin basın üzerindeki baskısı ve sansürü, aynı zamanda 16 Mart 1920'de İstanbul'un müttefiklerin işgali altında olmasından dolayıdır. Bu nedenle Sevr Antlaşması'nın imzalanmasına kadarki sürede İkdam'ın birbiriyle çelişen bir tutum takındığını ve yer yer antlaşmanın imzalanması lehinde yazıların yayınlandığını görmek mümkündür. Fakat bu antlaşmanın imzalanmasıyla tamamen sona ermiş, İstanbul basınına çoğu –Ali Kemal'in "Peyam-ı Sabah"ı gibi gazeteler hariç- matem tutarak, siyah renkle çıkarılmış ve bu "matem" tavrına uygun yazılar yayınlanmıştır.

İkdamın sözü edilen birbiriyle çelişen bir tutum takındığı, yer yer antlaşmanın imzalanması lehinde yazıların yayınlaması durumunu, 'kararsızlık hali' olarak görmek mümkün olduğu gibi, yine sansür ve işgale bağlamak da olasıdır. Fakat bunun dışında İkdam'daki bu kararsızlığı açıklığa kavuşturan bazı önemli ayrıntıları dikkate alarak açıklamak da mümkündür.

Nitekim bu dönemde yapılan çeşitli gösteri ve Misak-ı Milli gibi kararlarda da çeşitli şekillerde atıf yapılan eşitlik, Wilson Prensipleri (söz konusu prensiplerin milletlerin kendi kaderlerini tayin etmeleriyle ilgili maddesi) ve bunların da doğal bir sonucu olarak diplomaside "karşılıklı mütekabiliyet" adı verilen ilkenin uygulanması istenmiştir. Gerek bu durum ve gerekse İkdam'da rastlanan çeşitli haber ve sair yorumlar bize söz konusu kararların müzakere edilebileceği ve değiştirilebileceğine dair bir inancın olduğunu da göstermektedir. Nitekim İstanbul hükümeti de bu kararların "tadil" edilebileceğini düşünüyordu.

Dolayısıyla İkdam'da zaman zaman görülen bu kısmi kararsızlığı dört noktada toplamak mümkündür. Birincisi Damat Ferit Hükümetinin baskı ve sansürleri, ikincisi işgal altındaki İstanbul'daki işgalci güçlerin baskıları, üçüncüsü Anadolu'da başlayan Milli Mücadele Ruhu'nun vermiş olduğu cesaret, dördüncüsü ise Wilson İlkeleri ile ortaya çıkan mütekabiliyet umudu. Söz konusu etkenler nedeniyle olsa gerek İkdam Gazetesi zaman zaman Sevr Antlaşması'nın imzası öncesi ve sonrası süreçte tereddütler yaşamıştır.

KAYNAKÇA

GAZETELER

Hâkimiyet-i Milliye

İkdam

ZABIT CERİDELERİ

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 1, C: I-II, TBMM Matbaası, 3. Basılış, Ankara 1959.

TBMM Gizli Celse Zabıtları, C: I, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

TETKİK ESERLER

AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cem Yayınevi, [İstanbul] 1983.

AKYOL, Taha, **Ama Hangi Atatürk**, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2008.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914–1995)**, Ankara, trhz.

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, Derleyen Nimet Arslan, C: IV, Ankara 1964.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, C: I-III, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1973.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, Sadeleştiren ve Yayına Hazırlayan: E. Semih Yalçın, Ankara, 2006.

AYHAN, Bünyamin, **Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Ana Bilim Dalı, Araştırma Yöntemleri Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2005.

BAYTOK, Taner, **İngiliz Kaynaklarında Türk Savaşı**, Başnur Matbaası, Ankara, 1970.

BIYIKLIOĞLU, Tefvik, **Türk İstiklal Harbi I: Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi Yayınları, Ankara 1962

BÖKE, Pelin, **Son Osmanlı Meclisi'nin Son Günleri**, Doğan Kitap, İstanbul 2008.

- BUDAK, Ömer, **Sevr Paylaşımı**, Bilge Yayınevi, Ankara 2001.
- ÇALIŞKAN, Elif, **Sevr Antlaşması Görüşmeleri ve Kabulünün İstanbul İle Anadolu Basınındaki Yansımaları**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Konya 2006.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Lügat**, Ankara 2006.
- DOĞAN, Yalçın, **Sevr Sürecinin Türk Basınındaki Yansımaları**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Elazığ, 2007.
- DUMONT, Dumont, **Mustafa Kemal Atatürk**, Çev: Zeki Çelikkol, Kültür Bakanlığı, Ankara 1993.
- ERDEM, Ş. Can, **Sadrazam Damad Ferid Paşa**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2002.
- ERİM, Nihat, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri. (I Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi; Ankara 1953.
- EVANS, Laurence, **Türkiye'nin Paylaşılması**, Çeviren: Tefik Alanay, Milliyet Yayınları, İstanbul 1972.
- FROMKİN, David, **Barışa Son veren Barış, Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922**, Çev: Mehmet Harmancı, Sabah Kitapları, İstanbul 1989.
- GÖNLÜBOL, Mehmet- SAR, Cem, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)**, Tıpkı Basımevi, Ankara, 1997.
- HELMREICH, Paul C., **Sevr Entrikaları. Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Anlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi**, Çev. Şerif Erol, Sabah Kitaplar, İstanbul 1996.
- İNÜĞUR, Nuri, **Türk Basın Tarihi 1919-1989**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 1992
- İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralar**, 1. Kitap, Yayına Haz: Sabahattin Selek, İstanbul 1985, s. 164.
- KARAKAŞ, Ömer, **Lozan Tutanaklarına ve TBMM Zabıt Ceridelerine Göre Lozan'da Azınlık Meselesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Master Tezi, Ankara 2008.

- KASALAK, Kadir, **Millî Mücadele’de Manda ve Himaye Meselesi**, Ankara Üniversitesi, İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991.
- KAYA, Abdulkadir, **Sevr ve Lozan’da Sınırlar ve Toprak Meselesi**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- KAYRA, Cahit, **Sevr Dosyası Nasıl Yapıldı, Nasıl Yırtıldı**, Bûke Yayınları, 2. Baskı, 2004.
- KIRAY, Atilla, **Tarihte Manda-Himaye Kavramsallaştırması ve Millî Mücadele’deki Yansımaları**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.
- KURAT, Yuluğ Tekin; **Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması**, Ankara 1983.
- KOLOĞLU, Orhan, **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın**, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.
- KOLOĞLU, Orhan, **Mondros’tan Mudanya’ya Osmanlı’da Son Tartışmalar**, Doğan Kitap, İstanbul 2008.
- KÖPRÜLÜOĞLU, Adem, **Kastamonu Vilayet Gazetesinde Millî Mücadelenin Yansımaları**, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.
- MANGO, Andrew, **Atatürk**, Çev: Füsun Doruker, Sabah Kitapları, İstanbul 2000.
- MELEK, Kemal, **Doğu Sorunu ve Millî Mücadelenin Dış Politikası**, İstanbul 1985.
- MERAY, Seha L. -OLCAY, Osman, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Çöküş Belgeleri**, AÜSBF Yayınları, Ankara1977.
- MIHÇI, Sebahaddin, **Osmanlı Parlamento Tarihinde Son Dönem**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2000.
- PALMER, Alan, **Osmanlı İmparatorluğu; Son Üç Yüz Yıl, Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, Çev: Belkıs Çorakçı Dişbudak, Sabah Kitapları, İstanbul 1993.
- OLCAY, Osman, **Sevr Antlaşması’na Doğru**, AÜSBF. Yayınları, Ankara 1981.
- OLGUN, Tahir’ül Mevlevi, **Matbuat Âleminde Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri**, Nehir, İstanbul, 1991.

- ÖNALAN, Mustafa, **Milli Mücadele Döneminde Türk İngiliz Münasebetleri (1919-1923)**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2008.
- ÖNDER, Mehmet, **Konya Matbuatı Tarihi**, Konya Halkevi, Konya 1994
- ÖZTOPRAK, İzzet, **Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele**, TTK Basımevi, Ankara 1989.
- ÖZTOPRAK, İzzet, **Kurtuluş Savaşında Türk Basını**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılı Serisi No:8 Ankara, 1981.
- ÖZKAYA, Yücel, **Türk İstiklâl Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi**, Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ankara 1981.
- ÖZKAYA, Yücel, **Milli Mücadelede Atatürk ve Basın C: I-II**, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., [İstanbul] 2001.
- ÖZTÜRK, Enise Aslı, **Tunalı Hilmi Bey'in I. TBMM'deki Yasal Faaliyetleri**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı T.C. Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2006.
- SAKİN, Serdar, **Misâk-ı Milli'nin Hazırlanışı, Kapsamı ve Tarihsel Değeri**, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2003,
- SANDER, Oral, **Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e)**, Cilt: I, İstanbul 1992.
- SANDER, Oral, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü, Osmanlı Diplomasi Tarihi**, İmge Kitabevi, Ankara 1993.
- SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I (Mondros'tan Erzurum Kongresine 30 Ekim 1918–22 Temmuz 1919)**, Ankara 1993.
- SHAW, Stanford J. & SHAW, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, C: II, Çev: Mehmet Harmancı, e Yayınları, İstanbul 1983.
- SHAW, Stanford J., **Bir Düşüncenin Gerçekleşmesi: Osmanlı tarihi Çalışmalarım/ İdea to Rezlization: My Study Of Otoman History**, Çev: Ali Resul Usul-Serpil Demirtaş, Türkiye Bilimler Akademisi Formu, Ankara 2003.
- SMİTH, Michael Llewellyn, **Yunan Düşü**, Çev: Halim İnal, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2002
- SONYEL, Salâhi R., **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C: I-II, TTK Basımevi, Ankara, 1995

- SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları**, C: I, 1920-1945, TTK Basımevi, Ankara 1983.
- JAESCHKE, Gotthard, **Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri**, Ankara, 1991.
- ŞAPOLYA, Enver Behnan, **Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın**, Güven Matbaası, Ankara, 1969.
- TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, C:I –II- III, MEB Yayını, Ankara, 1991.
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, C: II, **Mütareke Dönemi, 1918-1922**, Hürriyet Vakfı Yayınları, [İstanbul], 1986, Genişletilmiş İkinci Baskı.
- TURAN, Mustafa, **Milli Mücadele'de Siyasi Çözüm Arayışları, Siyasal Kitapevi**, (Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara 2005.
- TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, C: I-II, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.
- TÜFEKÇİOĞLU, Hayati, **Cumhuriyet İdeolojisi ve Türk Basını (Hakimiyet-i Milliye 1 Aralık 1928-31 Aralık 1929)**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988
- ÜNAL, Tahsin, **Türk Siyasi Tarihi (1700- 1958)**, İstanbul 1998.
- VARDAR, Devrim, **İstanbul'un İşgali; İstanbul'un 1918 – 1923 Yılları Arası İtilaf Kuvvetlerince İşgalinin Sosyolojik Açısından Türkiye'nin Yakın Tarihindeki Yeri ve Önemi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, sosyoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.
- YALÇIN, E. Semih, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, I, Kaynaklar**, Ankara 2004.
- YAMANER, Şerafettin, **Sevr ve Lozan**, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul 1999.
- YAPAR, Salih, **Sevr Anlaşması ile Lozan Anlaşması'nın Karşılaştırılması**, Marmara Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003.
- YUST, K., **Kemâlist Anadolu Basını**, Çeviren N.E., Yayına Hazırlayan: Orhan Koloğlu, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara 1995
- ZÜRCHER, Erik Jan, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1995.

MAKALELER

- AKGÜL, Suat, “Paris Konferansı’ndan Sevr Antlaşması’na Türkiye’nin Paylaşılması Meselesi”, **A.A.M.D**, S: 23, Mart 1992, s. 381-395.
- AKSOY, İlhan, “Misak-ı Milli’nin İlanı ve Tarihi Kıymet”, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ed. E. Semih Yalçın, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. s. 216- 221.
- AKSOY, İlhan, “İlk Büyük Millet Meclisinin Açılması, Yapısı, Özellikleri ve Çalışmaları”, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ed. E. Semih Yalçın, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 223- 225.
- AKŞİN, Sina, “Siyasal Tarih (1908-1923)”, **Yakınçağ Türkiye Tarihi (1908-1923)**, Haz: Sina Akşin, Milliyet Kitaplığı, İstanbul 2005, s. 27-123.
- ARMAOĞLU, Fahir, “Amerika”; *Sevr Antlaşması ve ‘Ermenistan’ Sınırları*”, **Bellekten**, C: LVI, S: 230, Ankara, Nisan 1997, 133-147.
- ARSLAN, Ali, “Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumiliği- IV ve V. Damat Ferit Hükümetlerinin Anadolu’daki Yönetimi Büyük Millet Meclisi’nden Geri Alma Teşebbüsü (1920)”, **A.Ü.T.İ.T.E.A.Y.D**, C: IV, Sayı: 16 (1995), s. 443-453.
- BUDAK, Mustafa, “I. Dünya Savaşı Sonrası Yeni Uluslar Arası Düzen Kurma Sürecinde Osmanlı Devletinin Tavrı; Paris Barış Konferansına Sunulan 23 Haziran 1919 Tarihli Muhtıra”, **Divan İlmî Araştırmalar Dergisi**, S: 7 1999/2, s.191-215.
- BUDAK, Ömer, “**Sevr Paylaşımı**”, **Türkler**, C: 15, Ed: Hasan Celâl Güzel- Kemal Türker- Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 835-845.
- BULUT, Sedef, “*Gizli Anlaşmalar*”, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ed. E. Semih Yalçın, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 103-109
- BULUT, Sedef, “**Mondros Mütarekesi**”, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ed. E. Semih Yalçın, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 110-115
- BULUT, Sedef, “*Paris Barış Konferansı*”, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ed. E. Semih Yalçın, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 115-121.
- DAVİSON Roderic H., “*Mondrostan Lozan’a Kadar Türk Siyaseti*”, Çev: Mine Erol, **A.Ü.T.İ.T.E.A.Y.D**, C: 14, S: 25 (981), s. 81-112.
- GÖYÜNÇ, Nejat, “*Sevr Antlaşması’nas’ten Lausanne’a*”, **Bellekten**, C: XLVI, S: 183, T.T.K.B., Ankara, 1983, 551-565.
- KELEŞİYLMAZ, Vahdet, “*Bir Kuva-yı Milliye Gazetesine Göre Türk Barışı ve İngiltere*”, **A.Ü.T.İ.T.E.A.Y.D**, C: V, S: 19 (1990), s. 249-264.

- KURAT, Yuluğ Tekin, “*Türkiye Toprakları'nın Paylaşılması Hazırlıkları – Sevr*“, **B.T.T.D.**, S: 58, Ankara 1972, s. 6-17.
- KURAT, Yuluğ Tekin, “*Mustafa Kemal'in Londra'da Bekir Sami'ye Talimatı-Londra Konferansı'nın Bu Bilgilerin Işığında Yeniden Değerlendirilmesi ve İvedi Sonuçları*”, **Bellekten**, C: XLVIII, S: 189–190, Ankara 1985, s. 1-23.
- KAYMAZ, İhsan Şerif, “*Wilson Prensipleri ve Liberal Emperyalizm*”, **A.A.M.D**, C: XXIII, S: 67-68-69, Mart-Temmuz-Kasım 2007, s. 145-174.
- MERT, Özcan, “*Aznavurun İlk Ayaklanmasına Ait Belgeler*” **Bellekten**, C: LVI, S: 217 Aralık 1992, s. 847-961.
- SHAW, Stanford J., “*Türk İstiklâl Harbî*”, **Türkler**, C: XV, Ed: Hasan Celâl Güzel-Kemal Türker- Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 849-893.
- SİREL, Münir, “*Sevr Antlaşması'nın Kabul Eden Saltanat Şurası Tutanağı*”, **B.T.T.D**, S: 4, (Ocak 1968), s. 5-21.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet-KELEŞYILMAZ, Vahdet “*Milli Mücadele Dönemi Türk Basınında Wilson Prensipleri*”, **A.A.M.D**, Cilt: XII, Sayı 35, Temmuz 1996, s. 357-378.
- TUNCAY, Mete, “*Sevr Antlaşması'na's'e Karşı Anadolu'nun Bir Yayını*”, **A.Ü.S.B.F.D**, C: XXXIV, S:1 (1979), s. 111-146.
- TUNCAY, Mete, “*Siyasal Tarih (1908-1923)*”, **Türkiye Tarihi**, C: IV; **Çağdaş Türkiye, 1908-1908**, Yayın Yön: Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 1989, s. 25-81.
- TURAN, Mustafa, “*Siyasi Hesaplar ve İşgallerin Başlaması*”, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ed. E. Semih Yalçın, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 123-146.
- TURAN, Mustafa, “*Askeri Mücadele ve Cepheleler*”, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ed. E. Semih Yalçın, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 230-254
- TURAN, Mustafa, “*Sevr Metni*”, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi**, Ed. E. Semih Yalçın, Berikan Yayınevi, Ankara 2008, s. 260-264.
- ORAN, Baskın, “*Lozan'ın Öncülü Bir Onur Anıtı: Mütteliklerin Sevr Barış Antlaşması Tasarısına Osmanlı Hariciyesinin Yanıtı*”, **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç. Ankara, 15-17 Ekim 1997 Sempozyuma Sunulan Tebliğler**, (Haz: İsmail Soysal), TTK, Ankara 1999, s. 257-274.

ÖZKAYA, Yücel, “*Ulusal Bağımsızlık Savaşında Anadolu’nun ve Kamu Oyunun Durumu*”, **A.Ü.T.İ.T.E.A.Y.D**, C: II, S: 5 (1990), s. 151-165.

YAKUT, Kemal, “*Mütareke Döneminde Yapılan Saltanat Şuraları*”, **A.A.M.D**, C: XXI
S: 61, (Mart 2005), s. 76-121.

ÖZET

Mustafa ŞAHAN, “**Sevr Antlaşmasının Hakimiyet-i Milliye ve İkdam Gazetelerine Yansımaları**”, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010.

Milli Mücadele yıllarının şartlarından dolayı dönemin gazetelerinde önemli bir propaganda savaşı da yaşanmıştır. I. Dünya savaşından mağlup olarak çıkmış olması sebebiyle, Türk İstiklâl Mücadelesi öncesinde Osmanlı Devleti'ne imzalatılan Mondros Mütarekesinin akabinde endişe ile beklenen Sevr Antlaşması, dönemin gazetelerine çeşitli şekilleri ile yansımıştır. Söz konusu bunalım döneminde bu gazetelerden bazıları Anadolu'da ortaya çıkan Milli Müdafaa ruhunu desteklerken, bazıları ise çeşitli devletlerin manda ve himayesi ile Osmanlı'nın kurtuluşunun mümkün olacağını savunmuştur. Hatta kurtuluş reçetesini, önümüze en ağır antlaşma şartlarını sürmekte ısrarcı olan İngiltere'de bile arayanlar olmuştur. Ankara'da başlatılan işgale karşı direniş mücadelesinin havasında çıkartılan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi ile işgal altındaki İstanbul'da karamsarlık havasında çıkartılan İkdam Gazetesi, Milli Mücadele'yi destekleyen söz konusu gazeteler olup, işgal altındaki İstanbul'da çıkarılan İkdam Gazetesi, Sevr öncesi dönemde anlaşmaya İtilaf devletlerinin tepkisini çekmeme düşüncesinden hareketle gerek daha ılımlı yaklaşırken, Sevr sonrası dönemde bu tutumunu sertleştirmiştir. Ankara'da çıkarılan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi ise Sevr Antlaşması öncesi ve sonrası dönemde antlaşmaya karşı kararlı bir tutum sergilemiştir. Antlaşma öncesi Sevr Antlaşması'na karşı olan sert tutumunu Sevr Antlaşması'nın provası olan San Remo Konferansı'nda Türkiye önüne sürülecek antlaşma şartlarının taslağının aşağı yukarı belli olmasına bağlamak gerekir. Antlaşma sonrasında da Hakimiyet-i Milliye Sevr Antlaşması'na karşı bu kararlı tutumunu devam ettirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Kuva-yı Milliye, Mondros Mütarekenamesi, Milli Müdafaa Ruhü, Sevr Antlaşması, Manda ve Himaye Fikri, Türk Milli Mücadelesi.

ABSTRACT

Mustafa ŞAHAN, “**The Treaty of Sevres To Reflection of Hakimiyet-i Milliye and İkdam**”, (The Graduate Thesis), Ankara 2010.

In the newspapers of that period, it has been happened that an important struggle of propaganda because of the conditions of the National struggle. Since was overcome from World War I, Sevr Agreement that was waited with thought before “*Turk Independence Movement*”, was reflected different various to period of newspapers. It was also the crisis period when these newspapers which was supported the soul of “*The National Defence*” in Anatolia, the other one was decided that Ottoman would have been escape from allied countries, thanks to with protection the other countries. Even thought, the agreement conditions were presented tu us by England. In our opinion about journalist that was publication of which supported that national struggle. The period of that İkdam had began positivly as Sevr Agreement had been. İkdam was contrast after Sevr Teraty. But Hakimiyet-i Milliye that was stability, continued this behaviour to Sevr.

Key Word: Mustafa Kemal Atatürk, National Forces, Mondros Armistice Agreement, National Guard Spirit, Treaty of Sevres, The Opinion of Mandate and Conservation, Turk National Struggle.

101
جمہارتی ۱ مایس ۱۳۳۶
دور تحریرہ ایچون حیت تحریرہ بہ ، اورادارہ
ایچون مدیر مسئولہ سراجت اولور .
نسخہ ہر روز ۳ غروشدر .
ہفتہ وہ ایک دفعہ نشر اولور .

رہنچی سنہ - نومبر و ۲۶
صاحب امتیاز و مدیر مسئول : رحیب زهدی
آدرسی : آتقرہ - ساکت علیہ
مسکن : ملکہ ارادہ سنی حاکم قلمقدر .
آئی آئی
[۱۹۰] غروشدر

ذیشان خلیفہ من افندہ منہ ملتک صدیقی

بربرک ملت مجلسدہ غیرہ منبرہ قاسم قناتہ عرضہ

خلیفہ و خلیان اقدس افندی :
استنبوت اشغالی و بونی آفتاب ابدن
سینلری و استقلال ملہ می مدافہ و تائبین
انک مقصدہ بودہ آتقرہ بودک ملت
جلسی حالہ اجماع ایندک . آناطولونک
دشمن استیلابی آتندہ ولیمان سرکوشمندن
کلن و ملت طرفانہ صلاحیت فوق العادہ
ایہ ترخس ایڈین ہرولر متفقاً اتخاذ
ایتدکاری برقرار ایہ سہ سنیلریہ بعض
حسلیق عرش ایچکی کندباریہ بر وجیبہ
صدائت و عبودیت بیدلر . ہاشاعر
علوم سنیلریہ و کہ خاندان سلطنت جہان ناریک
جد مبارک و میچیل اولان سلطان عیان تاریخ
ملہ میک مسودت میں بریکستند خاطر سنی
نسبند . انتقال ابدن بر رویا کورمشدی .
اور ذیابک اوج قلمہ اوستہ کولکستہ صلیان
و آتندہ یوز میلیونق برام باریندیران قس
آناجندن آرتق بٹون مالل کلمش و اورندہ
یا لکن عظم برکوم قاشدی . اوکودہ آنا
طولیدر . واریک کرکاری چوق درین کیتیک
نوزدہ بزم قابلیزیک ایندہ در . اجداد
کرانکر روم ایدہ کندی ہاشاکر جہان
اولان قلمہ لری فتح و استیلاب ایدرکن اردو .
لری بوآ ناطولی طور اقلرندن دعوت ایدر
اوزاق مالک تارک بربوک آنا خطلری ،
عسکری یوللری حانظہ ایتدیرمک اوزدہ
بنہ آناطولونک اہالی جلب واکہ مقظفرہ
اسکان ایدرلری . بولخ کتہلری ہوسنہ
ہرسکہ مور اچیردینہ قنادا بلیدی بصرہ
کوزینہ قنادا ایندیردی . سورہہ فلسطین
یولرندہ طرف طرف برلشدیردی .
ہاشاعر ہشککہ سلطنت سنیلریک شرف
ہر قاسی ایچون ناطولی خلق عصر لردن بری
ہاشاعر ہشککہ سلطنت سنیلریک شرف
ہاشاعر ہشککہ سلطنت سنیلریک شرف
ہاشاعر ہشککہ سلطنت سنیلریک شرف

پوز سنہ می ہشککہ سلطنت سنیلریک شرف
ورین ایچون غزا ایندین بولک منکرہ آسیابک
و اسلامک علمداری دیہہ جہان مہول بر
شہر اولان ملتک خلاصی جہانہ صراحت
دشمنلریک من جہان بکلمی ؟
شوکت نامہ قندین ای مدافہ سنی مبارک
منام ہا یولر نہ قارش بر عصیان صورتہ کو
سزیمک و خلیان ابدال ایچک ایچون تبادی
چالیسان خانلر وار . انوار ملی بربرہ
قید برقی و دشمن قوچان بولی آچین براتیق
ایستہ یولر . سابلوگہ اوران دہ اورولان دہ
چی سز کدر . چی عین درجہ صدیق
اولادیکزدر . ملی مدافہ سنی دشمنلریک
بار اقلری ہالیزیک اوج اقلری اوستندن
چیکلنچہ قنادا ترک ایہہ میز . ہربری
یولر بولک قناترک عشق دین والہیتہ مظہان
و مویب بر دلیل اولان استنبول مدلیدی
اطرافدہ دشمن عسکرلری کز قہقہ ، اوز

[خیانت و وطنہ قانونی]

بربرک ملت جلسی مارقدن باللاکر . قول و خیر لہ نصرتہ سیم ایدین قانون سوری :
مادہ ۱ - مقام ملای خلافت واسطاتی
و عہدک حرمسہ شاعانی بد اجابندن تخلیص
و در ضاتی دفع مقصدہ مطوف اولورق
تشکل ابدن بربوک ملت مجلسک مشروعتہ
عصباتی متضن قولاً و یا فعلاً و یا تخیراً
مخالفت و یا افسادندہ بولان کسان خان وطن
عد اولور .
مادہ ۲ - بالفعل خیانت و وطنہ بولانلر
صلاً اعدام اولور . قرعاً ذہنخل اولانلر
ایہ متشکلری قانون جزائک ترقی ہشچی و قرق
آنتی مادہ می موجبہ مجزہ ایہ اولور .
مادہ ۳ - وعظ و خطبات صورتیہ
عائلاً و یا ازینہ مختلفہ شدہ اشخاص مختلفہ سراً
وقولاً خیانت و وطنہ جرمہ تحریک و تشویق
ایدنلرہ اشو تحریک و تشویق صور و واسطہ
مختلفہ ایہ تحریراً و ترسماً ارتکاب ایہینلر
موت کورکہ قولورلر . تحریکات و تشوہات
سیلہ مادہ فسادہ بدہانہ چتار سہمک و مشوقلر
اعدام اولورلر .
مادہ ۴ - خیانت و وطنہ منظورلریک
مرجع حکمی ایقاع جرم ایدین جملہ کی
ہدایت جزا حکمہ سیدر . احوال مستہجہ

مادہ ۵ - خیانت و وطنہ منظورلریک
حاکم کمی ہدایت جزا حکمہ لردن و بریہ جک
غیر وقت توقیف ، مذکورہ کمی اوزریتہ مر
حالہ موقوفاً اجرا ایدیلر .
مادہ ۶ - ضابطہ عدلیہ ، مامورلریک
تنظیم ایدر چکری تحقیقات ابتدائیہ اوزاق
دائرہ استلخانہ تودیع اولتقسنین ملک اک
بربرک مالکہ نامورینہ اعلا اولونور و آناک
طرفندن دخی مدعی عمویار واسمہ سیہ
یکری درت ساعت نظر قندہ حکمہ ہویرایر .
مادہ ۷ - خیانت و وطنہ منظورلریہ
خاند عاکت ، برسب مجرا و لدیقہ اعظی
یکری سکوتدہ حکمہ ربط اولہ چقدر .
ہومدی بلاسب مجر تجاوز ایشدین عمل
ضابطہ سی ایہ حکمہ ہیچی قانون جزائک
یوز اکتیچی مادہ سی ذلی موجبہ جرمک
درجہ سنہ کورہ مجرہ ایدلک اوزدہ موقوف
حکمہ سنچہ حکمہ سی الاجرا اعظی یکری
کون نظر قندہ حکمہ ربط ایدلہ چکدر .

145

پنجشنبه ۱۰ خزان ۱۳۳۹
نور محمدی ایچون هیئت تحریریه، اوراداره
ایچون مدیر مشوره سرایت اولور.

نسخه هر پاره ۳ غروشد.
هفته ده ایکی دفعه نشر اولور.

حاکمیت ملیه

برنجی سنه - نومرو ۲۷
رئیس امتیاز و مدیر مسئول: رجب زهدی
آدره سی: آتقره - ماکت ملیه
مسئول: ملتک ارادتمسئ حاکم قلمقدور.
آلی آینی
[۹۹] غروشد

نور محمدی
ایچون مدیر مشوره
سرایت اولور.

سان رهمونک ایچ یوزی

سان رهمو قوتورانشه هر دولت باشقه رفکرله کئیدی. ایتالیا. بر طرفدن انکتره تک تصنیق، دیگر طرفدن روسیه دن سوکره آورو بانک ائقوتل سوسیالیستلری اولان ایتالیان سوسیالیستلرک هر کون آرتقده اولان تئیدولرله تیره دیکی ایچونیه فعال برسات یایموردی. حتی آدره بایک مسئله سئک حلی - هر حالده فرانسه دن ده اعاقلانه بر حرکت - اوچار قوتورانشدن ککله برده دوشوریدن دوشوری به یوسولا. ورله آکلاشمقده آرای ردی. اولک ایچون ایتالیا تک بو قوتورانشده موقی علی العاده بره اولدی، موقئندن عبارت قالدی؛ سان رهمو لیکی منفوقه، فرانسه ایله انکتره کیرایه ویزدی و کئیدی هانک طرف یوکسک و سرت سولیورسه اولک طرفدن اولدی.

فرانسه برسات نارنجک عنوی خطاسندن قوتورال مادی و انکتره طرفدن دوشومکده دوام ائندی. میلان سان رهمو ککیرکن یالکر برشی دوشونبوردی: پهرسای ماهدمسی؛ بولک آرتق آلتایه اجرا ایتدی برلی امانک اولدیق دوشومعه من فرانسه، انکتره دن تئیار یونی اجرا ایتدی برلی معامت ایستوردی؛ میلان قوتونق آلتده وهرسای ماهدمه نامسی اسق ایشیان قوتوجو برجه لسانده تئیار آقوب کیدن بر شفق طلاقه باشقه تیج برشی دوشومعه برک یالکر آلتایلار بر چکلری تصنیقاندن، کورودن، آلمان اردوستک هه ارنندن یخت ایدیوردی.

حالبوکه انکتره سان رهمو به بوسوتون باشقه بر مقصدله کئیشدی؛ تورکا معاهدتسئ بیرمک ایستوردی. بولک ایچون اولا استابولی ایشال ائندی. سوکره بزم عیلمورده یونانیلری قولانق ایستدی ایچون بو قوتورانشده هر شیدن زیاده یونانیلری عنون اتمک قرار ویرمشدی. بئله علیله زمامده معاهده خاضر لاتیکن انکتره بر طرفدن و قلا و استابوله برلشمک جالیشیور، دیگر طرفدن معاهدتی کئیدی پلانری دائر مسنده ترتیب ایتدی برک غیرت ایدیوردی. فرانسه ایله ایتالیا بولک قوتقده اولیورلر میدی؛ البت اولورده آکلا یوردی. لکن میلان، آلمان مسئله سنده لوشیدور جدن بر وعد اولسون قوبلار. بولک ایچون هر شیه کوز بومویور، تیقه ذاتا سس بقشار مایه قرار ویرمش یولویوردی. سان رهمو، قوتورانشک نارنجی سنی یالکرکن نان خاخری شوبه سولیورلر یونان کراشا رسنده دیور، کولسان، موده آلامسئ سئک حلی ایچون طوبلاش اولدی حلیه و بوسله بر دلو حل ایلدیوردی. نوزان بران یچن وهرسای ماهدمه نقل ایته اولورده بوجور کورکده جام و شوکوکا بویسک پئسی خرشی قالاجی؟ دیه هرک شو تورلورده دنه قوتورالیه سوتون ایدیوردی.

نه قدر بیط بر اوون ا بوتون سان رهمو قوتورانشی یئدی. یواننده انکتره استابوله ایستدیگی کی اوینادی. معاهده انکتره تک یاریگی فدایی اولایه خاضر لانان یونانستان و ارمنستانده هر سرتیم دماغی قاشدیر اچق بر شکل آلدی، حتی بلذات فرانسه ایله ایتالیا دخی طوزاغه دوشدیله، فقط شووه سئای معاهدتسئ یته بر دلو حل ایدیه مئدی، شیددی برلیکچی قوتورانش سبب قوتورانشی داها عقده ایدیه چک؛ استابولی ایشال ایدن انکتره، بیوتلر ییزی قائل و سجدود یاقالار کی یاقالایه ق ماطله تک زندانلر نه کوندرن انکتره، پادشاه سرای دده نوبولر تک طوبلرله تئید ایدن او، توکلی برزی عاظمه سوق ایچون سلاح و پاره داغانن یته اوه ساین آلدی. آتقرله استابوله «انکتره حایسه» پروپاندا سئ ایدیران ده یه اوه - فقط دقت ایدیریمسکر؟ - بزه عیقله ایتایان، رسا طرف دورانده یته کئیدیور؛ سان رهمو قوتورانشده کلکیایی فرانسه به، آغاللا و حواله سنی ایتالیا به ویرکن کئیدی ایچون برشی آلیوردی. چونکه آتق ایستدیگی بوتون عائل اولکسی ایدی، و آینه یوردی که بولک ایچون اولایر توکلی فرانسلر، ایتالیا نلر یونانیلر و ارمینر و حتی بریزنه و دوشام، قوبلام، سوکره میدان انکترن سوادیلری ایچون بوش قالین. کئیدی اورده کوز کسین، باشقلری اولک حساب جالیشین سوکره هر شیه بیخش اولدی حالده اولک کسین؛ ایستسان رهمو قوتورانشک معناسی یونان و ایدنی یوننده شیددی به قدر هر کس انکتره تک ایستدیگی ییش اولدی.

کجده پروپاندا یایق ایچون قره ده کز ساحلر نده کی باشلیک اسکالر ییزی «دوستانه» رشکده زیادت ایدن رانکایز غابولنده کی میسای برجه شایطی، این بولده کی رسنی آدملریز شو سوسولری سولیوردی: «- کورویور که سز توکرک هب بزم غلپ زده سکر. حالبوکه بزم سزک دوستلر کوز، سان رهمو قوتورانشده اوقدر اضر اشدق فقط بیایم، بر دلو موق اولاماق، چونکه بزم بر آیمز، ایتالیا نلر فرانسلر کی رایلری وار، اونلر آتقه ی ایستدیله برک ایچون اولدی؛ آغاله یی ایستدیله قول ایستک؛ چونکه اولر ایکی بر بر؛ ایست بوسولر سان رهمو طوزاغک بوتون ماهیتی کورسته چک بر ویتقدور. بوئی فرانسولرله ایتالیا نلر آکلا یوردلری؛ سبب سز آکلا یوردلر و آکلا قاری ایچوندر که طوزاغه دوشومک جالیشیورلر. فقط دوشویورلر دینه منزه چونکه سوکره کورده فرانسولرک آتده اوه اضر اقلری ذالت عسکره ییه هوز کئیدیلری اویاندرمش عد ایدلر. واقعا ایتالیا ده اها ماهر آله حرکت ایدر کورویور سده اولک ایچونده هوز قوی بر حکم ویرمه یز.

بولکله برابر انکتره تک طوزاغی نه قدر ماهار

اولورسه اولسون سان رهمو قوتورانشک دوشور دینی معاهده یاشامایه چقدر. فرانسه ایله ایتالیا آکلا سده آکلا سده تورکر کئیدیلری قوتور اچقلر، یونان کئستک شهمی اولماسین. دیباده انکتره تک طوزاغه دوشومکده کورجه سئ اصرار ایدن ملتک ععدی مک آزالشندر. بو نولر ده بوکرولکلر سئک جزالری بوگون برز کورویورولر. انکتره یی آکلاش، اولک سئاستی طاعین، بوتون شومطلوم بشرتی تئید ایدن کجش و کله چک فلا کتارک طابعلری کشف ایش مانرایسه برن، اولدن چوق قشله دور. تورک مای بولرک باشده بولویور.

شیخ کیدواک کوروزوه مکتوبی
اولدرده بولان هندستان هئت مرجع سئ اعتقادندن شیخ (کیدوا) حضرتلری انکتره (مسلم آوتوق) مجموعه سنده انکتره خارج ناطری لورد (کوروزون) خطابا اوزون بر آچق مکتوب نشر ایلشندر. بو مکتوبده شیخ حضرتلری هندستان اسلام لر تک تورکا مسئله سنده اولان علاقه سنی بیان و تورکایه قارشی اجمالی سئک. مختصراً انکتره طرفدن تشویق ایدیلدیگی قید ایلشندر. سوکره خلاصه مجبوریتده بولندیمز. بوکتوبک اقدام سارمه سنده دیورک؛ انکتره تک شرق سیاستده بوگون بر اهل سلب فکر و روحی حا کدر. انکتره تک بوگون تورکای عالم اسلامک ائق قوتل دولتی ورتاق عصر دن بری مدیاف ایلما سندن طولانی ایضا آرزو سنده اولدی محققدر. چونکه تورکلر شهمی به قدر عیار ایدن اسلام تک مدافعه سنده میونلرجه قریابل ویرمشدر. ایست انکتره بولک ایچون تورکای یخت اسارته ائقله شون عالم اسلامی مدافعه سز و حایه سز بر اقی ایستکددر. بو فکر عالم اسلامیه و بلخاصه هندلر چ لایق وجهه تقدیر اولمقده و چوسئ هندلر ییله بوخصوبه مسلمانلرله هم فکر بولمقده.

بوگون بوتون عالم اسلام و اونکله برابر هندستان اهالی سئ کذیب بر ظلم و حیات و خفقونک تائیه لادیم ایدیه چک بر شفق قوت آردامقده. هندستان اهالی اسلام میس سوکره حیده انکتره تک شرده کی بوتون موقیاتی تائین ایلک بوتون تائیت و طئه لر حقه اضا ایشلر کدر. انکتره حکومتی حرب ائتمسده اولرک بو خدیق تقدیر ایش و اونلر استابول و تورکا مقداتی ختده ایلتو کرسی سندن رسنی مواعیده بولشندی. هندستان اهالی حالا انکتره تک حق و شقیق مدافیه ائک شته رجوع ایله چکندن امدادار بولمقده. فقط بو امدادلری بوشه چیه چوق اولورسه هندلر کئیدیلر نه دیگر بر ظلم آدایق مجبوریتده قاجرلر کورک اولکده بوکرولی وضیت طاله بولشه و قازدن بشفه بریسی اولامایچنی، بد ایدلر.

شیخ (کیدوا) حضرتلری هندلرک مدافعه حقو.

دوستو
برشدور
کشف
ایچون
بولان
احسان
اونیک
وکر مایه
آدرایق
رشدور
ایچاری
قرایا.
تازان
اسارتن
تیلرد
چلوش
ئی پناه
واسطه
توقیف
کی برشی
کراولک
وغری
سوله شی
برمشدر
نه کوره
ایله
اشکی
تقرابن
فی آینی
ایچون
طابعلر
ک ذوات
جا ایدر
ت-
سوتون ایدیوردی.

بزی نصل پارچالورلر

بۇندن اولنك سايبار مزده، توبه برنجي صلح بيهاده. سنك حدودلر مائد قنسلرني ذوخ اشغلكه بوضايزدهده، انشانبول بوغازلر سنكسني مانس بئيله، اوروا غالب بئيك توركياني نه ضرورته احصايه قرار بر دكلرني ماده ۴۰ ماده ذوخ ايدنوز:

برنجي باب : احكام سايباره استانبول ماد ۳۶ - طرفين باقدين اشبوعقده نامه احكامنك تطبيق شرطيله حكومت عثمانيه نك استانبول اوزرئده كي حقوق وصلاحيتارنك اجلال اولونا سئيدو. و حكومت متار ابا ابا ذات جيفيرت بادشاهنك شهر بئ كورده افاشته و دولت عثمانيه باي تخمق اوراده اقسايه سر سرت بولمقده مقتدرلر . مع هذا توركه اشبو عهد نامه ابا بقاوله نامه له احكامنك و باقاصه عرقه دي ولسان اقلتارنك حقوقه رعايتي متضمن احكامك خالصانه تطبيق خصوصه اظهار تراجي ايشديكي قدير بده متفق دولته مارالذكر شرائطى تمديلى حقيقى صورت قلمبده محافظه ايلرلر .

ايكسني باب : بوغازلر ماد ۳۷ - چاق قلمه بوغازي مرمره دكزي وقره دكز بوغازي داخل اوقاق اورزه بوغازلر آسا كرلوقت حضرمه كرل و قنسلر قنسلر سنجاق قنقلر ايلسكز بن باقلمه سنان نيجاره و بجر بيه و بوسكرى و نيجاره طيارلرله كندامه بولمقده برنجيدر . مللر مجلسي طرفندن بوزرئده برقرار ايجراسي قدير بده . مئسبا اوقاق اورزه بوسولر آبلوقه تابع اولمق و هيج برخرنك خاصمكارا ناقاع اولمقديدر .

ماد ۳۸ - حكومت عثمانيه ۳۸ نجي مادهده مصرح سريستى سفاتنك تامني ايجون تدابير جديده اخذ ايزومني تصديق ايدر . و بنا عليه كندى طرفندن ۳۹ نجي مادهده مصرح ايديلن صولرلر قوتورلر بوغازلر قوميستوي غنوا ايجراز ايدمك اولان و آسفايده يالكر (قوميستون) كلميله ذكر ايديلن بر هئته حواله ايلر .

قوتورلر و طيفه سى كرل عثمانى حكومتي كرل يونان حكومتي نامة و اشبو بابده مصرح اصول دائره ندم ايجرا اولمقديدر .

ماد ۳۹ - قوميستونك دائره صلاحيتي بحر سفيد چيئتن چاق قلمه بوغازنك مندىل ايلقره دكز چيئتن قره دكز بوغازي مندىل آرمه سنده مذكور مندىلكر هر برندن اوچ ميل اچقارلر قدر توسع ايدن بئون صولر مشامل بولمقديدر .

ماد ۴۰ - قوميستون اصرافا - اكر اشتراك ايتك ايلستره و تاريخ اشرا كندن اعتبارا - انگلتره و فرانسه ، ايتالاه ژاپون روسيه - اكر مللر جمعته داخل اولورسه و تاريخ دخولدن اعتبارا - يونانستان ، رومانيا ، بلغارستان نالرينه ساچارى دولشان كنج قوزلر چالدره لبالر بئيك صوك نشانه لرى قالن سالارلر ، خراب شهرلر بزي يالكرن برشيله ا كورلر و اونكله بزي كنديار بئنه بئون كورديورلر : عشق و قوت .

مختصر روسه مزلك دوزلر بئ ياشمىزى قوبه بيلمك ايجون ده زه براز عشق و براز قوت ، مقلو، بره امدوسامدات و عنابدن الله بزمهدر .

اكر مللر جمعته داخل اولورسه و تاريخ دخولدن اعتبارا حكومتلر طرفندن امين ايدلمك مخصلردن بئون اولمقديدر . و هر حكومت برنجيل كئمن ايدمقديدر . اصرافا انگلتره ، فرانسه ، ايتالاه ، ژاپون ، روسيه ، بلغارستان ، بئيك ايني راي يونانستان ، رومانيا ، بلغارستان ، بلغارستان هر بئيك بر راي اولمقديدر . قوميستون ايجون كنديار بئ كئمن ايجون اولان حكومت طرفندن هرل ايدلمه سئيدو .

ماد ۴۱ - قوميستون ۳۹ نجي مادهده مصرح ايدن دلر داخلته و يسولر مابق امتيازله و مسافتلر مالك بولمقديدر .

ماد ۴۲ - قوميستون حكومت حليدن كاملا مستقل اولدوقاشو عهد نامه ابا عهدست توبع اولان و وظائف و صلاحيتي اجرا ايدمقديدر . خصوصى ريشتخاني و خصوصى بروجديسي و كنديسه مخصوص تشكياتي بولمقديدر .

ماد ۴۳ - قوميستون ۳۹ نجي مادهده كئمن ايديلن دائره صلاحيتي داخلته و وظائف آسايه اقامي ايلسكف اولمقديدر .

(۱) كيدلر ك و باقاملر ك ، دىلكلر اصلاحه متفقى كورولن باقلمه ايشلر ك اجراسي .
(ب) كيدلر ك تنويري . و صبح و بئلكلى عللره نشانلر وضى .
(ج) فلاغوز و چكدره ، كيارى حقتده اوزر انضباطه
(د) كيلر ك توفيق عللر نك نقيمته متدائر امور انضباطيه
(ه) استانبول و جيدر قائلر ليايز نده اشبو عهد نامه نك طقوز نجي قسنده (ليايزلر قائلر و دمير بوغازلر بئ متدائر)
۳۳۵ نجي مادهده مصرح اصول مامله نك تايمين تطبيق ايجون اقتضا ايدن قوتورلر .
(و) فسادله كئى اقتضاي سفاتن ايله اموال مجاره نك تخليفه متدائر ايشلر ك قوتورلر .
(ز) مورتلر حقتده امور انضباطيه .

ماد ۴۴ - هئت بوغازلر ده سريستى مروري محل كورديكي قدير بده ۱۷۸ نجي مادهده مصرح اوقاق نشاليه نى تدارك ايدن متفق دولت و مللر ك استانبول مللر بئ اخبار كئيت ايدمك بولمقديدر . و مللر ذخي بوغازلر ك تايمين سريستى ايجون متفقى كورولمك كنديارلر حقتده مذكور سوي نشاليه نك بري و مجرى قوماندانلر ابا مقررات اخذ ايلمقديدر . و خارجي ريشيت بوغازلر ك سريستى مرورنى تهديد ايلديكي قدير بده . و موي ايلمقديدر . و جبهه حركت ايدمقديدر .

ماد ۴۵ - هئت استملاك و يازومى جنس ايدلمك دائمي ايشلر ك اجراسي ايجون متفقى كورديكي استملاك لرى عقده ماذون بولمقديدر . و باسقا اصرافه مقال ۳۵ نجي مادهده مصرح اولديني و جبهه بوغازلر دن كئمن سفاتندن آلمق اكر ابا وركوبى ممكن اولديني مرئيه نده تاينات كوسترلمقديدر .

ماد ۴۶ - بوندن اول استانبول مجلس هئى عاليه ابا مجلس مذكور طرفندن نمشيت ايديلن عثمانى هئيه اداره سنك و وظائفى كي بوغاز ايجي مخلصه اداره سنك و وظائفيه ۳۹ نجي مادهده مئمن حدوده داخلته اولدوق قوميستونك قوتورلر ائتمه و مذكور قوميستونك كئمن ايدمقكي اصول دائره سنده افا اولمقديدر . قوميستون خسته ليلر ك منع طهور بزي ايله اكر ايجاسي خصوصه مللر جمعته مصلحتدر دولو سياست مشرك ك

مختصر روسه

عصرلر در اطر افزده كنديكجه دارال انجوم چيئري تبايت تا روجوك اوستيمه سيقشدي . استيلا بوزلر نك خاطر مسى سلطان سري كشت اولدندن سوكره ، طوبنده آتارني صولان تورك سوازه بلى بوزلرني بالقاناره دوتورونكرى زمان ، ينه توركي اطر افزده كيش برقالتاله مده ابا بدين رسنور بولوردي . بالقان حري بزي ملت حدودنك كئارلر بده براقدي . اوزمانه قدر دائره نك قطري كوجوكلر ك مركز اطر افزده طو يلان تورك آتاسلور باني حرب نقره سني ايشتدي . يادوت قوتوسني طاقلي ، ساكن اوجاقونر نك باشنده بودي .

يشمى آرتق ، ساكن ، حرك سئنى اوزاق حدودلر ده دووب حرب ايجون اوزاقلر ك كيدان زمان يادي حزين بريكنك خاطر مسى اولدي . تورك آتاسلور ايشك جغرافياي بازجالاندي . غربت اوزاقلردن ايجمه چوكدي . شمعي هر تورك اوستك ايشك بوغوشاچني حدوده اوجاني بون هر تورك كوي دوشاندى قوتولمق ، عذاب ايجمه و غربت .

ادره و سلايك ، ازمير عصرلر در يانن تورك كوكله برووچ قنور اولدي . عصرلر در يانن تورك روخه ، عصرلر در ، عصرلر آقان ركشله ، يكدن اوزوقر ايلور ، بز ، بوسوك سيزني ، توركه ويران عذابلر ك ايجمى كوزلر روسه مزلك مامله طابق . مختصر روسه آرتق ايتوز سنده كرل و ريديكي تورك سندن اوزاق ، باقلمق بارلاقلر ك كولك سنده صتملى بر حنده قوتورلوش بولمقديدر .

قره عثمانك كيشك ياماجار بئ بو ككدن باقن ترمسى آرتق بو ، يئيل تورك بده مئ سيز سز باشنى اوزاد ماز باشك اوستيمه ، بارلايان برون ساطرى آسيلي ، كرمه يش دغه بوقاي و طويراق آدامر بئ ايلك و اميد سنى و برن و قوماندانلر ، مئز لنده جهاد خطلرلى اوققان جامعلر يلكه بريكن ايجون ، براكلمه ايجون آتيان بويا و صلاح سئلر نك كمشله اكله بور ، نيلور سلطنتك عصرله بونقن عشق فصله ايلن ترمسى شمى خراب بو مزار لادن باشق بئيشي دكل ؛ بلكه ده برنجيره سى برايا صوفى ايدر دينن تورك ميدلرلى ييقيلور .

روسه بزم ايكسني كئم مئزدي . چدلر بزم ، بادشاهلر بزم و يليلر بزم ، صفتلر بزم ، طاشلر بزم ، لور اقر بئشه قدر نور اولان روسه شمى خاشلر ك ائمه جاريمه كريلن ، بيك ياره سنده ، بيك سيزى صبرى برمسجدن باشق بئيشي دكل .

روسه ن سلاحي برشردى ؟ نده عسكردي . روسه كيشك ايكسني ائتكافه چكلمش و جد ايجمه درين برصنكاره و رعاديه مدنيت دناسنك بزي ترميه ايتك ايجون ؛ سلاحدن دروق مملكتنزه صالحورديكي يونان چوققلرى كئم بيلاروكا نلر باقشلردر . روسه بزدن ماده اوزاقلارن مملكه ، مدينه نك ايجمده قان صوك تماليدي . شمى آرتق روسه ديتكي زمان اورده ميان و روح وادى ؟ خلاص بلكين مختصر تورك ماني ، يونان ائيلر نك

234

تاریخی نشانی
بابت امتیاز
آدرسی:
ملک
]

آزادسار
بیورلی د
بده اویناقق
لوقق ایسته
لوققله یان
استانبول
جانندن هیچ
واغلامری
نقطه ایقله
انبار شرف
کوسته مده
استقلال قاتا
شرفی بیله
بنا حاج
روس بلکن
ایلی سوره
ایرتقزی ا
تسلیج ا
صالحی
صوقولا
بارخسک ا
سویورون
سلطانی ا
ایلدی
تاریخ
اولار کوز
مدانی او
ایندیکی آسا
ارکانندن
توهم املک
چقاری پ
حاجیته ا
حریت وار
مجا نل
هریز
استراحت
حیات
عشقک
قدر دو
وعدس بخ

و عثمانی مطبوعات جوبی طرفندن واقع اولان اشکات
اوزرینه، ماده نامه، امضا ایلدی، کون شرکت خیره
سیرسفتن تلخج وبالدهوم مسلمان و مسلمانان
اوزره قینهجی و عصر لجه شانوشو کتبه موجله لکان-ویلی
پارامتر زوی به ایلدی چکدر، مسلمان سینه ماتیرورلی
کون و کجه مسده ایلدی چکی کون و کجه لاری بومام عمومی
و او کونکی نسه لاری ماملی پر چارچیره ایچنده اشرف
ایتنک صورتیه اشکات ایله چکدر
بومام ملی قلیکله اوردان تورکار،
عرقه خاص وقور وساکت بروصرتیه قار شیلایه چکدر،
عثمانی سلطنتک ماشی شمشه وارنه وداع ایلدن
مسایلر سده بیک کره لغت ایتنک، هر تورک و مسلمان
ایچون بر وظیفه دور، دیور
زواللی استانبول ترکری، استانبول اسلاملری،
آرتیق ماتم و حیران ایچنده اسارت دقیقه لری کچیر یور
آغلا بوسکن

نقطه بیلیکزه که مرصه ملک اوزاق اقلر نده طوغه
پانسلایان یی بروح، یی بر نور وار! بونور، حریت
ویا: اناق جده لسه سونیز بر آتیش، نکمنز بر تانت و نیات
ایله آتیلان حسور و مرید آنادولونک عزیزید. بونور
قاران اقلر یکره ضا و حریت سره بیجک!

استانبول حکومتک برسوه قصدی ده!

تحت 'اسارت' آتی ایسته دیی ملک اول مارف و افکار
منوره اصطنی عوامک سیاسی تقیب بدن انگیزله استانبول
حکومتی یارفا آت اولوق دیوان سرلریه انگیزه حکمتک
علیهه چالینه بیله جک اولاد وطن برر وسیله ایله عیلم،
مالطه لسه سوق ایستیک کی سابع عرفان اولان دارا اتون و کتیری ده
برصورتیه اورتادن قالدیر، بیلیندی، کان مواد لدر لشدی به
قدر تاند ایلدی. منجوس برقرک تانب ایلدی بده باشا حکومتی
تورک طلبه سنی آورووا: سابع عرفانندن استاده نده مع
ایقش و کندیلریت ایبولد، تیلدیک احرار ایچنده (مسلم آورتوق)
مجموعه سن آتی به درج ایستیک نقره بونی و اصلاً کورسکه ددر:
دول اشکاتک تقصیتی کتیمسی اولوق صدر اعظم
موقته کتیرین قریب لیه صدارتی مناب نرفیلدیک براسمه
ایله اناک ایچیده تحصیلریت دوام ایچکده اولان اولوق لیدر
لرنک درخا، تورکایه عودلترلی امرایله بدور. بومام کوره
توفیق حرکت ایلدی کتیمسی قدرده تحصیل ونده اعانه لری ایچون
حاکم لریک یاره کوندرسه هیچ برصورتیه مساعده ایله بیله چکدر.
استانبول دارالفنون و سائر مارف، مؤسسه اشغال عسکری
آلته آتیلندن صورتیه بویک چهرکین حرکت تکلیل ایدر.
بوحرب عمومی آتانهده، دول و قلمه تک باربار اسلیه
توصیف ایستکاری آناز بیله دشمن ملک طلبه سنک آلتیا
خانقده تحصیلرته دوام ایچلرینه مساعده ایچمسی - حتی
موقیت کورسکن دشمن تمکک مله لریه اک بوکسک عنوان
ودوجه لک بیسن ایلدیکده کورلی.
حرب عمومی تک نایب بولدی بزمانده، فیه باشا لک کندی
ملککک مله لریه قارشی واقع اولان بوحرکتی توصیف ایچون
له بولوماز.

وه نزلوسک بیانی

ویزه لوس جزیرانه و آناطولییه حرکات مسکریه دایر
(نیوروق هرک) غزیه سنه آتیده کی بیانه بولونشدر:
مل تورک اردوسنی مطوب ایتنک ایچین ایجاب ایدرسه نقری
حککله به، حتی بیروز بیک کیسه قاندر تریید ایتنک آماده بوز
لکن بقدر عسکرک لازم اولاجنی طننه دکای.
کریجه، بیکه و تکاره مصطفی کمال لوتلری آرتانهده مؤثر
اشاق تیکمسی بقدر، تورکار، عماره آتانهده، نولب ایلدیلر

ایراندده حساب
۲۰ مایس ۱۹۲۰ رشده تاریخ (مسلم لوقق) بحر: سنه:
وست منتظر غازیک ۳۳ مایس تاریخ لسه ده منتظر
رض اولوق ایران جوبی کانی ملک اترتیک مکتوبی بروصرتیه
تقل ایلدیور. مقاله تورک ماده سلمه سنک اسلام نکنده
وجوده کتیری کتیمسی نایبون بحث ایلدیور. بونور اول اشکات
طرفدن تورکار ایندیریلن هرهریه، بونور مسلمان مله لری
برلشی کی برتایر اجرا ایلدی کتیمسی هرکس کور
مشورک بیکه عمومی حرکات سبیت بروصرتیه ایچون دول
اشکاتیه مسلمانک متد عاقلانرته خار لایلدیلر.
ملک اترتیک مکتوبی:

ایتم:
غزیه کورک نسه سنه تورک ایتراملور لک ایچون
لتمندن و بونور یاشته هیچ برجهه تسویه اولدیندن بحث
ایچینورسکن. براین اولوق صفتیه، ناکت اورناتغر اولان
تورک آتشدلر لریه قارشی دول اشکاتیه طرفندن واقع اولان
بوخصرتیه قارشی بونور موجودیله عیبان و بوخصرتیه شعله
بروشتو ایچون

متدلی، تورکار و ایرانلر شیدیه مشورک دوشنه چاریدیق
بیور بیدهدور. زمانه حرکت ایتمککنز لازم کلدی کتیمسی
تقدیر ایچینورس
حزیمت فله غیانه ولدی ایچون ایسته دیکی یازیمه بیتم
یالکر شوق سوله ملک ایسته رکه: اکر هر زمان تکرار
ایستیککنز و بیله تورکار آورویدن اغراض حکمتک آرتوزک
اسفانه چالینیلورسه اوقت آتی بیلکزه آسیا و افریقا
هرتاریتیک آوروولی خرس و جابلردن تیزیمسی خصوصده
بزم جوق بویک بر آرتوزم واردور. و بر آرتوز و آورو و لک آرتوزک
یوق ایتنک یالینه یی ملیو نرجه خلک تانیندن کلپور. اولورک
سزم سوزلری دیکامنا ایچون قاریلر کتیمسی، بوچلر کتیمسی بولبرمک
ایچون نزه لری غازی و فده طیاره لری واردور. قلمنا نرجه
صامیه بور: اولورک نرجه ل قیج بر قوتلری واردرک اوده:
ظلم و استیاده قارشی عیبان ایتن بروح و حریت ایچون
تولک آرتوزیدور.
استانبوله ماتم:
استانبول، تورک وطنک عسکرلردن ری تاجی، اسلام
دنیا سنک ملککسی فقط بوکون اسیر اولان استانبوله
انگلز بومورغی آتنده داماد قردک مرحتسز و قاتل
دیوان حرلری اوکنده برشی، باهامان دن متول بر غیظ
ایله هر کسدن جدا هیچ برصمیمیت کورسکنزه ایچین
ایچین آغلا بوز .. ماتم طوشیور ..
آلمزه کچن بر اقدام غزیه سنی تولم صلحک امضا
لاندی کون بوزواللی اسیرمک نصورده ماتمی اظهار
ایچیکتی شو سطر لره بیلدیر یور:

د آتی بوز سنک بردونک قیج بر صورتیه بقیابل
یقی صلحک امضای کونی، کیده قانل زورکار مسلما.
نر ایچون ایدی بومام کونیدر.
بزمه ماضیه و داع، حال و استیبال ایچونده انباه
حسلی یاشانه جتی اولان اولورک بر مات ماملی ایله قار
شیلایه جتن.

[آقره مطبعه سنده طبع اولونشدر]

حاکمیت ملیه

برنجی سنه - سومرو ۶۰
چ امتیاز و مدیرمسئول: دجیب زهدی
آدوسی: آتیره - حاکمیت ملیه
کی: ملنک اراده سنی حاکم قلمندور.
آئی آئی
[۹۶۰] غروشدور

پنجشنبه ۲ ایلول ۱۳۳۹
دور تحریریه ایچون هیت تحریریه ، دوراداره
ایچون مدیر مسئوله سرانیت اولتور .
نسخه بی ، هر روز [۳] غروشدور .
هفته ده اوچ دفعه نشر اولتور .

ایرام مناسبتیه اردویه بر تعمیم

پروک ملت مجلسی رئیس مطبقی کمال پاشا حضرتلرینک دعوا من و سیاسی وضیعت حقیقه اردویه
تاریخاً کشفه ایندیگری بیاننامه .

۱- چیهده کی عسکر آرقاشلرله بارمالاشیق
و وضیعت عمومی عیله تفتیش اینک اوزره مدافعه ملیه
و کلی و ارکان حریه عمومیه رئیس ایله برکنده اسکیشهره
کلام . بارمالیک مبارک اولسون . وطنلرک تحلیلی ایچون کریشدر
یکسر مدس عیامده دعوات حقه قریباً آخراز موقیبت ایدر
و حقیق یاراملر یاراز .

۲- دعوا منک مقبروعیته بونده موفق اولمیشره
پرز دلیردن بری اولوق اوزره مبارک کونلرده وضیعت عمومی
جهانک لهره آلبی هم جرابلسی ذکر ایندیگم . اردولری
شرق حدودمزه تدو ایلمیشک و زره ممانت ایندیگ صوریه
یزمه توجید حرکات ایله دیکتی فلان آسبات ایلمی و ایندیگ
اردولری آمیربایلیت دولترک مرقده کینه استنادکی اولان
لهستانی اسقلا و هر برده بویک نظرلراحرار ایده لک واروشوا
اوکلرشه قدرایارله دیلر . شدله ایلمیش و کنده حیانتلری
تهدید ایدر . قافومسوز اسقلا آلبی قارشوسنده ، آرو بودولری
لهسانه معاونت ایچون برک نر دخی کوندره بیجک وضیعت
دولر . بناه ملیه و تله بدهده قارشو فوئی انیه و اهیسه
پونالیلی واستندامه قرارور دیلر . لهسانه کی وضیعت ایلمی
تحقیق ایچون قریب سواصله و نالنه طعانی سوق اولنه باشلامدی .
مع هذا محدث ایلمن بو کوکلرک فایده بواجیه سنده اردو بودولری
تورکیده وضیعتلری سرعته اسلاح ایندیگ بیون قوتلری
بولسویک سیکسه قارشو اسخمال ایلمیشک ایچون پونالیله
غرب چیه مینه قارشو یکیدن برترض ایلمی بره لری اسخمال
واردور . بوسویک کوندره اتیان ممانت بو اسخمال بیجکمدور .
۳- تحقیقات و محامات قیقه تیشیه سنده بو یارلرک بویه
برقیعه تخیص ایله بیجکری اعطی قوه قارشو اردومزک کال
موقیتله قیام ایلمیشک بروضیه بولدی بی تحقیق ایتمدر .
مدیر و وزیر کمال سیاسی ایندیگ شایان شکرانی برنجیه سنی اولوق اوزره
بیجکله کنجیلرین بو آردو ک شیدی به قدار کجی اعلول فدا کارلرله

اولدینی ذکر اولوم . قدر
قط بودن فسله اولارق ملدرک کین بولان فلاکشری
منو ایلمیشکی ویک عارنده وظیفه ایتمیشته قارشو فوق الماده
تیشیه سرالپ اولدینی بونون علاقه دارلک بیلمسی لازمدر .
عازره دذرار و قوننده ای بو بویکدن ای کوچو کله قدار هیئت
مشابیه ک مستولری طیبی اولوب فسله فداغیش و یا عازره
ایتمیش اولیسی بیله شایطان هیئت صلف اولور ایلمیش و الماسیل
و مندرک اسخمالی ایندیگری اسخمال حقیق ایتمک اولدینی
بو کوندره بولان تیشیه قارشو اردومزک فسله اولدینی عیاموی
کرسه بویک خلاصه سزی تا بیل ایلمیشک نظر طربی استخمال ایچون
خاطره و نظر نعل و وظیفه ک بیقی ایلمیش بریلجکی متفاهندن
هیچ برقیعه و تردید کالیسی لازمدر .
باشلی باشه ذیالک بویک تاریخ حاشیه واربت اولان
و دیانتک معظم اردولرینه قارشو کال شایان و صبرله و موقیتله
اوروشوش اولان اردومزک پونالیله کی برده سینه لایق اولدینی
قالبی کو کرسه کجکی ، و قوق قیامداملرک هیئت خاطره ک
تأیید ایلمیشک لطف خندن سأمول ایلمی و بویکدن بویک
عازره دعوا میل اردومزک ایچون تیشیه طربی اولدینی ایلمیش
پونوک صلاح آرقاشلرله صبحی و نالی سلا لمری تبلیغ ایلمیش .
۲۲۷ قیستور
پروک ملت مجلسی رئیس
مطبقی کمال

تاریخ نظر نده

استانبول حکومتی

آرقاشلر استانبولده بی حکومت تبدلندن بحث
بیوزلر . دتک برمدن بری بونون بشریت مواجهه
نده اوینا مقده اولان قومده یاه ، بی بر فصل داها علاوه
توتقی ایلمیشتور . دساس برنیاس حکومتک قالی آردنده
قوتلرین باشقه برماهیت وقیبت کوسره ممش اولان
استانبول حکومتک صبره یاقلی و فقط قصه کوروشلی
جالتدن هیچ اولمیشه اودرام قومده سیک اشخاصی
پونالیله بیلمک آناطولیک ملک جلی بر حقیق ایلمی .
فصل اسقلا ره تکرار اینک جمیوریتدور که اورجال و ای
ادنا بر شرف و حیثیت دویقوسته بیله مالک اولدقار بی
کوسره ممش و اولان نسوب بویقین ملنک حریت و
ستغالی قاتله خدمتدن قواشت اینک کی اولاق بر غیرت
یشرفی بیله ادراک یاقلا شامشدر .

تحتاج .. و قیله آراق ده کیزیت ایندیریان ایلم
روس یلمکی اوزرته آوق استانبولده امیت قالدینی
یاری سوزدورک محترم و وطنی ایدینلره دوشنده دده لمر
حریتلری استغالیلری و حرم عیصیتلری بی عمال انکیزلره
تسایم ایلم استانبولک بویکی ریالی عیجکلی تسایم
صایقلمی ؟

صوقوللرک کوی یارلرک بویقینلری و اولوق یاق
تاریخک بونون قافرخسری صولک حر کتله لکلین ؟
سویوزون و تیارله حکم اینک قدرتی کوسره ن ریخت
سلطنت و انکیزلره بی شکس چکن اسانلره تارخک حمل
ایلمی . سولنک عظمت و دهشتی کورمه بیلمکمنی ؟

تاریخک کوزی آجینی زمان زیاده حر و حاکم
اولارق کوردیکی برنل و اسلامک عصرلرین بری پیدادری
مدانی اولان و بیجاهد قومی و معبود صلحک استزام
ایلمی اساره ذلته سوق اینک کی بویک و ملی برنیاسک
ارتکابندن سوزرینه کنیدلر نده برحق حکومت و قدرت
توهم اینک ناموسکار انسانلرک حوصللرینه سید برامایه
جقاری برغریبه دیکلدر ؟ طیبی حدودلر ایتمده ملنک
حاکمیت ایلمن آرایان حضرت فاتح مقام اقتبسده ملنک
حریت و استقلالک قصدا ایندیگ حکمران اولانی قارشوسنده
عیج تار حس ایتمکمدور ؟

هر بولور اسطراری و بوقسولتی ، بریشانی ملنک
استراحتی ایچون اختیار ایلمن واسکندرل کی ایلمی
حیات و سلطنت جهان ایچون دکل عضامه خدمت
عشقتک سوقیه بی آرام اولان و بودولتک قیامته
قدر دوامتی بی و امید ایلمن حضرت یاقوز اواملا
و قدرن تخمک ملنک اسارت و ذلت حقیق وضع ایلمیشده ک

قدر کوچولوبکی ، دین و وطن دوشانلرینه آت اوله جن
ذچده آلمدی قارشوسنده عیجا فصل اضطرار
دویننده ؛ بولم سقوله و تسلط اولانله کنده آردنده
عیجا کالواق برمناسبتی بیله قبول ایلمجکی ؟ اینسته
صوصان صدائی ، ملی وجدانک ده کیشیز حکمی ؛ صلح
مهاده تا مسمی امضا ایندلر بچر مدر ، تاریخ منله مانیاری
پوقدر ، نسلمزدن ککلدر . . .

تاریخ طالده بویه برخیانک ملی مسبق اولمایدیندن
استانبولده کی غنطی و ولطنسز آرایانک تاریخ نظر نده کی
مستولیک بل آیدر . بونکه برابر زکی زیه . منتار
ایلمن شی ؟ پاشدن یاشه مرادک قیامتلق و وطن پرورک
ایله طول اولان تاریخمزه دائمی ایرین قوصان بویه بر
خیانت جرمه سیک وجود بولماید . واقعات تاریخک حقیقی
صاحی اولان ملتیزک بوخیانت برمناسبتی برغلافه سنی
پوقدر ؛ فقط اوخیانک ملتجه عجز طمانش مقاملردن
صدور ایلمی ملنک یاق قلی بارالامده بونون دولانی

درک حریت و استقلال ایچون مجاهده . کوشش اولان
مات ؛ بولنکی قالی ایلمیش برناموس بویج طایفه دده
چونکه تاریخک بوخیانت لوق ایله آردنده قالدیلر استانبول
حکومتی که دوشیان نام و حیاسنه آناطولک مجاهده سوز
لرزه دار ایتمک ایچون تورلو ، بوردلر ایلمیش و شیخ
واسطه لره تفرقه صاجا عیجالی شقه بولون ، بولنکی اودرجه
منور و مستکره برقیله صوقشدر که اولنک انسان سوزنده
اوللری حسیله بویک قارشوسنده انسانک کنده وارلندق
اسکرازه ایلمه ککی کلور . . .

مع ماقیه ملت ، حریت و استقلال حقیق الیه قورومانه
موقوف اولاجی ، بونون شایان ذی سیر لایق اولدقاری
فاتحه اغراض ایچقدر . ملنک بو عجز و ایمانی صارسلمقین
دصودر . تاریخ ، حریت و استقلال مجاهدلرینک مقارن
یتاریله دولور . ظلم و غلبه سیر الی اولور .
« جو اوردان منله حذر غوغا دن ایلمن دین !
آر برمشین قهرک آتش خون حبتدن . . . »

سازمان مطبوعاتی در انور... ماسک... انور... انور... انور...

همه املاط... انور... انور... انور... انور...

۲۷ خبیبی ۱۳۳۸ ۱۳۳۸ * ۲۴ خبیبی ۲۴ خبیبی ۱۳۳۸ ۱۳۳۸

مسائل اتفاق

انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور...

آلمان قایمیه‌سی

خود تکی ایستادند... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور...

صالحین نه زمان امضا ایله حاکم؟

انبار مطبوعاتی... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور...

داخلی شئون

حضوره قبول... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور...

پروانه نامه خبیر

پلان فرانت... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور...

خارجی خبیر

فرانسه دین... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور...

تراکیاده وضوخت

بریک داخلیه... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور...

عدلیه مزده

مهم بر دعوی حقوقیه... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور...

داخلی شئون

حضوره قبول... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور...

مسائل اتفاق

انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور...

آلمان قایمیه‌سی

خود تکی ایستادند... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور...

صالحین نه زمان امضا ایله حاکم؟

انبار مطبوعاتی... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور...

داخلی شئون

حضوره قبول... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور... انور...

18 Temmuz 1920 18 Temmuz 1920 18 Temmuz 1920

حوالی مشغوله

عبارت اولی آنست که در این بیانیه... حال مسکنها در ارضی مسکنی و بزرگ...

صلح قوفرا انسته هیئت مرخصیه ترک

مقاله ایبراهیم ترک اولان انشائه انتقالات... املکات را کویت موهبت تفکیک این ترکا...

یونان سرکاری

رشید پکان عودت یافت ایدیلیر... دود آتامی که وقت بعد پانصد...

یونان سرکاری

یونان سرکاری... یونان سرکاری...

حوالی مشغوله

عبارت اولی آنست که در این بیانیه... حال مسکنها در ارضی مسکنی و بزرگ...

صلح قوفرا انسته هیئت مرخصیه ترک

مقاله ایبراهیم ترک اولان انشائه انتقالات... املکات را کویت موهبت تفکیک این ترکا...

یونان سرکاری

رشید پکان عودت یافت ایدیلیر... دود آتامی که وقت بعد پانصد...

یونان سرکاری

یونان سرکاری... یونان سرکاری...

حوالی مشغوله

عبارت اولی آنست که در این بیانیه... حال مسکنها در ارضی مسکنی و بزرگ...

صلح قوفرا انسته هیئت مرخصیه ترک

مقاله ایبراهیم ترک اولان انشائه انتقالات... املکات را کویت موهبت تفکیک این ترکا...

یونان سرکاری

رشید پکان عودت یافت ایدیلیر... دود آتامی که وقت بعد پانصد...

یونان سرکاری

یونان سرکاری... یونان سرکاری...

